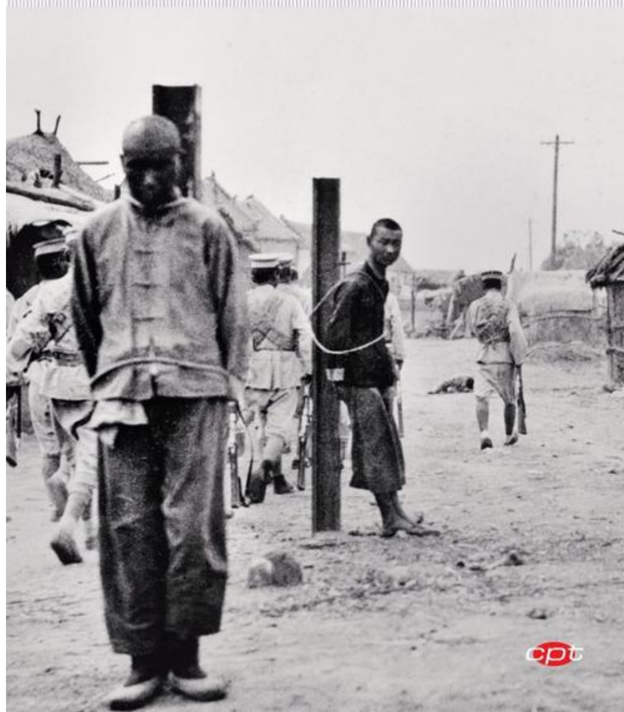
ANDRÉ MALRAUX
CONDIȚIA UMANĂ

PREMIUL GONCOURT

ANDRÉ MALRAUX
CONDIȚIA UMANĂ
PREMIUL GONCOURT
cpt

Carte
Pentru
Toți

André Malraux (1901–1976) a fost un prozator, teoretician al artei și om politic francez. Opera lui se inspiră din bogata sa experiență de viață: plecat într-o misiune arheologică în Indochina, asistă la războiul civil chinez la Shanghai și Canton; participă la Războiul civil din Spania; este unul dintre organizatorii Rezistenței franceze. Este ministru al afacerilor culturale în guvernul De Gaulle. În 1928 publică primul său roman, *Cuceritorii* (*Les conquérants*), urmat de *Calea regală* (*La voie royale*, 1930), *Condiția umană* (*La condition humaine*, 1933), distins cu Premiul Goncourt, și *Speranța* (*L'espoir*, 1937). A scris lucrări de teoria artei și volume de memorii.

André Malraux
Condiția umană

Traducere din limba franceză și note
de Ion Mihăileanu

LITERA
București
2020

La condition humaine

André Malraux

Carte Pentru Toți este parte

a Grupului Editorial Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România

tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777

Condiția umană

André Malraux

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Mona Apa-Slujenco

Corector: Ionel Palade

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Ofelia Coșman

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MALRAUX, ANDRÉ

Condiția umană / André Malraux;

trad. din lb. franceză de Ion Mihăileanu –

București: Litera, 2021

ISBN 978-606-33-6699-4

ISBN EPUB 978-606-33-6881-3

I. Mihăileanu, Ion (trad.)

821.133.1

Lui Eddy du Perron

Partea întâi. 21 MARTIE 1927

Ora douăsprezece și jumătate noaptea

Va încerca oare Chen să dea la o parte perdeaua de muselină? Sau o va sfâșia, lovind prin ea de-a curmezișul?

Neliniștea îi strângea stomacul; se știa hotărât, dar în acea clipă nu era în stare să se gândească la altceva, năucit, fascinat de grămada de muselină albă căzând din tavan peste un trup părelnic ca o umbră, din care se ivea doar piciorul pe jumătate îndoit de somn, totuși viu – prezență a unei făpturi umane. Doar o rază pătrundea din blocul vecin: un dreptunghi mare de lumină, palidă, tăiată de zăbrelele ferestrei, dintre care una lăsa o dâră exact dedesubtul piciorului, parcă pentru a-i accentua volumul și viața. Patru sau cinci sunete de claxon răsunară în același timp. Fusese descoperit? De-ar putea lupta, lupta împotriva unor dușmani care se apără, a unor dușmani treji!

Vacarmul de afară încetă: o îmbulzeală de mașini (mai exista îmbulzeală de mașini, acolo, în lumea oamenilor…). Se regăsi față în față cu pata molatică a muselinei și cu dreptunghiul de lumină, nemișcate în această noapte în care timpul încetase de a mai exista. Își tot spunea că omul din fața lui trebuia să moară. Prostește: pentru că știa, oricum, că-l va ucide. Prins sau nu, executat sau nu, puțin îi păsa. Pe lume nu mai exista nimic, în afară de picior, de omul acesta pe care trebuia să-l izbească fără ca el să aibă timp să se apere – pentru că, dacă s-ar apăra, ar striga după ajutor.

Îi tremurau pleoapele și Chen descoperea într-însul, dezgustat, nu luptătorul, cum credea că este, ci omul care ucide pentru a aduce o ofrandă. Adresată nu numai zeilor pe care-i alesese; căci dincolo de ofranda dăruită revoluției mișuna o lume a adâncurilor pe lângă care noaptea aceasta sugrumată de neliniște era de o limpezime luminoasă. „A asasina nu înseamnă numai a ucide…“ În buzunare, mâinile sale șovăielnice strângeau, cu dreapta, un brici închis, cu stânga, un pumnal scurt. Le înfunda cât putea mai mult, ca și cum noaptea nu era singură în stare să-i ascundă gesturile. Briciul era mai sigur, dar Chen avea senzația că nu va fi în stare să-l

folosească; pumnalul îi provoca mai puțină repulsie. Dădu drumul briciului, care îi pătrundea în degetele înțepenite; pumnalul se afla în buzunar, gol, fără teacă. Îl trecu în mâna dreaptă, iar stânga alunecă pe puloverul de lână, de care rămase lipită. Ridică ușor brațul drept, uimit de tăcerea care continua să-l împresoare, de parcă gestul său ar fi trebuit să declanșeze prăbușirea cuiva. Nu se întâmpla însă nimic: tot el trebuia să acționeze.

Piciorul avea parcă înfățișarea unei viețăți adormite. Făcea parte din trupul cuiva? „Mă prostesc?“ Trebuia să-i vadă trupul. Să vadă, să-i vadă capul; de aceea, să pătrundă în partea luminată, să lase să treacă pe pat umbra sa scundă. Ce rezistență opunea carnea? Spasmodic, Chen își înfipse pumnalul în brațul drept. Durerea (nu mai era în stare să-și dea seama că era brațul său), gândul că va fi torturat dacă adormitul s-ar fi trezit îl eliberară o clipă: prefera tortura decât această stare de nebunie. Se apropie. Era într-adevăr omul pe care-l văzuse la lumină, cu două ore mai devreme. În noaptea tăcută, piciorul, care aproape că atingea pantalonul lui Chen, se răsuci brusc, ca o cheie, reveni la poziția sa. Poate că în somn omul îi simțea prezența, dar nu destul pentru a se trezi… Chen se înfioră: o insectă îi umbla pe piele. Nu; șiroia sângele brațului său. Și, mereu, senzația de rău de mare.

Un singur gest, și omul ar fi mort. Să-l ucidă nu era greu: de nesuportat îi era să-l atingă. Și trebuia să-l lovească cu precizie. Culcat pe spate, în mijlocul patului în stil european, cel adormit avea pe el doar niște chiloți scurți, dar, sub pielea grasă, nu i se zăreau coastele. Chen nu putea lua ca punct de reper decât sfârcurile pieptului. Știa cât e de greu să lovești de sus în jos. De aceea ținea pumnalul cu lama în aer, dar partea stângă a pieptului celui culcat era prea departe de el: prin perdea, ar fi trebuit să izbească întinzând tot brațul, cu o mișcare arcuită, ca o lovitură de swing. Schimbă poziția pumnalului: lama era ținută orizontal. Atingerea trupului nemișcat i se părea tot atât de chinuitoare ca străpungerea unui cadavru. Ca un răspuns la gândul său despre cadavru, se auzi un horcăit. Chen nici nu mai avea puterea să se dea înapoi, într-atât i se muiaseră picioarele și mâinile. Horcăitul devenise regulat: omul nu mai horcăia, sforăia. Redevenise viu, vulnerabil; iar Chen se simți batjocorit. Cu o mișcare ușoară, corpul alunecă spre dreapta. Acum se va trezi! Dintr-o lovitură în stare să străpungă și o scândură, Chen îl opri și se auzi fâșâitul muselinei sfâșiate odată cu zgomotul unei izbituri înăbușite. Simți corpul săltând înspre el, zvârlit de

somiera metalică, de parcă emoția i s-ar fi prelungit până în vârful lamei. Își încleștă brațul cu furie, pentru a-l ține pe loc: picioarele se îndoiră spre piept, de parcă ar fi fost legate; și, dintr-odată, se relaxară. Poate că ar fi trebuit să lovească din nou; cum să scoată însă pumnalul? Trupul se afla tot pe o parte, instabil, și cu toate că fusese scuturat mai înainte de un spasm, Chen avea senzația că-l ține fixat de pat, cu arma scurtă asupra căreia apăsa cu toată greutatea sa. Prin gaura mare pe care o făcuse în perdea, îl vedea foarte bine: pleoapele îi erau ridicate – oare s-a putut trezi? –, ochii îi erau albicioși. De-a lungul pumnalului, sângele începea să țâșnească, negru în lumina părelnică. Prin greutatea sa, trupul, gata să alunece la dreapta sau la stânga, păstra încă urmele vieții. Chen nu putea da drumul pumnalului. Prin armă, prin brațul înțepenit, prin umărul care-l durea se stabilea între el și trup un fluid pătruns de neliniște, până în fundul pieptului, până la bătăile cele mai tainice ale inimii, singurul lucru însuflețit din cameră. Stătea cu totul nemișcat; i se părea că sângele care i se prelingea din brațul stâng aparținea celui adormit; fără ca în aparență să se fi întâmplat ceva, avu certitudinea că omul murise. Răsuflând din greu, continua să-l țină pe o parte, în lumina nemișcată și tulbure, în pustietatea camerei. Nimic nu trăda vreun semn al luptei, nici măcar muselina sfâșiată, care părea tăiată în două bucăți: nu existau decât tăcerea și o beție copleșitoare în care se prăbușea, despărțit de lumea celor vii, agățat de arma sa. Degetele îi înțepeniseră, mușchii brațului însă i se relaxau, iar întregul braț începu să-i tremure ca struna unei viori. Nu frica îl stăpânea, ci un sentiment de groază atotputernică și solemnă, pe care n-o mai întâlnise din copilărie: se afla singur față în față cu moartea, fără oameni împrejurul său, simțindu-se cuprins de o sfârșeală molatică, strivit parcă încetul cu încetul de scârbă și de gustul sângelui.

Izbuti să desfacă mâna. Trupul se înclină ușor pe burtă: mânerul pumnalului nimerind greșit, o pată întunecată începu să se întindă pe cearșaf, crescu ca o ființă vie. Și alături de ea, mărindu-se ca ea, apăru umbra a două urechi ascuțite.

Ușa era aproape, balconul mai departe; umbra însă venea din balcon. Cu toate că nu credea în fantome, Chen era ca paralizat, neîndrăznind să miște capul. Tresări brusc: mieunatul unei pisici. Pe jumătate descătușat, se încumetă să privească. Era o pisică venită de pe acoperișuri, care se strecura pe fereastră cu labele ei vătuite, cu ochii îndreptați asupra lui. Pe măsură ce

umbra înainta spre el, Chen simțea că-l apucă o furie cumplită; nici o ființă vie nu avea voie să ajungă în zona sălbatică în care se afla aruncat: însuși faptul că fusese văzut ținând un cuțit îl împiedica să se întoarcă în rândurile oamenilor. Desfăcu briciul, înaintă un pas: animalul fugi prin balcon. Chen se găsi dintr-odată în fața Shanghaiului.

Zbuciumat, neliniștit, i se părea că și noaptea clocotește ca un fum uriaș, negru, plin de scântei; în ritmul răsuflării sale din ce în ce mai liniștite, noaptea deveni nemișcată și, prin spărtura norilor, stelele își recăpătară mișcarea lor eternă care îl învălui odată cu aerul mai rece de afară. Răsună glasul unei sirene, care apoi se stinse în liniștea sfâșietoare dimprejur… Dedesubt, jos de tot, luminile miezului de noapte, reflectate, prin ceața gălbuie, de pavajul ud, de dungile palide ale șinelor, fremătau de viața oamenilor care nu ucid. Acolo se aflau milioane de vieți, și toate o respingeau acum pe a sa; dar ce însemnătate avea biata lor condamnare pe lângă moartea ce se retrăgea dintr-însul, care părea că se scurge din trupul său, picătură cu picătură, ca sângele celuilalt? Umbra nemișcată din fața sa, încremenită sau scânteietoare, era viața, ca un fluviu, ca marea invizibilă în depărtare – marea… Trăgând cu nesaț aerul, până în fundul pieptului, i se părea că redescoperă viața cu o recunoștință nemărginită – gata să plângă, tot atât de zguduit ca adineauri. „Trebuie s-o șterg.“ Și totuși rămânea pe loc, privind goana automobilelor, trecătorii ce alergau jos, în strada luminată, cum privește un orb vindecat, cum înfulecă un înfometat. Cu poftă, avid de viață, ar fi vrut să atingă aceste trupuri. Dincolo de fluviu, sunetul unei sirene umplu întreaga zare: schimbul muncitorilor de noapte, la arsenal. Pentru ca muncitorii neghiobi să vină să fabrice armele destinate a-i omorî pe cei ce luptau pentru ei! Oare orașul plin de lumini va continua să fie ocupat de dictatorul lui militar ca un câmp de bătălie, va fi vândut morții ca o turmă, va fi vândut căpeteniilor războiului și negustorilor din Occident? Fapta lui ucigașă era echivalentă cu activitatea îndelungată a arsenalelor din China: insurecția iminentă care voia să cucerească Shanghaiul de partea trupelor revoluționare nu poseda nici măcar două sute de puști. Dacă ea dispunea de pistoalele (aproape trei sute) pe care acest misit, mortul, era gata să le vândă guvernului, răsculații, a căror primă acțiune trebuia să fie dezarmarea poliției pentru a-și înarma trupele, își dublau șansele. Dar, de zece minute, Chen nu se gândise o singură dată la această problemă.

Și nici nu luase încă hârtia pentru care omorâse omul. Hainele erau agățate de piciorul patului, sub perdea. Cotrobăi prin buzunare. O batistă, țigări… Nici un portvizit. Camera era aceeași: perdeaua, pereții albi, dreptunghiul limpede de lumină; așadar, crima nu schimbă nimic… Închizând ochii, strecură mâna sub pernă. Atinse portvizitul; foarte mic, ca un portofel. Simțind prin pernă povara ușoară a capului, îl cuprinse un puternic sentiment de neliniște. Redeschise ochii: nici o urmă de sânge pe cearșaf, iar omul aproape că n-avea aerul unui mort. Era oare nevoie să-l ucidă din nou? Dar, deodată, privirea sa întâlni ochii albicioși, sângele pe cearșaf. Pentru a scotoci prin portvizit, se retrase spre lumina care venea de la un restaurant, plin de jucători de mahjong. Găsi documentul, păstră portvizitul, străbătu camera aproape alergând, răsuci cheia în ușă de două ori și o puse în buzunar. La capătul culoarului hotelului se strădui să-și încetinească fuga – ascensorul nu se afla acolo. Să-l cheme? Coborî. La etajul următor, unde se aflau dancingul, barul și biliardul, vreo zece persoane așteptau liftul care cobora. Îi urmă.

– Dansatoarea în roșu e grozavă! îi spuse în engleză cineva de alături, un birman sau un siamez ușor amețit.

Avu poftă să-i tragă câteva palme pentru a-l face să amuțească și să-l gâtuie pentru că era viu. Bolborosi în loc să-i răspundă; celălalt îl bătu pe umăr cu un aer complice. „Crede că și eu sunt beat.“ Dar interlocutorul său deschidea din nou gura.

– Nu cunosc nici o limbă străină, spuse Chen, în dialectul din Peking.

Celălalt tăcu uitându-se intrigat la tânărul fără cravată, îmbrăcat însă cu un pulover de lână fină. Chen privi în oglinda dinăuntrul cabinei. Crima nu-i lăsase nici o urmă pe față… Trăsăturile lui, mai mult mongole decât chineze: pomeții ieșiți, nasul foarte turtit, dar cu o ușoară proeminență, ca pliscul unei păsări, nu se schimbaseră, nu trădau decât oboseală; ca și umerii săi masivi, buzele-i groase, de om curajos, nu păreau să poarte povara a ceva străin, ciudat; numai brațul, lipicios când încerca să-l îndoaie și cald… Liftul se opri. Ieși împreună cu grupul de oameni.

Ora unu noaptea

Cumpără o sticlă de apă minerală și opri un taxi: o mașină închisă, unde-și spălă brațul și-l legă cu o batistă. Șinele părăsite și băltoacele lăsate de ploile de după-masă licăreau ușor. Cerul plin de lumină se răsfrângea în ele.

Fără să știe de ce, Chen privi cerul: cât de aproape de el fusese înainte, când descoperise stelele! Se depărta pe măsură ce neliniștea sa slăbea, pe măsură ce regăsea oamenii… La capătul străzii, automitralierele, aproape tot atât de cenușii ca și băltoacele, luciul lamelor de baionete purtate de umbre tăcute: postul de control, sfârșitul concesiunii franceze; taxiul nu mergea mai departe. Chen scoase pașaportul său fals, de electrician salariat al concesiunii. Santinela se uită la document cu indiferență („Hotărât, nu se observă ce-am făcut“) și-l lăsă să treacă. În fața lui, perpendicular, Bulevardul Celor Două Republici, frontiera orașului chinez.

O senzație de părăsire și de tăcere. Încărcate de toate zgomotele celui mai mare oraș al Chinei, vuietele se pierdeau acolo ca sunetele venite din adâncul pământului în fundul unui puț: bubuitul războiului și ultimele spasme nervoase ale unei mulțimi ce refuză să doarmă. Dar oamenii trăiau departe; aici nu rămânea nimic din restul lumii decât o noapte pe care Chen o îmbrățișa din instinct ca pe o neașteptată prietenie: lumea nocturnă, neliniștită nu se împotrivea crimei. Lume din care oamenii dispăruseră, lume eternă; va reveni oare vreodată ziua deasupra acestor olane putrezite, deasupra ulițelor la capătul cărora un felinar lumina un zid fără ferestre, un ciorchine de fire telegrafice? Exista o lume a crimei și se simțea învăluit de ea ca de o căldură binefăcătoare. Nici o urmă de viață, nici o prezență, nici un zgomot apropiat, nici măcar strigătele vânzătorilor ambulanți, nici măcar câinii vagabonzi.

În sfârșit, o dugheană murdară: „Lu Iu-suen și Hemmerlich, gramofoane“. Trebuia să se întoarcă în mijlocul oamenilor… Așteptă câteva minute, fără să se simtă ușurat; bătu într-un oblon. Ușa se deschise aproape imediat: un magazin plin de discuri așezate cu grijă, cu o vagă înfățișare de bibliotecă municipală; apoi, odaia din spatele prăvăliei, mare, goală, și patru tovarăși, cu mânecile suflecate.

Ușa trântită clătină lampa; privirile dispărură, reapărură; la stânga, rotund ca un pepene, Lu Iu-suen; capul de boxer pocnit al lui Hemmerlich, tuns, cu nasul zdrobit, cu umerii scobiți. În spate, în umbră, Katov. La dreapta, Kyo Gisors; trecând deasupra capului său, lampa scoase în evidență colțurile căzute ale gurii sale de stampă japoneză; depărtându-se, mișcă umbrele, și această față de metis păru aproape europeană. Mișcările lămpii deveniră din ce în ce mai scurte; cele două înfățișări ale lui Kyo reapărură rând pe rând, din ce în ce mai puțin diferite una de alta.

Toți îl priveau pe Chen cu o intensitate stupidă, dar nu spuneau nimic; el se uita la lespezile împroșcate de semințe de floarea-soarelui. Îi putea informa pe oamenii aceștia, dar nu se va putea explica niciodată în fața lor. Rezistența trupului față de cuțit, incomparabil mai puternică decât a brațului său, îl obseda: „N-aș fi crezut niciodată că va fi atât de greu…“

– S-a făcut, spuse.

Întinse ordinul de livrare a armelor. Textul era lung. Kyo începu să-l citească:

– Da, dar…

Toți așteptau. Kyo nu era nici nerăbdător, nici iritat; nu făcuse nici o mișcare; doar fața îi era ușor contractată. Toți însă simțeau că era răscolit de ceea ce descoperise. Se hotărî:

– Armele nu sunt plătite. Plătibile la livrare.

Chen simți că îl cuprinde furia, având parcă sentimentul nelămurit că s-a lăsat furat prostește. Se încredințase că hârtia era exact cea pe care o căuta, dar nu avusese timp s-o citească. De altfel, n-ar fi putut schimba nimic. Scoase portvizitul din buzunar și-l dădu lui Kyo: fotografii, chitanțe, nimic altceva.

– Cred că ne putem înțelege cu cei din secțiile de luptă, spuse Kyo.

– De ne-am putea cățăra pe bord, totul ar fi în regulă, răspunse Katov.

Prezența lor îl smulgea pe Chen din îngrozitoarea lui singurătate, ușor, așa cum scoți o plantă din pământ, unde rădăcinile cele mai fine o mai rețin încă. Și în timp ce, încetul cu încetul, își venea în fire, i se părea că-i redescoperă, ca pe soră-sa, prima dată după ce fusese la un bordel. Simțea că în aer plutește aceeași tensiune ca în sălile de joc la sfârșitul nopții.

– A mers bine? întrebă Katov, așezând la loc discul și apropiindu-se de lumină.

Fără să-i răspundă, Chen se uită la mutra lui nostimă de Petrușka – ochi mici, ironici, și nas cârn –, căreia nici lumina din încăpere nu-i putea da un relief dramatic; totuși Katov știa ce înseamnă moartea. Chen se ridică; se duse să privească greierele ațipit în colivia mititică; poate avea motiv să tacă. Chen urmărea tremurul luminii, care îi îngăduia să nu se gândească la nimic: țârâitul stins al greierului trezit de apropierea lui se învălmășea cu ultimele vibrații de umbră pe fețele lor. Și mereu aceeași obsesie de carne omenească tare ca piatra. Cuvintele nu erau bune la altceva decât să tulbure, în sufletul său, comuniunea inefabilă cu moartea.

– La ce oră ai plecat de la hotel? întrebă Kyo.
– De douăzeci de minute.
Kyo se uită la ceas: douăsprezece și cincizeci.
– Bine. Să terminăm și s-o ștergem.
– Vreau să-l văd pe tatăl tău, Kyo.
– Știi că ASTA se va întâmpla, precis, mâine?
– Cu atât mai bine.
Toți știau ce însemna ASTA: sosirea trupelor revoluționare la ultimele stații de cale ferată, ceea ce trebuia să dea semnalul insurecției.
– Cu atât mai bine, repetă Chen.
Ca toate senzațiile intense, cea a primejdiei, părăsindu-l, îl lăsa cu sufletul pustiu; dorea s-o regăsească.
– Totuși, vreau să-l văd.
– Du-te, nu se culcă niciodată înainte de zorii zilei.
– Mă voi duce pe la patru.
Instinctiv, ori de câte ori simțea nevoia de a fi înțeles, Chen se ducea la Gisors-tatăl. Că atitudinea sa îl îndurera pe Kyo – și-l îndurera cu atât mai mult cu cât nu era vorba de nici un fel de vanitate –, o știa, dar n-avea ce face: Kyo era unul dintre organizatorii insurecției, Comitetul Central avea încredere în el; ca și Chen, de altfel; dar Kyo n-ar fi ucis niciodată, decât în luptă. Se simțea mai apropiat de Katov; Katov, condamnat la cinci ani de temniță în 1905, pentru că atunci când era student la medicină participase la atacul – copilăresc – împotriva închisorii din Odessa. Și totuși…
Rusul ronțăia, tacticos, niște bomboane, una câte una, urmărindu-l tot timpul cu privirea pe Chen; iar Chen, fulgerător, înțelese plăcerea lăcomiei. Acum, după ce ucisese, avea dreptul să poftească orice, tot. Dreptul. Chiar dacă era ceva copilăros în asta. Întinse mâna sa lată. Katov avu impresia că vrea să plece și i-o strânse. Chen se ridică. Poate că și așa era bine: nu mai avea ce căuta acolo; Kyo era prevenit, era rândul lui să acționeze. Iar el, Chen, știa ce voia acum. Ajunse la ușă, dar se întoarse.
– Dă-mi bomboanele.
Katov îi dădu punga. Chen voi să le împartă: nici un pic de hârtie. Își umplu palma, le înghiți cu poftă și ieși.
– N-o fi fost așa ușor, spuse Katov.
Refugiat în Elveția între 1905 și 1912, data întoarcerii sale clandestine în Rusia, vorbea franceza aproape fără accent rusesc, înghițind însă o serie de

vocale, ca și cum ar fi vrut astfel să compenseze nevoia de a articula riguros când vorbea chineza. Cu toate că acum se afla în dreptul becului, fața îi era puțin luminată. Kyo îl prefera așa: expresia de naivitate ironică pe care i-o dădeau ochii mici și mai ales nasul cârn (Hemmerlich îl poreclise „vrabie șugubeață“) era cu atât mai intensă cu cât era opusă propriei sale firi, și asta îi stingherea deseori.

– Să terminăm, spuse el. Ai discursurile, Lu?

Lu Iu-suen, numai surâs din cap până în picioare și gata parcă oricând la mii de temenele, puse pe două patefoane cele două discuri examinate de Katov. Trebuia să le dea drumul la amândouă în același timp.

– Unu, doi, trei, murmură Kyo.

Șuieratul primului disc îl acoperi pe al doilea; deodată se opri – se auzi: a se trimite – apoi reîncepu. Încă un cuvânt: treizeci. Din nou un șuierat. Apoi: oameni. Șuierat.

– Perfect, spuse Kyo.

Opri patefoanele, puse din nou primul disc, singur: șuierat, tăcere, șuierat, stop. Bine. Etichetă pentru discuri rebutate.

Celălalt disc: *A* treia lecție. A alerga, a păși, a merge, a veni, a trimite, a primi. Unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece, douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, șaizeci, o sută. Am văzut alergând zece oameni. Douăzeci de femei se află aici. Treizeci…

Discurile false de învățare a limbilor erau excelente; eticheta, imitată de minune. Kyo era totuși neliniștit:

– Înregistrarea mea era proastă?

– Foarte bună, perfectă.

Lu nu mai putea de bucurie, Hemmerlich părea indiferent.

La un etaj mai sus, un copil țipa de durere. Kyo nu înțelegea:

– Atunci, de ce a fost schimbată înregistrarea?

– N-a fost schimbată, zise Lu. E aceeași. Știți, rar poate fi recunoscută vocea proprie, mai ales atunci când e auzită prima oară.

– Fonograful deformează?

– Nu, pentru că fiecare recunoaște cu ușurință glasul celorlalți. Dar n-avem obiceiul, știți, de a ne auzi pe noi înșine…

Pe fața lui Lu se citea bucuria specific chinezească de a explica ceva neștiut unei minți luminate.

– La fel se întâmplă și în limba noastră…

– Bine. Discurile urmează să fie luate în noaptea asta?

– Vasele vor pleca spre Hankou mâine, în zorii zilei.

Discurile cu fluierături erau expediate cu un vapor; discurile – text, cu altul. Textele erau în franceză sau engleză, după cum în regiune se afla o misiune catolică sau protestantă.

„Când se va face ziuă“, gândea Kyo. „Și sunt multe de făcut până la ziuă…“ Se ridică.

– Avem nevoie de voluntari, pentru arme. Și de câțiva europeni, dacă e posibil.

Hemmerlich se apropie de el. Sus, copilul țipă din nou.

– Îți răspunde plodul, spuse Hemmerlich. Ți-e destul? Cum te-ai descurca tu cu copilul ăsta, care o să crape, și cu nevasta, care geme colo, sus, nu prea tare, ca să nu ne deranjeze…?

Glasul, aproape dușmănos, aparținea mutrei cu nasul teșit, cu ochii duși în fundul capului, pe care lumina verticală îi înlocuia cu două pete negre.

– Fiecare cu munca sa, răspunse Kyo. Și discurile sunt necesare… Katov și cu mine o să ne descurcăm singuri. Hai să căutăm oameni (în trecere o să aflăm dacă atacăm mâine sau nu), și eu…

– Cred că s-ar putea să dea peste cadavru, la hotel, spuse Katov.

– Nu înainte să se lumineze, zise Chen și încuie ușa cu cheia. Nu există controale.

– Poate că misitul își fixase vreo întâlnire?

– La ora asta? N-aș crede. Orice s-ar întâmpla, esențialul este să schimbăm locul de ancorare a vaporului: în felul ăsta, dacă încearcă să-l ajungă, vor pierde cel puțin trei ore, înainte de a-l descoperi. Se află la marginea portului.

– Unde vrei să-l muți?

– Chiar în port. Bineînțeles, nu pe chei. Acolo sunt sute de vapoare. Pe puțin trei ore pierdute. Pe puțin.

– Căpitanul va deveni bănuitor…

Lui Katov nu-i puteai ghici aproape niciodată sentimentele după față: se ascundeau după zâmbetul lui ironic. Numai timbrul vocii îi trăda, în acea clipă, neliniștea – și de aceea apărea cu mult mai pronunțată.

– Cunosc un specialist în comerțul de arme, spuse Kyo. În el, căpitanul va avea încredere. Nu avem prea mulți bani, dar cât să-i plătim un comision

avem… Cred că suntem de acord: ne folosim de hârtie ca să ajungem la bord, apoi ne vom descurca, nu?

Katov ridică din umeri, ca și cum ar fi fost vorba despre un lucru de la sine înțeles. Își luă pe el cămașa, pe care n-o încheia niciodată la gât, și îi întinse lui Kyo haina sport agățată de un scaun; amândoi strânseră cu putere mâna lui Hemmerlich. Exprimarea unui sentiment de compasiune l-ar fi umilit și mai mult pe Hemmerlich. Ieșiră.

Părăsiră numaidecât bulevardul și pătrunseră în orașul chinezesc.

Nori groși, comasați la mică înălțime, sfâșiați pe alocuri, nu îngăduiau să se zărească, decât printre crăpături, licărul ultimelor stele. Viața norilor însuflețea întunericul, uneori mai străveziu, alteori mai opac, ca și cum continente de umbră ar fi defilat când și când, ca să facă noaptea mai întunecoasă. Katov și Kyo erau încălțați cu pantofi sport cu talpă de crep și nu-și auzeau pașii decât atunci când lunecau prin noroi; spre concesiuni – dușmanul –, acoperișurile erau împresurate de fâșii de lumină. Captând fără grabă sunetul prelung al unei sirene, vântul, care aducea vibrația, aproape stinsă, a orașului în stare de asediu și șuieratul vedetelor care se îndreptau spre vasele de război, suflă deasupra felinarelor aprinse la capătul fundăturilor și ulicioarelor; în jurul lor, răsăreau din umbra pustie ziduri roase de vreme, scoase la iveală împreună cu toate petele lor de această lumină pe care nimic n-o putea clătina și din care părea că radiază o eternitate sordidă. Dincolo de aceste ziduri, jumătate de milion de oameni: cei de la filaturi, cei care, încă din copilărie, lucrează șaisprezece ore pe zi, poporul ulcerului, al scoliozei, al foametei. Globurile felinarelor se aburiră și, în câteva minute, marea și puternica ploaie chineză, răpăind furioasă, cuceri orașul.

„Ce cartier potrivit“, reflectă Kyo. De mai bine de o lună de zile de când pregătea insurecția, din comitet în comitet, nu mai zărea nici măcar străzile: parcă nu mai umbla prin noroi, ci pe suprafața unui plan. Viermuiala cotidiană a milioanelor de vieți mărunte dispărea, absorbită de o altă viață. Concesiunile, cartierele bogaților, cu zăbrelele spălate de ploaie la marginea străzilor, nu existau decât ca niște amenințări, ca bariere, ca ziduri lungi de închisoare fără ferestre; celelalte cartiere, de o sărăcie cumplită – unde trupele de șoc erau cele mai numeroase –, dimpotrivă, palpitau de freamătul unei mulțimi la pândă. La colțul unei ulicioare, privirea i se afundă dintr-odată în zarea profundă, deschisă de luminile unei străzi largi; deși ascunsă

de ploaia care cădea, imaginea străzii păstra în mintea sa o perspectivă orizontală, pentru că urmau să înfrunte puștile, mitralierele care trag orizontal. După înfrângerea răscoalelor din februarie, Comitetul Central al Partidului Comunist Chinez îi încredințase lui Kyo misiunea de a coordona forțele insurecționale. Pe fiecare dintre aceste străzi tăcute, unde siluetele caselor dispăreau în ploaia torențială cu gust acru de fum, numărul militanților se dublase. Kyo ceruse ca acest număr să fie urcat de la două mii la cinci mii, și conducerea militară izbutise să realizeze acest lucru într-o lună. Dar n-aveau nici măcar două sute de puști. (Și existau totuși trei sute de revolvere pe acest *Shantung* ațipit în freamătul de valuri al fluviului.) Kyo organizase o sută nouăzeci și două de grupe de luptă, formate din aproximativ douăzeci și cinci de oameni fiecare, având toate câte un conducător; numai șefii erau înarmați… Trecură prin fața unui garaj popular, plin de camioane vechi transformate în autobuze. Toate garajele erau „în evidență“. Conducerea militară constituise un stat-major, adunarea de partid alesese un comitet central; de la începutul insurecției, trebuia ținut contactul cu grupele de șoc. Kyo crease un prim detașament de legătură, alcătuit din o sută douăzeci de cicliști; la primele împușcături, opt grupe trebuiau să ocupe garajele, să pună mâna pe mașini. Șefii grupelor vizitaseră de acum garajele pentru a cunoaște bine terenul. Fiecare dintre ceilalți comandanți studia de zece zile cartierul unde trebuia să lupte. Câți vizitatori n-au pătruns chiar astăzi în clădirile principale, câți n-au întrebat de un prieten pe care nimeni nu-l cunoștea, câți n-au stat de vorbă, oferind un ceai, înainte de plecare? Câți muncitori, cu toate că ploaia îi uda până la piele, nu reparau acoperișurile? Toate pozițiile având oarecare valoare pentru luptele de stradă erau trecute în revistă; cele mai bune poziții de tragere, însemnate cu roșu pe planuri, la permanența grupelor de șoc. Ceea ce Kyo știa despre viața clandestină a insurecției îl apăra împotriva neprevăzutului; un nu știu ce, uriaș, depășindu-l cu totul, venea dinspre marile aripi ciopârțite ale cartierelor Zhabei și Pudong, pline de uzine și de mizerie, aruncând în aer ganglionii enormi ai centrului; o mulțime nevăzută însuflețea această noapte de Judecată de Apoi.

– Mâine? întrebă Kyo.

Katov șovăi, continuând să-și legene în mers mâinile sale mari. Nu, întrebarea nu se adresa lui. Nimănui.

Pășeau tăcuți. Ploaia torențială devenea, încetul cu încetul, o bură măruntă și rece. Răpăitul ploii pe acoperișuri se stinse, iar strada, ca o umbră neagră, se umplu de susurul întretăiat al pârâiașelor. Mușchii obrajilor li se destinseră; descoperind abia acum strada așa cum era – prelungă, întunecată, nepăsătoare –, Kyo o regăsi cum îți redescoperi trecutul.

– Unde o fi Chen? întrebă. Zicea că nu se va duce la tatăl meu decât pe la patru. O fi dormind?

Ghiceai în întrebarea sa o admirație neîncrezătoare.

– Nu știu… Nu bea…

Ajunseră în fața unei prăvălioare: „Sia, negustor de lămpi“. Ca pretutindeni, obloanele erau trase. Cineva deschise ușa. Un chinez înspăimântător, micuț răsări și rămase nemișcat în fața lor, slab luminat din spate; din cauza nimbului care îi învăluia capul, la cea mai mică mișcare, o geană de lumină uleioasă luneca pe nasul său enorm, plin de coșuri. Sticlele a sute de lămpi speciale pentru caz de vijelie, atârnând pe pereți, reflectau lumina a două felinare aprinse pe tejghea și se pierdeau în obscuritate, în fundul nevăzut, întunecos, al magazinului.

– Ei? spuse Kyo.

Sia se uita la el, frecându-și mieros mâinile. Întoarse spatele și, fără o vorbă, scotoci într-o ascunzătoare. Scârțâitul unghiei sale pe o tinichea îl făcu pe Katov să scrâșnească din dinți: dar Sia era de acum înapoi, cu bretelele atârnându-i de o parte și de alta. Cu capul aproape lipit de una din lămpi, luminat de jos în sus, citi hârtia pe care o aduse. Era un raport al organizației militare care avea legătură cu muncitorii de la căile ferate. Întăririle care apărau Shanghaiul împotriva revoluționarilor veneau din Nanjing: feroviarii decretaseră grevă; gărzile albe și soldații armatei guvernamentale îi împușcau pe cei care refuzau să conducă trenurile militare.

– Unul dintre feroviarii arestați a provocat deraierea trenului pe care-l conducea, citi chinezul. Mort. Alte trei trenuri militare au deraiat ieri, fiind scoase șinele.

– A generaliza sabotajul și a nota pe aceleași rapoarte metoda de a le repara în cel mai scurt timp, spuse Kyo. Altceva: nici un fel de trenuri cu arme?

– Nu.

– Se știe când vor ajunge ai noștri la Cheng Chou[1]?

– N-am încă ultimele știri de la miezul nopții. Delegatul sindicatului crede că în noaptea asta sau mâine…

Insurecția va izbucni deci mâine sau poimâine. Trebuiau să aștepte dispozițiile Comitetului Central. Lui Kyo îi era sete. Ieșiră.

Nu se aflau prea departe de locul unde trebuiau să se despartă. Din nou, sirena unui vapor răsună de trei ori, sacadat, apoi încă o dată, prelung. Se părea că țipătul ei ar fi absorbit noaptea aceasta saturată de atâta apă; se stinse, în sfârșit, ca o rachetă. „Nu vor fi oare neliniștiți pe *Shantung*?“ Absurd. Căpitanul nu-și aștepta clienții decât la ora opt. Continua să meargă cu gândul la vasul ancorat acolo, în apa verzuie și rece, cu lăzile încărcate de pistoale. Nu mai ploua.

– Numai de l-aș găsi pe tipul meu, spuse Kyo. Totuși, aș fi mai liniștit dacă *Shantung* și-ar schimba ancora.

Fiecare trebuia s-o ia în altă direcție; își fixară o întâlnire și se despărțiră. Katov se ducea să caute oamenii.

Kyo ajunse în sfârșit la poarta cu zăbrele a concesiunilor. Doi trăgători annamiți și un sergent din armata colonială îi examinară hârtiile: avea asupra lui pașaportul francez. Pentru a-i atrage pe oamenii din port, un neguțător chinez agățase niște plăcinte de sârma ghimpată. („Ingenioasă metodă, la nevoie, pentru a otrăvi postul de poliție“, gândi Kyo.) Sergentul îi dădu înapoi pașaportul. Kyo găsi imediat un taxi și-i dădu adresa de la Black Cat.

Mașina, care mergea cu mare viteză, întâlni câteva patrule de voluntari europeni. „Trupele a opt națiuni veghează aici“, scriau ziarele. N-avea nici o importanță; Gomindanul[2] n-avea intenția să atace concesiunile. Bulevarde pustii, umbrele unor negustori ambulanți, cu dugheana lor în chip de cântar pe umăr… Mașina se opri la intrarea unei grădinițe, cu o reclamă luminoasă deasupra: „Black Cat“. Trecând prin fața garderobei, Kyo se uită la ceas: ora două. „Ce bine că poți intra aici cu orice fel de costum.“ Sub haina sa de sport, din stofă aspră, cenușiu-închis, purta un pulover.

Jazzul cânta îndrăcit. De cinci ore întreținea nu veselia, ci un soi de beție sălbatică de care se agăța, neliniștită, fiecare pereche. Deodată, sunetele jazzului se stinseră, iar mulțimea se risipi – în fund, clienții, pe margini, dansatoarele profesioniste: chinezoaice în rochii strâmte de brocart, rusoaice și metise; un tichet pentru fiecare dans sau conversație. Un bătrân, cu înfățișare de preot picat din lună, rămăsese pe ringul de dans, dând din

coate și mișcându-se ca o rață. Pentru prima dată, la vârsta de cincizeci și doi de ani, plecase haihui și, de frica nevesti-sii, nu îndrăznea să se întoarcă acasă. De opt luni, își petrecea nopțile în baruri, nu mai știa ce înseamnă să-ți speli rufele și își schimba cămășile la câte un negustor, după un paravan. Comercianți în pragul falimentului, dansatoare și prostituate, cei ce se știau amenințați – aproape toți – se uitau cu insistență la această stafie, ca și cum, numai ea, i-ar fi oprit la marginea prăpastiei. Abia în zorii zilei, zdrobiți, se vor duce să se culce – când hingherul va începe din nou să-și facă obișnuitul rond în orașul chinezesc. La ora asta nu se aflau acolo, în cuștile întunecoase, decât capete tăiate, din părul cărora șiroia ploaia.

– Ca pe călugări, draga mea. Îi vor înveșmânta ca pe călugări!

Vocea de bufon, à la Polichinelle, părea că răzbate dintr-un stâlp. Nazală, dar amară, ea evoca destul de bine atmosfera acestui loc, cu totul aparte în liniștea spartă doar de clinchetul paharelor, în timp ce jos era întins preotul năuc; omul pe care îl căuta Kyo se afla acolo.

Îl descoperi, imediat ce înconjură stâlpul, în fundul sălii, acolo unde, pe mai multe șiruri, erau așezate în adâncime mesele pe care nu le ocupau dansatoarele. Într-un talmeș-balmeș de spinări și de sâni înveșmântați în mătase se vedea înălțându-se un Polichinelle slăbănog și fără cocoașă, aidoma vocii sale, rostind un discurs caraghios în fața unei rusoaice și a unei metise filipineze, așezate amândouă la masa sa. În picioare, cu coatele lipite de trup, gesticulând, vorbea cu toți mușchii feței sale proeminente, stânjenit de pătratul de mătase neagră, stil apaș, care-i acoperea ochiul drept, desigur învinețit. Oricum ar fi fost îmbrăcat – în seara asta purta un smoching –, baronul de Clappique părea deghizat. Kyo se hotărî să nu se apropie de el și să-l aștepte când va ieși.

– În regulă, draga mea prietenă, în regulă, Jiang Jieshi va pătrunde aici cu revoluționarii săi și va striga – în stil clasic, ți-o spun, cla-sic − cum o face când ocupă orașe: „Să-mi îmbrăcați pe negustorii ăștia ca pe niște călugări, iar pe militari în leoparzi“ (ca atunci când se așază pe bănci proaspăt vopsite)! Asemenea ultimului prinț al dinastiei Liang, da, desigur, drăguțo, să ne urcăm pe joncile imperiale, să-i privim pe supușii noștri, costumați, ca să ne distreze, fiecare în culoarea meseriei sale, albastru, roșu, verde, cu cozi și cu pompoane, nu protesta, scumpo, dacă-ți spun, nu protesta!

Și confidențial:

– Va fi voie să se cânte numai muzică din instrumente chinezești.

– Și dumneata ce-ai să cauți acolo?

Plângăreț, suspinând:

– Cum, iubito, nu ghicești? Voi fi astrologul curții, și voi fi răpus când mă voi duce să culeg luna dintr-un lac, într-o seară când voi fi beat, poate chiar în seara asta.

Erudit:

– … ca poetul Du Fu[3], a cărui operă îți farmecă – cu certitudine – nu protesta, sunt sigur! – zilele pustii. Pe deasupra…

Sirena unui vapor de război umplu sala. În același timp se auzi un zgomot violent de țimbale și dansul reîncepu. Baronul se așezase. Strecurându-se printre mese și printre perechi, Kyo ocupă o masă liberă, un pic îndărătul celei la care stătea baronul. Muzica acoperise toate zgomotele; acum însă, după ce izbutise să se apropie de Clappique, îi auzea din nou glasul. Baronul o pipăia pe filipineză, dar cu vorba continua să se adreseze chipului gingaș, numai ochi, al rusoaicei:

– Nenorocirea, draga mea, e că a dispărut fantezia. Din când în când…

Cu arătătorul întins:

– … un ministru european trimite soției sale un mic colet poștal, ea-l deschide – nu protesta…

Cu arătătorul spre gură:

– … și ce zărește? Chipul amantului.

Plângând:

– Și despre asta se mai vorbește după aceea trei ani de zile! Groaznic, draga mea, groaznic! Uită-te la mine. Îmi vezi mutra? Iată la ce duc douăzeci de ani de fantezie ereditară. Seamănă cu sifilisul. Nu protesta!

Autoritar:

– Băiete! Șampanie pentru doamne, iar mie…

Din nou confidențial:

– … un mic Martini.

Sever:

– Foarte sec!

(„În cel mai rău caz, cu poliția asta, mai am încă timp o oră“, se gândi Kyo. „Totuși, cât o să mai dureze?“)

Filipineza râdea, sau se prefăcea că râde. Rusoaica, i se vedea asta din priviri, făcea toate eforturile să înțeleagă. Clappique gesticula mereu, cu arătătorul în veșnică mișcare, țeapăn, vrându-se autoritar, cerșind atenția

pentru mărturisirile sale. Kyo de-abia îl asculta; căldura îl amorțea și, odată cu ea, i se insinua, ca o tulbure oboseală, o stare de neliniște care îl însoțise în timp ce se plimba: discul, vocea pe care nu și-o recunoscuse, mai înainte, la Hemmerlich. Se gândea la acest disc, cu aceeași uimire stranie cu care își privise, copil fiind, amigdalele pe care i le operase chirurgul. Era însă cu neputință să-și poată urmări firul gândurilor.

– … pe scurt, chelălăia baronul, clipind din ochiul teafăr și întorcându-se către rusoaică, era proprietarul unui castel din Ungaria de Nord.

– Ești ungur?

– Nu. Sunt francez. („De altminteri, puțin îmi pasă, draga mea, crede-mă!“) Maică-mea era unguroaică. Vasăzică, bunicul meu locuia într-un castel de prin părțile alea, cu săli mari – foarte mari –, cu rudele moarte îngropate dedesubt, cu brazi împrejur; mulți brazi. Văduv. Trăia singur și avea un corn uriaș de vânătoare agățat deasupra căminului. Trece pe acolo un circ. Cu o călăreață. Frumoasă.

Doctoral:

– Zic: fru-moa-să!

Clipind din nou:

– … O răpește – cât ai bate din palme. O duce într-una din camerele acelea uriașe…

Impunând atenția, cu mâna ridicată:

– Nu protesta!… Ea trăiește acolo. Tot timpul. Se plictisește. Ca și tine, micuțo – o mângâie pe filipineză –, ai însă răbdare. De altfel, nici el nu se amuza mai bine: jumătate din după-amiază și-o petrecea făcându-și manichiura și pedichiura la bărbier – mai avea și un bărbier angajat la castel –, în timp ce secretarul său, fecior de rob calic, îi citea – îi recitea –, cu glas tare, istoria familiei. Minunată ocupație, draga mea, o viață de invidiat! De altminteri, era tot timpul beat. Ea…

– Ea s-a îndrăgostit de secretar? întrebă rusoaica.

– Magnifică, micuțo, mag-ni-fi-că! Draga mea, ești magnifică. Perspicacitate re-mar-ca-bi-lă!

Îi sărută mâna.

– … Ea însă se culcă cu pedichiuristul, neprețuind ca tine frumusețea spiritului. Băgă atunci de seamă că bunicuțul o bătea. Nu protesta, degeaba: au întins-o! Încornoratul, furios foc, se învârte de colo colo prin sălile sale uriașe (bineînțeles, acelea cu rudele îngropate dedesubt), se declară insultat

de cele două turturele care se giugiuleau în apropiere, sorbind din căni de apă știrbe, într-un han cu droște în curte, ca-n poveștile lui Gogol. Scoate din cui giganticul corn de vânătoare, nu izbutește să sufle în el și-l trimite pe intendent să sune adunarea țăranilor. (Mai avea încă acest drept, pe atunci!) Îi înarmează: cinci puști de vânătoare, două pistoale. Vezi, draga mea, erau prea mulți pentru câte arme existau. Atunci, părăsesc castelul: și iată-i pe cioclii mei în marș – imaginează-ți, i-ma-gi-nea-zăți, ți-o spun! –, înarmați cu florete, cu flinte, cu arme cu cremene, cu mai știu eu ce, cu spade și paloșe, cu bunicul în frunte, către reședința districtului: răzbunarea urmărind crima. Sunt anunțați. Sosește paznicul cu jandarmi. Tablou magni-fic!

– Și…?

– Nimic. Li s-au luat armele. Bunicul a izbutit totuși să ajungă în oraș, vinovații însă părăsiseră în fuga mare hanul Gogol, într-una din droștele prăfuite. Bunicul o înlocui pe călăreață cu o țărancă, pe pedichiurist cu un altul, iar dânsul se îmbăta cu secretarul. Din când în când lucra la unul din micile sale testamente…

– Cui a lăsat banii?

– N-are importanță, draga mea. Dar, când a murit…

Cu ochii holbați:

– … S-a aflat tot, tot ce punea la cale când i se scărpinau picioarele și când i se citeau cronicile, bețivanul-nobil! I s-a respectat dorința: a fost înmormântat sub capelă, într-o criptă uriașă, călare pe calul său ucis, ca Attila…

Zgomotul jazzului încetă. Clappique continua să pălăvrăgească, cu o mutră care aducea mai puțin a Polichinelle, ca și cum tăcerea ar fi imprimat un aer de gravitate caraghioslâcurilor sale:

– Când a murit Attila, a fost înălțat pe calul său ridicat în două picioare, deasupra Dunării; soarele, în asfințit, a lăsat o asemenea pată de umbră peste câmpie, încât călăreții săi, înspăimântați, au luat-o la goană și s-au risipit ca pulberea…

Kyo se cufundase într-o lume de himere, furat de visuri, de băutură și de liniștea neașteptată. Știa ce fel de propuneri trebuia să-i facă, dar nu-l cunoștea atât de bine cum îl cunoștea tatăl său; și cu atât mai puțin în această ipostază. Îl asculta cu nerăbdare (imediat ce se va elibera o masă lângă baron, se va instala acolo și-i va face semn să iasă; nu voia nici să se

apropie de el, nici să-l strige), dar nu fără curiozitate. Acum vorbea rusoaica – cu o voce înceată, răgușită –, beată poate de nesomn:

– Și străbunicul meu stăpânise odată pământuri întinse și frumoase… Am fugit din cauza comuniștilor, înțelegi? Ca să nu fim una cu toată lumea, ca să fim respectate; aici stăm două la o masă, patru într-o cameră! Patru în câte o cameră… Și, pe deasupra, și plata chiriei. Respectate. Numai dacă nu m-ar îmbolnăvi băutura!…

Clappique se uită la paharul ei: abia băuse o înghițitură. Filipineza, dimpotrivă… Calmă, torcea ca o pisică, încălzită și amețită. N-avea rost s-o bage-n seamă. Se întoarse către rusoaică:

– N-ai bani?

Ea ridică din umeri. El chemă chelnerul și-i dădu o hârtie de o sută de dolari. Din restul pe care-l primi opri zece dolari, iar ceilalți îi dădu femeii. Ea îl examină cu o privire impersonală, plictisită:

– Bine…

Și se ridică.

– Nu, spuse el.

Avea o mutră jalnică, de câine credincios.

– Nu. În seara asta te-ar plictisi.

Îi ținea mâna într-a lui.

Ea se uită încă o dată în ochii lui:

– Mulțumesc.

Ezită o clipă:

– Totuși… Dacă îți face plăcere…

– Voi avea și mai multă plăcere în ziua când voi rămâne fără nici un ban…

Redevenind Polichinelle:

– Nu mai e mult până atunci…

Îi împreună mâinile și i le sărută de câteva ori. Kyo, care achitase între timp nota de plată, îl ajunse din urmă pe coridorul pustiu:

– Ieșim împreună, da?

Clappique îl privi, îl recunoscu.

– Dumneata aici? E nemaipomenit! Dar…

Își opri behăitul, ridicând arătătorul în aer:

– Te desfrânezi, tinere!

– Lasă…

Ieșiră. Deși nu mai ploua, umezeala era pătrunzătoare, ca aerul. Înaintară câțiva pași pe nisipul din grădină.

– În port, se află un vapor încărcat cu arme, începu Kyo.

Clappique se oprise. Kyo, care îl întrecuse cu un pas, se întoarse: fața baronului abia se întrezărea, însă uriașa pisică luminoasă, firma localului Black Cat, îi conferea o ciudată aureolă:

– *Shantung*, spuse el.

Întunericul și poziția în care se afla – întors cu spatele spre lumină – îi îngăduiau să pară impasibil; și nu mai adăugă nimic.

– Știu că există o ofertă din partea guvernului, continuă Kyo, de treizeci de dolari pentru fiecare revolver. Nu s-a dat încă răspunsul. Eu am un cumpărător care oferă treizeci și cinci de dolari, plus un comision de trei dolari pentru dumneata. Livrarea imediată, în port. Oriunde ar dori căpitanul, însă în port. Să părăsească imediat locul unde a ancorat. Armele vor fi preluate în noaptea asta, contra banilor. De acord cu delegatul său; iată contractul.

Îi întinse hârtia, aprinse bricheta, protejându-i flacăra cu mâna.

„Vrea să-l păcălească pe celălalt cumpărător“, gândi Clappique cercetând contractul… piese detașate… „și să primească cinci dolari pentru fiecare armă. E limpede. Puțin îmi pasă! Trei îmi rămân mie“.

– În regulă, spuse el cu voce tare. Bineînțeles că-mi lași contractul?

– Da. Îl cunoști pe căpitan?

– Dragul meu, pe alții îi cunosc mai bine, totuși, îl cunosc și pe ăsta.

– Ar putea fi bănuitor (cu atât mai mult cu cât se află în josul apei). Guvernul ar putea confisca armele, în loc să le plătească, nu?

– Nu!

Reapăruse Polichinelle. Kyo aștepta însă să continue: ce forțe avea la dispoziție căpitanul pentru a-i împiedica pe ai săi (și nu pe trimișii guvernului) să pună mâna pe arme? Clappique continuă cu o voce mai tainică:

– Obiectele astea sunt trimise de un furnizor obișnuit. Îl cunosc.

Ironic:

– E un trădător…

Glasul lui, neînsoțit de expresia feței, suna straniu în noapte. Timbrul deveni mai ascuțit, ca atunci când ar fi comandat un cocktail:

– Un adevărat trădător, foarte ingrat! Pentru că întreaga afacere trece printr-o legație care… Nici o vorbă nimănui! Am să mă ocup de asta. Mai întâi însă va trebui să fac rost de un taxi care mă va costa destul de mult: vaporul e departe… mai am doar…

Scotoci prin buzunare, scoase o singură hârtie, se întoarse către reclama luminoasă ca s-o poată distinge.

– Zece dolari, dragule! Nu-i de ajuns. În curând voi cumpăra, cu certitudine, de la unchiul dumitale Kama picturi pentru Ferral, dar până atunci…

– Cincizeci, e destul?

– E mai mult decât e nevoie…

Kyo îi dădu banii.

– Mă vei înștiința acasă de îndată ce totul se va fi sfârșit.

– În regulă.

– După o oră?

– Cred că mai târziu. Imediat ce-mi va fi posibil.

Și cu același ton cu care rusoaica spusese: „Numai dacă nu m-ar îmbolnăvi băutura…“, aproape cu același glas, de parcă toate ființele de aici s-ar fi regăsit în abisul aceleiași disperări:

– Nu e prea plăcută povestea asta…

Se depărtă, cu privirile în jos, cu spatele încovoiat, capul descoperit, cu mâinile înfipte în buzunarele smochingului, semănând perfect cu propria sa caricatură.

Kyo opri un taxi și porni către capătul concesiunilor, la prima ulicioară a orașului chinezesc, acolo unde-i fixase întâlnire lui Katov.

Zece minute după ce se despărțise de Kyo, Katov, străbătând coridoare, lăsând în urmă ghișee, ajunsese într-o cameră, văruită în alb, goală, bine luminată de lămpi înzestrate cu apărătoare împotriva vântului. Nici un fel de ferestre. După brațul chinezului care-i deschise ușa, cinci capete aplecate spre masă, dar cu privirile îndreptate spre el, spre silueta-i cunoscută de toate grupele de șoc: picioarele crăcănate, brațele bălăbănindu-se, tunica descheiată la gât, nasul în vânt, părul nepieptănat. Mânuiau grenade de diferite tipuri. Împreună formau un chon – una dintre organizațiile comuniste de luptă pe care le crease împreună cu Kyo la Shanghai.

– Câți înscriși? întrebă el.

– O sută treizeci și opt, răspunse cel mai tânăr dintre chinezi, îmbrăcat ca un muncitor, un adolescent cu capul mic, cu mărul lui Adam proeminent, cu umerii căzuți.

– Am absolută nevoie de doisprezece oameni în noaptea asta.

Cuvântul „absolut“ era folosit în toate limbile pe care le vorbea Katov.

– Când?

– Acum.

– Aici?

– Nu; în fața pontonului Yen-Tang.

Chinezul dădu instrucțiuni: unul din cei prezenți plecă.

– Înainte de trei se vor afla acolo, spuse șeful.

Datorită obrajilor săi scobiți, a trupului său mare și uscat, părea foarte slab; însă fermitatea tonului, încordarea mușchilor feței erau mărturia unei voințe comandate în întregime de nervi.

– Instruirea? întrebă Katov.

– La grenade, merge. Toți tovarășii cunosc acum modelele noastre. La revolvere – Nagant și Mauser, cel puțin – ne vom descurca. Îi pun să facă exerciții cu cartușe oarbe, dar ar trebui să tragă măcar la țintă… Nu am vreme să-i duc la țară.

În fiecare din cele patruzeci de camere în care se pregătea insurecția, se ridica aceeași problemă.

– N-avem aproape deloc praf de pușcă. Poate că o să obținem; deocamdată să nu mai vorbim de asta. Puștile?

– În regulă și cu ele. Numai cu mitraliera sunt neliniștit, dacă nu încercăm puțină tragere la tir.

Mărul lui Adam urca și cobora la fiecare din răspunsurile sale. Continuă:

– La urma urmei, nu s-ar putea găsi un mijloc pentru a obține mai multe arme? Șapte puști, treisprezece revolvere, patruzeci și două de grenade încărcate! Unul din doi oameni n-are armă de foc.

– Le vom smulge de la cei care le au. Poate că în curând vom avea revolvere. Dacă am reuși asta mâine, câți dintre oamenii din secția ta n-ar ști să se slujească de arme de foc?

Omul socotea. Privirea concentrată, atentă îi dădea un aer absent. „Un intelectual“, gândi Katov.

– Atunci când vom pune mâna pe armele poliției?

– Absolut.

– Mai mult de jumătate.
– Dar grenadele?
– Toți vor ști să le mânuiască; și chiar foarte bine. Printre noi există treizeci de rude ale celor care-au fost executați în februarie… Doar în cazul în care…
Ezită, își încheie fraza cu un gest nedeslușit. Mână deformată, dar fină.
– Doar în cazul?
– … În care ticăloșii nu vor folosi împotriva noastră tancurile.
Cei șase bărbați îl priviră pe Katov.
– Nu-i nimic, răspunse el. Iei grenadele tale, legate între ele câte șase, și le arunci sub tanc. La nevoie puteți săpa gropi, cel puțin într-o direcție. Aveți unelte?
– Foarte puține. Știu însă de unde să fac rost de ele.
– Puneți mâna și pe biciclete; când o să înceapă, fiecare secție va trebui să aibă agentul său de legătură pe lângă cel al centrului.
– Ești sigur că tancurile vor sări în aer?
– Absolut! Nu fi însă îngrijorat: tancurile nu vor pleca de pe front. Dacă s-ar întâmpla asta, voi veni cu o echipă specială. E treaba mea.
– Dacă suntem luați prin surprindere?
– Tancurile vor fi văzute; avem observatori. Ia un pachet de grenade, împarte-le câte una la fiecare din cei trei sau patru oameni de care ești sigur…
Toți oamenii din secție știau despre Katov că, fiind condamnat după procesul din Odessa la detenție într-una din închisorile mai puțin aspre, ceruse să însoțească voluntar pe nenorociții trimiși în minele de plumb, pentru a-i instrui. Aveau încredere în el, dar erau îngrijorați. Nu le era teamă nici de puști, nici de mitraliere, le era însă frică de tancuri: se credeau dezarmați împotriva lor. Chiar în camera aceasta, unde veniseră numai voluntari, aproape toți rude de oameni schingiuiți sau executați, tancul moștenea puterea demonilor.
– Dacă apar tancurile, nu vă fie frică, vom fi aici, reluă Katov.
Cum era să plece, după ce rostise aceste vorbe goale? După-masă inspectase vreo cincisprezece secții. Nu întâlnise însă teama. Oamenii ăștia erau mai puțin curajoși decât ceilalți, dar erau mai preciși. Știa prea bine că nu va izbuti să-i elibereze de frică și mai știa că, exceptând specialiștii pe care-i comanda, ceilalți vor fugi în fața tancurilor. Probabil că tancurile nu

vor putea părăsi frontul; dar dacă s-ar îndrepta spre oraș, ar fi imposibil să fie oprite toate prin șanțuri în aceste cartiere unde se încrucișau atâtea ulicioare.

– Absolut sigur că tancurile nu vor pleca de pe front, spuse el.

– Cum trebuie legate între ele grenadele? întrebă chinezul cel tânăr.

Katov îi arătă. Atmosfera deveni mai puțin apăsătoare, ca și cum această demonstrație ar fi reprezentat garanția unei acțiuni viitoare. Katov, folosind împrejurarea favorabilă, plecă. Jumătate din oameni nu vor ști să se slujească de armele lor. Se putea cel puțin bizui pe cei din care formase grupele de luptă însărcinate să dezarmeze poliția. Mâine. Dar poimâine? Armata înainta, se apropia din oră în oră, sprijinindu-se pe răscoala din oraș. Poate că ultima gară era de acum cucerită. Când se va întoarce Kyo, cu siguranță că va afla această veste de la unul din centrele de informații. Negustorul de lămpi nu primise informații după ora zece.

Katov așteptă câtva timp pe ulicioară, plimbându-se încoace și încolo; în sfârșit apăru Kyo. Se informară reciproc despre ceea ce făcuse fiecare. Își continuară mersul prin noroi, încet, cu tălpile lor de crep: Kyo, scund și suplu ca o pisică japoneză, Katov, bălăbănindu-și umerii. Trupele înaintau, cu puștile strălucind de picurii de ploaie, către Shanghaiul roșiatic în adâncul nopții… Nu fusese totuși oprită înaintarea lor?

Strădușa pe care mergeau, prima din orașul chinezesc, era, din cauza vecinătății clădirilor europene, plină de negustori de animale. Toate magazinele erau închise: nici un animal nu se afla afară și nici un strigăt nu tulbura tăcerea, între șuieratul sirenelor și ultimele picături care cădeau în băltoace de pe acoperișurile țuguiate. Animalele dormeau. După ce bătură în ușă, intrară într-una din prăvălii: aparținea unui negustor de pești vii. Singura lumină, o lumânare fixată ca o făclie, se reflecta slab în ulcioarele fosforescente aliniate ca acelea ale lui Ali Baba, unde dormeau, nevăzuți, iluștrii ciprini chinezești.

– Mâine? întrebă Kyo.

– Mâine; la ora unu.

În fundul camerei, după tejghea, aplecată pe cotul îndoit, moțăia o persoană nedeslușită. Abia mișcase capul ca să răspundă. Magazinul reprezenta una din cele optzeci de permanențe ale Gomindanului, prin care se transmiteau ultimele informații.

– Oficial?

– Da. Armata e la Cheng Chou. Grevă generală la amiază.

Fără să se fi întâmplat ceva în întuneric, fără ca negustorul ațipit în fundul tejghelei sale să fi schițat vreun gest, suprafața fosforescentă a tuturor ulcioarelor începu să se mişte uşor: valuri unduitoare, negre, concentrice se înălțau în tăcere. Sunetul vocilor trezea peştii. Din nou, zgomotul unei sirene se pierdu în depărtare.

Ieșiră, își continuară mersul. Iarăși Bulevardul Celor Două Republici.

Taxi. Mașina demară cu o viteză ca în filme. Katov, așezat la stânga, se aplecă, privi cu atenție șoferul.

– E nghien[4]. Păcat. Aş dori, absolut, să nu fiu ucis înainte de seara de mâine. Fii cuminte, puiule!

– Clappique va aduce vaporul, spuse Kyo. Tovarășii de la magazinul de îmbrăcăminte al guvernului ne pot da costume de polițiști…

– Nu e nevoie. La permanență există peste cincisprezece.

– Să punem mâna pe vedetă cu cei doisprezece tipi ai tăi.

– Ar fi bine ca tu să nu vii.

Kyo îl privi fără să spună o vorbă.

– Nu e prea primejdios, dar nici o simplă joacă nu e, asta-i limpede. E mai riscant decât ce face nepricopsitul ăsta de șofer, care iar a început să gonească. Și nici nu-i acum momentul să te lași ucis.

– Nici pentru tine.

– Nu e același lucru. Eu pot fi înlocuit acum, înțelegi… Aş prefera să te ocupi de camionul care va aștepta și de împărțirea armelor.

Stătea la îndoială, stânjenit, cu mâna pe piept. „Trebuie să-l las să-și dea singur seama“, gândea el. Kyo nu spunea o vorbă. Taxiul continua să gonească între fâșiile de lumină estompate de ceață. Desigur că el era mai folositor decât Katov: Comitetul Central cunoştea în amănunțime ce organizase, dar pe bucățele, pe când el trăia totul; simțea totul cum își simțea propriul trup, cu punctele sale nevralgice, ca niște răni. Nici unul din tovarășii săi nu putea reacționa atât de rapid, atât de sigur ca el.

Raze de lumină din ce în ce mai numeroase… Din nou camioanele blindate ale concesiunilor, apoi, încă o dată, întunericul.

Mașina se opri. Kyo coborî.

– Mă duc să caut catrafusele, spuse Katov; vei veni când totul va fi pregătit.

Kyo locuia împreună cu tatăl său într-o casă în stil chinezesc, fără etaj: patru aripi în jurul unei grădini. Trecu prin prima, apoi prin grădină și intră în hol: la dreapta și la stânga, pe pereții albi, picturi Song[5], fenicși albaștri, Chardin[6]; în fund, un Buddha al dinastiei Wei[7] într-un stil asemănător cu cel roman. Divanuri netede, o masă pentru opiu. În spatele lui Kyo, geamurile ferestrelor, goale, ca ale unui atelier. Tatăl său, care-l auzise, intră; de mai mulți ani suferea de insomnie, nu mai dormea decât câteva ore, spre zori, și întâmpina cu bucurie orice i-ar fi putut umple nopțile albe.

– Bună seara, tată. Chen va veni să te vadă.

– Bine.

Kyo nu avea trăsături asemănătoare cu ale tatălui său; se pare că sângele japonez al mamei sale a fost în stare să îmblânzească masca de preot ascetic a bătrânului Gisors – mască parcă mai accentuată, în noaptea asta, din pricina halatului din păr de cămilă – pentru a izbuti să realizeze fața de samurai a fiului său.

– I s-a întâmplat ceva?

– Da.

Se așezară amândoi. Lui Kyo nu-i era somn. Povesti despre spectacolul pe care i-l oferise Clappique – fără să amintească de arme. Nu pentru că n-ar fi avut încredere în tatăl său; ținea însă să fie singurul răspunzător de propria viață. Deși bătrânul profesor de sociologie al Universității din Peking, alungat de Chang Tso-lin din cauza cursurilor pe care le ținea la catedră, formase cele mai bune dintre cadrele revoluționare ale Chinei de Nord, el nu participa la acțiunile concrete ale revoluției. Kyo simțea că, de îndată ce intra aici, voința-i devenea inteligență, și asta nu-l bucura: pentru că începeau să-l intereseze ființele și nu forțele. Și deoarece îi povestea despre Clappique tatălui său, care-l cunoștea bine, baronul îi apăru mai învăluit în mister decât cu puțin timp mai înainte, când îl privise drept în față.

– … a sfârșit prin a mă ușura de cincizeci de dolari…

– E dezinteresat, Kyo…

– Cheltuise totuși o sută de dolari: l-am văzut. Mitomania e întotdeauna destul de neliniștitoare.

Voia de fapt să afle cum putea să-l folosească pe Clappique. Tatăl său, ca de obicei, încerca să știe ce anume era profund sau original într-un asemenea om. Ceea ce e însă mai profund într-un om rareori îl determină să și acționeze imediat, iar pe Kyo îl preocupau pistoalele sale.

– Dacă simte nevoia de a se crede bogat, de ce nu încearcă să se îmbogăţească?

– Pe vremuri a fost primul anticar din Peking…

– De ce îşi toacă toţi banii într-o noapte, dacă nu pentru a gusta iluzia că e bogat?

Gisors clipi din ochi, îşi dădu peste cap părul lui alb, aproape lung; glasul său, deşi cu timbrul slăbit din cauza vârstei, căpătă o limpezime de cristal:

– Mitomania lui reprezintă un mijloc de a nega viaţa, nu-i aşa, de a o nega, şi nu de a o uita. În domeniul ăsta, să n-ai încredere în logică.

Întinse nelămurit mâna; gesturile sale limitate nu se îndreptau aproape niciodată spre dreapta sau spre stânga, ci drept înainte: mişcările lui, când prelungeau semnificaţia unei fraze, nu păreau să îndepărteze, ci să apuce ceva.

– S-ar părea că aseară ar fi vrut să demonstreze că, deşi a trăit şi s-a comportat timp de două ore ca un om bogat, bogăţia nu există. Pentru că, dacă e aşa, nici sărăcia nu există. Şi asta reprezintă esenţialul. Nimic nu există. Totul e vis. Nu uita alcoolul, care îl ajută…

Gisors surâse. Surâsul buzelor sale subţiate, cu colţurile lăsate în jos, îl definea într-un mod mai complex decât cuvintele pe care le rostea. De douăzeci de ani se slujea de inteligenţă pentru a se face iubit de oameni, justificându-i, iar ei îi erau recunoscători pentru bunătate, neghicind că această bunătate îşi avea rădăcina în opiu. Credeau că e înzestrat cu răbdarea budiştilor: era de fapt calmul intoxicaţilor.

– Nici un om nu poate trăi din negarea vieţii, răspunse Kyo.

– Nu trăieşti prea bine negând viaţa… Omul simte nevoia de a trăi rău.

– Şi e silit să trăiască aşa.

– Tributul plătit necesităţii şi-l procură prin negoţul antichităţilor, poate al stupefiantelor, prin traficul de arme… Fiind complice cu poliţia pe care, fără îndoială, o detestă, dar care colaborează la micile sale afaceri în schimbul unei drepte retribuţii…

N-avea importanţă: poliţia ştia destul de bine că nu dispuneau comuniştii de atâţia bani pentru a achiziţiona arme de la importatori clandestini.

– Orice om seamănă cu propria sa durere, spuse Kyo: ce-l face să sufere?

– Durerea sa n-are mai multă importanţă, mai multă semnificaţie, nu-i aşa, nu-i pătrunde fiinţa mai adânc decât zona minciunii sau a bucuriei sale; e total lipsit de profunzime, poate că această trăsătură e cea mai caracteristică

pentru portretul lui pentru că e rară. Încearcă totul pentru a izbuti o atare performanță, dar ar fi trebuit să fie înzestrat cu asemenea daruri, încât… Când nu ești legat intim de un om, Kyo, te gândești la el ca să-i prevezi faptele. Iar faptele lui Clappique…

Arătă acvariul unde ciprinii negri, moi și dantelați ca niște flamuri, se ridicau și se scufundau la întâmplare.

– Iată-le… Clappique bea, deși era destinat opiului: te poți înșela și în privința viciului; mulți oameni nu găsesc viciul care le-ar putea salva viața. Păcat, pentru că nu e deloc lipsit de valoare. Însă domeniul său de activitate nu te interesează.

Era adevărat. Dacă în seara asta Kyo nu se gândea la lupta lui, nu-i rămânea să se gândească decât la sine. Încet, încet, îl pătrundea căldura, ca la Black Cat cu puțin timp mai înainte; și iarăși îl învăluia obsesia discului, așa cum oboseala călduță îi pătrundea în picioare. Povesti despre uimirea sa în fața discurilor, ca și cum ar fi fost vorba de o înregistrare într-unul din magazinele englezești. Gisors îl asculta, mângâindu-și cu mâna stângă bărbia colțuroasă; mâinile sale, cu degete subțiri, erau foarte frumoase. Înclinase capul înainte: părul îi căzuse peste ochi, cu toate că fruntea-i era pleșuvă. Cu o mișcare a capului, îl aruncă înapoi, privirea rămase însă pierdută.

– Mi s-a întâmplat o dată să mă aflu pe neașteptate în fața unei oglinzi și să nu mă recunosc…

Degetul său gros freca ușor celelalte degete ale mâinii drepte, de parcă ar fi cernut o pulbere a amintirilor. Își vorbea sieși, urmărind un gând în care fiul său nu-și afla loc.

– E, fără îndoială, o chestiune de mijloace: vocea celorlalți o auzim cu urechile.

– Iar a noastră?

– Cu gâtlejul: chiar dacă îți astupi urechile, vocea ta tot o auzi. Și opiul e o lume pe care n-o auzim cu urechile…

Kyo se ridică. Tatăl său abia de-l văzu.

– Acum trebuie să plec din nou.

– Îți pot fi de folos cu Clappique?

– Nu. Îți mulțumesc. Bună seara.

– Bună seara.

Întins, încercând să scape de oboseală, Kyo aștepta. Nu aprinsese lumina; sta nemișcat. Nu el se gândea la insurecție; insurecția însăși, atât de vie în atâtea creiere ca somnolența în atâtea altele, îl copleșea cu o asemenea forță, încât întreaga sa ființă era numai neliniște și așteptare. În total, mai puțin de patru sute de puști. Victorie, sau pluton de execuție, cam așa ceva. Mâine. Nu: imediat. O problemă de iuțeală: a dezarma pretutindeni poliția și, cu cele cinci sute de Mausere, a înarma grupele de luptă înainte ca soldații trenului blindat guvernamental să intre în acțiune. Insurecția trebuia să înceapă la ora unu – greva generală, deci, la amiază – și era necesar ca majoritatea grupelor de luptă să fie înarmate înainte de ora cinci. Jumătate din poliție, crăpând de foame, va trece indiscutabil de partea răsculaților. Rămânea cealaltă jumătate. „China sovietică“, se gândi el. Să cucerească aici demnitatea alor săi. Iar Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste va atinge atunci șase sute de milioane de locuitori. Victorie sau înfrângere, destinul lumii, în această noapte, se hotăra pe aici, pe aproape. Afară doar de cazul când Gomindanul, după cucerirea Shanghaiului, va încerca să-i zdrobească pe aliații săi comuniști… Tresări: se auzea deschizându-se portița grădinii. Amintirea înlocui neliniștea: soția sa? Ascultă; cineva închidea o ușă în casă. May intră. Haina ei de piele, de culoare albastră, având o linie aproape militară, accentua ceea ce era viril în mersul și chiar în chipul ei – gură largă, nas scurt, pomeții obrajilor proeminenți, ca ai nemțoaicelor din nord.

– E chiar pe curând, Kyo?

– Da.

Ea era doctoriță la unul dintre spitalele chinezești, venea însă de la secția femeilor revoluționare, unde conducea spitalul clandestin.

– Mereu aceeași poveste, știi; vin acum de la o fetișcană de optsprezece ani care a încercat să se sinucidă cu briciul în palanchinul[8] de nuntă. Era constrânsă să se mărite cu o brută respectabilă… A fost adusă în rochia ei roșie de mireasă, plină de sânge. Mamă-sa, în urma ei, o sărmană umbră încovoiată, care, firește, plângea… Când i-am spus că fetița nu va muri, mi-a spus: „Sărăcuța. Era cât pe ce să aibă norocul de a muri…“ Norocul… O asemenea întâmplare e mai grăitoare decât toate discursurile noastre despre situația femeilor de aici…

Nemțoaică, născută însă la Shanghai, doctor al Universităților din Heidelberg și Paris, vorbea franceza fără accent. Își aruncă bereta pe pat.

Părul ei ondulat era dat pe spate, pentru a putea fi pieptănat mai ușor. Kyo ar fi vrut să-l mângâie. Și fruntea, foarte largă, avea ceva bărbătesc, dar, de când încetase să mai vorbească, May devenise mai femeie – Kyo nu o pierdea din ochi – pentru că eclipsa voinței îi îndulcea trăsăturile, oboseala le destindea și pentru că mai avea pe cap bereta. Vioiciunea chipului ei era dată de gura senzuală și de ochii foarte mari și translucizi; intensitatea privirii nu părea să izvorască din lumina ochilor, ci din umbra strecurată de frunte în orbitele prelungi.

Atras de lumină, un pechinez alb intră alergând. Ea îl strigă cu o voce obosită:

– Părosule, cârlionțatule, stufosule!

Îl prinse cu mâna stângă, îl ridică lângă fața ei, mângâindu-l:

– Iepuraș, spuse ea surâzând, iepuraș, iepurilă…

– Îți seamănă, zise Kyo.

– Nu-i așa?

Se uită în oglindă la căpșorul alb lipit de al ei, deasupra lăbuțelor apropiate una de alta. Asemănarea amuzantă provenea de la pomeții germanici. Deși nu era frumoasă, May putea fi socotită drăguță. Se gândi, schimbând un cuvânt, la spusele lui Othello: „O, draga mea războinică…“

Dădu jos câinele, se ridică. Haina, descheiată pe jumătate, îi dezvelea acum sânii ridicați, întocmai ca și pomeții. Kyo îi povesti cum și-a petrecut noaptea.

– La spital, spuse ea, au venit în noaptea asta vreo treizeci de tinere de la propagandă, care au scăpat de gărzile albe… Rănite. Sosesc din ce în ce mai multe. Susțin că armata e foarte aproape. Și că multe au fost ucise…

– Iar jumătate dintre rănite vor muri… Suferința are un rost numai atunci când nu te îndreaptă spre moarte, dar aproape întotdeauna te duce într-acolo.

May medita.

– Ai dreptate, spuse ea în sfârșit. Și totuși, poate că e mai ales un gând de bărbat. Pe mine, ca femeie, suferința – e straniu – mă face să mă gândesc mai mult la viață decât la moarte. Din cauza nașterilor, poate…

Își exprimă, mai departe, gândurile:

– Cu cât crește mai mult numărul răniților și cu cât se apropie mai mult insurecția, cu atât mai mult oamenii dau frâu liber sexualității.

– Bineînțeles.

– Trebuie să-ți spun ceva, poate te va necăji puțin…

Sprijinit în cot, el o cercetă cu privirea. Era inteligentă și bună, însă câteodată stângace.

– Până la urmă, m-am culcat cu Lenglen, astăzi după-masă.

El ridică din umeri, de parcă ar fi spus: „Te privește“. Dar gestul lui, tensiunea care i se citea pe față nu se prea potriveau cu această indiferență. Ea îl privea, extenuată, cu pomeții accentuați de lumina verticală. Și el îi privea ochii ficși, ascunși de întuneric, fără să-i spună un cuvânt. Se întreba dacă expresia de senzualitate de pe fața ei nu venea din faptul că ochii scăldați în lacrimi și tremurul ușor al buzelor îi accentuau violent feminitatea, în contrast cu trăsăturile sale… Ea se așeză pe pat și îi luă mâna. El ar fi vrut să și-o retragă, dar o lăsă. Ea îi simți totuși intenția.

– Suferi?

– Ți-am spus că ești liberă… Nu mă întreba mai mult, adăugă cu amărăciune.

Cățelușul sări în pat. El își retrase mâna, poate pentru a mângâia cățelul.

– Ești liberă, repetă el. Restul n-are nici o importanță.

– Trebuia să-ți spun. Chiar și pentru mine.

– Bine.

Că trebuia să i-o spună nu reprezenta un semn de întrebare nici pentru unul, nici pentru celălalt. Brusc, voi să se ridice: el întins, ca un bolnav îngrijit de dânsa, ea, la căpătâiul lui… La ce bun? Totul era atât de zadarnic… Și totuși, o privea mai departe; descoperind câtă suferință îi mai poate ea pricinui, cu toate că de luni de zile n-o mai vedea, fie că se uita la ea sau nu; reținea doar unele expresii ale feței, câteodată… Dragostea lor, uneori încordată, care-i unea ca un copil bolnav, comuniunea în fața vieții și a morții, iubirea lor carnală – totul pălea în fața fatalității, care decolorează formele de care privirile noastre sunt saturate. „O iubesc oare mai puțin decât îmi închipui?“ Nu. Chiar în această clipă era sigur că, dacă ea ar muri, nu și-ar mai sluji cauza cu speranță, ci cu disperare, ca un naufragiat. Totuși, nimic nu se putea împotrivi estompării chipului acestuia drag, înmormântat în străfundurile vieții lor nedespărțite, ca-n ceață, ca-n pulbere. Își aminti de un prieten care, privindu-și femeia, paralizată, pe care o iubea, trăise luni de zile senzația de sfârșeală, de moarte a inteligenței; i se părea că o vede și pe May murind tot așa, dispărând în mod absurd, ca un nor ce

se destramă pe cerul cenușiu, asemenea fericirii sale. Ca și cum ea ar fi murit de două ori, sub povara timpului și a vorbelor pe care le rostea.

May se ridică și se îndreptă spre fereastră. Deși obosită, pășea sigură de sine. Preferând, dintr-un amestec de teamă și de pudoare sentimentală, să nu mai aducă aminte de ceea ce vorbiseră până atunci, pentru că el tăcea, dorind să ocolească o discuție de care își dădea seama că nu vor scăpa, ea încercă să-și manifeste dragostea spunând orice și, instinctiv, apelă la sentimentul de personificare a naturii la care el ținea: în fața ferestrei, unul din copacii care înverzesc în martie înflorise în timpul nopții; fasciculele de lumină ale odăii descopereau frunzele-i chircite încă, de un verde proaspăt, în contrast cu cerul întunecat.

– Ziua și-a ascuns frunzele înăuntrul trunchiului, spuse ea, și le scoate la iveală noaptea, crezând că nu e văzut.

Parcă și-ar fi adresat sieși vorbele, cum putea însă Kyo să nu ghicească tulburarea din glasul ei?

– Ai fi putut alege o altă zi, lăsă el să-i scape printre dinți.

Se zărea în oglindă, sprijinit în cot – purtând o mască ce părea foarte japoneză în așternutul alb. „Dacă n-aș fi metis…“ Făcea un efort foarte mare ca să-și alunge gândurile pline de ură sau josnice, în stare să-i justifice și să-i hrănească furia. Și o privea, o privea, de parcă fața ei ar fi trebuit să recapete, datorită zbuciumului pe care el i-l provoca, întreaga vioiciune dinainte.

– Kyo, tocmai astăzi n-avea nici o importanță asta… și…

Era gata să adauge: „Și el o dorea atât de mult“. În fața morții, actul acesta era atât de neînsemnat… Spuse însă numai atât:

– … s-ar putea să mor și eu, mâine…

Cu atât mai bine. Kyo încerca o durere groaznic de umilitoare: cea de care ți-e rușine. Într-adevăr, era liberă să se culce cu cine dorea. De unde izvora atunci această suferință față de care nu avea nici o putere, dar care își aroga atâtea puteri asupra lui?

– Când ți-ai dat seama că eu… țin la tine, m-ai întrebat într-o zi, Kyo, în glumă – și nu prea –, dacă sunt convinsă că sunt în stare să merg cu tine la închisoare, și ți-am răspuns că nu știu – că e greu să rămâi acolo… Ai crezut totuși că sunt în stare, pentru că și tu ai ținut la mine. De ce n-ai mai crede-o acum?

– Întotdeauna ajung la închisoare aceiași oameni. Și Katov s-ar duce, chiar dacă n-ar fi mistuit de dragoste profundă. El s-ar duce din cauza ideii pe care o are despre viață, despre el însuși… La închisoare nu te duci pentru cineva.

– Kyo, gândurile astea sunt ale unui bărbat…

El medita.

– Și totuși, continuă el, să-i iubești pe cei care sunt în stare de un asemenea lucru, să fii iubit de ei, ce poți aștepta mai mult de la dragoste?… De unde nebunia de a le mai cere și socoteală?… Chiar dacă o fac în numele… moralei lor…

– Nu în numele moralei, șopti ea încet. Îndemnată de morală, cu siguranță că n-aș fi în stare.

– Dar (și el vorbea încet) dragostea nu te-a împiedicat să te culci cu tipul ăla, deși te gândeai – tu ai spus-o – că m-ar necăji?

– Kyo, am să-ți mărturisesc ceva, ciudat și totuși adevărat… Până acum cinci minute, eram sigură că nu te va durea ceea ce s-a întâmplat. Poate că îmi convenea să cred așa… Există chemări, mai ales când moartea se află în preajma ta (e vorba de chemările altora, nu de ale mele, Kyo…), care nu au nici o legătură cu dragostea…

Și totuși îl rodea gelozia, cu atât mai tulburătoare cu cât atracția sexuală pe care May i-o inspira izvora din iubire. Cu ochii închiși, cu cotul mereu sprijinit, încerca – tristă încercare – să înțeleagă. N-auzea decât răsuflarea gâtuită a lui May și râcâitul cățelului. Simțea o sfâșiere lăuntrică, mai întâi (vor mai urma, vai!, și altele) pentru că presupunea că bărbatul („nu pot totuși să-i spun amantul ei!“) care se culcase cu May o disprețuia. Era unul dintre vechii ei colegi, pe care Kyo de-abia îl cunoștea. Știa însă cât de misogini erau aproape toți bărbații. „Gândul că după ce o posedase ar putea spune despre May: «curvulița asta» îmi trezește pofta să-l snopesc în bătaie. Oare gelozia nu apare decât atunci când bănuiești gândurile celuilalt? Jalnică omenire…“ Actul sexual n-o angaja cu nimic pe May. Tipul ăla ar fi trebuit s-o știe. Că s-a culcat cu ea, fie, dar să nu-și închipuie că-i aparține. „Mă chinuiesc ca un dobitoc…“ Nu se putea însă stăpâni, și nu această neputință era hotărâtoare, o știa prea bine. Hotărâtor, ceea ce îl tulbura până la obsesie era faptul că se simțea deodată despărțit de May, nu din cauza urii – deși ura lăsase urme în sufletul său –, nu din cauza geloziei (sau gelozia era tocmai sentimentul care-l stăpânea?), ci din cauza unui

simțământ fără nume, tot atât de nimicitor ca și timpul sau moartea: n-o mai regăsea. Întredeschise din nou ochii; cine era această făptură omenească, cu trupul sportiv, atât de cunoscut, cu profilul abia conturat, ochiul parcă mărit, sub tâmplă, între fruntea largă, deschisă, și pomeții obrazului? Era ea, femeia care abia se culcase cu un altul? Nu era tot ea cea care împărtășea slăbiciunile, durerile, supărările sale, cea care-i îngrijise, cot la cot cu el, pe tovarășii răniți, cea care veghease împreună cu el la căpătâiul prietenilor uciși?… Sunetul catifelat al glasului ei plutea încă în aer… Nu e ușor să uiți ceea ce ai vrea să uiți. Și totuși, trupul din fața lui recăpăta misterul tulburător al ființei, cunoscută până acum, transformată dintr-odată în ceva mut, orb, nebun. O femeie. Nu o ființă omenească. Altceva…

Parcă îi scăpa cu totul. Și poate de aceea, îl orbea o pornire pătimașă de a avea cu ea un contact violent, oricare ar fi fost el, spaimă, țipete, lovituri. Se ridică, se apropie de May. Era conștient că se afla într-o stare de criză, poate că a doua zi nu-și va mai da seama ce s-a întâmplat cu el, dar acum ea reprezenta imaginea agoniei; instinctul îl mâna spre ea ca spre un muribund care își dă ultima suflare: să atingi, să pipăi, să reții pe cei care te părăsesc, să te agăți de ei… Cu ce spaimă îl privea May, încremenit la doi pași de ea… Dintr-odată, ca o revelație, își dădu seama ce voia; să se culce cu ea, să se adăpostească astfel împotriva vârtejului care i-o fura toată; îmbrățișările, trupurile înlănțuite n-aveau nevoie de cunoaștere.

Ea întoarse brusc capul: sunase cineva. Prea devreme ca să fie Katov. Insurecția fusese descoperită? Vorbele, simțirile, ura, dragostea lor se prăbușeau cu brutalitate. Se auzi din nou soneria. Kyo își luă revolverul de sub pernă și, îmbrăcat în pijama, trecu prin grădină ca să deschidă ușa: nu era Katov, ci Clappique, cu același smoching pe el. Rămaseră în grădină.

– Ei?

– Întâi să-ți predau documentul: iată-l. Totul e în regulă. Vaporul a pornit. Va ancora în dreptul Consulatului Franței. Aproape de malul opus al fluviului.

– Ceva greutăți?

– Las' pe mine. Pe încredere; altminteri, n-ar ieși nimic din toată povestea asta. În asemenea treburi, tinere, încrederea e cu atât mai mare cu cât își are și mai puțin rost…

O aluzie?

Clappique își aprinse o țigară. Kyo nu văzu decât pata pătratului de mătase neagră pe fața învăluită în întuneric. Se duse să-și caute portofelul – May îl aștepta –, se întoarse, plăti comisionul fixat. Baronul băgă bancnotele în buzunar, de-a valma, fără să le numere.

– Bunătatea aduce noroc, spuse el. Povestea mea din noaptea asta, dragul meu, este o re-mar-ca-bi-lă istorioară morală: a început cu pomana și se sfârșește cu bogăția. Ssst!

Cu arătătorul ridicat, îi șopti lui Kyo la ureche:

– Fantômas te salută!

Apoi se întoarse și plecă.

De parcă i-ar fi fost teamă să se înapoieze, Kyo îl privea cum se depărtează, târându-și smochingul de-a lungul zidului alb. „Într-adevăr, seamănă destul de bine cu Fantômas, într-un asemenea costum. A ghicit oare, sau a presupus, sau…" Senzația de pitoresc fu curmată brusc; Kyo auzi pe cineva tușind, îi recunoscu repede tusea, mai ales pentru că îl aștepta: Katov. Fiecare se grăbea în noaptea asta.

Kyo mai mult îi ghicea tunica decât i-o zărea; undeva, mai sus, în întuneric, nasul cârn. Îi simțea mai ales mersul legănat. Se îndreptă spre el.

– Ei? întrebă, tot așa cum îl întrebase pe Clappique.

– Merge. Vaporul?

– În fața Consulatului Franței. Departe de chei. Într-o jumătate de oră.

– Vedeta și oamenii se află la patru sute de metri de acolo. Să mergem.

– Costumele?

– N-ai nici o grijă. Băieții sunt absolut gata.

Intră în casă, se îmbrăcă într-o clipă: pantaloni, pulover. Papuci de pânză (poate că va fi nevoie să se cațăre). Era gata. May îi întinse buzele: cugetul îl îndemna s-o sărute; gura însă, nu – ca și cum, de sine stătătoare, i-ar fi păstrat ranchiună. Până la urmă o sărută cu stângăcie. Ea îl privi, mâhnită, cu pleoapele lăsate în jos; ochii ei, umbriți, deveneau și mai expresivi când dinspre mușchii obrazului apărea un licăr. Plecă.

Mergea iarăși alături de Katov. Nu-și putea muta însă gândul de la ea. „Adineauri mi se părea o nebună sau o oarbă. N-o cunosc. N-o cunosc decât în măsura în care o iubesc, decât în sensul în care o iubesc. «Nu stăpânești într-o făptură decât ceea ce ai schimbat în ea», spune tatăl meu… Și, la urma urmei?" Se înfunda în sine însuși cum se înfunda în ulicioara asta din ce în ce mai întunecoasă, unde nici măcar izolatoarele de telegraf nu mai

luceau pe cer. Îl cuprinse din nou neliniștea și își aminti de discuri: „Vocea altora o auzi cu urechile, pe a ta cu gâtlejul“. Da. Și viața ta o auzi cu gâtlejul, dar a celorlalți? Mai întâi era singurătatea, singurătatea eternă dincolo de mulțimea muritoare, ca imensa noapte dintâi a nașterii lumii, dincolo de noaptea de acum, densă, apăsătoare, sub care pândea orașul pustiu, plin de speranță și de ură. „Însă pentru mine, pentru gâtlej, ce sunt? Un soi de afirmație absolută, afirmarea unui nebun: o intensitate mai mare decât a tuturor. Pentru ceilalți, sunt ceea ce am făptuit.“ Numai pentru May nu era doar ceea ce făptuise; numai pentru el, ea reprezenta cu totul altceva decât propria ei biografie. Îmbrățișarea care unește dragostea a două ființe împotriva singurătății nu omului îi vine în ajutor; ci nebunului, neasemuitului monstru, buricul pământului, care sălășluiește, răsfățat, în sufletul fiecăruia. De când îi murise mama, May era singura ființă pentru care nu era doar Kyo Gisors, ci complicitatea cea mai profundă. „O complicitate consimțită, cucerită, aleasă“, medita el, într-un unison extraordinar cu noaptea, ca și cum gândurile lui nu mai erau destinate luminii. „Oamenii nu sunt semenii mei, ei mă privesc și mă judecă; semenii mei sunt cei care mă iubesc fără a mă privi, care mă iubesc, orice s-ar întâmpla, care mă iubesc în pofida nenorocirii, a josniciei, a trădării, pe mine și nu ceea ce am făptuit sau voi făptui, care mă vor iubi cât timp mă voi iubi eu însumi – până la sinucidere, inclusiv… Numai cu ea împreună împărtășesc o asemenea dragoste, sfâșiată sau nu, cum alții au împreună copii bolnavi sau muribunzi…“

Nu era, desigur, fericirea, era un sentiment primitiv care se contopea cu întunericul nopții, învăluindu-l într-un soi de căldură omenească ce se sfârșea într-o îmbrățișare nemișcată, ca a unui obraz lipit de celălalt – singurul sentiment care îl stăpânea tot atât de puternic ca și moartea.

Pe acoperișuri se zăreau de acum umbre stând la posturile lor.

Ora patru dimineața

Bătrânul Gisors mototoli bucățica de hârtie, ruptă în grabă, pe care Chen își scrisese numele cu creionul, și o vârî în buzunar. Era nerăbdător să-l revadă pe fostul său student. Își întoarse privirile spre interlocutorul său, un chinez foarte bătrân de la Compania Indiilor, cu chipul de mandarin, care se îndrepta spre ușă, cu pași mărunți, cu arătătorul ridicat, vorbind englezește: „E bine că există supunerea absolută a femeii, concubinajul și instituția

curtezanelor. Voi publica în continuare articolele mele. Strămoșilor noștri, care au gândit așa, le datorăm aceste picturi frumoase (arătă cu privirea fenixul albastru, fără să-și miște fața, de parcă i-ar fi făcut cu ochiul) cu care ne mândrim, și dumneata și eu. Femeia e supusă bărbatului, după cum bărbatul e supus statului; e mai ușor să slujești bărbatului decât statului. Trăim pentru noi? Noi nu suntem nimic. Pentru stat trăim în prezent, și de-a lungul secolelor pentru șirul morților…“

N-avea de gând să plece odată? Omul acesta, cramponându-se de trecutul său chiar în clipele astea (sirenele vapoarelor de război nu erau destule pentru a umple noaptea?…), față în față cu China pătată de sânge, asemănătoare bronzurilor destinate sacrificiului, avea ceva din poezia unui nebun. Ordinea! Cohorta de schelete în haine brodate, mulțimi fără număr, nemișcate, înșiruite în negura timpului: în față, Chen, cei două sute de mii de muncitori de la filaturi, gloata copleșitoare a culilor. Supunerea femeilor? În fiecare seară, May relata despre sinuciderile mireselor… Bătrânul plecă: „Ordinea, domnule Gisors!…“, după un ultim salut, bălăbănindu-și capul și umerii.

Imediat ce auzi închizându-se ușa, Gisors îl chemă pe Chen și se întoarse cu el în sala unde se aflau fenicșii.

Chen, nervos, începu să umble de colo colo. Gisors, întins pe unul dintre divane, își amintea de fiecare dată când Chen trecea prin fața sa, vizibil doar pe trei sferturi, de un uliu de bronz egiptean, a cărui fotografie Kyo o păstrase, din simpatie pentru Chen, „din cauza asemănării“. Asemănarea era reală, cu toate că buzele-i groase exprimau bunătate. „La urma urmei, un uliu convertit de Francisc de Assisi[9]“, se gândi el.

Chen se opri în fața lui.

– Eu l-am ucis pe Tang Yen-ta, spuse el.

Observase în privirea lui Gisors ceva aproape tandru. Disprețuia duioșia și, mai ales, îi era teamă de ea. Capul înfundat între umeri, înclinându-se în timpul mersului, linia arcuită a nasului întăreau asemănarea cu uliul, deși avea un trup îndesat; chiar și ochii săi înguști, aproape fără gene, te duceau cu gândul la o pasăre.

– Despre asta voiai să-mi vorbești?

– Da.

– Kyo știe?

– Da.

Gisors medita. Întrucât nu voia să-i răspundă prin niște prejudecăți, n-avea altceva de făcut decât să-l aprobe. Nu-i era însă ușor s-o facă. „Îmbătrânesc“, gândi el.

Chen încetă mersul.

– Mă simt îngrozitor de singur, spuse, privindu-l, în sfârșit, drept în față pe Gisors.

Acesta era tulburat. Nu-l mira faptul că Chen căuta la el un sprijin: ani de zile fusese profesorul său, în sensul chinezesc al cuvântului – mai puțin decât tatăl lui, mai mult decât mama sa; de când muriseră amândoi, Gisors rămăsese indiscutabil singurul om de care Chen avea nevoie. Nu înțelegea însă de ce Chen, care îi revăzuse cu siguranță în noaptea aceasta pe ai săi, pentru că se întâlnise doar cu Kyo, părea atât de îndepărtat de ei.

– Dar ceilalți? întrebă el.

Chen îi revăzu în închipuire, în camera dosnică a negustorului de discuri, cufundați în întuneric sau proiectați în lumină, după cum se clătina lampa, în timp ce se auzea cântecul greierului.

– Ei nu știu nimic.

– Că tu ești acela?

– Asta o știu: n-are nici o importanță.

Tăcu din nou. Gisors se ferea să-i pună întrebări. Chen continuă în sfârșit:

– Că e prima oară.

Lui Gisors i se păru deodată că înțelege; Chen îl simți.

– Nu. Nu înțelegeți.

Vorbea franceza îngroșând din gâtlej cuvintele cu o singură silabă nazală, amestecându-le surprinzător cu unele idiotisme pe care le știa de la Kyo. Instinctiv, brațul drept se întinse de-a lungul șoldului: simțea parcă din nou trupul lovit, pe care somiera elastică îl împingea împotriva cuțitului. N-avea importanță. Ar lua-o din nou de la capăt. Până atunci însă, căuta un refugiu. Afecțiunea profundă, care n-are nevoie de nici un fel de cuvinte pentru a se mărturisi, Gisors nu i-o purta decât lui Kyo. Chen știa asta. Cum să se facă înțeles?

– N-ați ucis niciodată pe cineva, nu-i așa?

Era cât se poate de limpede, dar astăzi Chen nu avea încredere în asemenea evidențe. Deodată, i se păru că observă la Gisors o schimbare. Ridică ochii. Dânsul îl privea de jos în sus, părul său alb părând mai lung din cauză că-și întorsese capul, uimit că Chen nu gesticulează. Absența

gesturilor se datora rănii despre care Gen nu-i spusese nimic; nu-l durea (un infirmier o dezinfectase și o bandajase), dar îl stânjenea. Ca de obicei când medita, Gisors se juca cu degetele ca și când ar fi învârtit o țigară:

– Poate că…

Se opri, cu ochii limpezi, încremeniți parcă în masca sa de cavaler fără barbă al Ordinului Templierilor. Chen aștepta; Gisors continuă cu oarecare brutalitate:

– Nu cred că numai amintirea unui omor poate să te doboare într-un asemenea hal.

„E limpede că nu poate înțelege“, încercă Chen să schițeze un gând; Gisors nimerise însă drept la țintă. Chen se așeză și-și privi picioarele.

– Nu, spuse, nu cred nici eu că numai amintirea poate oferi o explicație. E vorba de altceva, de ceva esențial. Aș dori să știu ce.

Oare pentru a afla asta venise?

– Prima femeie cu care te-ai culcat era o prostituată, nu-i așa? întrebă Gisors încetișor.

– Sunt chinez, răspunse Chen cu ranchiună.

„Nu“, se gândi Gisors. Exceptând doar temperamentul său sexual, Chen nu era chinez. Emigranți sosiți din toate țările, de care Shanghaiul era plin, îi demonstraseră lui Gisors cât de mult se poate îndepărta un om de națiunea sa, de modul ei de viață național, dar Chen nici nu mai aparținea Chinei, chiar dacă n-ar fi fost decât felul în care se despărțise de ea: o libertate totală, aproape inumană, îl făcea să se predea în întregime ideilor sale.

– Ce-ai simțit după aceea? întrebă Gisors.

Chen își încleștă degetele.

– Mândrie.

– De a fi bărbat?

– De a nu fi femeie.

Glasul său nu mai trăda ranchiună, ci un dispreț mai complex.

– Cred că ați vrut să spuneți, continuă el, că ar fi trebuit să mă simt însingurat?

Gisors nu se grăbi să răspundă.

– … Da. Îngrozitor. Aveți dreptate când vorbiți de femei. Poate că resimți un dispreț suveran față de cel pe care îl ucizi. Mai mic însă decât față de ceilalți.

Gisors încerca, dar nu era sigur că a înțeles.

– Care nu ucid?

– Care nu ucid; care n-au ucis niciodată.

Începu din nou să se plimbe de colo colo. Ultimele cuvinte căzuseră ca o povară aruncată jos, iar tăcerea îi împresura; Gisors începu să simtă, nu fără tristețe, senzația de însingurare de care vorbea Chen. Se întreba însă dacă Chen nu juca și puțină comedie, sau dacă nu era și o oarecare îngăduință față de sine. Știa cât de ucigătoare pot fi asemenea comedii. Își aminti că, o dată, Chen îi mărturisise aversiunea lui față de vânătoare.

– Nu ți-a fost groază de sânge?

– Da. Dar nu numai groază.

Se întoarse brusc și, uitându-se la fenix, tot atât de direct ca și cum l-ar fi privit pe Gisors drept în ochi, întrebă:

– De ce? Cu femeile, știu cum se procedează, când vor să te stăpânească mereu: trăiești cu ele. Cu moartea însă ce-i de făcut?

Cu și mai multă amărăciune, fără să-și ridice privirile de la fenix:

– Concubinaj?

Structura intimă a inteligenței sale îl îndemna întotdeauna pe Gisors să vină în ajutorul interlocutorilor săi; iar lui Chen îi purta o afecțiune sinceră. Acum începea să vadă limpede: acțiunea revoluționară în rândurile grupelor de șoc nu-l mai satisfăcea pe tânăr, începuse să-l fascineze terorismul. Răsucind tot timpul țigara închipuită, ținând capul înclinat înainte, de parcă ar fi privit covorul, cu nasul delicat atins de o șuviță albă, spuse, străduindu-se să imprime glasului său un ton de nepăsare:

– Crezi că nu vei putea scăpa… și împotriva acestei… neliniști vii să te aperi… lângă mine?

Tăcere.

– Neliniște, nu, zise în sfârșit Chen, printre dinți. Fatalitate?

Iarăși tăcere. Gisors simțea că orice gest era inutil, că nu putea să-i mai strângă mâna, cum o făcea odinioară. Se hotărî și spuse cu un aer obosit, de parcă s-ar fi obișnuit dintr-odată cu neliniștea:

– Dacă e așa, las-o să-ți pătrundă gândurile și împinge-o la extrem. Și dacă vrei să conviețuiești cu ea…

– Voi fi ucis în curând.

„Nu tocmai asta vrea mai presus de orice?“, se întrebă Gisors. „Nu dorește nici un soi de glorie sau fericire. În stare să învingă, dar nu și să trăiască și să se bucure de victorie, ce altceva poate aștepta decât moartea? Să moară

cât mai înălțător cu putință. Suflet de ambițios, destul de lucid, destul de izolat față de oameni, sau destul de bolnav, ca să disprețuiască țelurile ambiției sale și poate chiar propria ambiție?“

– Dacă vrei să convietuiești cu această… fatalitate, nu rămâne decât o soluție: s-o transmiți.

– Cine ar merita-o? întrebă Chen, rostind mereu, cu greu, vorbele.

Atmosfera devenea din ce în ce mai apăsătoare, de parcă printre ei s-ar fi simțit prezența a tot ceea ce evocau frazele despre omor. Gisors nu mai putea scoate o vorbă: fiecare cuvânt ar fi căpătat un timbru fals, frivol, idiot.

– Mulțumesc, spuse Chen.

Se înclină în fața lui Gisors, cu tot trunchiul, după obiceiul chinezesc (ceea ce nu obișnuia niciodată), de parcă ar fi preferat să nu-l atingă, și plecă.

Gisors se întoarse să se așeze și începu din nou să răsucească țigara închipuită. Pentru prima dată se afla în fața nu a luptei, ci a sângelui. Și, ca de obicei, se gândea la Kyo. Kyo ar fi socotit că e de nerespirat universul în care se mișca Chen. Era oare sigur? Și Chen nu putea suferi vânătoarea, și lui Chen îi fusese groază de sânge înainte. Judecând mai profund, ce știa despre fiul său? Când dragostea nu mai putea juca nici un rol, când nu se putea bizui prea mult pe ceața amintirilor, știa prea bine că înceta să-l mai cunoască pe Kyo. Îl răscoli o dorință arzătoare de a-l revedea – dorință pe care o încerci când vrei să-ți revezi, pentru ultima oară, morții. Știa că plecase.

Unde? Prezența lui Chen mai însuflețea încăperea. Se aruncase în universul morții și nu va mai putea evada din el: cu îndârjirea-i caracteristică, pătrundea în lumea teroristă ca într-o închisoare. În mai puțin de zece ani va fi prins – torturat sau ucis; până atunci, va trăi ca un obsedat, într-o lume a hotărârii și a morții. Ideile dădeau substanță vieții sale; acum îl vor ucide.

În ce-l privește pe Kyo, orice făcea era firesc: fie că dispunea să se ucidă, fie că nu, n-avea importanță, aceasta era menirea sa. Dar pe Gisors îl înspăimânta senzația neobișnuită, care-i dădea certitudinea fatalității omorului, cumplită otravă, pe cât de benignă era a sa. Își dădea seama cât de neîndemânatic îi dăduse lui Chen ajutorul pe care-l cerea, cât de mult te însingurează omorul – cât de îndepărtat îi apărea Kyo, ca urmare a acestei neliniști. Pentru prima oară, fraza pe care o repetase atât de des:

„Cunoașterea sufletului omenesc nu e cu putință“, i se asocia, în gând, cu chipul fiului său.

Dar pe Chen îl cunoștea cu adevărat? Nu credea că amintirile ajută cu ceva la cunoașterea oamenilor. Educația pe care o primise Chen în copilărie fusese religioasă; când Gisors începuse să se intereseze de adolescentul orfan – părinții omorâți în timpul jafului din Kalgan –, mândru în atitudinea sa rezervată, Chen venise de la colegiul luteran, unde fusese elevul unui intelectual tuberculos, ajuns pastor cam târziu, care se străduia, răbdător, la cincizeci de ani, să-și stingă, prin dragoste creștinească, o frământare religioasă adâncă. Obsedat de rușinea trupului, care îl torturase și pe Sfântul Augustin, a trupului chinuit dăruit întru Hristos – obsedat de monstruozitatea civilizației rituale a Chinei, care îl împresura și îl împingea și mai mult către chemarea unei adevărate vieți religioase –, acest pastor, în ceasurile sale de cumpănă, își făurise propria sa imagine despre Luther, împărtășind-o câteodată lui Gisors: „Viața adevărată înseamnă credința în Dumnezeu; dar omul, din cauza păcatului, este atât de decăzut, este întinat fără putință de îndreptare, încât a te apropia de Dumnezeu înseamnă să-l pângărești. Iată de ce a apărut Hristos – și crucificarea sa de-a pururi“. Nu mai rămânea decât Grația divină, adică dragostea nemărginită sau spaima cumplită, după puterea sau slăbiciunea speranței; iar teama devenea un nou păcat. Mai rămânea și mila; dar mila nu e totdeauna în stare să alunge neliniștea.

Pastorul se legase de Chen. Nu bănuia că unchiul care avea grijă de Chen îl încredințase misionarilor numai pentru a învăța engleza și franceza, prevenindu-l împotriva învățăturii lor și cu deosebire împotriva ideii de infern, în care acest confucianist nu avea încredere. Copilul, care dădea de Hristos, nu de Satan și nici de Dumnezeu – experiența pastorului îl învățase că oamenii nu se convertesc decât prin mijlocitori –, se dăruia iubirii cu neînduplecarea pe care o punea în toate. Dar nutrea un asemenea respect pentru profesor – singura trăsătură psihică pe care i-o înrădăcinase adânc China –, încât, în pofida iubirii propovăduite, era imposibil să nu simtă tulburarea pastorului, tulburare ce-i apăru ca un infern mai teribil și mai convingător decât noțiunea abstractă împotriva căreia fusese prevenit.

Unchiul se înapoie. Înspăimântat de nepotul pe care-l regăsea, își manifestă totuși o recunoștință delicată, trimise arbuști de jad și de cristal

directorului, pastorului și altor câtorva; opt zile mai târziu, îl rechemă pe Chen și, săptămâna următoare, îl trimise la Universitatea din Peking.

Gisors, răsucind tot timpul țigara între genunchi, cu gura întredeschisă, se străduia să-și amintească de adolescentul de atunci. Însă cum era posibil să-l despartă, să-l izoleze de imaginea celui de astăzi? „Mă gândesc la spiritul său religios, deoarece Kyo nu l-a avut niciodată, iar în această clipă orice deosebire profundă dintre ei mă ușurează… De ce am impresia că-l cunosc mai bine decât pe fiul meu?“

Pentru că își dădea mai bine seama prin ce-l schimbase; această schimbare hotărâtoare, opera sa, era precisă, ușor de definit, și întotdeauna recunoștea mai bine la alții ceea ce făurise el. Îndată ce l-a întâlnit pe Chen, a înțeles că adolescentul nu se putea împăca cu o ideologie care nu se transformă imediat în acțiune. Refractar față de mila creștinească, printr-o viață religioasă nu putea ajunge decât la contemplare sau la viață interioară; nu putea însă suferi contemplarea, iar de apostolat, singurul vis la care ar fi aspirat, era îndepărtat tocmai din cauza lipsei sale de milă. Pentru a putea trăi, trebuia în primul rând să scape de creștinism. (Din mărturisiri incomplete, se părea că, datorită contactului pe care-l avusese cu prostituatele și cu studenții, dispăruse singurul păcat mai puternic decât voința lui Chen, masturbarea; și odată cu această dispariție, se ivi un sentiment mereu reînnoit de neliniște și de decădere.) Când noul profesor opusese creștinismului nu argumente, ci alte forme de măreție, lui Chen i s-a strecurat credința printre degete, încetul cu încetul, fără criză. Desprins de China, obișnuit de religia creștină să se despartă de lume în loc să i se supună, înțelesese cu ajutorul lui Gisors că totul se întâmplase de parcă această perioadă a vieții sale n-ar fi fost decât o inițiere întru eroism: ce poți face cu sufletul, dacă nu există nici Dumnezeu, nici Hristos?

În această problemă, Gisors își redescoperea fiul, indiferent față de creștinism, căruia însă educația japoneză (Kyo trăise în Japonia de la opt până la șaptesprezece ani) îi impusese și lui convingerea că ideile nu trebuiau numai gândite, ci și trăite. Kyo alesese acțiunea, la modul grav și premeditat, așa cum alții aleg meseria armelor sau pe cea de marinar: plecase de acasă de la tatăl său, trăise la Canton, la Tianjin, viața salahorilor și a culilor pentru a organiza sindicatele. Chen – după ce unchiul luat ca ostatic, neputându-și plăti răscumpărarea, fusese executat la cucerirea Shantoului – se trezi fără nici un ban, înarmat cu diplome fără valoare, față

în față cu cei douăzeci și patru de ani ai săi și cu China. Șofer pe un camion cât timp drumurile din nord fuseseră periculoase, apoi ajutor de chimist, apoi nimic. Totul îl arunca spre acțiunea politică: speranța unei lumi mai bune, posibilitatea de a mânca, chiar mizerabil (se mulțumea cu puțin, poate din mândrie), de a-și canaliza ura, de a-și împlini gândirea, caracterul. Astfel, singurătatea sa căpăta un sens. La Kyo însă, totul era mult mai simplu. Simțul eroismului îi fusese insuflat ca un soi de disciplină, nu ca o justificare a vieții. Nu era neliniștit. Viața sa avea un sens pe care îl cunoștea: să dea fiecăruia din acești oameni pe care, chiar în această clipă, foametea îi ucidea, ca o ciumă blajină, sentimentul propriei demnități. Era de-al lor: aveau aceiași dușmani. Metis, un paria al societății, disprețuit de albi și, mai mult încă, de femeile albe, Kyo nu încercase să le intre în grații; îi căutase pe ai săi și îi găsise. „Nu e posibilă demnitatea, viața adevărată e refuzată omului care muncește douăsprezece ore pe zi, dacă el nu știe de ce muncește.“ Era nevoie ca munca să capete un sens, să se transforme într-o patrie. Problemele individuale nu existau pentru Kyo decât în viața sa personală.

„Și totuși, dacă ar intra Kyo și mi-ar spune, cum a făcut-o Chen înainte: «Eu l-am ucis pe Tang Yen-ta», dacă ar spune-o, m-aș gândi: «O știam». Orice e cu putință la el, orice mi-ar spune răsună în mine cu atâta putere, încât aș gândi: «O știam»“. Privi pe fereastră noaptea nemișcată și nepăsătoare. „Dar dacă aș ști cu adevărat, și nu în chipul acesta îndoielnic și înspăimântător, l-aș salva.“ Afirmație dureroasă, în care nu credea defel.

De la plecarea lui Kyo, mintea lui nu mai slujise la altceva decât să justifice acțiunea fiului său, pe atunci o acțiune măruntă care începea undeva (deseori câte trei luni de zile, nu știa nici măcar unde) în China centrală sau în provinciile din sud. Dacă studenții bântuiți de neliniști simțeau că inteligența sa le venea în ajutor cu atâta căldură și pătrundere, aceasta nu însemna, cum o credeau atunci idioții din Peking, că se amuză, jucându-se, prin procură, cu vieți de care îl desparte vârsta; explicația era că, în toate aceste drame asemănătoare, o regăsea pe a fiului său. Când le demonstra studenților, aproape toți mic-burghezi, că erau obligați să se alăture ori șefilor militari, ori proletariatului, când le spunea celor ce optaseră: „Marxismul nu e o doctrină, e o voință, este, pentru proletariat și ai săi – pentru voi –, voința de autocunoaștere, de a fi ca atare, de a învinge ca atare; nu trebuie să fiți marxiști ca să aveți dreptate, ci ca să învingeți

fără a vă trăda“, se adresa de fapt lui Kyo, îl apăra. Și, dacă își dădea seama că nu sufletul sever al lui Kyo îi răspundea atunci când, după curs, găsea, după obiceiul chinezesc, camera sa plină de flori albe lăsate de studenți, știa cel puțin că mâinile care se pregăteau să se războiască, aducându-i camelii, le vor strânge mâine pe acelea ale fiului său, care va avea nevoie de ele. De aceea îl atrăgea într-o asemenea măsură tăria de caracter, de aceea se legase de Chen. Când începuse însă să țină la el, prevăzuse oare noaptea ploioasă în care tânărul, vorbindu-i de sângele abia închegat, îi va mărturisi: „Nu mi-e numai groază…“?

Se ridică, deschise sertarul de la masa joasă unde își așeza tava de opiu, deasupra unei colecții de cactuși mici. Sub tavă, o fotografie: Kyo. O scoase, o privi, fără să se gândească la ceva precis, cufundându-se cu încăpățânare în certitudinea că, în lumea himerelor în care se afla, nimeni nu mai cunoștea pe nimeni – și că prezența lui Kyo, chiar, pe care o dorise atât de mult mai înainte, n-ar fi fost în stare să schimbe ceva; ar fi accentuat și mai mult disperarea despărțirii lor, asemenea prietenilor pe care-i îmbrățișezi în vis, deși au murit de mult. Ținea fotografia între degete: era caldă ca mâna sa. O lăsă să cadă în sertar, scoase tava, stinse lumina și aprinse lampa.

Două pipe. Altă dată, imediat ce-și astâmpăra pofta, îi privea pe oameni cu bunăvoință, iar lumea ca pe o infinitate de posibilități. Acum, în fundul sufletului său, posibilitățile nu-și mai găseau locul: avea șaizeci de ani, iar amintirile sale erau pline de morminte. Gustul lui atât de pur pentru arta chineză, pentru picturile albăstrii abia luminate de lampă, pentru întreaga civilizație plină de sugestie dimprejurul său, de care, treizeci de ani mai înainte, știuse să se bucure cu atâta finețe – sensul fericirii sale –, nu mai era acum decât un înveliș subțire de sub care se trezeau, ca niște câini neliniștiți, zvârcolindu-se la sfârșitul somnului, groaza și obsesia morții.

Gândul i se învârtea totuși împrejurul oamenilor, cu o pasiune neastâmpărată pe care vârsta n-o stinsese. Că în orice ființă, și într-a sa în primul rând, sălășluiește un paranoic era sigur de mult timp. Visase odinioară – timpuri trecute… – să devină erou. Nu. Forța, imaginația aceasta furioasă, subterană, existentă în el („de-aș înnebuni“, se gândea, „numai ea ar rămâne din mine…“), putea căpăta orice formă, ca lumina. Ca și Kyo, și aproape din aceleași motive, se gândi la discurile de care-i vorbise; și aproape în același chip, pentru că felul de a gândi al lui Kyo se

născuse dintr-al său. După cum Kyo nu-și recunoscuse propria voce pentru că o auzise cu gâtlejul, la fel conștiința de sine însuși a lui Gisors era cu certitudine ireductibilă aceleia pe care o putea căpăta despre altă ființă, pentru că nu era dobândită prin aceleași mijloace. Ea nu datora nimic simțurilor. Se simțea pătrunzând, cu o conștiință nechemată, într-un domeniu care îi aparținea mai mult decât oricare altul, stăpânind cu spaimă o singurătate interzisă, în care nimeni nu-l va putea ajunge vreodată. O clipă, trăi senzația că această singurătate trebuia să scape morții… Mâinile-i, care preparau un nou grăunte de opiu, tremurau ușor. Nici dragostea pe care i-o purta lui Kyo nu-l eliberase de singurătatea totală. Dar dacă nu știa să fugă de sine într-altă ființă, știa în schimb să se elibereze: prin opiu.

Cinci bobițe. De ani de zile se mulțumea cu atât și nu-i era ușor, iar uneori suferea din această cauză. Curăță pipa; umbra mâinii sale se mută de pe perete pe tavan. Îndepărtă lampa cu câțiva centimetri mai încolo; contururile umbrei se pierdură. Și obiectele dispăreau: fără să-și schimbe forma, încetau să se deosebească de el, îl întâlneau în adâncurile unei lumi intime, unde o indiferență binevoitoare amesteca totul – o lume mai adevărată decât cealaltă, mai constantă, mai asemănătoare sieși; sigură ca o prietenie, întotdeauna îngăduitoare și întotdeauna regăsită: forme, amintiri, idei, totul se ascundea încet într-un univers eliberat. Își amintea de o după-amiază de septembrie, cu cerul în întregime cenușiu, colorând într-o lumină lăptoasă, între ochiurile unor straturi întinse de nuferi, apa unui lac; de la colțurile tocite ale unui chioșc părăsit până la orizontul măreț și posomorât, nu răzbătea până la dânsul decât o lume pătrunsă de o melancolie solemnă. Fără să mai sune din clopoțel, un preot se sprijinise în coate de foișorul chioșcului, lăsându-și lăcașul sfânt în voia prafului și a miresmei de lemn mirositor care ardea; țăranii, care culegeau semințele de nufăr, treceau cu bărcile, fără cel mai mic zgomot; lângă ultimele flori, apa făcu, în dreptul cârmei, două cute lungi, ce pieriră apoi, extrem de lin, pe suprafața lucie a lacului. Tot așa piereau acum și în sufletul său, după ce adunaseră în evantaiul lor întreaga tristețe a lumii, o tristețe fără amărăciune, sublimată la o stare de puritate supremă, datorită opiului. Cu ochii închiși, purtat parcă de niște imense aripi nemișcate, Gisors își contempla singurătatea: un sentiment de mâhnire, aproape divin, îngemănându-se cu o dâră de seninătate care creștea la infinit, învăluind blând adâncurile morții.

Ora patru și jumătate dimineața

Îmbrăcați ca soldați ai guvernului, cu uniformele ceruite pe spate, oamenii coborau unul câte unul în vedeta legănată de valurile fluviului.

– Doi dintre marinari sunt membri de partid. Ar trebui întrebați: s-ar putea să știe unde se află armele, îi spuse Kyo lui Katov.

Cu excepția cizmelor, uniforma îi schimba acestuia prea puțin înfățișarea. Tunica militară era tot atât de neglijent încheiată ca și cea civilă. Însă cascheta nouă, pe care nu era obișnuit s-o poarte, acoperindu-i, demn, capul, îi dădea un aer de idiot. „Uluitoare împerechere între o caschetă de ofițer chinez și un asemenea nas“, se gândi Kyo. Era încă noapte…

– Pune-ți gluga impermeabilă, adăugă el.

Vedeta se desprinse de chei și-și luă avânt în noapte. Dispăru imediat în spatele unei jonci. Dinspre crucișătoare, țâșnind spre cer și înălțându-se deasupra portului care abia se deslușea în întuneric, fasciculele de lumini ale proiectoarelor se încrucișau ca niște săbii.

În față, Katov nu-și dezlipea privirile de pe *Shantung*, care părea că se apropie, încet, încet. Mirosul de apă stătută, de pește și de fum din port (stătea aproape de suprafața apei), risipind puțin câte puțin mirosul de cărbune de la debarcader, îl învăluia odată cu amintirea trezită de apropierea fiecărei lupte, împresurându-i sufletul. Pe frontul din Lituania batalionul său fusese luat prizonier de albi. Oamenii dezarmați stăteau aliniați în nemărginita întindere de zăpadă, abia deslușindu-se în ceața zorilor verzui. „Să iasă în față comuniștii!“ Asta însemna moartea, și ei o știau. Două treimi din oameni înaintară. „Scoateți tunicile! Săpați groapa!“ O săpară. Încet, pentru că pământul era înghețat. Alb-gardiștii, cu câte un revolver în fiecare mână (și lopețile puteau deveni arme), neliniștiți și nerăbdători, așteptau, la dreapta și la stânga, centrul rămânând liber din pricina mitralierelor îndreptate spre prizonieri. Liniștea era nemărginită, ca zăpada pe care n-o puteai cuprinde cu privirile. Se auzeau numai bulgării de pământ înghețat căzând cu un zgomot sec, din ce în ce mai iute: cu toate că-i aștepta moartea, oamenii se grăbeau, ca să se încălzească. Mai mulți începură să strănute. „Gata! Opriți!“ Se întoarseră. În spatele camarazilor lor, erau adunați femei, copii, bătrâni din sat, îmbrăcați sumar, înfășurați în pături, aduși ca să li se ofere un exemplu, agitându-și capetele ca și cum s-ar fi ferit să privească, fascinați însă de groază. „Dați jos pantalonii!“ Pentru

că uniformele erau puține. Condamnații șovăiau, din pricina femeilor. „Dați jos pantalonii!“ Ieșiră la iveală, una câte una, rănile bandajate cu zdrențe: mitralierele ochiseră jos de tot și aproape toți aveau răni la picioare. Mulți împătureau pantalonii, deși își aruncaseră mantaua. Se aliniaseră – din nou, de data asta la marginea gropii, cu fața către mitraliere, străvezii în albul zăpezii: carne și cămăși. Înghețați, strănutau fără oprire, unii după alții, iar strănuturile erau atât de adânc omenești, în acești zori ai execuției, că mitraliorii, în loc să tragă, așteptară, așteptară ca viața să nu mai fie atât de indiscretă. Până la urmă se hotărâră. În seara următoare, trupele roșii recuceriră satul: șaptesprezece inși, pe care mitralierele doar îi răniseră, fură salvați. Printre ei, și Katov. Umbrele străvezii, topindu-se în zăpada verzuie a zorilor, zguduite de strănuturi convulsive în fața mitralierelor, parcă se înălțau acum, aici, în ploaia și în noaptea chinezească, proiectate pe silueta *Shantungului*.

Vedeta înainta mereu: tangajul era destul de puternic, încât umbra scundă și tulbure a vaporului părea că se leagănă ușor; abia luminată, nu se întrezărea decât ca o pată masivă și mai întunecată pe cerul acoperit. Cu siguranță, *Shantungul* era păzit. Proiectorul unui crucișător nimeri vedeta, o cercetă o clipă și o părăsi. Descrisese o curbă adâncă, îndreptându-se spre vaporul din spate, deviind ușor spre dreapta lui, de parcă ar fi vrut să se îndrepte spre vaporul de alăturea. Toți oamenii purtau impermeabilul ceruit al marinarilor, gluga trasă peste uniformă. Din ordinul direcției portului, scările laterale ale tuturor vapoarelor erau date jos; Katov privi scara *Shantungului* prin binoclul ascuns sub uniformă: ea se oprea la un metru deasupra apei, abia luminată de trei becuri. Dacă le-ar cere căpitanul banii, pe care nu-i aveau, înainte de a le da voie să urce pe bord, oamenii ar trebui să sară unul câte unul de pe vedetă; ar fi greu să mențină scara laterală. Dacă ar încerca s-o ridice de pe vapor, Katov ar putea trage asupra celor ce-ar manevra parâmele: sub scripeți nu se puteau adăposti. Vaporul putea însă să-și organizeze apărarea.

Vedeta viră cu nouăzeci de grade, se îndreptă spre *Shantung*. Curentul, puternic la acea oră, o lovea din coastă; vaporul, ajuns foarte sus acum (ei se aflau la picioarele vasului) părea că pleacă în noapte cu cea mai mare viteză, ca un vas-fantomă. Mecanicul forță motorul vedetei: *Shantungul* părea că încetinește, se oprește, dă îndărăt. Se apropiau de scara laterală. Katov o prinse în trecere; dintr-o săritură se află pe treptele scării.

– Documentul? îi ceru omul din vârful scării.

Katov i-l dădu. Omul îl înmână mai departe și rămase la locul său, cu revolverul în mână. Căpitanul trebuia să recunoască propriul său document; ceea ce era aproape sigur, deoarece îl recunoscuse și când i-l arătase Clappique. Și totuși… Sub scară, vedeta întunecată se ridica și cobora o dată cu apa fluviului.

Trimisul se întoarse: „Puteți sui“. Katov nu se mișcă; unul dintre oamenii săi, care purta trese de locotenent (singurul care vorbea englezește), părăsise vedeta, urcă și-l urmă pe marinar, care-l conduse la căpitan.

Acesta, un norvegian tuns, cu obrajii roșii, îl aștepta în cabina lui, așezat la birou. Marinarul plecă.

– Am venit să luăm armele, spuse locotenentul în englezește.

Căpitanul îl privi uimit, fără să-i răspundă. Întotdeauna generalii plătiseră armele; vânzarea lor fusese negociată clandestin, până ce venise misitul Tang Yen-ta, trimis de atașatul unui consulat, care îi făgăduise o răsplată dreaptă. Dacă generalii nu și-ar respecta angajamentele față de importatorii clandestini, cine i-ar mai aproviziona? Dar, pentru că n-avea de-a face decât cu guvernul din Shanghai, putea încerca să-și salveze armele.

– Well![10] Iată cheia.

Scotoci în buzunarul interior al vestonului, calm, scoase într-o clipită revolverul – și-l îndreptă spre pieptul locotenentului, de care nu-l despărțea decât masa. Auzi în același moment, în spatele său: „Sus mâinile!“ Katov, prin fereastra deschisă spre punte, ținte a revolverul spre el. Căpitanul nu mai pricepea nimic, deoarece avea de-a face cu un alb; dar acum nu era momentul potrivit să se lămurească: lăzile de arme nu prețuiau cât viața sa. „O călătorie de trecut la contul profit și pierdere.“ Va vedea ce va putea încerca cu echipajul lui. Depuse revolverul, pe care-l luă locotenentul.

Katov intră și-l percheziționă: n-avea altă armă.

– Nu merită să ai atâtea revolvere pe bord ca să nu porți decât unul asupra ta, spuse el în engleză. Șase dintre oamenii săi intrau după el, unul câte unul, în tăcere. Mersul greoi, aerul batjocoritor, nasul cârn al lui Katov, părul său blond-deschis erau ale unui rus. Scoțian? Dar accentul?

– Nu sunteți trimiși de guvern, nu-i așa?

– Nu te privește.

Fu adus secundul, legat burduf, surprins în timpul somnului. Oamenii îl legară și pe căpitan. Doi dintre ei rămaseră să-i păzească. Ceilalți coborâră

împreună cu Katov. Membrii de partid din echipaj le arătară unde erau ascunse armele; singura măsură de precauție a importatorilor din Macao fusese să scrie pe lăzi Piese detașate. Începu transbordarea. Le era ușor, după ce scara laterală fu coborâtă, deoarece lăzile erau mici. După ce ultima ladă fu transportată pe vedetă, Katov se duse să distrugă postul de transmisie, apoi trecu pe la căpitan.

– Dacă sunteți prea grăbit să coborâți pe uscat, vă avertizez că în mod sigur veți fi doborât la primul colț de stradă. Bună seara.

Lăudăroșenie goală, căreia însă frânghiile care pătrundeau în carnea prizonierilor îi dădeau o altă greutate.

Revoluționarii, însoțiți de cei doi oameni din echipaj care îi informaseră, se întoarseră pe vedetă: ea se desprinse de flancul vaporului, o luă drept spre chei, de data aceasta fără ocol. Clătinându-se în legănarea vasului, oamenii își schimbau costumele, bucuroși, dar neliniștiți: până la țărm, nimic nu era încă sigur.

Acolo îi aștepta un camion. Kyo era alături de șofer.

– Ei?

– În regulă. O treabă pentru începători.

Transbordarea dusă la bun sfârșit, camionul plecă, ducându-i pe Kyo, Katov și pe alți patru, dintre care unul își păstrase uniforma. Ceilalți se împrăștiară.

Camionul traversa străzile orașului chinezesc, făcând un zgomot acoperit la fiecare hop de un uruit de tinichea; pe margini, lângă zăbrele, erau așezate bidoane cu petrol. Se oprea la fiecare chon important: magazin, pivniță, apartament. O ladă era dată jos: pe ea era fixată o însemnare cifrată a Iui Kyo, care hotăra împărțirea armelor, unele urmând să fie date organizațiilor de luptă secundare. Camionul abia dacă se oprea cinci minute. Trebuia să treacă pe la douăzeci de permanențe.

Nu le era teamă decât de trădare: camionul, care scotea un uruit puternic, condus de un șofer îmbrăcat în uniforma armatei guvernamentale, nu trezea nici o bănuială. Întâlniră o patrulă. „Parcă aș fi lăptarul care trece din casă în casă“, gândi Kyo.

Se făcea ziuă.

Ultima gară înainte de Shanghai

Partid politic chinez înfiinţat în 1912 de Sun Zhongshan. A dominat guvernul central al Republicii Chineze din 1928 până când comuniştii au preluat puterea, în 1949.

Renumit poet clasic chinez (712–770), care şi-a exprimat, în creaţiile sale, sentimentele patriotice şi încrederea în viitorul luminos al omenirii

Stare psihică provocată de absenţa opiului, la opiomani; literal – posedat de un viciu

Picturi foarte vechi datând din timpul dinastiei cu acelaşi nume (960–1100)

Jean-Baptiste-Simenon Chardin (1699–1779), pictor francez care a excelat prin tablouri de gen de o bonomie fină şi savuroasă

Veche dinastie chineză

Lectică, litieră purtată de două persoane

Francisc de Assisi (1182–1226), călugăr, întemeietorul Ordinului Franciscanilor

„Bine, în regulă!“ (în limba engleză în original)

Partea a doua. 22 MARTIE

Ora unsprezece dimineața

„Nu merg bine treburile“, cugetă Ferral. Automobilul său, singurul Voisin din Shanghai – pentru că președintele Camerei Franceze de Comerț nu putea folosi o mașină americană –, gonea de-a lungul cheiului. La dreapta, sub flamurile verticale acoperite de lozinci: Lucrăm peste douăsprezece ore pe zi, Să înceteze munca copiilor sub opt ani, mii de muncitori de la filaturi, într-o dezordine încordată, stăteau în picioare, pe vine sau întinși pe trotuar. Automobilul depăși un pâlc de femei, grupate în jurul pancartei Dreptul de odihnă al muncitoarelor. Până și arsenalul era pustiu: metalurgiștii erau în grevă. La stânga, mii de marinari în zdrențe albastre, fără steaguri, așteptau, stând pe vine de-a lungul fluviului. Dinspre chei, mulțimea manifestanților se pierdea în adâncul străzilor perpendiculare, către fluviu, agățându-se de pontoane, ascunzând malul apei. Mașina părăsi cheiul, o luă pe Bulevardul Celor Două Republici. Înainta cu greu, încercuită acum de mișcarea mulțimii chinezești care se revărsa din toate străzile spre refugiul concesiunii franceze. Ca un cal de curse ce-l depășește pe celălalt cu capul, cu gâtul, cu pieptul, mulțimea „întrecea“ mereu mașina, fără grabă. Roabe din care răsăreau capete de copii printre străchini, căruțe din Peking, cărucioare, cai mărunți cu părul lung, lectici, camioane încărcate cu șaizeci de persoane, saltele îngrozitoare având deasupra un întreg mobilier, amestecat talmeș-balmeș cu picioare de masă, de capătul cărora atârna câte o colivie cu o mierlă, femei mărunte cu spatele încărcat de copii…

Șoferul putu, în sfârșit, să întoarcă și să o ia pe alte străzi, ticsite și ele, unde însă sunetul claxonului alunga mulțimea la câțiva metri înaintea mașinii. Ajunse în fața clădirii impozante a poliției franceze.

Ferral urcă seara aproape alergând.

În ciuda părului dat pe spate, a costumului pestriț, aproape sport, și a cămășii de mătase gri, fața sa păstra ceva din aerul din tinerețe, de pe la 1900. Își bătea joc de oamenii „care se deghizează în cavaleri de industrie“, ceea ce îi îngăduia să se deghizeze în diplomat: numai la monoclu nu

renunțase. Mustățile, care atârnau aproape cărunte, părând să prelungească linia căzută a gurii, dădeau profilului o expresie de brutalitate fină; forța izvora din potrivirea dintre nasul coroiat și bărbia adusă înainte, rasă neglijent în acea dimineață: salariații serviciilor de distribuire a apei erau în grevă, iar apa calcaroasă adusă de hamali nu dizolva bine săpunul. Dispăru printre saluturi.

În fundul biroului lui Martial – directorul poliției –, un informator chinez, Hercule patern, întreba:

– Asta e tot, domnule șef?

– Lucrați și la dezorganizarea sindicatului, răspunse Martial, întors cu spatele. Și fă-mi plăcerea și termină cu munca ta idioată! Ai merita să te dau afară; jumătate din oamenii dumitale sunt corupți până în măduva oaselor! Nu te plătesc ca să întreții sferturi de revoluționari care nu îndrăznesc să mărturisească fățiș ce sunt: poliția nu e o uzină de procurat alibiuri. Dă-i afară pe toți agenții care cochetează cu Gomindanul, și să nu ți-o mai repet! Încearcă să înțelegi, în loc să te uiți la mine ca un bou! Dacă aș cunoaște psihologia oamenilor mei cum o cunoști dumneata pe a oamenilor dumitale, ar fi vesel!

– Domnule…

– Terminat. Înțeles. Clasat. Șterge-o, imediat! Bună ziua, domnule Ferral.

Se întoarse: avea o mutră de militar, mai puțin expresivă decât umerii săi.

– Bună ziua, Martial. Ei?

– Pentru a păzi calea ferată, guvernul e obligat să imobilizeze mii de oameni. Știți, nu poți ține în frâu o țară întreagă, în afară de cazul când dispui de o poliție ca a noastră. Singurul lucru pe care se poate bizui guvernul este trenul blindat, cu instructorii săi ruși albi. Asta e ceva serios.

– O minoritate înseamnă și o majoritate de imbecili, în fine, fie.

– Totul depinde de front. Aici vor încerca să se revolte. Poate că au să se căiască: nu prea sunt înarmați.

Ferral era silit să asculte și să aștepte, și o asemenea situație n-o putea suporta pentru nimic în lume. Tratativele angajate de șefii grupărilor anglo-saxone și japoneze, de el, de unele consulate ai căror intermediari umpleau marile hoteluri ale concesiunilor, rămâneau fără rezultat. În după-amiaza asta, poate…

Dacă Shanghaiul ar cădea în mâinile armatei revoluționare, Gomindanul va fi silit să aleagă, în sfârșit, între democrație și comunism. Democrațiile

sunt întotdeauna buni clienți. Iar o reprezentanță străină poate obține profituri fără să se bizuie pe tratate. Dimpotrivă, dacă orașul ar deveni comunist, comerțul franco-asiatic – și, odată cu el, întregul comerț francez din Shanghai – s-ar prăbuși.

Ferral se temea că puterile străine își vor părăsi supușii, așa cum procedase Anglia la Hankou. Scopul său imediat era ca orașul să nu cadă înainte de sosirea armatei; comuniștii trebuiau puși în situația de a nu putea acționa singuri.

– Martial, pe ce trupe putem conta, în afara trenului blindat?

– Două mii de polițiști și o brigadă de infanterie, domnule Ferral.

– Dar revoluționari în stare să facă și altceva decât să pălăvrăgească?

– Înarmați, doar vreo câteva sute… Despre ceilalți, cred că nici nu merită să mai discutăm. Nu uitați că ei nu știu să mânuiască o pușcă, deoarece aici nu există serviciu militar. În februarie, erau vreo două sau trei mii, dacă îi adăugăm și pe comuniști… Fără îndoială că acum s-au înmulțit.

În februarie însă, armata guvernamentală nu era distrusă.

– Câți îi vor urma? reluă Martial. Vedeți, domnule Ferral, toate socotelile astea nu ne ajută prea mult. Ar trebui să cunoaștem psihologia conducătorilor. A oamenilor o cunosc întru câtva. Știți, chinezul…

Numai rareori se uita Ferral la director așa cum se întâmpla acum; o asemenea privire îl făcea să amuțească. Nu era atât o manifestare de dispreț, de enervare, cât mai ales o apreciere. Cu glasul lui tăios și ușor mecanic, Ferral nu rostea cuvintele: „Mai ai de gând să vorbești mult?“, dar privirea le exprima clar. Nu putea suporta ca Martial să atribuie perspicacității sale informațiile agenților lui.

Dacă Martial ar fi cutezat, i-ar fi răspuns: „Ce vă pasă?“ Era dominat de Ferral, iar raporturile sale cu el fuseseră stabilite prin ordine cărora era obligat să li se supună; chiar ca om îl simțea mai puternic decât el; nu putea suporta însă indiferența asta disprețuitoare, modul acesta de a-l reduce la o simplă mașină, de a-i contesta existența când încerca să se exprime ca individ și de a-l considera doar un simplu transmițător de informații. Parlamentari care trecuseră pe aici în misiune îi vorbiseră de atitudinea lui Ferral în comitetele Camerei, înaintea căderii sale. În ședințe, făcea atâta caz de atuurile care dădeau cuvântărilor sale limpezime și forță, încât, cu fiecare an ce trecea, colegii săi îl detestau și mai rău; mai mult încă: avea un talent unic să le nege existența. În timp ce un Jaurès sau un Briand li se

adresau ca unor oameni cu o viață personală de care în realitate duceau deseori lipsă, dându-le iluzia că fac apel la fiecare dintre ei, că vor să-i convingă, să-i atragă într-o complicitate în care i-ar fi reunit o experiență comună asupra vieții oamenilor, Ferral înfățișa o arhitectură de fapte, terminându-și cuvântarea cu: „… în fața unor asemenea condiții, domnilor, ar fi deci, în mod cât se poate de evident, absurd…“ Obliga sau plătea. „Nu se schimbase“, constată Martial.

– Dar de la Hankou? întrebă Ferral.

– Am primit în noaptea asta informații noi. Numărul șomerilor a ajuns la două sute douăzeci de mii, ar putea alcătui o nouă armată roșie…

De săptămâni întregi, stocurile celor trei companii pe care le controla Ferral putrezeau pe cheiul luxos: culii refuzau orice fel de transport.

– Ce e nou cu privire la relațiile dintre comuniști și Jiang Jieshi?

– Citiți ultimul său discurs, răspunse Martial. Eu însă nu cred deloc în discursuri.

– Eu cred. Cel puțin în asemenea discursuri. N-are importanță.

Țârâitul telefonului. Martial luă receptorul.

– E pentru dumneavoastră, domnule Ferral. Ferral se așeză pe masă.

– Alo? Alo, da.

– …

– Îți întinde o mână de ajutor, ca apoi să te doboare. E ostil intervenției, nu încape nici o îndoială. Nu mai rămâne decât să știm dacă e mai bine să-l atacăm ca pederast sau să susținem că e plătit. Asta e tot.

– …

– Fiind limpede că nu e nici una, nici alta. Deși nu-mi place ca vreunul din colaboratorii mei să mă creadă capabil de a lovi în cineva pe motivul unei anomalii sexuale pe care ar avea-o într-adevăr. Mă iei drept un moralist? La revedere.

Martial nu îndrăznea să-l întrebe ceva. Că Ferral nu-l înștiințează despre proiectele sale, nu-i spune nimic despre ce aștepta de la conciliabulele sale cu membrii cei mai activi ai Camerei Internaționale de Comerț, cu șefii marilor asociații ale comercianților chinezi, i se părea și jignitor și ușuratic. Chiar dacă e neplăcut pentru un director de poliție să nu știe ce face, e și mai neplăcut să-și piardă postul. Or, Ferral, născut în sânul Republicii ca în sânul propriei sale familii, cu memoria încărcată de figurile binevoitoare ale unor domni respectabili, ca Renan, Berthelot, Victor Hugo, fiul unui mare

jurisconsult, profesor universitar de istorie la douăzeci și șapte de ani, editor la douăzeci și nouă de ani al primei istorii a Franței făcute de un colectiv, deputat foarte tânăr (fiindu-i favorabilă perioada care-i promovase pe Poincaré, Bartliou, miniștri înainte de a împlini patruzeci de ani), președintele Consorțiului Franco-Asiatic, Ferral, în ciuda declinului său politic, dispunea la Shanghai de o putere și de un prestigiu mai mari ca ale consulului general al Franței, cu care, pe deasupra, era și prieten. Deci directorul nu putea manifesta decât o cordialitate plină de respect. Întinse discursul:

„Am cheltuit în total optsprezece milioane de piaștri și am ocupat șase provincii în cinci luni. Nemulțumiții n-au decât să-și caute un alt comandant care cheltuiește atât de puțin și realizează cât realizez eu…“

– E limpede că își va rezolva problema banilor prin cucerirea Shanghaiului, spuse Ferral. Numai de la vămi va scoate șapte milioane de piaștri pe lună, aproape cât are nevoie ca să acopere deficitul armatei…

– Da. Dar se spune că Moscova a dat comisarilor politici ordin ca propriile lor trupe să se lase bătute în fața Shanghaiului. Atunci s-ar putea ca insurecția să se sfârșească prost…

– Cu ce scop ordinele acestea?

– Pentru a-l pune pe Jiang Jieshi în situația de înfrânt, pentru a-i distruge prestigiul și a-l înlocui cu un general comunist căruia i-ar reveni astfel onoarea cuceririi Shanghaiului. E aproape sigur că acțiunea împotriva Shanghaiului a fost începută fără asentimentul Comitetului Central din Hankou. Aceiași informatori susțin că statul-major roșu protestează față de acest sistem…

Ferral era interesat, deși își păstra scepticismul. Continuă să citească discursul:

„Părăsit de un număr destul de mare dintre membrii săi, Comitetul Central Executiv din Hankou, deși incomplet, vrea totuși să fie autoritatea supremă a partidului Gomindan… Știu că Sun Zhongshan[11] a îngăduit comuniștilor să fie auxiliari ai partidului Gomindan. N-am întreprins nimic împotriva lor și am admirat deseori avântul lor. Acum însă, în loc să se mulțumească a fi auxiliari, se înfățișează ca stăpâni, pretind să conducă partidul cu violență și insolență. Îi avertizez că mă voi împotrivi acestor pretenții exagerate, care depășesc ceea ce s-a stabilit când au fost primiți…“

Apărea acum posibilitatea de a-l folosi pe Jiang Jieshi. Guvernul actual se mai menținea doar prin forță (pe care o pierdea prin înfrângerea armatei sale) și prin frica pe care comuniștii armatei revoluționare o inspirau burgheziei. Foarte puțini oameni aveau interesul să-l păstreze. De partea lui Jiang erau o armată victorioasă și toată mica burghezie chineză.

– Nici o altă noutate? întrebă cu glas tare.

– Nimic, domnule Ferral.

– Mulțumesc.

Coborî scara, întâlni la mijlocul ei o femeie, cu părul castaniu, în taior sport, cu o superbă figură de Minervă fără expresie. Era o rusoaică din Caucaz, care trecea drept amanta de ocazie a lui Martial. „Tare aș fi curios să-ți văd mutra când juisezi“, reflectă el.

– Scuzați, doamnă.

O depăși, înclinându-se, urcă în automobilul său, care începu să se afunde în mulțime, de data asta împotriva curentului. Claxonul urla în zadar, neputincios împotriva puterii exodului, a clocotului milenar pe care îl provoacă invaziile. Trecând printre mici negustori, semănând cu niște balanțe ale căror talgere se bălăngăne, printre căruțe pe două roți, roabe ca pe timpul împăraților Tang[12] schilozi, colivii, Ferral înainta în sens contrar tuturor privirilor cărora spaima le dăduse parcă un licăr interior: dacă ar trebui să piară viața-i plină de păcate, săvârșească-se atunci pieirea sa în vacarm, în valurile de deznădejde năucă ce se izbeau de geamurile automobilului! Rănit, n-ar fi încetat să mediteze asupra sensului vieții sale, după cum, fiindu-i amenințate afacerile, ar fi chibzuit asupra perspectivei lor, simțind, de altfel, unde era vulnerabil. Nu prea avusese posibilitatea să aleagă terenul de luptă; fusese silit să-și înceapă afacerile în China, pentru a găsi noi debușeuri producției sale din Indochina. Juca aici cartea așteptării: ținta era Franța. Și nu mai putea aștepta mult timp.

Punctul său cel mai nevralgic îl reprezenta absența statului. Dezvoltarea unor afaceri atât de întinse nu era posibilă fără ajutorul guvernelor; încă din tinerețe – membru al Parlamentului – fusese președintele Societății de Energie și Aparate Electrice, care producea materialul electric pentru statul francez; organizase apoi transformarea portului Buenos Aires – lucrase întotdeauna în serviciul guvernelor. Integru, de o integritate orgolioasă, refuzând comisioanele și acceptând numai comenzile, așteptase de la coloniile din Asia banii de care avea nevoie după prăbușirea sa. Nu voia să

riște din nou, ci doar să schimbe regulile jocului. Bizuindu-se pe poziția personală a fratelui său, superioară funcției sale de director al Mișcării Generale a Fondurilor, rămas în fruntea unuia dintre puternicele grupuri financiare ale Franței, Ferral determinase guvernământul general al Indochinei să accepte – nici măcar adversarii săi nu se dădeau în lături să-i ofere mijloacele necesare pentru a părăsi Franța – efectuarea unor lucrări publice în valoare de patru sute de milioane de franci. Republica nu putea refuza fratelui unuia dintre cei mai înalți funcționari ai săi executarea unui asemenea program civilizator; îndeplinirea lui fu riguroasă și provocă uimire într-o țară unde vorbele goale domnesc nestingherite. Ferral știa să acționeze. Nu scăpă din mână șansa care i se oferea: grupul consorțial trecu la industrializarea Indochinei. Rând pe rând apărură: două bănci de credit (funciar și agricol); patru întreprinderi agricole: arbori de cauciuc, plante tropicale, bumbac, trestie-de-zahăr, controlând transformarea imediată a materiilor prime în produse manufacturate; trei societăți miniere: de cărbuni, fosfați, mine aurifere și o anexă pentru „exploatarea minelor de sare“; cinci societăți industriale: de iluminat și energie, electricitate, sticlărie, papetărie, imprimerie; trei societăți de transport: șlepuri, remorcaj, tramvaie. În centru, societatea de lucrări publice – regina acestei încrengături de strădanii și de ură, mamă sau moașă a tuturor societăților surori, obișnuite să viețuiască din incesturi profitabile – se pricepu să obțină construirea liniei ferate din Annamul Central, al cărei traseu – cine ar fi crezut-o? – traversa cea mai mare parte a concesiunilor grupului Ferral. „Nu merg prost treburile“, obișnuia să spună vicepreședintele consiliului de administrație, adresându-i-se lui Ferral, ocupat să-și așeze milioanele în trepte, pe care să urce pentru a supraveghea Parisul.

Având în fiecare buzunar proiectul unei noi societăți în China, nu se gândea decât la Paris. Să se înapoieze în Franța destul de bogat pentru a cumpăra agenția Havas[13], sau să ajungă la o înțelegere cu ea; să reînceapă jocul politic și, devenind ministru, să realizeze cu prudență, împotriva Parlamentului, jocul unității dintre minister și o opinie publică mituită. Acolo se afla puterea. Acum însă nu la visurile sale se gândea: înmulțirea întreprinderilor indochineze angajase în întregime grupul Ferral în cucerirea comercială a bazinului Yangtze, iar Jiang Jieshi înainta spre Shanghai cu armata revoluționară; mulțimea din ce în ce mai deasă nu se mai dezlipea de mașină. Nici una dintre societățile proprii sau controlate în China de

Consorțiul Franco-Asiatic nu rămase neatinsă; construcțiile navale, la Hong Kong, din cauza nesiguranței navigației; toate celelalte: lucrări publice, construcție, electricitate, asigurări, bănci, din cauza războiului și a amenințării comuniste. Mărfurile lor de import rămâneau blocate în antrepozitele din Hong Kong sau Shanghai; mărfurile lor de export, în antrepozitele din Hankou, iar uneori și pe chei.

Automobilul se opri. Tăcerea – mulțimea chineză e de obicei foarte zgomotoasă – anunța, parcă, sfârșitul lumii. O salvă de tun. Armata revoluționară, atât de aproape? Nu! Era o salvă obișnuită de amiază. Mulțimea se dădu la o parte; mașina nu porni. Ferral apucă tubul acustic. Nici un răspuns: nu mai avea nici șofer, nici valet.

Era ca paralizat, uluit, în automobilul încremenit pe care mulțimea îl ocolea cu greutate. Un negustor din apropiere ieși, purtând pe umeri un oblon uriaș; întorcându-se, era cât pe ce să spargă geamul automobilului; își închidea magazinul. La dreapta, la stânga, în față, alți negustori, alți meseriași ieșiră având pe umeri obloane acoperite de litere: începea greva generală.

Nu semăna cu greva din Hong Kong, epică, posomorâtă, pornită cu încetinitorul; era ca manevra unei armate. Cât putea zări cu ochii, nici un magazin nu mai era deschis. Era cazul să plece cât mai repede; coborî, chemă o ricșă. Hamalul nu-i răspunse: alerga cu pași mari spre remiza sa, pe șoseaua pe care nu se mai aflau decât el și automobilul părăsit; mulțimea se retrăsese pe trotuare. „Le e teamă de mitraliere“, gândi Ferral. Copiii, oprindu-se din joacă, se strecurau printre picioarele oamenilor, în furnicarul de pe trotuare. Tăcere mustind de viață, în același timp depărtată și foarte apropiată, ca zumzetul unei păduri pline de insecte; se auzi sunetul, care apoi se stinse, al unui crucișător. Ferral mergea spre casă cât putea mai repede, cu mâinile în buzunare, cu umerii și bărbia înainte. Două sirene reluară împreună, cu o octavă mai sus, strigătul celei care tăcuse, de parcă un animal uriaș, ascuns înăuntrul tăcerii, și-ar fi vestit astfel apropierea. Întregul oraș se afla la pândă.

Ora unu după-amiaza

– Fără cinci, zise Chen.

Oamenii din grupul lui așteptau. Toți erau muncitori de la filatură, îmbrăcați în haine de pânză albastră; și el purta un costum ca al lor. Rași

toți, slabi toți – puternici toți: înaintea lui Chen, îi selecționase moartea. Doi țineau puștile sub braț, cu țeava spre pământ. Șapte aveau revolvere de pe *Shantung*; unul, o grenadă; alți câțiva le ascundeau în buzunare. Vreo treizeci aveau cuțite, măciuci, baionete; opt sau zece, neînarmați, stăteau pe vine, lângă grămezi de cârpe, bidoane cu petrol, suluri de sârmă. Un adolescent alegea, ca pe niște semințe, cuie groase cu capul lat, pe care le scotea dintr-un sac: „Cu siguranță că-s mai mari decât caielele"… Păreau o adunătură de cerșetori, însă pe fața lor citeai ură și hotărâre.

Nu se simțea alături de ei. Deși făptuise omorul, deși se afla printre ei. Dacă ar muri astăzi, ar muri singur. Pentru ei, totul era simplu: luptau ca să-și cucerească pâinea și demnitatea. Pentru el… În afară de durerea și de lupta lor comună, nu știa despre ce altceva să le vorbească. Știa doar că legătura cea mai puternică o reprezintă lupta. Și lupta sosise.

Se ridicară cu ranițele în spinare, cu bidoanele în mână, cu sârma sub braț. Nu ploua încă. Tristețea acestor străzi pustii pe care un câine le străbătu din două sărituri, de parcă un instinct misterios l-ar fi prevenit asupra a ceea ce se pregătea, era tot atât de profundă ca și tăcerea. Se auziră cinci împușcături, pe o stradă învecinată: trei deodată, apoi a patra urmată de a cincea. „Începe", își zise Chen. Se făcu din nou liniște, dar parcă nu mai era aceeași. Tropăitul unor copite de cai sparse din nou tăcerea, un tropăit iute, din ce în ce mai apropiat. Și, asemenea fulgerului care, după un tunet prelung, brăzdează tot cerul, fără să se vadă ceva, o agitație furtunoasă, în care se amestecau țipete, împușcături, nechezături furioase, zgomote de încăierări, umplu dintr-odată strada; apoi, în timp ce strigătele începeau să descrească, înăbușite de liniștea atotputernică, se auzi urletul unui câine, un urlet de moarte, întrerupt brusc: un om fusese gâtuit.

În câteva minute ajunseră, în pas alergător, într-o stradă mai importantă. Toate magazinele erau închise. Întinse la pământ, trei trupuri; deasupra, străpuns de fire telegrafice, un cer neliniștit, mânjit de un fum negru; la capătul străzii, vreo douăzeci de călăreți (la Shanghai era foarte puțină cavalerie) se învârteau șovăitori fără să-i vadă pe răsculați, lipiți de zid cu instrumentele lor, cu privirile țintă spre mersul șovăitor al cailor. Lui Chen nici nu-i trecea prin cap să-i atace: oamenii săi erau mult prea prost înarmați. Călăreții cârmiră la dreapta, ajunseră în sfârșit la post; nebănuind nimic, santinelele îl lăsară pe Chen să treacă.

Agenții jucau cărți, puștile și Mauserele erau atârnate în rastel. Subofițerul care îi comanda deschise o fereastră și țipă spre o curte interioară foarte întunecoasă:

– Toți, care mă auziți, sunteți martori că nu ne putem opune violenței. Vedeți că, fără să vrem, suntem siliți să cedăm în fața forței!

Vru să închidă fereastra; Chen o ținu deschisă, se uită în jos: nimeni în curte. Tipul era acum cu obrazul curat, iar frazele teatrale fuseseră rostite la momentul potrivit. Chen își cunoștea compatrioții: deoarece respectivul „jucase teatru", nu va acționa. Împărți armele. Răsculații plecară, înarmați cu toții de data asta: nu mai avea rost să ocupe posturile mici de poliție, dezarmate. Polițiștii șovăiră. Trei oameni se ridicară și voiră să-i urmeze. (Poate va fi rost să jefuiască…) Chen abia putu să se descotorosească de ei. Ceilalți strânseră cărțile și începură din nou să joace.

– Dacă-s învingători, zise unul, poate că în luna asta ne vor da leafa?

– Poate, răspunse subofițerul și împărți cărțile.

– Dar dacă sunt bătuți, poate că vom fi învinuiți de trădare?

– Puteam face ceva? Am cedat în fața forței. Cu toții suntem martori că n-am trădat.

Chibzuiau, cu spinările încovoiate, corbi apăsați de gânduri.

– Nu suntem răspunzători, zise unul.

Toți îl aprobară. Se ridicară și se duseră să-și continue jocul într-o prăvălie din apropiere, al cărei proprietar nu îndrăzni să-i alunge. În mijlocul localului rămase numai un maldăr de uniforme.

Bucuros și neîncrezător, Chen se îndreptă către unul din posturile centrale: „Totul merge strună", gândea el, „ăștia sunt însă tot atât de săraci ca și noi…" Ceilalți, rușii albi și soldații din trenul blindat, se vor bate. Ca și ofițerii. Împușcături îndepărtate, nedeslușite, de parcă cerul cu norii scoborâți le-ar fi înăbușit, sfâșiau aerul către centrul orașului.

La o răspântie, trupa – având acum toți oamenii înarmați, chiar și pe cei ce cărau bidoanele – șovăi o clipă, cercetând locurile. De pe crucișătoarele și pacheboturile ce nu-și puteau descărca mărfurile se înălța pieziș un nor gros de fum pe care un vânt puternic îl împrăștia în direcția către care goneau răsculații, de parcă și cerul ar fi luat parte la insurecție. Noul post de poliție se afla într-un hotel vechi de cărămidă roșie, cu un singur etaj; două santinele, câte una de fiecare parte a ușii, cu țeava baionetei pregătită. Chen știa că poliția specială se afla de trei zile în stare de alarmă și că oamenii ei

sunt frânți de atâta așteptare. Aici se găseau ofițeri, vreo cincizeci de polițiști înarmați cu Mausere, bine plătiți, și zece soldați. De-ar mai trăi, de-ar ajunge măcar să vadă ce se va întâmpla în următoarele opt zile!

Chen se oprise în colțul străzii. Cu siguranță că armele se aflau în rasteluri la parter, în camera din dreapta, la corpul de gardă, care era situat înaintea biroului unui ofițer; Chen, cu doi dintre oamenii lui, se strecurase acolo de câteva ori în timpul săptămânii. Alese zece inși fără puști, ascunseră revolverele sub cămăși și înaintă împreună cu ei. Santinelele îi zăriră apropiindu-se, după ce trecuseră de colțul străzii; bănuindu-i pe toți, nu mai bănuiau pe nimeni; deseori, delegații de muncitori veneau să stea de vorbă cu ofițerul, de obicei pentru a-i aduce plocoane, operație care presupunea multe garanții și martori.

– Pentru locotenentul Suei-Tun, zise Chen.

În timp ce opt din cei zece oameni trecură, ultimii doi, împinși parcă la o parte de o înghesuială ușoară, se strecurară între santinele și zid. Îndată ce primii ajunseră pe culoar, santinelele simțiră în coastă țeava revolverelor. Se lăsară dezarmate: mai bine plătite decât nenorociții lor colegi, nu însă în asemenea măsură ca să-și riște pielea. Patru oameni ai lui Chen, care nu se alăturaseră primului grup și păreau a fi simpli trecători, îi luară cu ei de-a lungul zidului. De la ferestre nu se putea observa nimic.

Din coridor, Chen vedea rastelele încărcate cu puști. În corpul de gardă nu erau decât șase polițiști înarmați cu pistoale automate, iar armele se aflau alături de ei, în tocuri închise.

Dacă polițiștii ar fi fost deciși să lupte, atacul ar fi eșuat. Deși cunoștea locurile, Chen n-avusese timp să arate fiecăruia dintre oamenii săi pe cei de care trebuiau să aibă grijă; unul sau doi dintre polițiști ar fi putut să tragă. Însă toți ridicară mâinile. Fură îndată dezarmați. Intră un nou grup al lui Chen. Împărțiră din nou arme.

„În această clipă“, gândi Chen, „în oraș, două sute de grupe acționează ca și noi. Numai de-ar avea același noroc…“

Abia luase în primire a treia pușcă, și auzi dinspre scară zgomotul unor pași gonind: cineva urca alergând. Ieși. În clipa în care trecea pragul ușii, porni o împușcătură de la etajul întâi. Și apoi nimic. Unul dintre ofițeri, coborând, îi văzuse pe răsculați, trăsese de pe scară și se retrăsese imediat la etaj.

Acum începea lupta.

O ușă, aflată în mijlocul palierului de la primul etaj, domina scările. Să trimită oare un sol, după obiceiul asiatic? Chen ura din toate puterile bunul-simț chinezesc, care-i stăpânea sufletul. Să încerce să ia cu asalt scara însemna curată sinucidere: polițiștii aveau, desigur, grenade de mână. Instrucțiunile Comitetului Militar, transmise de Kyo tuturor grupelor, prevedeau ca, în cazul unei înfrângeri parțiale, să se dea foc, să fie ocupate poziții în casele vecine și să se ceară ajutor echipelor speciale.

– Dați foc!

Oamenii cu bidoanele încercară să împrăștie petrolul cum arunci apa dintr-o găleată, deschizăturile strâmte nu îngăduiau însă să țâșnească decât niște jeturi mici. Trebuiră s-o verse încet, pe mobile, de-a lungul zidurilor. Chen privi pe fereastră: în față, magazine închise, ferestre înguste, care dominau ieșirea din post; deasupra, acoperișurile putrezite și vârfurile țuguiate ale caselor chinezești, liniștea nemărginită a cerului plumburiu, pe care nu se mai înălța nici o dâră de fum, a unui cer intim, aplecat asupra străzii pustii. Orice fel de luptă părea absurdă, în contrast cu viața; își veni în fire la timp, pentru a vedea prăbușindu-se geamurile și cercevelele ferestrelor, într-un vuiet cristalin, amestecat cu zgomotul unei salve: se trăgea asupra lor de afară.

A doua salvă. Se găseau acum în camera în care curgea fără încetare petrolul, între polițiști – avertizați, stăpâni pe etaj – și noii asediatori, pe care nu-i vedeau. Toți oamenii lui Chen erau lungiți pe burtă, iar prizonierii, legați într-un colț. Dacă ar fi explodat o grenadă, deveneau torțe vii. Cineva dintre cei culcați mormăi ceva, arătând cu degetul: un franctiror pe acoperiș; iar la extremitatea stângă a ferestrei, cățărându-se, zărindu-li-se doar umerii, apăreau cu prudență alți inși. Erau alți răsculați.

„Boii ăștia trag înainte de a trimite o iscoadă“, gândi Chen. Avea în buzunar steagul albastru al Gomindanului. Îl scoase, goni prin coridor. Chiar în clipa în care ieșea, primi în șale o izbitură violentă și vătuită totodată, simțind în același timp o trosnitură teribilă până în fundul măruntaielor. Aruncă brațele îndărăt, cu toată puterea, pentru a nu se prăbuși, și se trezi la pământ, pe jumătate leșinat.

Liniște, se auzi apoi căderea unui obiect de metal și, odată cu fumul, niște gemete pătrunseră în coridor. Se ridică: nu era rănit. Închise pe jumătate ușa descinsă de explozia neobișnuită, strecură drapelul afară, cu brațul stâng, prin spațiul liber: n-ar fi fost surprins dacă ar fi simțit un glonț înfigându-i-

se în mână. Nu; erau strigăte de bucurie. Fumul care ieșea încet prin fereastră îl împiedica să-i vadă pe răsculații din stânga; dar cei din dreapta îl chemau.

O a doua explozie era să-l răstoarne din nou. De la ferestrele primului etaj, polițiștii asediați aruncau grenade de mână (cum puteau oare deschide ferestrele fără să fie nimeriți din stradă?). Prima, cea care-l aruncase la pământ, explodase în fața casei, iar schijele pătrunseseră prin ușa deschisă și prin fereastra făcută țăndări, de parcă ar fi explodat chiar în corpul de gardă. Înspăimântați de explozie, aceia dintre oamenii lui care nu fuseseră uciși săriseră afară, slab apărați de fum. Sub tirul polițiștilor de la ferestre, doi căzuseră în mijlocul străzii, cu genunchii strânși la piept, ghemuiți ca niște iepuri, altuia, cu fața scăldată într-o băltoacă roșie, părea că-i sângerează nasul. Răsculații îi recunoscură pe ai lor; însă gestul acelora care-l chemau pe Chen îi făcu pe ofițeri să priceapă că cineva urma să iasă și aruncară a doua grenadă. Explodă în stradă, la stânga lui Chen: peretele îl apărase.

Cercetă corpul de gardă dinspre coridor. Fumul cobora din plafon, cu o mișcare rotundă și lină. Pe jos zăceau trupuri: gemetele, ca niște chelălăituri, umpleau încăperea. Într-un colț, unul dintre prizonieri, cu un picior smuls, urla către ai săi: „Nu mai trageți…“ Țipetele sale gâfâinde păreau că străpung fumul care își desfășura sus, nepăsător la suferință, volutele sale, ca o fatalitate vizibilă. Omul cu piciorul retezat, care urla, nu putea rămâne legat, era peste putință. Nu va exploda totuși o altă grenadă dintr-o clipă într-alta? „Nu-mi pasă“, gândi Chen, „e un dușman“. O bucată de carne găurită atârnând de coapsă, în loc de picior, și pe deasupra legată. Încerca un sentiment mult mai puternic decât mila: parcă el însuși ar fi fost cel legat. „Dacă grenada explodează afară, mă voi arunca cu burta la pământ; dacă pică aici, va trebui s-o arunc pe loc. O șansă din douăzeci să scap. Ce caut aici? Ce caut aici?“ Ucis, nu-i păsa. Îi era mai ales teamă să nu fie rănit în pântece; dar nu într-atât încât să poată suporta spectacolul ființei torturate și legate, spectacolul neputinței omenești în fața durerii. Se duse către om, cu cuțitul în mână, ca să taie frânghiile cu care era legat. Prizonierul crezu că vrea să-l omoare; încercă să țipe mai tare; vocea i se frânse, deveni un șuierat. Chen îl pipăia cu mâna stângă, de care se lipeau veșmintele pline de sânge cleios, nefiind totuși în stare să-și desprindă privirile de la fereastra în țăndări, pe unde putea pătrunde grenada. Simți, în

sfârșit, frânghia, înfipse cuțitul pe dedesubt, tăie. Omul nu mai țipa: murise sau leșinase. Chen, cu privirile îndreptate tot timpul către fereastra sfărâmată, se întoarse în coridor. Un miros ciudat îl izbi în nări; de parcă abia acum ar fi început să audă, înțelese că gemetele răniților se transformaseră și ele în urlete: în odaie, zdrențele îmbibate de petrol, aprinse de grenade, începeau să ardă.

Nici un pic de apă. Mai înainte ca răsculații să cucerească postul, răniții (acum nu mai contau prizonierii: nu se gândea decât la ai săi) vor fi carbonizați… Să iasă, să iasă! Mai întâi să chibzuiască, pentru a face apoi cât mai puține gesturi. Cu toate că tremura, spiritul său obsedat de fugă nu era lipsit de luciditate: era bine s-o ia spre stânga, unde l-ar fi adăpostit tinda. Deschise ușa cu mâna dreaptă, iar stânga o duse la buze în semn de tăcere. Era imposibil ca dușmanii să-l vadă de sus; numai atitudinea răsculaților l-ar fi putut trăda. Simțea privirile tuturor alor săi ațintite spre această ușă deschisă, asupra siluetei sale îndesate, albastră pe fondul întunecat al coridorului. Începu să se miște spre stânga, lipit de zid, cu brațele încrucișate, cu revolverul în mâna dreaptă. Înaintând pas cu pas, privea ferestrele deasupra sa: una era apărată printr-o placă de blindaj așezată ca o streașină. Degeaba trăgeau răsculații spre ferestre: grenadele erau lansate pe dedesubtul streșinii. „Dacă încearcă cumva să le lanseze, e firesc să văd grenada, cu siguranță că și brațul“, gândi Chen, înaintând mereu. „Dacă o văd, trebuie s-o prind ca pe o minge și s-o arunc cât mai departe…“ Mergea ca racul. „N-o voi putea arunca prea departe; mi se vor înfige o grămadă de schije în pântece…“ Înainta mereu. Mirosul puternic de ars și senzația bruscă cum că nu are nici un sprijin în spate (nu se uita îndărăt) îl făcură să priceapă că trece prin fața ferestrei de la parter. „Dacă prind grenada, o arunc spre corpul de gardă înainte de a exploda. Cu grosimea zidului, dacă am trecut de fereastră, sunt salvat.“ Ce-i păsa că nu era gol corpul de gardă; că acolo se afla omul căruia îi tăiase frânghiile – și propriii săi răniți. Nu-i vedea pe răsculați, nici printre ochiurile fumului, pentru că nu putea să-și dezlipească ochii de la streașină; simțea însă tot timpul privirile căutându-l: cu tot tirul împotriva ferestrelor, care îi stânjenea pe polițiști, era uimit de ce nu pricepeau ce se întâmplă. Îi trecu deodată prin gând că n-aveau prea multe grenade și că înainte de a le lansa stăteau în cumpănă; imediat, de parcă o asemenea idee s-ar fi născut văzându-i umbra, sub streașină se ivi un cap – ascuns răsculaților, dar nu

lui. Părăsind poziția de acrobat pe sârmă, Chen trase cu pasiune la întâmplare, sări, ajungând în intrândul de la poartă. Dinspre ferestre se auzi o salvă, o grenadă explodă exact pe locul în care se aflase cu o clipă mai înainte: polițistul pe care nu-l nimerise glonțul său șovăise înainte de a-și agăța de streașină mâna în care ținea grenada, de teama unui al doilea glonte. Chen era lovit la brațul stâng: suflul unei explozii sensibiliza rana pe care și-o provocase cu pumnalul, înainte de a-l ucide pe Tang Yen-ta. Sângera iarăși, fără să-l doară. Strângând mai tare pansamentul cu o batistă, ajunse la răsculați, străbătând curțile din spate.

Conducătorii atacului se aflau adunați într-un loc foarte întunecos.

– Nu puteați trimite iscoade, ce naiba!

Șeful donului, o namilă de chinez, ras, cu mânecile prea scurte, se uită la umbra ce se apropia, ridică ușor sprâncenele, resemnat.

– S-a telefonat, răspunse cu simplitate. Așteptăm acum un camion blindat.

– Ce-au făcut celelalte secții?

– Am cucerit jumătate din posturile de poliție.

– Nu mai mult?

– Și așa e foarte bine.

Împușcăturile ce se auzeau de departe erau trase de ai lor; se îndreptau acum spre Gara de Nord.

Chen abia răsufla, de parcă ar fi ieșit din apă în bătaia vântului. Se sprijini de zidul al cărui colț îi apăra pe toți, începând, încetul cu încetul, să respire mai bine, gândindu-se la prizonierul căruia îi tăiase legăturile. „Mai bine îl lăsam așa pe tipul ăla. De ce era nevoie să-i mai tai frânghiile, când, oricum, nu puteam schimba nimic?“ Și totuși, putea oare îndepărta imaginea omului ce se zbătea, legat fedeleș, cu piciorul retezat? Din pricina rănii se gândi la Tang Yen-ta. Cât de idiot fusese toată noaptea și în tot timpul dimineții! Nimic nu era mai simplu decât să ucizi.

Înăuntrul postului, sfărâmăturile continuau să ardă, iar răniții urlau văzând flăcările apropiindu-se; urletul lor repetat, constant, se amplifica în străduța joasă, devenind, parcă, foarte apropiat prin prisma împușcăturilor îndepărtate, a sirenelor, a tuturor zgomotelor ce se topeau în aerul posomorât. În apropiere se auzi un zgomot de fier, acoperind tot; sosea camionul. În timpul nopții se încropise la repezeală un blindaj; însă toate plăcile sale se mișcau. Când frână brusc, uruitul infernal de fierărie încetă și se auziră din nou țipetele.

Chen, singurul care pătrunsese în postul de poliție, expuse situația șefului echipei de ajutor. Era un fost cadet de la Huangpu; în locul echipei sale de tineri burghezi, Chen ar fi preferat una din grupele lui Katov. Dar nici în fața priveliștii tovarășilor căzuți la datorie în mijlocul străzii, cu genunchii lipiți de burtă, nu izbutea să se contopească întru totul cu oamenii săi; în schimb, urâse întotdeauna burghezia chineză; proletariatul reprezenta cel puțin expresia nădejdii sale.

Ofițerul își cunoștea meseria.

– Camionul nu ne va aduce nici un folos, spuse el, n-are nici măcar acoperiș. E de ajuns să se arunce o grenadă înăuntru, ca să explodeze tot: am adus însă și eu grenade.

Oamenii lui Chen care aveau cu ei grenade se aflau în corpul de gardă – morți? –, iar cei din al doilea grup nu și le putuseră încă procura.

– Să încercăm pe sus.

– De acord, spuse Chen.

Ofițerul îl privi iritat – nu-i ceruse părerea –, nu spuse însă nimic. Amândoi – el, militar, în ciuda costumului său civil, cu părul ca peria, mustața tăiată scurt, tunica lipită de trup, cu centiron și revolver, și Chen, îndesat, cu haină albastră – cercetară postul. Izbucnind din mijlocul flăcărilor care se apropiau de trupurile tovarășilor răniți, fumul ieșea dinspre dreapta ușii, cu o regularitate mecanică, ordonată, ca și țipetele stăruitoare, care puteau părea copilărești, dacă n-ar fi avut acel timbru cumplit. La stânga, nimic. Ferestrele primului etaj nu se vedeau. Din când în când, câte unul dintre atacanți mai trăgea asupra unei ferestre, și câteva cioburi cădeau, îngroșând mormanul de moloz, de așchii, de vergele, unde bucățile de sticlă luceau, în ciuda luminii șterse a zilei. Din post nu se mai trăgea decât atunci când vreunul dintre răsculați își părăsea ascunzătoarea.

– Care e situația celorlalte secții? întrebă din nou Chen.

– Aproape toate posturile au fost ocupate. Cel mai important, prin surprindere, la unu și jumătate. Acolo, am pus mâna pe opt sute de puști. Putem acum trimite întăriri împotriva celor care rezistă: sunteți a treia echipă pe care o ajutăm. Dușmanii nu mai primesc întăriri; blocăm de pe acum cazărmile. Gara de Sud, arsenalul. Aici însă trebuie să isprăvim: avem nevoie de cât mai mulți oameni pentru asalt. Mai este și trenul blindat.

Gândul că două sute de grupe acționează la fel ca grupa sa îl exalta și îl tulbura totodată pe Chen, adierile de vânt aduceau din toate colțurile

orașului zgomot de împușcături, violența îi dădea senzația unei acțiuni singuratice.

Cineva scoase din camion o bicicletă și plecă, îl recunoscu în clipa când încălecă pe șa: Ma, unul din principalii agitatori. Se ducea la Comitetul Militar să dea raportul asupra situației. Tipograf, dedicându-și, de doisprezece ani, întreaga viață pentru a înființa pretutindeni uniuni ale muncitorilor din imprimerii, cu nădejdea de a-i grupa pe toți tipografii chinezi: urmărit, condamnat la moarte, evadat, organizând mereu. Strigăte de bucurie: ca și Chen, oamenii îl recunoscuseră și îl aclamau. Ma îi privi. Lumea pe care o pregăteau împreună îi damna pe el și pe Chen, precum lumea dușmanilor. Ce-ar căuta în viitoarea uzină încurcându-se între pantalonii lor albaștri?

Ofițerul împărți grenadele, iar zece oameni se urcară pe acoperișuri pentru a ocupa poziții împotriva postului. Foloseau, împotriva polițiștilor, propria tactică a acestora, de a arunca explozibilul prin ferestre: acestea dominau strada, dar nu și acoperișul, numai o singură fereastră era apărată de streașină. Răsculații înaintară, de pe un acoperiș pe altul, profilându-se firavi pe cer. Postul nu-și schimba tirul. De parcă numai muribunzii ar fi ghicit apropierea lor, țipetele se schimbară dintr-odată în gemete. Abia mai puteau fi auzite. Erau acum țipetele gâtuite ale unor oameni pe jumătate morți. Siluetele atinseră creasta acoperișului înclinat al postului, coborâră încetul cu încetul; Chen nu le mai zări atât de limpede, când umbrele lor încetară să se deseneze pe cer. Un urlet gâtuit, ca de femeie în durerile facerii, trecu printre gemete, care reîncepură ca un ecou, apoi încetară.

Deși era zgomot, curmarea bruscă a țipetelor crea impresia unei tăceri cumplite: flăcările se apropiaseră de răniți? Chen și ofițerul se priviră, închiseră ochii pentru a auzi mai bine. Nimic. Fiecare, redeschizând ochii, întâlni privirea tăcută a celuilalt.

Unul dintre oameni, agățat de ornamentația acoperișului, își întinse brațele liber deasupra străzii, aruncă grenada spre fereastra primului etaj, peste care era povârnit: nimeri prea jos. Ea explodă pe trotuar; lansă o a doua: pătrunse în încăperea în care se aflau răniții. Dinspre fereastra în țăndări izbucniră țipete; nu mai erau țipetele dinainte, ci un urlet întretăiat, de moarte, spasmul unei suferințe neistovite încă. Omul aruncă a treia grenadă și, din nou, nu nimeri fereastra.

Era dintre cei sosiți cu camionul. Îndemânatic, se retrăsese puțin înapoi, de teama schijelor. Se aplecă din nou, având la capătul brațului ridicat o a patra grenadă. În spatele lui, unul dintre oamenii lui Chen cobora. Brațul nu i se lăsă în jos: trupu-i fu secerat ca de o ghiulea enormă. O explozie teribilă răsună pe trotuar; deslușindu-se prin fum, o pată de sânge, largă de un metru, apăru pe zid. Fumul se risipi: zidul era stropit cu sânge și carne. Al doilea răsculat, pierzându-și echilibrul și lunecând, cu toată greutatea sa, de-a lungul acoperișului, îl smulse pe parcurs pe primul. Amândoi se prăbușiră peste propriile lor grenade, cu aprinzătorul desprins.

De cealaltă parte a acoperișului, la stânga, oameni din ambele grupe – burghezi gomindaniști și muncitori comuniști – înaintau cu prudență. Prăbușirea celor doi îi opri o clipă în loc; acum își reluau coborâșul. În represiunea din februarie prea mulți fuseseră torturați pentru ca insurecția să ducă lipsă de oameni hotărâți. Din dreapta se apropiau alți oameni.

– Mergeți în lanț! strigă Chen de jos.

Aproape de post, alți răsculați repetară strigătul.

Oamenii își prinseră mâinile, cel cățărat sus strânse puternic, cu brațul stâng, o ornamentație solidă a acoperișului. Reîncepură să arunce grenadele. Asediații nu puteau riposta.

În cinci minute, trei grenade pătrunseră prin două ferestre; alta aruncă în aer streașina. Numai fereastra din mijloc nu fusese atinsă.

– La mijloc! strigă cadetul.

Chen îl privi. Omul ăsta, comandând, încerca plăcerea pe care ți-o dă practicarea unui sport desăvârșit. Aproape că nici nu se ferea. Era curajos, desigur, dar nu era legat de oamenii săi. Chen era legat de ai săi, dar nu îndeajuns.

Nu îndeajuns.

Îl lăsă pe cadet, traversă strada în afara câmpului de bătaie al asediaților. Ajunse pe acoperiș. Omul cocoțat sus nu mai avea putere, îl înlocui. Strângând cu brațul rănit ornamentația de ciment și ipsos, ținând cu dreapta mâna primului om din lanț, tot nu izbuti să scape de singurătate. Nu scăpa de singurătate, deși greutatea a trei oameni care alunecau îi apăsa brațul, îi străpungea pieptul, ca o bară de oțel. Grenadele explodau în interiorul postului, de unde nu se mai trăgea. „Suntem apărați de podul casei“, se gândi el, „dar nu pentru multă vreme. Are să sară în aer acoperișul“.

Cu toată intimitatea morții, cu toate că simțea greutatea frățească ce-l apăsa, ce-l sfâșia, nu se considera dintre ai lor. „Oare nici măcar sângele să nu însemne nimic?“

Cadetul, acolo, jos, îl privea fără să înțeleagă ce se petrece cu el. Unul dintre oameni, urcat îndărătul lui Chen, se oferi să-l înlocuiască.

– Bine. Voi arunca eu grenadele.

Omul trecu în șiragul de trupuri. În mușchii obosiți ai lui Chen urca o disperare fără margini. Fața sa de bufniță, cu ochii mici, era încordată, împietrită; simți, mirat, o lacrimă prelingându-i-se de-a lungul nasului. „Nervii“, gândi el. Scoase o grenadă din buzunar, începu să coboare sprijinindu-se de brațele oamenilor din lanț. Dar după efortul teribil pe care îl făcuse pentru a susține lanțul, avea senzația că brațele îi atârnau moi, că nu i se mai supun. Lanțul însă se sprijinea de ornamentația care se afla la capătul lateral al acoperișului. De acolo era aproape imposibil să nimerească fereastra din mijloc. Ajuns la marginea acoperișului, Chen lăsă brațul celui ce se pregătea să arunce grenada și se sprijini de piciorul lui, apoi de uluce, coborî de-a lungul burlanului vertical: prea depărtat de fereastră pentru a o atinge, era destul de aproape pentru a lansa.

Tovarășii nu se mișcau. Deasupra parterului, o ieșitură în zid îi îngădui să se oprească. Era uimit că rana îl face să sufere atât de puțin. Ținându-se cu mâna stângă de una din scoabele care fixau ulucul, cântări în mână prima grenadă, îi smulse inelul. „Dacă nimerește în stradă, sub mine, sunt mort.“ O lansă, cu atâta forță câtă îi îngăduia poziția sa: ea pătrunse și explodă înăuntru.

Jos, izbucniră din nou împușcăturile.

Prin ușa întredeschisă a postului, polițiștii alungați din ultima cameră, trăgând la întâmplare, săreau afară înspăimântați, învălmășindu-se orbește. De pe acoperișuri, de pe porticuri, de la ferestre, răsculații trăgeau. Unul după altul, trupurile se prăbușiră, înghesuite lângă ușă, apoi din ce în ce mai răsfirate.

Focul încetă, Chen coborî, spânzurat tot timpul de streașină: nu-și vedea picioarele și sări deasupra unui trup.

Cadetul intră înăuntrul postului. Îl urmă, scoțând din buzunar grenada pe care n-o lansase. Cu fiecare pas își dădea tot mai înfiorat seama că gemetele răniților încetaseră. În corpul de gardă, numai morți. Răniții erau carbonizați. La primul etaj, iarăși morți și câțiva răniți.

– Acum, către Gara de Sud, spuse ofițerul. Să luăm toate puștile: alte grupe vor avea nevoie de ele.

Armele fură duse în camion; când toate fură adunate, oamenii se urcară în mașină, sus, unii stând înghesuiți pe capotă, alții lipiți de scară sau agățați în spatele ei. Cei rămași plecară prin străduță în pas alergător. Pata mare de sânge, părăsită, părea de neînțeles în mijlocul străzii pustii; la colț, camionul dispărea încărcat cu oameni, într-un uruit de tinichea, îndreptându-se spre Gara de Sud și spre cazărmi.

Fu obligat să se oprească brusc: strada era barată de patru cai uciși și de trei cadavre cărora li se luaseră de acum armele. Erau ale călăreților pe care Chen îi văzuse la începutul zilei: prima mașină blindată ajunsese la timp. Pe pământ, geamuri sparte, dar nimeni altcineva, în afară de un chinez bătrân, cu barba ca o pensulă, care gemea. Vorbi deslușit, de îndată ce Chen se apropie de el:

– E nedrept și prea trist! Patru! Patru! Vai!

– Numai trei, spuse Chen.

– Patru, vai!

Chen privi din nou: nu erau decât trei cadavre, unul pe lături, de parcă ar fi fost scăpat din zbor, doi pe burtă, între casele moarte și ele, sub cerul apăsător.

– Vorbesc de cai, spuse bătrânul, cu dispreț și teamă.

Chen avea în mână revolverul.

– Eu, de oameni. Unul dintre cai era al tău?

Cu siguranță că fuseseră rechiziționați în cursul dimineții.

– Nu. Am fost însă birjar. Animalele mă cunosc. Patru omorâți! Și pe degeaba!

Șoferul interveni:

– Degeaba?

– Să nu pierdem timp, zise Chen.

Ajutat de doi oameni, dădu la o parte caii. Camionul trecu. La capătul străzii, Chen, stând pe una din scări, privi înapoi: bătrânul vizitiu se afla tot acolo, între cadavre, gemând fără îndoială, umbră neagră pe strada cenușie.

Ora cinci

– Gara de Sud a căzut!

Ferral puse jos receptorul. În timp ce fixa întâlniri (o parte a Camerei Internaționale de Comerț era împotriva oricărei intervenții, dar el dispunea de cel mai mare ziar din Shanghai), progresele insurecției îl loveau unul după altul, ca o măciucă. Voise el însuși să telefoneze. Se întoarse spre studioul lui Martial. Acesta, sosit chiar atunci, discuta cu trimisul lui Jiang Jieshi: trimisul refuza să-l întâlnească pe șeful poliției la Siguranță sau acasă la dânsul. Înainte chiar de a deschide ușa, Ferral auzi, cu tot zgomotul împușcăturilor:

– Eu, înțelegeți ce reprezint aici? Interesele franceze…

– Dar ce sprijin pot făgădui? răspundea chinezul pe un ton insistent și nepăsător. Chiar domnul consul general îmi spunea să aștept de la dumneavoastră precizări. Cunoașteți, cred, prea bine țara noastră și pe oamenii ei.

Telefonul din studio sună:

– *A* căzut Consiliul Municipal, spuse Martial.

Și, schimbând tonul:

– Nu neg că aș avea o oarecare experiență psihologică a acestei țări și a oamenilor, în general. Psihologie și acțiune, asta e meseria mea; și pe care…

– Dar dacă niște indivizi, tot atât de primejdioși pentru țara dumneavoastră ca și pentru a noastră, primejdioși pentru pacea civilizației, se refugiază, ca de obicei, în concesiune? Poliția internațională…

„Aici voia să ajungă“, gândi Ferral, care intra pe ușă. „Vrea să știe dacă Martial, în cazul unei rupturi, va lăsa ca șefii comuniști să se refugieze la noi.“

– … ne-a făgăduit întreaga ei bunăvoință… Ce va face poliția franceză?

– Ne vom înțelege. Fiți însă atenți la un lucru: nici un fel de istorii cu femeile albe, în afară de rusoaice. În privința asta am instrucțiuni foarte ferme. Dar, v-am spus-o: nimic oficial. Nimic oficial.

În studioul modern – pe pereți, picturi de Picasso din perioada rose și o schiță erotică a lui Fragonard[14] –, interlocutorii, în picioare, stăteau de o parte și de alta a unui impunător Guanyin[15] din piatră neagră, de pe vremea dinastiei Tang, cumpărat în urma sfaturilor lui Clappique, pe care însă Gisors îl socotea fals. Chinezul, un tânăr colonel cu nasul coroiat, îmbrăcat civil, încheiat la nasturi de sus până jos, îl privea pe Martial și zâmbea, cu capul aplecat înapoi.

– Vă mulțumesc în numele partidului meu… Comuniștii sunt ai dracului de trădători: ne trădează, pe noi, aliații lor credincioși. Ne-am înțeles că vom colabora și că problema socială va fi pusă când China va fi unificată. Dar ei o pun de pe acum. Nu respectă pactul încheiat. Nu vor să clădească China, ci sovietele. Morții din armată n-au murit pentru soviete, ci pentru China. Comuniștii sunt în stare de orice. De aceea sunt silit să vă întreb, domnule director, dacă poliția franceză ar avea ceva împotrivă să se gândească la securitatea personală a generalului.

Era limpede că solicitase același serviciu poliției internaționale.

– Cu plăcere, răspunse Martial. Trimiteți-l pe șeful poliției dumneavoastră. Tot König e?

– Tot el. Spuneți-mi, domnule director: ați studiat istoria romană?

– Desigur.

„La școala serală“, gândi Ferral.

Din nou telefonul. Martial luă receptorul.

– Au fost cucerite podurile, spuse el punându-l la loc. Într-un sfert de oră, insurecția va fi stăpână pe orașul chinezesc.

– Părerea mea, continuă chinezul ca și cum n-ar fi auzit nimic, este că Imperiul Roman a căzut din cauza corupției moravurilor. Nu credeți că organizația tehnică a prostituției, o organizație occidentală, de soiul poliției, ar putea să-i dea gata pe șefii din Hankou, care nu se pot compara ca valoare cu împărații Imperiului Roman?

– E o idee… dar nu cred că ar putea fi aplicată. Ar trebui să chibzuim mult la ea…

– Europenii nu înțeleg niciodată altceva despre China decât ce le seamănă.

O clipă de tăcere. Ferral se amuza. Chinezul îl intriga: capul ăsta dat pe spate, aproape disprețuitor, și, în același timp, sfiala sa… „Hankou inundat de mulțimea prostituatelor“, gândi el. „Și îi cunoaște pe comuniști. Și nu este exclus să posede oareșce noțiuni de economie politică. Uimitor!…“ Poate că în oraș se pregăteau de acum soviete, iar ăsta visa la învățămintele perfide ale experienței Imperiului Roman. „Gisors are dreptate, se gândesc numai la șiretlicuri.“

Iarăși telefonul.

– Cazărmile sunt blocate, spuse Martial. Întăririle guvernului nu mai sosesc.

– Gara de Nord? întrebă Ferral.

– N-a fost încă ocupată.

– Guvernul ar putea, deci, aduce trupele de pe front!

– Poate că da, domnule, zise chinezul; trupele și tancurile sale se retrag spre Nanjing. Le-ar putea trimite aici. Trenul blindat poate juca încă un rol serios.

– Da, în jurul trenului și al gării, s-ar putea rezista, continuă Martial. Ei organizează treptat ceea ce cuceresc; cu siguranță că insurecția dispune de cadre rusești sau europene; funcționarii revoluționari din toate ramurile administrative îi călăuzesc pe răsculați. Există un Comitet Militar care dirijează tot. Întreaga poliție este acum dezarmată. Roșii au fixat locuri de adunare, de unde trupele sunt îndreptate împotriva cazărmilor.

– Chinezii au un simț dezvoltat al organizării, spuse ofițerul.

– Cum e apărat Jiang Jieshi?

–Automobilul său este precedat întotdeauna de mașina gărzii personale. Mai dispunem și de informatori.

Ferral pricepu în sfârșit de ce capul ofițerului lăsa impresia unei atitudini disprețuitoare ce începuse să-l agaseze (la început i se părea că ofițerul, peste capul lui Martial, se uita la schița erotică); o pată de albeață pe ochiul drept îl silea pe ofițer să privească de sus în jos.

– Nu e destul, răspunse Martial. Trebuie să aranjăm treaba asta. Cu cât mai repede, cu atât mai bine. Acum trebuie s-o șterg: e vorba să fie ales Comitetul Executiv care va pune stăpânire pe conducere. Aici, aș putea face ceva. E și problema alegerii prefectului, care reprezintă ceva…

Ferral și ofițerul rămaseră singuri.

– Deci, domnule, zise chinezul, cu capul dat pe spate, putem de pe acum conta pe dumneavoastră?

– Așteaptă Liu Ti-yu, răspunse el.

Conducător al asociației bancherilor din Shanghai, președinte de onoare al Camerei Chineze de Comerț, având legături cu toți șefii corporațiilor, Liu Ti-yu putea acționa în orașul chinezesc, pe care cu siguranță că începeau acum să-l ocupe răsculații, mai bine încă decât Ferral înăuntrul concesiunilor. Ofițerul se înclină și își luă rămas-bun. Ferral se urcă la primul etaj. În colțul unui birou modern, împodobit cu sculpturi din cele mai vechi epoci ale Chinei, îmbrăcat într-un costum de pânză albă peste o flanelă de culoare albă precum părul său tuns ca peria, fără cravată, cu mâinile lipite de tuburile nichelate ale fotoliului, Liu Ti-yu aștepta într-

adevăr. Toată fața nu-i era decât gură și fălci: un vioi broscoi bătrân. Ferral nu se așeză.

– Sunteți deciși să isprăviți cu comuniștii.

Nu întreba, afirma. „Și noi, e limpede.“ Începu să umble în lung și în lat, cu umerii aduși înainte.

– Jiang Jieshi e gata de ruptură.

Ferral nu observase niciodată o expresie de neîncredere pe fața vreunui chinez. Oare cel din fața sa avea încredere în el? Îi oferi o tabacheră plină cu țigări. Tabachera, de când se hotărâse să nu mai fumeze, se afla tot timpul deschisă pe birou, de parcă, privind-o mereu, ea i-ar fi confirmat tăria de caracter, întărindu-i în același timp hotărârea luată.

– Jiang Jieshi trebuie ajutat. Pentru dumneavoastră e o problemă de viață și de moarte. Nici nu poate fi vorba ca situația actuală să mai dureze mult. În spatele armatei, comuniștii încep să organizeze uniunile țărănești. Primul decret al uniunilor va decide deposedarea celor care au dat împrumuturi (Ferral nu zicea „cămătari“). Enorma majoritate a capitalurilor voastre e investită la țară, cele mai sigure depozite ale băncilor voastre sunt garantate de proprietățile agrare. Sovietele țărănești…

– Comuniștii nu vor îndrăzni să facă soviete în China.

– Să nu ne jucăm cu cuvintele, domnule Liu. Uniuni sau soviete, organizațiile comuniste vor naționaliza pământul și vor declara datoriile ilegale. Ambele măsuri anulează esențialul garanțiilor în virtutea cărora v-au fost acordate împrumuturile străine. Adică peste un miliard, socotindu-i pe prietenii mei japonezi și americani. Nici nu poate fi vorba ca o asemenea sumă să poată fi garantată de un comerț paralizat. Și chiar dacă n-am aminti de creditele noastre, decretele singure sunt suficiente pentru a provoca falimentul tuturor băncilor chineze. E limpede ca lumina zilei.

– Gomindanul nu va îngădui asta.

– Nu există Gomindan. Există numai albaștrii și roșii. S-au înțeles până acum, și nu prea, deoarece Jiang Jieshi n-avea bani. Odată cu ocuparea Shanghaiului – mâine –, Jiang Jieshi va fi aproape în stare să-și plătească armata cu bani proveniți din vămi. Nu întru totul. El se bizuie pe noi. Comuniștii au îndemnat pretutindeni la ocuparea pământurilor. Se spune că încearcă acum să amâne: prea târziu. Țăranii au auzit discursurile lor și nu sunt membri ai partidului lor. Vor face ce vor voi ei.

– Nimic altceva nu-i poate opri pe țărani decât forța. Am spus-o și domnului consul general al Marii Britanii.

Recunoscându-și aproape tonul glasului în cel al interlocutorului său, Ferral avu impresia că l-a câștigat de partea sa.

– Au și încercat să pună mâna pe pământuri. Jiang Jieshi e hotărât să-i împiedice. A dat ordinul să nu fie atins nici unul din terenurile care aparțin ofițerilor sau rudelor de ofițeri. Trebuie…

– Cu toții suntem rude de ofițeri. Liu zâmbi. Există oare vreun singur teren agrar în China al cărui proprietar să nu fie ruda unui ofițer?…

Ferral cunoștea înrudirile chinezești. Iarăși telefonul.

– Arsenalul e blocat, spuse Ferral. Toate instituțiile guvernamentale au fost ocupate. Armata revoluționară va ajunge mâine la Shanghai. Problema trebuie soluționată acum. Înțelegeți-mă bine. Ca urmare a propagandei comuniste, numeroase terenuri au fost luate de la proprietarii lor; Jiang Jieshi trebuie să accepte situația sau să dea ordinul ca aceia care au pus stăpânire pe pământ să fie împușcați. Guvernul roșu din Hankou nu poate accepta un asemenea ordin.

– Va tărăgăna lucrurile.

– Știți ce s-a întâmplat cu acțiunile societăților engleze după ce-a fost ocupată concesiunea engleză din Hankou. Cred că vă dați seama în ce situație vă veți afla când pământurile, oricare ar fi ele, vor fi smulse în mod legal de la posesorii lor. Jiang Jieshi știe toate astea și susține că e obligat să provoace ruptura acum. Vreți să-l ajutați? Da sau nu?

Liu scuipă, fără să-și miște capul. Închise ochii, îi redeschise, îl privi pe Ferral cu acea căutătură piezișă de cămătar bătrân din orice colț al pământului.

– Cât?

– Cincizeci de milioane de dolari.

Scuipă din nou:

– Numai partea ce ne revine nouă?

– Da.

Închise din nou ochii. Dominând zgomotul sfâșiat al împușcăturilor, trenul blindat trăgea din minut în minut.

Dacă prietenii lui Liu se hotărau, mai puteau încă lupta; dacă nu se hotărau, comunismul va învinge cu siguranță în China. „Iată una din clipele în care se schimbă destinul lumii…“, gândi Ferral, cu un orgoliu în care

erau și exaltare și indiferență. Nu-și lua ochii de la interlocutor. Bătrânul, cu ochii închiși, părea că doarme; însă, pe dosul mâinilor, vinele-i albastre, răsucite, vibrau ca niște nervi. „Ar mai fi nevoie și de un argument individual", gândi Ferral.

– Jiang Jieshi, spuse, nu poate îngădui ca ofițerii săi să fie jefuiți. Iar comuniștii sunt hotărâți să-l asasineze. O știe și el.

Zvonul ăsta circula de câteva zile, însă Ferral nu-i dădea crezare.

– Cât timp ne mai rămâne la dispoziție? întrebă Liu.

Adăugând imediat, doar cu un ochi deschis, glumeț, cu celălalt închis sfielnic:

– Sunteți sigur că nu va pune mâna pe bani fără să-și îndeplinească promisiunile?

– În joc sunt și banii noștri, dar nu despre promisiuni e vorba. Nu poate acționa altfel. Și înțelegeți-mă bine: nu din cauză că-l plătiți trebuie să-i distrugă pe comuniști; îl plătiți din cauză că trebuie să-i distrugă pe comuniști.

– Mă voi sfătui cu prietenii mei.

Ferral cunoștea obiceiurile chinezești și influența pe care o exercită cuvântul vorbitorului.

– Care va fi sfatul dumitale?

– Jiang Jieshi poate fi învins de cei din Hankou. Acolo există două sute de mii de șomeri.

– Dacă nu-l ajutăm, va fi cu siguranță bătut.

– Cincizeci de milioane… E… cam mult…

Îl privi, în sfârșit, pe Ferral drept în față.

– În orice caz, mai puțin decât ați fi obligat să dați unui guvern comunist.

Telefonul.

– Trenul blindat a fost izolat, continuă Ferral. Chiar dacă guvernul vrea să-și întoarcă trupele de pe front, nu mai e în stare de nimic.

Îi întinse mâna.

Liu i-o strânse, părăsi încăperea. De la fereastra largă din care se vedeau fâșii de nori, Ferral se uită la automobilul ce se depărta, zgomotul motorului acoperind o clipă salvele. Chiar învingător fiind, situația întreprinderilor sale îl va obliga, poate, să ceară ajutorul guvernului francez, ajutor refuzat de atâtea ori, refuzat acum și Băncii Industriale a Chinei; astăzi însă, era dintre aceia prin intermediul cărora se juca soarta Shanghaiului. Toate

forțele economice, aproape toate consulatele jucau același joc ca și el: Liu va plăti.

Trenul blindat trăgea mereu. Da, era prima dată când de cealaltă parte exista o organizație. Ar fi dorit să-i cunoască pe conducătorii ei. Dar să-i și împuște.

Seara de război se topea în noapte. Pe pământ se aprindeau luminile, iar fluviul nevăzut atrăgea spre sine, ca de obicei, picătura de viață care mai rămânea în oraș. Fluviul venea din Hankou. Liu avea dreptate, și Ferral o știa: acolo era primejdia. Acolo se forma armata roșie. Acolo dominau comuniștii. De când trupele revoluționare, ca un tăvălug de zăpadă, îi respingeau pe nordiști, întreaga stângă visa la acest pământ al făgăduinței: patria revoluției se afla în umbra verzuie a acelor turnătorii și arsenale, înainte chiar de a le fi cucerit; le stăpânea de pe acum, iar trecătorii nenorociți care dispăreau în ceața cleioasă, unde se zăreau din ce în ce mai multe felinare, înaintau cu toții în direcția fluviului, de parcă toți ar fi venit dinspre Hankou, cu mutrele lor de învinși, prevestitori alungați spre el de noaptea amenințătoare.

Ora unsprezece. După plecarea lui Liu, înainte și după-amiază, s-au perindat conducători de corporații, bancheri, directori ai companiilor de asigurări și de transporturi fluviale, importatori, conducători de filaturi. Toți depindeau, într-o oarecare măsură, de grupul Ferral sau de unul din grupurile străine care își legaseră politica lor de cea a Consorțiului Franco-Asiatic: Ferral nu putea conta decât pe Liu. Viața Shanghaiului, inimă fierbinte a Chinei, pulsa puternic prin ceea ce trecea prin el; din adâncul câmpiilor – cei mai mulți proprietari de pământuri depindeau de bănci –, vasele sangvine se vărsau ca niște canale către orașul principal unde se hotăra destinul Chinei. Împușcăturile continuau. Acum era cazul să aștepte. Alături, era culcată Valérie.

Ferral își amintea de unul din prietenii săi, un infirm inteligent, pe care-l invidiase pentru amantele sale. Într-o zi, când o întrebase pe Valérie despre el, ea i-a spus: „Nu există nimic mai atrăgător la un bărbat decât amestecul dintre putere și slăbiciune“. Convins că nici o ființă nu se dezvăluie prin propria ei viață, memora această frază mai curând decât tot ce-i mărturisise despre viața ei.

Și totuși știa că ea nu-l iubea. Ghicea că-i flata vanitatea și că ea aștepta, datorită faptului că i-a cedat, cele mai măgulitoare omagii; dar nu ghicea că ea aștepta mai ales apariția neașteptată a ceea ce era copilăros în acest bărbat obișnuit să poruncească; și că ea devenise amanta sa pentru ca în cele din urmă s-o iubească. Însă Valérie nu-și dădea seama că firea lui Ferral și bătălia sa de acum îl cufundau în erotism, nu în dragoste.

Această bogată croitoreasă de lux nu se vindea (deocamdată). Ea susținea că erotismul multor femei consta în a se înfățișa goale în fața bărbatului pe care l-au ales, necunoscând o plăcere deplină decât o singură dată. Și totuși se culcase cu el a treia oară. Ghicea la ea un orgoliu asemănător cu al său. „Bărbații se bucură de călătorii, femeile de amanți“, spusese ea în ajun. Îl plăcea oare, ca multe alte femei, datorită contrastului dintre asprimea și atitudinea lui curtenitoare? Nu-și ascundea faptul că își angaja în acest joc orgoliul – esențialul vieții sale. Joc neferit de primejdii cu o asemenea parteneră care susține: „Nici un bărbat n-are dreptul să vorbească despre femei, scumpule, pentru că nici un bărbat nu pricepe că orice machiaj nou, orice rochie nouă, orice amant nou oferă un suflet nou…“, adăugând la aceste cuvinte și zâmbetul de rigoare.

Intră în cameră. Culcată, cu părul răsfirat în adâncitura brațului foarte rotund, ea îl privi surâzând.

Surâsul o însuflețea și îi dădea un aer de intensitate și de abandon caracteristice plăcerii. Odihnindu-se, Valérie căpăta o expresie de o tristețe duioasă, și Ferral își amintea de prima dată când o văzuse și când îi spusese că avea o față posomorâtă – față care se potrivea perfect cu dulceața ochilor ei cenușii. Dar dacă devenea cochetă, atunci surâsul care îi arcuia gura, mai mult spre colțuri decât spre mijloc, potrivindu-se într-un mod neașteptat cu părul tăiat scurt, cu onduleuri largi, și cu privirile ei mai puțin duioase, îi dădea, în pofida trăsăturilor fine, regulate, aerul ieșit din comun al unei pisici care se dăruiește. Ferral iubea animalele, ca toți cei al căror orgoliu e prea mare pentru a se împăca cu oamenii; mai ales pisicile.

Se dezbrăcă în baie. Becul era spart și obiectele de toaletă, luminate de incendii, păreau roșietice. Privi pe fereastră: pe bulevard, o mulțime fremătătoare, milioane de pești cufundați în înfiorarea unei ape negre; i se păru dintr-odată că sufletul acestei mulțimi îl părăsise, precum gândirea pe adormiții care visează, și că ardea cu o energie veselă în flăcările vioaie ce luminau marginile clădirilor.

Când reveni, Valérie visa și nu mai surâdea. Își dorea oare altceva decât să fie iubit de femeia surâzătoare de care îl despărțea, ca o străină, femeia aceasta fără surâs? Trenul blindat trăgea din minut în minut, ca în onoarea unei victorii: se mai aflã încă în mâinile guvernului, împreună cu cazarma, arsenalul și biserica rusă.

– Dragule, întrebă ea, l-ai mai văzut pe domnul Clappique?

Întreaga colonie franceză din Shanghai îl cunoștea pe Clappique. Valérie îl întâlnise la un dineu cu două zile mai înainte; o încânta fantezia lui.

– Da. L-am însărcinat să-mi cumpere câteva laviuri de Kama.

– Se găsesc la anticari?

– Nicidecum. Kama se întoarce însă din Europa; va trece pe aici cam peste cincisprezece zile. Clappique era obosit, n-a povestit decât două istorioare nostime; una despre un hoț chinez care a fost achitat pentru că s-a introdus printr-o gaură în formă de liră la Muntele de Pietate pentru a-l jefui, și cealaltă: Ilustrul Virtuos crește de douăzeci de ani iepuri de casă. De o parte a vămii interioare, casa lui, de cealaltă parte, cuștile iepurilor. Vameșii, care se schimbă, uită să-i prevină pe înlocuitorii lor de clientul lor de fiecare zi. El sosește, în mână cu coșul său plin de iarbă. „Hei, ăla de colo! Arată coșul.“ Sub iarbă, ceasuri, lănțișoare, lămpi electrice, aparate fotografice. „Asta dai de mâncare iepurilor dumitale?“ „Da, domnule director al vămilor. Și (în semn de amenințare la adresa așa-zișilor iepuri) dacă nu le place mâncarea asta, vor rămâne flămânzi.“

– Ah! spuse ea, e o povestire științifică; acum înțeleg tot. Iepurii cu clopoței, iepurii toboșari, știi, toate animalele drăgălașe care o duc atât de bine în lună și în alte locuri asemănătoare și atât de rău în camerele copiilor, iată de unde vin… E încă o nedreptate strigătoare la cer istoria asta tristă a unui Ilustru Virtuos. Cred că și ziarele revoluționare au să aibă de ce protesta: pe drept, căci fii sigur că iepurii ăia mâncau lucrurile alea.

– Ai citit Alice în Țara Minunilor, scumpo?

Tonul aproape ironic cu care îi spunea „scumpo“ o enerva pe Valérie.

– Te-ai îndoit o clipă? O știu pe de rost.

– Surâsul tău îmi amintește de fantoma pisicii care nu se întruchipa niciodată, fluturând doar în aer un fermecător surâs pisicesc. Ah! De ce inteligența femeilor simte întotdeauna nevoia să aleagă altă cale decât pe a ei înseși?

– Și care este calea ei, dragule?

– Evident, farmecul și înțelegerea.

Ea medita.

– Ceea ce bărbații numesc așa e, de fapt, supunerea spiritului. Nu recunoașteți la o femeie decât inteligența care vă aprobă. E atât, atât de odihnitor…

– A se da, pentru femeie, a poseda, pentru bărbat, sunt singurele puncte de reper ale ființelor de a pricepe cât de cât ceva…

– Nu crezi, dragul meu, că femeile nu se dau niciodată (sau aproape niciodată) și că bărbații nu posedă nimic? E de fapt un joc: „Cred că o posed, așadar, și ea crede că e posedată…“ Da? Într-adevăr? Ceea ce ți-am spus e foarte nelalocul lui, nu crezi însă că e povestea dopului isteț care se credea mai important decât sticla?

Libertatea moravurilor la femei îl excita pe Ferral, dar libertatea spiritului îl irita. Ardea de dorința de a trezi din nou singurul sentiment care îi înlesnea să pună stăpânire pe o femeie: umilința creștinească, recunoștința pentru umilința suferită. Deși ea nu-i ghici gândurile, își dădu însă seama că se depărta de ea și, sensibilă, de altfel, la o dorință fizică pe care o vedea cum crește, amuzată la gândul că-l poate recuceri când dorește, îl privi, cu gura întredeschisă (deoarece lui îi plăcea surâsul ei…), dăruindu-și privirea, fiind sigură că, asemenea tuturor bărbaților, va lua dorința ei de a-l seduce drept o cedare.

Se așeză lângă ea în pat. Mângâierile îi dădeau lui Valérie o expresie ermetică pe care el ar fi vrut s-o vadă schimbându-se. Căuta cealaltă expresie cu prea multă patimă ca să nu spere că voluptatea se va fixa pe fața lui Valérie, crezând că distruge o mască și că ceea ce era în ea mai profund, mai tainic reprezenta în mod necesar și ceea ce prefera la ea; nu se culcase cu ea decât pe întuneric. Dar abia ce-i desfăcu ușor, cu mâna, picioarele, că ea și stinse lumina. El o aprinse din nou. Cum căutase dibuind întrerupătorul, ea își închipui că greșise; stinse din nou. Imediat el aprinse din nou. Cu nervii încordați la maximum, fu cuprinsă totodată de un râs interior și de mânie; dar îi întâlni privirea. Däduse la o parte întrerupătorul și dânsa era sigură că el aștepta cea mai mare plăcere din schimbarea senzuală a trăsăturilor ei. Valérie știa că nu era cu adevărat dominată de sexualitate decât la începutul unei legături, și atunci când era luată prin surprindere: când își dădu seama că nu nimerea întrerupătorul, toropeala cunoscută o cuprinse, urcă de-a lungul trupului până la sfârcuri, până la

buzele sale de care își dădu seama, după privirea lui Ferral, că se umflau pe nesimțite. Se lăsă cuprinsă de această moleșeală plăcută și, ținându-l strâns lipit de ea, cu coapsele și cu brațele, se cufundă, prin lungi mișcări ritmice, departe de țărmul unde știa că va fi părăsită în scurt timp, și odată cu ea și hotărârea de a nu ierta.

Valérie dormea. Respirația regulată și destinderea adusă de somn dădeau buzelor ei o anume dulce trepidație și o expresie nedefinită de voluptate. „O ființă omenească, gândi Ferral, o viață individuală, singuratică, unică, întocmai ca a mea…“ Se închipui în locul ei, sălășluindu-i trupul, încercând în locul ei o plăcere pe care nu o putea simți decât ca o umilință. „E stupid; ea se simte subjugată de propriul ei sex, după cum eu de al meu, nici mai mult, nici mai puțin. Ea se simte un cuib de dorințe, de tristeți, de orgolii, ca o ursită… E limpede ca lumina zilei.“ Dar nu acum: somnul și buzele o dăruiau unei senzualități perfecte, de parcă ar fi acceptat să înceteze a mai fi o ființă vie și liberă, ci numai expresia de recunoștință a unei cuceriri fizice. Tăcerea imensă a nopții chinezești, cu mirosul ei de camfor și de frunze, adormită și ea până la Pacific, o învăluia, în afara timpului: nu se auzea chemarea nici unui vapor; nici o împușcătură. Nu târa cu sine în somn amintiri și nădejdi pe care el nu le-ar mai putea stăpâni vreodată: ea nu era altceva decât celălalt pol al propriei sale dorințe. Nu existase niciodată: nu fusese niciodată fetiță.

O nouă salvă de tun: trenul blindat începea din nou să tragă.

A doua zi, la ora patru

Dintr-o ceasornicărie devenită permanență, Kyo se uita la trenul blindat. Pe un spațiu de două sute de metri înaintea și înapoia lor, revoluționarii aruncaseră în aer șinele și scoseseră afară trecerea de nivel. Din trenul care bara strada – nemișcat, mort –, Kyo nu vedea decât două vagoane, unul închis ca un vagon de vite, altul parcă ar fi fost turtit de un rezervor de petrol, cu turela lui din care ieșea un tun de calibru mic. Nici țipenie de om: nu se vedeau nici asediații ascunși după ferestruicile lor închise pretutindeni, nici cei care atacau, ascunși în casele care dominau calea ferată. Către biserica rusă, către imprimeria comercială, în spatele lui Kyo, salvele nu mai conteneau. Soldații dispuși să se predea erau scoși din luptă; ceilalți urmau să piară. Toate secțiile răsculaților erau acum înarmate: după

ce fusese străpuns frontul, trupele guvernamentale fugeau spre Nanjing, în trenurile pândite de sabotaj, sau prin gropile mocirloase ale drumurilor, bătuți de vânt și de ploaie. Armata Gomindanului va fi la Shanghai în câteva ceasuri: ștafetele soseau din clipă în clipă.

Intră Chen, îmbrăcat tot ca muncitor, se așeză alături de Kyo și privi trenul. Oamenii săi făceau de gardă, ascunși după o baricadă, la o sută de metri de acolo, dar n-aveau voie să atace.

Gâtul lung al tunului din tren se deplasa. Ca niște nori coborâți foarte jos, valurile de fum, ultima sclipire de viață a incendiului stins, lunecau în fața sa.

– Nu cred să mai aibă multă muniție, spuse Chen.

Tunul se înălța din turelă ca telescopul unui observator și se mișca cu multă băgare de seamă; cu tot blindajul, șovăiala unei asemenea mișcări îl făcea să pară fragil.

– Imediat tunurile noastre se vor afla acolo, spuse Kyo.

Tunul la care se uitau încetă să se mai miște și trase. Ca răspuns, o salvă făcu să trosnească blindajul. O fâșie de lumină se ivi sus, pe cerul cenușiu și alb, drept deasupra trenului. Un curier i-aduse lui Kyo niște documente.

– N-avem majoritatea în comitet, spuse acesta.

Adunarea delegaților, întrunită clandestin de partidul Gomindan, înainte de insurecție, alesese un Comitet Central, format din douăzeci și șase de membri, dintre care cincisprezece comuniști; dar Comitetul Central alesese la rândul său Comitetul Executiv, care trebuia să organizeze Consiliul Municipal. Aici era un punct-cheie; și aici comuniștii nu mai dețineau majoritatea.

Al doilea curier, în uniformă, intră, se opri în pragul ușii.

– Arsenalul a fost ocupat.

– Tancurile? întrebă Kyo.

– Au plecat spre Nanjing.

– Vii din armată?

Era un soldat din Divizia I, cea care cuprindea cel mai mare număr de comuniști. Kyo îi puse o serie de întrebări. Omul era amărât: soldații își puneau întrebarea la ce era bună Internaționala. Totul aparținea burgheziei Gomindanului; rudele ostașilor, majoritatea țărani, erau obligate să verse dări grele pentru fondul de război, în timp ce burghezia plătea impozite destul de ușoare. Dacă voiau să pună stăpânire pe pământuri, ordinele de

sus îi împiedicau s-o facă. „Cucerirea Shanghaiului va schimba această stare de lucruri“, se gândeau soldații comuniști; el însă, curierul, nu era sigur de asta. Dădea argumente stângace, dar nu era greu să le înțelegi sensul. Kyo îi răspunse că la Shanghai vor fi înființate garda roșie, milițiile muncitorești; la Hankou existau două sute de mii de șomeri. Amândoi, din minut în minut, se opreau, ascultau.

– Hankou, spuse omul, știu, există Hankou…

Vocile lor înăbușite rămâneau parcă în preajmă, oprite de freamătul aerului ce părea că așteaptă și el lovitura de tun. Amândoi se gândeau la Hankou, „orașul cel mai industrializat din întreaga China“. Acolo era organizată o nouă armată roșie; la ora asta, chiar secțiile muncitorești învățau acolo să mânuiască puștile…

Cu picioarele depărtate, cu pumnii în dreptul genunchilor, cu gura întredeschisă, Chen îi privea pe curieri și nu spunea nimic.

– Totul va depinde de prefectul Shanghaiului, continuă Kyo. Dacă e dintre ai noștri, n-are mare importanță majoritatea. Dacă e însă de dreapta…

Chen se uită la ceas. În ceasornicăria asta, cel puțin treizeci de pendule, întoarse sau oprite, indicau ore diferite. Salve precipitate se reuniră într-o avalanșă.

Chen ezită să se uite afară; nu-și putea dezlipi ochii de la acest univers al mișcării acelor de ceasornic, indiferente față de revoluție. Îl trezi forfota curierilor care plecau: se hotărî să se uite în sfârșit la ceas.

– Ora patru. Am putea afla…

Puse în funcțiune telefonul de campanie, trânti furios receptorul, se întoarse spre Kyo.

– Prefectul e de dreapta.

– Să extindem mai întâi revoluția, apoi s-o adâncim, răspunse Kyo, mai mult ca o întrebare decât ca un răspuns. Se pare că linia Internaționalei e să lase aici burgheziei puterea. Provizoriu… Victoria ne va fi furată. M-am întâlnit cu niște curieri de pe front: orice mișcare muncitorească e interzisă în spatele frontului. Jiang Jieshi a dat ordin să se tragă împotriva greviștilor, luându-și și unele precauții.

O rază de soare pătrunse înăuntru. Sus, pata albastră a fâșiei luminoase se lărgea. Soarele învăluia strada. În pofida salvelor, scăldat de o asemenea lumină, trenul blindat părea părăsit. Trase din nou. Kyo și Chen îl cercetau acum cu mai puțin interes: poate că dușmanul se afla în preajma lor. Foarte

neliniștit, Kyo se uita încurcat spre trotuar, care strălucea în lumina razelor trecătoare de soare. O umbră mare creștea pe caldarâm. Înălță capul: Katov.

– În mai puțin de cincisprezece zile, continuă el, guvernul Gomindanului va interzice secțiile noastre de asalt. M-am văzut cu ofițerii albaștri, trimiși de pe front ca să ne sondeze, să insinueze viclean că armele s-ar afla în mâini mai bune la ei decât la noi. Vor dezarma garda muncitorească; vor avea de partea lor poliția, comitetul, prefectul, armata și armele. Iar noi vom fi săvârșit insurecția pentru asta. Trebuie să părăsim Gomindanul, să asigurăm independența partidului comunist și, dacă e posibil, să cucerim puterea. Nu ne aflăm în fața unui simplu joc de șah, ci trebuie să ne gândim serios la proletariat. Ce-l sfătuim să facă?

Chen își privea picioarele goale, fine și murdare, încălțate cu saboți.

– Muncitorii au dreptate să facă grevă. Noi le cerem să înceteze greva. Țăranii vor pământ. Au și ei dreptate. Noi îi împiedicăm, spuse Chen.

Nu punea accentul pe cuvintele mai lungi.

– Lozincile noastre sunt ale albaștrilor, continuă Kyo, la care adăugăm mai multe promisiuni. Numai că albaștrii dau burghezilor ce le făgăduiesc, pe când noi nu dăm muncitorilor ceea ce le făgăduim.

– Destul, spuse Chen fără să-și ridice măcar privirile. Mai întâi, trebuie ucis Jiang Jieshi.

Katov asculta în tăcere.

– E o chestiune de viitor, spuse el într-un sfârșit. Acum, sunt uciși ai noștri. Da. Și totuși, Kyo, vezi bine, nu sunt sigur că-ți împărtășesc părerea. La începutul revoluției, când eram încă socialist, revoluționar, eram cu toții împotriva tacticii lui Lenin în Ucraina. Antonov, comisar acolo, arestase proprietarii de mine și îi băgase la zece ani de muncă silnică pentru sabotaj. Fără judecată. Cu autoritatea sa de comisar al Cekăi, Lenin l-a felicitat; noi toți am protestat. Știi, proprietarii erau adevărați exploatatori, iar mulți dintre noi fuseserăm trimiși în mine ca ocnași; de aceea, gândeam noi, trebuie să fim deosebit de drepți față de ei, ca exemplu că nu suntem la fel. Totuși, dacă i-ar fi pus în libertate, proletariatul n-ar fi înțeles nimic. Lenin avea dreptate. De fapt, dreptatea era de partea noastră, dar Lenin avea dreptate. Și noi eram împotriva puterilor excepționale ale Cekăi. Să fim cu băgare de seamă. Lozinca actuală e bună: să extindem revoluția, și apoi s-o adâncim. Nici Lenin n-a spus imediat: „Întreaga putere sovietelor“.

– N-a spus însă niciodată: „Puterea menșevicilor“. În nici o situație nu putem fi constrânși să dăm albaștrilor armele. În nici una. Pentru că, atunci, revoluția e pierdută și nu rămâne decât…

Un ofițer al Gomindanului, mic, țeapăn, cu o înfățișare de japonez, intră pe ușă. Salută.

– Armata va ajunge aici într-o jumătate de oră, spuse el. Ne lipsesc armele. Câte ne puteți da?

Chen se plimba încoace și încolo. Katov aștepta.

– Milițiile muncitorești trebuie să rămână înarmate, spuse Kyo.

– Cer asta cu consimțământul guvernului din Hankou, răspunse ofițerul.

Kyo și Chen zâmbiră.

– Vă rog să vă informați, continuă el.

Kyo manevră telefonul.

– Chiar dacă ordinul…, începu Chen tăios.

– Am înțeles! strigă Kyo.

Ascultă. Katov luă al doilea receptor. Îl puseră amândoi la loc.

– Bine, spuse Kyo. Oamenii se află încă în luptă.

– Artileria va fi aici imediat, spuse ofițerul. Vom isprăvi cu lucrurile astea – arătă trenul blindat, înțepenit în soare – noi înșine. Puteți preda trupelor armele, mâine-seară? Avem urgentă nevoie de ele. Ne continuăm marșul spre Nanjing.

– Mă îndoiesc că va fi posibil să recuperăm mai mult de jumătate din arme.

– De ce?

– Nu toți comuniștii vor accepta să-și dea armele.

– Chiar dacă e ordin de la Hankou?

– Chiar dacă ordinul vine de la Moscova. Nu imediat, în orice caz.

Simțeau exasperarea ofițerului, chiar dacă el n-o manifesta.

– Vedeți ce puteți face, spuse el. Voi trimite pe cineva în jurul orei șapte.

Ieși.

– Crezi că trebuie să predăm armele? îl întrebă Kyo pe Katov.

– Încerc să pricep. Vezi bine, înainte de orice, e nevoie să ajungem la Hankou. Ce vrea Internaționala? Mai întâi să se folosească de armata Gomindanului pentru a realiza unificarea Chinei. Să dezvolte apoi, prin propagandă și prin altele, această revoluție, care trebuie să se transforme de la sine din revoluție democratică în revoluție socialistă.

– Trebuie ucis Jiang Jieshi, spuse Chen.

– Jiang Jieshi nu ne va lăsa să ajungem până la revoluția socialistă, răspunse Kyo. Nu are de ales. El nu se poate menține aici decât sprijinindu-se pe taxele vămilor și pe contribuțiile burgheziei, iar burghezia nu-l va plăti degeaba: va trebui să restituie datoria în cadavre de comuniști.

– Asta înseamnă, spuse Chen, că vorbim ca să nu tăcem din gură.

– Lasă-ne în pace, zise Katov. Nu-ți dai seama ce ar însemna să-l ucizi pe Jiang Jieshi fără acordul Comitetului Central, sau cel puțin al delegatului Internaționalei?

Un zgomot îndepărtat înlocuia puțin câte puțin tăcerea.

– Te vei duce la Hankou? îl întrebă Chen pe Kyo.

– Bineînțeles.

Chen se învârtea în lung și în lat prin cameră, vegheat de ceasurile deșteptătoare și cu cuc, care își continuau ticăitul.

– Am spus un lucru foarte simplu, continuă el, într-un sfârșit. Esențialul. Singurul lucru care ne rămâne de făcut. Anunță-i.

– Vei aștepta?

Kyo își dădea seama că dacă Chen se codea, în loc să-i răspundă, însemna că nu Katov îl convinsese. Însemna că nici una dintre dispozițiile de acum ale Internaționalei nu satisfăcea pasiunea profundă care îl făcuse revoluționar; dacă le-ar accepta, numai din disciplină, n-ar mai putea acționa. Kyo privea, pe sub ceasornice, trupul acela ostil care-i dăruise revoluției jertfa sa și a altora, și pe care revoluția îl va izgoni, poate, în singurătatea sa, împreună cu amintirea asasinatelor sale. Nu-l putea considera nici dintre ai săi și nici adversar, nu putea fi nici alături de el, dar nici nu putea să se despartă de el. Sub semnul frăției de arme – chiar în clipa în care privea trenul blindat pe care îl vor ataca, poate, împreună – simțea apropiindu-se ruptura posibilă, așa cum simți amenințarea crizei la un prieten epileptic sau nebun, în momentele sale de cea mai mare luciditate.

Chen își reluase mersul; scutură din cap ca și cum ar fi protestat, spuse, în sfârșit: „Bun“, ridicând din umeri, de parcă ar fi dat astfel un răspuns pentru a-i satisface lui Kyo nu știu ce dorință copilărească.

Se auzi din nou un zgomot, mai puternic, dar atât de nelămurit, încât trebuiră să asculte foarte atent pentru a desluși ce anume era. Părea că vine din pământ.

– Nu, zise Kyo, sunt țipete.

Se apropiau și deveneau mai precise.

– Atacă oare biserica rusă? întrebă Katov.

Mulți guvernamentali se retrăseseră acolo. Însă țipetele se apropiau, de parcă ar fi venit dinspre periferie spre centru. Din ce în ce mai puternice. Imposibil să fie deslușite cuvintele. Katov aruncă o privire spre trenul blindat.

– Vor primi întăriri?

Țipetele, mereu fără cuvinte, se apropiau din ce în ce mai mult, ca și cum o veste foarte importantă ar fi fost transmisă din mulțime în mulțime. Contrastând cu țipetele, un zgomot diferit își făcu loc, deveni în sfârșit distinct: zguduirea regulată a pământului sub pași.

– Armata, zise Katov. Sunt ai noștri.

Cu siguranță. Strigătele erau aclamații. Era încă imposibil să fie deosebite de urletele de groază; Kyo auzise apropiindu-se într-un fel asemănător mulțimea alungată de inundații. Tropăitul sacadat al pașilor se transformă într-un freamăt de plescăituri ușoare, apoi reîncepu: soldații se opriseră, și acum plecau într-altă direcție.

– Au fost preveniți că trenul blindat se află aici, spuse Kyo.

Cei din tren auzeau, desigur, mai prost decât ei țipetele, însă mult mai bine freamătul de afară, amplificat de rezonanța blindajelor.

Un zgomot îi zgudui pe toți trei. Din tren trăgea fiecare tun, fiecare pușcă, fiecare mitralieră. Katov fusese într-unul din trenurile blindate din Siberia; imaginația îl ajuta să-și închipuie agonia trenului. Ofițerii comandaseră foc neîntrerupt. Ce puteau face în turelele lor, cu telefonul într-o mână și cu revolverul într-alta? Fiecare soldat își închipuia, desigur, ce înseamnă acest freamăt. Se pregăteau să moară împreună, sau să se arunce unii asupra altora, în submarinul uriaș care nu va mai ieși niciodată la suprafață?

Trenul însuși intrase într-o stare de convulsie furioasă. Trăgând tot timpul, din toate părțile, zguduit de propriul său delir, părea că vrea să evadeze de pe șine, ca și cum furia neputincioasă, disperată a oamenilor pe care îi adăpostea s-ar fi transmis armăturii de fier captive ce se zbătea și ea aidoma. În această dezlănțuire nebună, ceea ce îl fascina pe Katov nu era beția morții în care se cufundau oamenii din tren, ci freamătul șinelor care țineau piept urletelor ca o cămașă de forță. Întinse brațul înainte, ca să se convingă că nu e paralizat. Timp de treizeci de secunde, nu se auzi nimic

dinspre tren. Acoperind zgomotul înăbușit al pașilor și ticăitul tuturor ceasurilor din magazin, se statornici un uruit de fierărie grea: artileria armatei revoluționare.

Înăuntrul blindajului, fiecare om din tren asculta zgomotul acesta, cum asculți însuși glasul morții.

Sun Zhongshan (1866–1925), om de stat chinez, șeful partidului revoluționar și antidinastic; a luptat pentru înlăturarea dinastiei manciuriene Qing și pentru proclamarea republicii, al cărei președinte a și devenit în 1912.

Dinastie chineză care a domnit în perioada 620–900

Agenție de știri politice, foarte intrepidă, fondată la Paris în secolul trecut de Charles-Louis Havas (1783–1858)

Jean-Honoré Fragonard (1732–1806), pictor și gravor francez, autorul unor tablouri remarcabile, abordând uneori teme îndrăznețe

Zeu japonez, personificarea compasiunii și a carității

Partea a treia. 29 MARTIE

Hankou era foarte aproape: legănatul șampanelor[16] acoperea aproape tot fluviul. Coșurile arsenalului se deslușiră încetul cu încetul pe o colină, aproape invizibile în fumul lor gros; învăluit de lumina albăstruie a unei seri de primăvară, apăru, în sfârșit, orașul, cu clădirile băncilor susținute de coloane; printre siluetele unui prim-plan neted și întunecos – vasele de război ale națiunilor occidentale. De șase zile, Kyo înainta în susul fluviului, fără nici o știre din Shanghai.

Jos, se auzi șuieratul unei vedete străine. Hârtiile lui Kyo erau în regulă, era obișnuit cu acțiunea clandestină. Se duse pe puntea din față, din prudență.

– Ce vor? întrebă pe un mecanic.

– Vor să știe dacă avem orez sau cărbune. E interzis s-aducem.

– De ce?

– Un pretext. Dacă aducem cărbune, nu ni se spune nimic, dar fac în așa fel încât golesc vaporul în port. E imposibil de aprovizionat orașul.

În depărtare, coșuri, elevatoare, rezervoare: aliații revoluției. Shanghaiul îl învățase pe Kyo ce înseamnă un port activ. Cel pe care îl vedea era plin numai cu jonci și torpiloare. Se uită cu binoclul: un vapor comercial, două, trei. Alte câteva… Al său acosta lângă Wuchang; trebuia să ia transbordorul ca să ajungă la Hankou.

Coborî. Pe chei, un ofițer supraveghea debarcarea.

– De ce sunt atât de puține vapoare?

– Companiile le-au expediat pe toate: le e teamă de rechiziție.

Cei din Shanghai credeau cu toții că rechiziția fusese făcută de mult timp.

– Când pleacă transbordorul?

– Din jumătate în jumătate de oră.

Trebuia să mai aștepte douăzeci de minute. O porni la întâmplare. În fundul magazinelor se aprindeau lămpi cu petrol: ici, colo, câteva siluete de copaci și vârfuri de case se înălțau pe cerul dinspre apus, unde zăbovea o lumină nefirească ce părea că emană din însăși dulceața cerului și că

întâlnește, sus de tot, răcoarea nopții. În pofida soldaților și a uniunilor muncitorești, în fundul maghernițelor, vraci, negustori de buruieni și monștri, copiști, vrăjitori, astrologi, ghicitori își continuau ocupațiile lor lunatice într-o lumină tulbure, în care dispăreau urmele de sânge. Umbrele mai mult se pierdeau decât se lungeau pe pământ, scăldate într-o fosforescență albăstruie; ultima izbucnire a acestei seri neasemuite, existând aievea undeva în lumi depărtate, trimițând doar o lumină palidă spre pământ, licărea în adâncul unei bolți enorme, deasupra căreia se înălța o pagodă năpădită de iederă înnegrită. Mai departe, un batalion se pierdea în noaptea mai cețoasă, deasupra fluviului, ciuruită de fâșii de lumină, lăsând în urmă zgomot de clopoței, de fonografe. Kyo coborî până la un șantier de blocuri mari: un șantier al zidurilor înalte, rase de pe pământ în semn de eliberare a Chinei. Transbordorul era foarte aproape.

Încă un sfert de oră pe fluviu, privind orașul, ce se profila din ce în ce mai puternic. În sfârșit, Hankou.

Purtătorii de ricșe așteptau pe chei; Kyo însă era prea neliniștit ca să stea nemișcat. Preferă să meargă: văzu concesiunea britanică pe care Anglia o abandonase în ianuarie, marile bănci internaționale închise, dar nu ocupate…

„Stranie senzație îți dă neliniștea: simți din bătaia inimii că respiri prost, de parcă ai respira cu inima…“ La colțul unei străzi, în luminișul unui parc plin de copaci înfloriți, cenușii în negura serii, apărură coșurile manufacturilor din Apus. Nici un pic de fum. Din toate câte le vedea, numai ale arsenalului fumegau. Era oare posibil ca Hankou, orașul de la care comuniștii din întreaga lume așteptau salvarea Chinei, să fie în grevă? Arsenalul lucra; cel puțin pe armata roșie se putea conta? Nu mai îndrăznea să înainteze. Dacă Hankou nu era ceea ce fiecare dintre ei credea, la Shanghai toți ai săi erau condamnați la moarte. Și May. Și el însuși.

În sfârșit, delegația Internaționalei.

Clădirea era în întregime luminată. Kyo știa că la etajul cel mai de sus lucra Borodin; la parter, tipografia mergea din plin, făcând un zgomot asemănător cu al unui ventilator uriaș în stare proastă. Kyo fu cercetat de o santinelă, îmbrăcată cu un pulover cenușiu, cu gulerul lat. Crezându-l japonez, îi arătă cu degetul plantonul însărcinat să-i conducă pe străini, când privirea-i căzu pe hârtiile pe care Kyo i le întindea; prin înghesuiala de la intrare, îl conduse deci spre secția Internaționalei însărcinată cu Shanghaiul.

Despre secretarul care îl primi, Kyo nu știa decât că organizase primele răscoale în Finlanda; un tovarăș întinse mâna peste birou, în timp ce-și spunea numele: Vologhin. Părea gras, aducând mai mult a femeie coaptă decât a bărbat; această impresie se datora oare trăsăturilor sale fine, subțiri și copilărești în același timp, ușor levantine, cu tot tenul foarte deschis, sau șuvițelor lungi, aproape cărunte, tăiate pentru a fi pieptănate pe spate, dar care cădeau înapoi pe obraji, ca niște fâșii țepene?

– Mergem pe un drum greșit la Shanghai, spuse Kyo.

Fu nemulțumit de propria frază: gându-i zbura mai iute. Totuși, afirma ceea ce ar fi vrut să spună: dacă Hankou nu le putea da ajutorul pe care secțiile îl așteptau, predarea armelor era sinucidere curată.

Vologhin își băgă mâinile în mânecile kaki ale uniformei, îndesându-se în fotoliu.

– Iarăși? mormăi el.

– Mai întâi, ce se petrece aici?

– Continuă: în ce fel mergem pe un drum greșit la Shanghai?

– Dar de ce, de ce nu lucrează fabricile?

– Așteaptă. Care tovarăși protestează?

– Cei din grupele de luptă. Teroriștii, de asemenea.

– De teroriști nu ne pasă. Ceilalți…

Îl privi pe Kyo și zise:

– Ce vor?

– Să ieșim din Gomindan. Să se organizeze un partid comunist independent. Să se dea puterea uniunilor. Și, mai ales, să nu se predea armele. Asta, mai presus de orice.

– Mereu același lucru.

Vologhin se ridică, privi pe fereastră către fluviu și coline, fără nici o expresie: numai o intensitate înghețată, asemănătoare cu cea a unui somnambul, dădea viață obrazului său împietrit. Era mic, și spatele-i, tot atât de gras ca și pântecele, îl făcea să pară ghebos.

– Am să-ți răspund. Să zicem că ieșim din Gomindan. Ce facem apoi?

– Mai întâi, o unitate de miliție pentru fiecare uniune muncitorească, pentru fiecare sindicat.

– Cu ce arme? Aici, arsenalul se află în mâinile generalilor. Jiang Jieshi îl stăpânește pe cel din Shanghai. Și, în plus, suntem izolați de Mongolia: deci, nici arme rusești.

– La Shanghai, arsenalul l-am cucerit noi.

– Cu armata revoluționară în spate. Nu în față. Pe cine vom înarma aici? Zece mii de muncitori, poate. În plus, nucleul comunist al „armatei de fier“: încă zece mii. Zece gloanțe de fiecare! Împotriva lor, mai mult de șaptezeci și cinci de mii de oameni, numai aici. Fără a mai vorbi, în sfârșit… de Jiang Jieshi, și nici de ceilalți. Prea bucuroși de a încheia alianță împotriva noastră, la prima măsură cu adevărat comunistă. Și cu ce vom aproviziona trupele noastre?

– Turnătoriile, fabricile?

– Nu mai sosesc materii prime.

Nemișcat, cu profilul pierdut între șuvițele de păr, uitându-se pe fereastră la întunericul nopții care creștea, Vologhin continuă:

– Hankou nu e capitala muncitorilor, e capitala șomerilor. N-avem arme; poate că e cu atât mai bine. Există clipe în care gândesc: dacă-i înarmăm, vor trage asupra noastră. Și totuși, mai există și cei care lucrează cincisprezece ore pe zi, fără revendicări, pentru că „revoluția noastră e amenințată…“

Kyo simțea că se prăbușește, ca în vis, tot mai jos.

– N-avem puterea, continuă Vologhin, ea aparține generalilor din „Gomindanul de stânga“, cum își zic. Nu vor accepta sovietele după cum nu le acceptă nici Jiang Jieshi. E sigur. Ne putem doar folosi de ei. Asta-i tot. Procedând cu foarte multă băgare de seamă.

Dacă Hankou ar fi măcar un decor însângerat… Kyo nu îndrăznea să meargă mai departe cu gândul. „Trebuie să-l văd pe Possoz, la plecare“, își zicea. Era singurul tovarăș în care avea încredere la Hankou. „Trebuie să-l văd pe Possoz…“

– … Nu te uita așa la mine cu mutra asta, de parcă n-ai pricepe nimic, spuse Vologhin. Lumea crede că Hankou e comunist, cu atât mai bine. E o cinste pentru propaganda noastră. Nu e și un motiv ca să fie adevărat.

– Care sunt ultimele instrucțiuni?

– Să se întărească nucleul comunist al armatei de fier. Putem apleca un talger al balanței împotriva celuilalt. Nu reprezentăm o forță prin noi înșine. Generalii care luptă împreună cu noi aici urăsc în aceeași măsură sovietele și pe comuniști, ca și pe Jiang Jieshi. O știu, o văd în fiecare zi. Orice cuvânt de ordine comunist îi va arunca împotriva noastră. Și îi va duce cu siguranță către o alianță cu Jiang. Singurul lucru care ne rămâne de făcut e

să-l distrugem pe Jiang Jieshi folosindu-ne de ei. Apoi pe Fen Yu-sian în același fel, dacă e nevoie. Așa cum i-am desființat pe generalii împotriva cărora am luptat până acum, folosindu-ne de Jiang. Propaganda ne aduce nouă tot atâția oameni cât le aduce lor victoria. Ne ridicăm odată cu ei. De aceea, esențialul e să câștigăm timp. În sfârșit, revoluția nu se poate menține în forma ei democratică. Prin însăși natura ei, trebuie să devină socialistă. S-o lăsam să-și facă treaba. S-o ajutăm să se nască. Nu să avorteze.

– Da. Marxismul conține și sensul unei fatalități și exaltarea voinței. De fiecare dată însă când fatalitatea o ia înaintea voinței, devin neîncrezător.

– Astăzi, un cuvânt de ordine strict comunist ar aduce imediat unirea tuturor generalilor împotriva noastră: două sute de mii de oameni împotriva a douăzeci de mii. De aceea trebuie să cădeți la o învoială cu Jiang Jieshi la Shanghai. Dacă nu e chip, predați armele.

– După o asemenea socoteală, nici nu trebuia începută Revoluția din Octombrie: câți bolșevici existau atunci?

– Lozinca „Pace“ a adus alături de noi masele.

– Există și alte lozinci.

– Premature. Și care anume?

– Desființarea totală, imediată a arenzilor și datoriilor. Revoluția țărănească, fără intrigi și fără rezerve.

Cele șase zile petrecute de Kyo pe fluviu îi întăriseră gândurile: în orașele de lut, așezate de milenii la confluența apelor, săracii îl vor urma tot atât de ușor pe țăran, ca și pe muncitor.

– Țăranul e întotdeauna la remorcă. La remorca muncitorului sau la cea a burghezului. E însă la remorcă.

– Nu. O mișcare țărănească nu rezistă decât dacă e legată de orașe, iar țărănimea, cu forțele ei proprii, nu poate da decât o răscoală, e limpede. Nu urmărim însă despărțirea ei de proletariat: anularea datoriilor e o lozincă de luptă, singura care-i poate mobiliza pe țărani.

– În sfârșit, împărțirea pământurilor, spuse Vologhin.

– Mai concret: mulți țărani foarte săraci sunt proprietari, dar lucrează pentru cămătar. Toți o știu. Pe de altă parte, e nevoie ca la Shanghai să ne apropiem cât mai repede gărzile uniunilor muncitorești. Să nu lăsăm să fie dezarmate sub nici un motiv. Și să le transformăm în forța noastră, împotriva lui Jiang Jieshi.

– În clipa în care această lozincă va deveni cunoscută, vom fi zdrobiți.

– În acest caz, vom fi oricum zdrobiți. Lozincile comuniste își croiesc drum, chiar când le părăsim. Cuvântările îi pot convinge pe țărani să ceară pământ, nicidecum nu-i vor convinge să nu vrea pământ. Care e alternativa? Să acceptăm a participa la represiune împreună cu trupele lui Jiang Jieshi, îți convine? Pentru a ne compromite definitiv, în caz contrar, vor trebui să ne zdrobească, fie că o vor sau nu.

– Partidul e de acord că va trebui, până la urmă, s-o rupem. Dar nu atât de curând.

– Atunci, dacă e cazul să dăm în primul rând dovadă de șiretenie, nu predați armele. A le preda înseamnă a-i preda pe tovarăși.

– Dacă ei urmează instrucțiunile date, Jiang nu va acționa.

– Dacă le urmează sau nu, asta nu va schimba nimic. Comitetul, Katov, eu însumi am organizat garda muncitorească. Dacă vreți s-o desființați, întregul proletariat din Shanghai va crede că e vorba de trădare.

– Atunci, lăsați-o să fie dezarmată.

– Uniunile muncitorești se organizează singure pretutindeni în cartierele sărace. Veți interzice sindicatele în numele Internaționalei?

Vologhin se întorsese la fereastră. Își aplecă pe piept capul, care avea acum o bărbie dublă. Se lăsa noaptea cu puzderie de stele încă palide.

– A provoca ruptura imediat înseamnă înfrângere sigură. Moscova nu va îngădui să ieșim acum din Gomindan. Iar Partidul Comunist Chinez este mai mult încă în favoarea înțelegerii decât Moscova.

– Numai sus: jos, tovarășii nu vor preda toate armele, chiar dacă o porunciți. Ne sacrificați, fără a-l liniști pe Jiang Jieshi. Borodin poate să spună asta Moscovei!

Era singura speranță a lui Kyo. Un om ca Vologhin nu putea fi convins. În cel mai bun caz, ar transmite…

– Moscova e la curent: ordinul de predare a armelor a fost dat alaltăieri.

Uluit, Kyo nu răspunse imediat.

– Și secțiile le-au predat?

– Abia jumătate din ele…

Alaltăieri, când medita sau dormea, pe vapor… Știa și el că Moscova își va menține linia. Această situație dădea deodată o valoare confuză proiectului lui Chen.

– Altceva – poate același lucru: Chen Ta-eul, de la noi, vrea să-l execute pe Jiang.

– Ah! De aceea!
– Ce?
– Mi-a trimis un bilet că vrea să mă vadă când vei ajunge aici.
Luă o hârtie de pe masă. Kyo nu remarcase încă mâinile sale de preot. „De ce nu l-a chemat imediat?“, se întrebă.
– … Problemă gravă (Vologhin citea mesajul)… Toți spun: problemă gravă…
– E aici?
– Nu trebuia să vină? Toți sunt la fel. Își schimbă aproape întotdeauna părerea. Se află aici de aproape două sau trei ore: vaporul tău a fost oprit de multe ori.
Telefona ca să fie trimis Chen. Nu-i plăceau convorbirile cu teroriștii, pe care îi socotea mărginiți, orgolioși și lipsiți de simț politic.
– Lucrurile mergeau și mai prost la Leningrad, spuse el, când Iudenici se afla la porțile orașului, și totuși ne-am descurcat…
Chen intră, îmbrăcat și el în flanelă, trecu prin fața lui Kyo și se așeză în fața lui Vologhin. Numai zgomotul tipografiei umplea tăcerea. Prin fereastra mare, perpendiculară cu biroul, noaptea, acum deplină, despărțea contururile celor doi oameni. Chen, cu coatele pe birou, cu bărbia în mâini, încăpățânat, încordat, nu se mișca. „Tăria supremă a unui om ia o înfățișare inumană“, gândi Kyo privindu-l. „Oare pentru că ne simțim mai apropiați prin slăbiciunile noastre?“…
Odată trecută surpriza, socoti inevitabil faptul că Chen se afla acolo. De cealaltă parte a nopții ciuruite de stele, Vologhin, în picioare, cu șuvițele-i pe obraz, cu mâinile-i grase pe piept, aștepta și el.
– Ți-a spus? întrebă Chen, indicându-l pe Kyo cu o mișcare a capului.
– Știi ce crede Internaționala despre actele teroriste, în sfârșit, n-am să-ți țin un discurs pe această temă.
– Cazul de față e deosebit. Jiang Jieshi singur e destul de popular și destul de puternic pentru a menține unită burghezia împotriva noastră. Vă opuneți acestei execuții, da sau nu?
Stătea tot așa nemișcat, sprijinit de birou, cu bărbia în mâini. Kyo știa că discuția nu era hotărâtoare pentru Chen, cu toate că pentru asta venise aici. Numai spiritul distructiv îl punea de acord cu sine însuși.
– Internaționala nu are căderea să aprobe proiectul.
Vologhin vorbea pe un asemenea ton, de parcă totul ar fi fost limpede.

– Totuși, chiar din punctul tău de vedere…

Chen continua să stea nemișcat.

– … În sfârșit, momentul e bine ales?

– Preferați să așteptați ca ai noștri să fie asasinați de Jiang?

– Va semna decrete și nimic altceva. Nu uita, fiul lui e la Moscova. Și mai e ceva, ofițerii ruși ai lui Gallen n-au putut părăsi statul său major. Dacă e ucis, vor fi torturați. Nici Gallen, nici statul-major roșu nu vor îngădui…

„Vasăzică, chestiunea a fost discutată chiar aici“, gândi Kyo. În discuția asta exista ceva zadarnic, găunos, care îl tulbura: îl găsea pe Vologhin, în mod ciudat, cu mult mai decis când poruncea să fie predate armele decât atunci când vorbea de uciderea lui Jiang Jieshi.

– Și dacă vor fi torturați ofițerii ruși? spuse Chen. N-are importanță. Milioanele de chinezi prețuiesc cât cincisprezece ofițeri ruși. Bun. Jiang își va abandona fiul.

– Ce știi tu?

– Dar tu?

– Nu încape îndoială că ține mai puțin la fiul lui decât la sine însuși, spuse Kyo. Și dacă nu încearcă să ne zdrobească, e pierdut. Dacă nu oprește mișcarea țărănească, îl vor părăsi propriii săi ofițeri. Mi-e, deci, teamă că-și va părăsi copilul, după câteva făgăduieli ale consulilor europeni sau alte glume de acest fel. Și întreaga mică burghezie pe care tu vrei s-o atragi, Vologhin, îl va urma a doua zi după ce ne-a dezarmat: ea va fi de partea celui care are puterea. O cunosc.

– Nu e așa de sigur. Și apoi, nu e numai Shanghaiul.

– Zici că muriți de foame. Odată Shanghaiul pierdut, cine vă va aproviziona? Fen Yu-sian vă desparte de Mongolia și vă va trăda dacă noi suntem zdrobiți. Așadar, nimic pe Yangtze, nimic din Rusia. Credeți că țăranii cărora le făgăduiți programul Gomindanului (reducerea arenzii cu douăzeci și cinci la sută, nu glumesc, zău, nu glumesc!) vor muri de foame ca să hrănească armata roșie? Vă predați în mâinile Gomindanului și mai mult decât până acum. A încerca lupta împotriva lui Jiang, acum, cu lozinci revoluționare adevărate, cu sprijinul țărănimii și al proletariatului din Shanghai, e hazardat, dar nu de domeniul imposibilului: prima divizie e aproape în întregime comunistă, în frunte cu generalul ei, și va lupta alături de noi. Și spui că am păstrat jumătate din arme. A nu încerca înseamnă a aștepta în liniște să fim sugrumați.

Această discuție începea să-l exaspereze pe Vologhin, cu tot aerul său de îngăduință paternă. Nu ignora însă forța pe care o avea la Shanghai tendința apărată de Kyo în fața lui.

– Gomindanul e o realitate. Nu noi l-am creat. Există. Și e mai puternic decât noi, deocamdată. Îl putem cuceri de jos, introducând în el toate elementele comuniste de care dispunem. Membrii săi sunt extremiști, în imensa lor majoritate.

– Știi tot atât de bine ca și mine că împotriva aparatului de conducere, numărul nu reprezintă nimic într-o democrație.

– Noi demonstrăm că Gomindanul poate fi folosit, folosindu-l. Nu discutând. N-am încetat să-l folosim de doi ani. În fiecare lună, în fiecare zi.

– Atât timp cât i-ați acceptat scopurile; niciodată când a fost vorba să le accepte pe ale voastre. L-ați făcut să accepte darurile după care îi lăsa gura apă: ofițeri, voluntari, bani, propagandă. Sovietele soldaților, uniunile țărănești, asta e o altă chestiune.

– Și excluderea elementelor anticomuniste?

– Jiang Jieshi nu stăpânea încă Shanghaiul.

– În mai puțin de o lună vom obține din partea Comitetului Central al Gomindanului arestarea sa.

– După ce ne va fi zdrobit. Ce le pasă generalilor din Comitetul Central că sunt sau nu sunt uciși militanții comuniști? Cu atât mai bine pentru ei! Nu crezi, sincer, că obsesia fatalităților economice împiedică Partidul Comunist Chinez, și poate Moscova, să vadă necesitatea elementară care se află sub nasul nostru?

– Ăsta e oportunism.

– Bine! După tine, Lenin nu trebuia să aleagă ca lozincă împărțirea pământurilor (figura, de altminteri, în programul socialiștilor-revoluționari, care nu s-au omorât s-o aplice, și era mai subliniată încă decât în al bolșevicilor). Împărțirea pământurilor însemna crearea micii proprietăți; ar fi trebuit, așadar, să procedeze nu la împărțire, ci la colectivizare imediată, la constituirea sovhozurilor. Întrucât a reușit, cred că-ți dai seama că era o chestiune de tactică. Și pentru noi nu e vorba decât de tactică! Sunteți pe cale să pierdeți legătura cu masele…

– Îți închipui, poate, că Lenin a păstrat-o din februarie până în octombrie?

– A pierdut-o în unele momente. Le-a întruchipat însă întotdeauna voința. Voi, cu lozincile voastre, sunteți împotriva curentului. Nu e o simplă

manevră, e vorba de direcții care vă îndepărtează tot mai mult de mase. Ca să acționați asupra maselor, cum pretindeți c-o faceți, ar trebui să fiți la putere. Nu e cazul.

– Nu despre asta e vorba, zise Chen.

Se ridică.

– Nu veți izbuti să opriți mișcarea țărănească, continuă Kyo. Acum, noi, comuniștii, dăm maselor instrucțiuni pe care ele nu le pot considera decât o trădare. Credeți că vor înțelege lozincile voastre care predică așteptarea?

Pentru prima dată, o urmă de pasiune se strecură în vocea lui Vologhin.

– Chiar dacă aș fi un simplu hamal în portul Shanghai, m-aș gândi că supunerea față de partid este singura atitudine logică a unui militant comunist. Și că toate armele trebuie predate.

Chen se ridică.

– Nu din supunere te lași ucis. Sau ucizi. Exceptând lașii.

Vologhin ridică din umeri.

– În fine, nu trebuie să considerăm asasinatul drept calea principală a adevărului politic.

Chen ieșea.

– Voi propune, la prima ședință a Comitetului Central, împărțirea imediată a pământurilor, anularea datoriilor, spuse Kyo întinzându-i mâna lui Vologhin.

– Comitetul nu va vota propunerea, răspunse Vologhin, zâmbind.

Chen, umbră scundă pe trotuar, aștepta. Kyo îl ajunse din urmă, după ce obținuse adresa prietenului său Possoz: primise misiunea de a conduce portul.

– Ascultă…, zise Chen.

Transmis prin sol, freamătul mașinilor tipografiei, ritmic, încătușat, ca al unui motor de vapor, îl pătrundea de la picioare până la cap: în orașul adormit, delegația Cominternului veghea cu toate ferestrele sale luminate, străbătute de siluete negre.

Mergeau, în fața lor, umbrele lor siameze: aceeași talie, același guler de flanelă. Cocioabele zărite în perspectiva străzilor, cu siluetele lor de iad, se pierdeau în adâncul nopții calme și aproape solemne, în mirosul de pește și de grăsime încinsă; Kyo nu putea scăpa de zgomotul sacadat al mașinilor pe care pământul i-l strecura în mușchi – de parcă aceste mașini de fabricare a adevărului s-ar fi întâlnit într-însul cu șovăielile și afirmațiile lui Vologhin.

În timp ce urca în susul fluviului, își dădea seama tot timpul cât de puțin știuse, cât era de greu să-și justifice acțiunea, dacă nu mai accepta să se supună pur și simplu instrucțiunilor Internaționalei. Însă Internaționala se înșela. Nu mai era posibil să se câștige timp. Propaganda comunistă pătrunsese în mase, ca o inundație, deoarece le mergea la inimă. Oricare ar fi reticențele Moscovei, nu va mai putea fi oprită; Jiang o știa și trebuia de pe acum să-i zdrobească pe comuniști. Asta era singura certitudine. Poate că revoluția ar fi putut fi condusă altfel; era însă prea târziu. Țăranii comuniști vor pune mâna pe pământ, muncitorii comuniști vor cere un alt regim de muncă, soldații comuniști nu vor mai lupta decât știind de ce, fie că Moscova o vrea sau nu. Moscova și capitalele inamice ale Occidentului își puteau organiza acolo, în noapte, pasiunile lor opuse, încercând să creeze o lume. Revoluția își purtase sarcina până la capăt: acum trebuia să nască sau să moară. În timp ce îl apropia de Chen un soi de camaraderie nocturnă, Kyo simțea că îl năpădește o adâncă neputință de a suporta singurătatea, neliniștea de a nu fi decât un simplu om, decât el însuși; își aminti de musulmanii chinezi pe care îi văzuse, în nopți asemănătoare, îngenuncheați în stepele de levănțică arsă, urlându-și cântecele ce de milenii sfâșie omul îndurerat, care știe că va muri. De ce venise la Hankou? Să informeze Cominternul asupra situației din Shanghai. Cominternul era tot atât de hotărât pe cât devenise și el. Auzise, poate mai mult decât argumentele lui Vologhin, tăcerea uzinelor, neliniștea orașului muribund, aureolat de glorie revoluționară, care totuși murea. Acest cadavru putea fi lăsat moștenire viitorului val revoluționar, în loc să fie lăsat să putrezească prin intrigi. Fără îndoială că erau cu toții condamnați: esențialul era să nu fie în zadar. Era convins că și Chen, în clipa aceasta, se lega de el printr-o prietenie ce aparține numai prizonierilor.

– A nu ști…, spuse Chen. Știu însă precis că trebuie ucis Jiang Jieshi. Pentru Vologhin, cred că e la fel; el însă, în loc să întruchipeze uciderea, reprezintă supunerea. Când trăim o asemenea viață ca a noastră, e nevoie de o certitudine. Cred că pentru el aplicarea ordinelor înseamnă certitudine, cum pentru mine certitudinea înseamnă a ucide. Trebuie să existe o certitudine. Trebuie.

Tăcu.

– Visezi de multe ori? continuă el.

– Nu. Sau poate că îmi rămân puține amintiri despre visele mele.

– Eu visez aproape în fiecare noapte. Mai e și uitarea, reveria. Umbra unui motan pe pământ. Când provoci moartea, dificultatea nu e să ucizi. E să nu te prăbușești. Să fii mai puternic decât.. ce se întâmplă în tine în acea clipă.

Amărăciune? Imposibil să apreciezi după tonul vocii, iar Kyo nu-i vedea fața. În pustietatea străzii, zgomotul înăbușit al unei mașini îndepărtate se pierdu odată cu vântul a cărui stinsă adiere risipi, printre miresmele de camfor ale nopții, parfumul livezilor.

– … Dacă n-ar fi decât asta… Nu. Visele sunt mai rele. Bestii.

Chen repetă:

– Bestii… Mai ales caracatițe. Și amintirea lor mă urmărește tot timpul.

Kyo, cu toată întinderea nesfârșită a nopții, se simți în apropierea lui ca într-o cameră închisă.

– Durează de mult timp asta?

– De foarte mult timp. De când mă știu. De câtva timp, se întâmplă mai rar. Și nu-mi amintesc decât de… asemenea lucruri. În general, nu pot suferi amintirea. Și nici nu mi se întâmplă: viața nu mi-e în trecut, e înaintea mea.

Tăcere.

– … Singurul lucru de care mi-e frică – frică – e că o să adorm. Și adorm în fiecare zi.

Bătu ora zece. Niște oameni se certau în adâncul nopții, iar vocile lor sunau ca un lătrat scurt.

– … Sau să nu înnebunesc. Caracatițele, ziua și noaptea, o viață întreagă… Și se pare că nu te sinucizi niciodată când ești nebun. Niciodată…

– Nu ți s-au schimbat visele?

Chen înțelese aluzia lui Kyo.

– Am să-ți spun după… Jiang.

Kyo acceptase o dată pentru totdeauna să-și riște viața și trăia printre oameni care știau că și viața lor era primejduită în fiecare zi: curajul nu-l mira. Întâlnea însă pentru prima dată fascinația morții la prietenul lui, pe care abia-l zărea și care vorbea cu o voce distrată – de parcă vorbele s-ar fi iscat din aceeași putere a nopții ca și propria-i spaimă, din intimitatea atotputernică a neliniștii, a tăcerii și a oboselii… Totuși, vocea i se schimbase.

– Te gândești la asta cu… cu grijă?

– Nu. Cu…

Șovăi:

– Caut un cuvânt mai puternic decât bucurie. Nu există un asemenea cuvânt. Nici în chineză. O… descătușare totală. Un soi de… cum îi ziceți voi? De… nu știu cum. Numai un singur lucru e mai profund. Mai depărtat de om, mai apropiat de… Ai fumat vreodată opium?

– Deloc.

– Atunci mi-e greu să-ți explic. Mai apropiat de ceea ce voi numiți… extaz. Da. Însă intens. Profund. Nu de suprafață. Un extaz către… către adâncuri.

– Și îți sugerează vreun gând?

– Da. Al propriei mele morți.

Mereu aceeași voce distrată.

„Se va sinucide“, se gândi Kyo. Îl ascultase deseori pe tatăl său vorbind pentru a ști că acela care caută cu atâta dârzenie absolutul nu-l găsește decât în senzație. Sete de absolut, sete de nemurire, deci frică de moarte: Chen ar fi trebuit să fie laș; el simțea însă, ca orice mistic, că nu putea apuca absolutul decât trăind clipa. De aici și disprețul lui față de tot ce nu tindea către clipa care-l va lega de sine însuși, într-o posesie fulgerătoare. Din forma omenească, pe care Kyo nici n-o vedea, răzbătea o forță oarbă, atotputernică, materia informă din care e alcătuită fatalitatea. Tovarășul său, tăcut acum, cu obișnuitele sale vedenii de groază, avea ceva de nebun, însă și ceva sfânt – ceea ce e întotdeauna sfânt în prezența neomenescului. Poate că-l va ucide pe Jiang pentru a se omorî pe sine. Încercând să revadă în întuneric fața colțuroasă, cu buzele blânde, a lui Chen, Kyo simțea trezindu-se în adâncul ființei sale neliniștea primordială, cea care îl cufunda pe Chen între caracatițele somnului și brațele morții.

– Tatăl meu crede, spuse încet Kyo, că substanța omului e neliniștea, conștiința propriei sale fatalități, din care se nasc toate spaimele, chiar și cea a morții… Însă opiul te descătușează de ea și acesta e și rostul lui.

– Spaima o regăsești întotdeauna în tine însuți. E destul să cercetezi mai adânc; din fericire, există și acțiunea: dacă Moscova mă aprobă, mi-e indiferent; dacă Moscova mă dezaprobă, cel mai simplu e să nu știu nimic. Am să plec. Vrei să rămâi?

– Vreau neapărat să-l văd pe Possoz. Iar tu n-ai să poți pleca: n-ai viză.

– Voi pleca. În mod sigur.

– Cum?

– Nu știu. Însă voi pleca. Sunt sigur că voi pleca. Într-adevăr, Kyo își dădea seama că voința lui Chen n-avea, în cazul de față, decât un rol foarte mic. Dacă soarta exista undeva, atunci ea se afla acum acolo, în noaptea asta, în preajma sa.

– Crezi că e neapărată nevoie ca tu să fii cel care organizează atentatul împotriva lui Jiang?

– Nu… Și totuși, n-aș vrea să-l las pe seama altuia.

– Pentru că n-ai avea încredere?

– Pentru că nu-mi place ca femeile pe care le iubesc să fie sărutate de alții.

Fraza aceasta făcu să izbucnească în Kyo toată suferința pe care o uitase: se simți despărțit brusc de Chen.

Ajunseră la fluviu. Chen tăie frânghia uneia dintre bărcile trase la mal și se depărtă de țărm. Kyo nu-l mai zărea, auzea însă plescăitul lopeților acoperind, la intervale regulate, freamătul ușor al valurilor lovindu-se de țărm. Îi cunoștea pe teroriști. Nu-și puneau probleme. Făceau parte dintr-un grup: insecte ucigătoare, trăiau din înfrățirea lor într-o izolată colectivitate tragică. Însă Chen…

Continuând să mediteze, fără să-și schimbe pasul, Kyo se îndreptă spre direcțiunea portului. „Barca sa va fi oprită chiar la plecare…“

Ajunse în fața unor clădiri înalte, păzite de armată, aproape pustii în comparație cu ale Cominternului. Pe coridoare, soldații dormeau sau jucau „treizeci și șase“. Îl găsi ușor pe prietenul său. Cap atrăgător, rotund ca un măr, fața trandafirie de crescător de viță-de-vie, ciupită de vărsat, mustăți cărunte galice – în costum kaki –, Possoz era un fost muncitor anarhisto-sindicalist de la Chaux-de-Fonds, plecat în Rusia după război și devenit bolșevic. Kyo îl cunoscuse la Peking și avea încredere în el.

Își strânseră calm mâinile: la Hankou, chiar și o stafie părea un oaspete obișnuit.

– Hamalii sunt aici, zicea un soldat.

– Trimite-i la mine.

Soldatul ieși. Possoz se întoarse spre Kyo.

– Observi că ard gazul, băiete? Conducerea portului trebuia să dirijeze trei sute de vapoare: nu există nici zece…

Prin ferestrele larg deschise se vedea portul dormindu-și somnul: nici o sirenă, nimic altceva decât izbiturile regulate ale valurilor în maluri și în piloni.

O pată mare de lumină palidă vibra pe pereții încăperii: farurile canonierelor măturau de departe această parte a fluviului. Zgomot de pași.

Possoz scoase revolverul din teacă, îl puse pe birou.

– Au atacat garda roșie cu drugi de fier, îi spuse el lui Kyo.

– Garda roșie e înarmată.

– Primejdia nu era că vor răpune gărzile, băiete, ci că gărzile vor trece de partea lor.

Lumina farului reveni, proiectă pe peretele alb din fund umbrele lor enorme și se topi în noapte chiar în clipa în care apărură hamalii: patru, cinci, șase, șapte. În haine albastre de lucru, unul cu bustul gol. Cătușe. Mutre diferite, abia vizibile în întuneric; însă, la toți, o ură în toată puterea cuvântului. Împreună cu ei, doi gardieni chinezi, înarmați cu pistoale Nagant. Hamalii stăteau strânși în pâlcuri. Ură, dar și teamă.

– Gărzile roșii sunt ale muncitorilor, spuse Possoz în chineză.

Tăcere.

– Dacă sunt gărzi, sunt ale revoluției, nu pentru ei.

– Și ca să mănânce, zise unul dintre hamali.

– E drept ca rațiile să fie date celor care luptă. Ce vreți să faceți cu ele? Să le jucați la cărți?

– Să le dăm la toți.

– Știi de pe acum că nu ajung pentru unii. Guvernul este hotărât să fie cât mai indulgent față de proletari, chiar când ei se înșală. Dacă garda roșie ar fi pretutindeni omorâtă, generalii și străinii ar pune din nou mâna pe putere, ca altădată, o știți prea bine. Atunci, ce? Asta vreți?

– Înainte aveam de mâncare.

– Nu, spuse Kyo muncitorilor: înainte nu se mânca. O știu, am fost docher. Și dacă oricum trebuie să crăpăm, s-o facem măcar ca să devenim oameni.

Albul tuturor acestor ochi în care lucea o lumină slabă se mări imperceptibil. Încercau să-l vadă mai bine pe tipul cu alura de japonez, în flanelă, care vorbea cu accentul caracteristic provinciilor din Nord și care susținea că fusese hamal.

– Promisiuni, răspunse unul din ei cu jumătate de voce.

– Da, zise un altul. Avem mai ales dreptul de a face grevă și de a crăpa de foame. Fratele meu e în armată. De ce au fost dați afară din divizia sa cei care au cerut crearea de uniuni ale soldaților?

Tonul devenea mai ridicat.

– Credeți că revoluția rusă s-a născut într-o zi? întrebă Possoz.

– Rușii au făcut ce-au vrut.

Discuția era zadarnică: se putea afla numai cât de adâncă era revolta.

– Atacarea gărzii roșii e un act contrarevoluționar, pasibil de pedeapsa cu moartea. O știți.

Tăcere.

– Dacă ați fi puși în libertate, ce-ați face?

Se priviră unii pe alții; întunericul nu îngăduia să li se vadă expresia fețelor. Deși în preajmă se aflau pistoale, cătușe, Kyo simțea că se pregătește atmosfera de tocmeală chinezească pe care o întâlnise deseori în timpul revoluției.

– Și vom avea de lucru? întrebă unul dintre prizonieri.

– Când se va putea.

– În acest caz, până atunci, dacă garda roșie nu ne lasă să mâncăm, vom ataca garda roșie. N-am mâncat de trei zile. Deloc.

– E adevărat că la închisoare se dă de mâncare? întrebă unul dintre cei care nu spuseseră nimic până atunci.

– Ai să ai timp să vezi.

Possoz sună fără a mai adăuga ceva, iar milițienii îi luară pe prizonieri.

– Asta-i nenorocirea, continuă el, în franțuzește de astă dată: încep să creadă că la închisoare sunt hrăniți cu plăcinte.

– De ce n-ai mai încercat să-i convingi, dacă i-ai adus sus?

Possoz ridică din umeri, sfârșit.

– Băiete, îi chem pentru că nădăjduiesc mereu că-mi vor spune altceva. Există totuși ceilalți, cei care lucrează câte cincisprezece, șaisprezece ore pe zi fără să revendice nimic și care o vor face până ne vom liniști, orice s-ar întâmpla…

Expresia îl surprinse pe Kyo. Possoz surâse, iar dinții săi, ca adineauri ochii hamalilor, străluciră în lumina tulbure, sub linia incertă a mustăților.

– Ai noroc că ți-ai păstrat asemenea dinți, cu viața pe care o duci în timpul luptelor.

– Nu, băiete, te înșeli: e o proteză pe care mi-am pus-o la Changsha. Se pare că pe dentiști nu i-a tulburat deloc revoluția. Dar tu? Ești delegat? Ce învârți pe aici?

Kyo îi explică, fără a vorbi de Chen. Possoz îl asculta, din ce în ce mai neliniștit.

– Toate astea, băiete, sunt posibile și e, cu atât mai mult, păcat. Am lucrat cincisprezece ani ca ceasornicar: știu ce înseamnă rotițele care depind unele de altele. Cine n-are încredere în Comintern nu trebuie să fie în partid.

– Și să predăm armele! O linie care ne face să tragem în proletari este cu necesitate greșită. Când țăranii iau în stăpânire pământurile, generalii se înțeleg între ei pentru a atrage în represiune și a compromite astfel câteva trupe comuniste. Ai accepta să tragi împotriva țăranilor? Da sau nu?

– Băiete, nu putem fi desăvârșiți: aș trage în aer, și asta fac probabil și tovarășii. Aș prefera ca așa ceva să nu se întâmple. Dar nu e lucrul principal.

– Înțelege, dragul meu: e ca și cum aș vedea un tip gata să te împuște și am discuta despre primejdia gloanțelor de revolver… Jiang Jieshi nu poate decât să ne masacreze. Apoi se va întâmpla la fel cu generalii de aici, „aliații“ noștri! Și vor fi logici. Ne vom lăsa masacrați cu toții, fără a păstra măcar demnitatea partidului, pe care îl ducem în fiecare zi la bordel împreună cu o grămadă de generali, de parcă acolo i-ar fi locul…

– Dacă fiecare ar acționa după cum îl taie capul, totul s-ar duce diacului. Dacă se va dovedi că a avut dreptate Cominternul, se va striga: „Bravo!“ Și nici nu se va greși. Dar dacă îi punem bețe în roate, va rata cu siguranță, iar principalul e să reușească… Știu că se zvonește că au fost puși comuniștii să tragă asupra țăranilor, ești însă sigur, foarte sigur? N-ai văzut așa ceva cu ochii tăi și oricum – știu că n-o faci anume, totuși –, dând crezare, îți confirmă teoria ta…

– Cred că e destul că zvonul circulă printre noi. Nu e momentul să întreprindem anchete de șase luni.

Ce să mai discute? Nu pe Possoz voia să-l convingă Kyo, ci pe cei din Shanghai; și cu siguranță că în această clipă erau de acum convinși, așa cum lui îi întărise hotărârea însuși Hankou, prin scena la care asistase. Nu mai avea decât o singură dorință: să plece.

Intră un subofițer chinez, cu toate trăsăturile alungite și cu trupul ușor îndoit înainte, ca personajele de fildeș, având curbura dinților de elefanți.

– A fost prins un om îmbarcat clandestin.

Kyo deveni încordat.

– Susține că a primit de la dumneavoastră autorizația de a părăsi Hankou. E un negustor, Dong Tiun.

Kyo își recăpătă suflul.

– N-am dat nici o autorizație, spuse Possoz. Nu mă privește. Trimiteți-l poliției.

Bogații, când erau arestați, susțineau că au autorizația vreunui funcționar, izbuteau câteodată să se afle singuri cu el și îi ofereau bani. Era mai înțelept decât să se lase împușcați fără să încerce nimic.

– Așteaptă!

Possoz scoase o listă din mapă, șopti niște nume.

– Exact. Figurează aici. Era urmărit. Să se descurce poliția cu el!

Subofițerul ieși. Lista, o foaie de caiet, rămăsese pe mapă. Kyo se gândea mereu la Chen.

– E lista oamenilor urmăriți, spuse Possoz, care văzu că privirea lui Kyo rămânea lipită de hârtie. Ultimii au fost semnalați prin telefon, înainte de plecarea vapoarelor – când pleacă vapoarele…

Kyo întinse mâna. Paisprezece nume. Chen nu fusese semnalat. Era imposibil ca Vologhin să nu fi înțeles că va încerca să plece cât mai curând din Hankou. Și, în orice caz, să semnaleze plecarea sa drept posibilă ar fi fost o măsură de prudență elementară.

„Internaționala nu vrea să-și ia răspunderea pentru uciderea lui Jiang Jieshi“, socoti Kyo; „poate însă că va accepta, fără disperare, ca o asemenea nenorocire să se întâmple… Oare din cauza asta răspunsurile lui Vologhin păreau atât de nesigure?…“ Înapoie lista.

„Voi pleca“, spusese Chen. Sosirea neprevăzută a lui Chen, reticențele lui Vologhin, lista; Kyo înțelegea toate astea; însă fiecare din gesturile lui Chen îl apropia din nou de ucidere și chiar și realitatea părea că se află în vârtejul destinului său.

Fluturii foșneau în jurul lămpiței. „Poate că și Chen e un fluture ce-și secretă lumina, cea care îl va distruge… Poate chiar și omul…“ Oare nu vedem niciodată decât fatalitatea celorlalți? Nu era și el ca un fluture care voia să se înapoieze cât mai repede la Shanghai pentru a menține secțiile cu orice preț? Ofițerul se reîntoarse, ceea ce îi îngădui să-și ia rămas-bun de la Fossoz.

Regăsi iar pacea nopții. Nici o sirenă, nimic altceva decât zgomotul apei. De-a lungul malului, lângă felinarele unde roiau insectele, hamalii dormeau

ca niște oameni atinși de ciumă. Ici, colo, pe trotuare, mici afișe roșii, rotunde ca plăcile de canal; era scris un singur cuvânt: FOAME. Ca adineauri când era împreună cu Chen, simți că chiar în această noapte, în întreaga Chină, și de-a lungul Apusului până la jumătatea Europei, alți oameni șovăiau ca și el, sfâșiați de același zbucium, între disciplină și masacrul ce-i aștepta pe ai lor. Hamalii care protestau nu înțelegeau. Însă, chiar dacă ar fi înțeles, cum puteau alege măcelărirea lor, aici, în orașul unde Occidentul aștepta să se decidă destinul a patru sute de milioane de oameni, și poate și al său, și care își dormea pe malul fluviului somnul neliniștit de flămând – cufundat în neputință, în mizerie, în ură?

Barcă cu pânze folosită în Extremul Orient

Partea a patra 11 APRILIE

Ora douăsprezece și jumătate

Aproape singur în barul micului hotel Grosvenor – lemn de nuc lustruit, sticle, nichel, stegulețe –, Clappique învârtea o scrumieră cu degetul arătător ridicat în sus. Contele Spilewski, pe care îl aștepta, intră. Clappique mototoli o bucățică de hârtie pe care desenase pentru fiecare dintre prietenii săi un dar închipuit.

– Sătucul acesta însorit ți-a purtat noroc în afaceri, scumpule?

– Deloc. Afacerile vor merge bine la sfârșitul lunii. Plasez alimente. Numai europenilor, desigur.

Cu toate că era îmbrăcat într-o haină albă, foarte simplă, nasul coroiat și subțire, chelia dinspre frunte, șuvițele de păr cărunte dindărătul capului și pomeții obrazului îi dădeau întotdeauna lui Spilewski înfățișarea unui vultur deghizat. Monoclul accentua caricatura.

– Vezi însă, dragul meu prieten, problema e cum aș putea găsi vreo douăzeci de mii de franci. Cu suma asta îți poți aranja un loc destul de onorabil în branșa alimentației.

– Îmi vine să te pup, scumpule! Vrei un locșor, nu, un loc onorabil în alimentație? Bravo…

– Nu știam că ai atâtea… cum să le zic… prejudecăți.

Clappique se uita cu coada ochiului la vultur: fost campion la sabie din Cracovia, secția ofițerilor inferiori.

– Eu? Te fac praf! Plesnesc de bani! Închipuie-ți că, dacă aș avea banii ăștia, i-aș folosi ca să imit un înalt funcționar olandez din Sumatra, care, în drum spre casă, unde se ducea să-și îngrijească lalelele, trecea în fiecare an pe lângă coasta Arabiei; scumpule, pe chestia asta îi veni ideea (trebuie să precizez că povestea se întâmpla cam în jurul anului 1860) să scotocească după comorile din Mecca. Se pare că abia le poți număra, că sunt în întregime aurite, că se află în niște pivnițe uriașe, întunecoase, unde le aruncă dintotdeauna pelerinii. Dacă ar fi după mine, aș trăi o viață întreagă într-o asemenea pivniță… În sfârșit, îndrăgostitul de lalele căpătă o

moștenire și plecă în Antile ca să recruteze un echipaj de pirați, cu care să cucerească Mecca prin surprindere, cu o încărcătură de arme moderne, puști cu două țevi, baionete cu despărțituri și mai știu eu ce încă? Îi îmbarcă – sst! –, îi duce într-acolo…

Duse degetul arătător la buze, bucurându-se de curiozitatea complice a polonezului.

– Bun! Însă pe drum ei se revoltă, îl ciopârțesc cu tot dichisul și se îndreaptă către o mare oarecare, ca să-și continue pirateria lor fără urmă de fantezie. E o poveste adevărată; pe deasupra, și morală. Ziceam însă că dacă te bizui pe mine, ca să-ți dau cei douăzeci de mii de franci, e o nebunie, e curată nebunie, te avertizez! Vrei să mă văd cu niște tipi, sau cu alții asemenea? O voi face. Oricum, trebuie să mituiesc poliția ta afurisită pentru orice fel de combinație, așa că prefer să-ți dau ție banii decât altuia. Tipilor însă li se rupe în paișpe de opiu și de cocaină, când casele sunt în flăcări!

Reîncepu să învârtă scrumiera.

– Îți vorbesc, spuse Spilewski, pentru că dacă vreau să reușesc, trebuie, desigur, să vorbesc fiecăruia. Ar fi trebuit, cel puțin… să aștept. Voiam însă să-ți fac un serviciu când te-am rugat să-mi oferi băutura asta (e, de altfel, contrafăcută). Iată despre ce este vorba: Trebuie să părăsești mâine Shanghaiul.

– Ah! Ah! Ah! zise Clappique, ridicând tonul vocii de parcă ar fi făcut vocalize.

Ca un ecou, afară, claxonul unei mașini, în arpegiu.

– De ce?

– Așa. Pentru că poliția mea, cum spui, știe ea ce știe. Pleacă.

Clappique știa că nu poate insista. O clipă, se întrebă dacă nu era o manevră, poate ca să obțină cei douăzeci de mii de franci? Nebunie!

– Și ar trebui s-o șterg mâine?

Se uită în bar, la paharele de amestecat cocktailurile, la bara nichelată, ca la niște vechi prieteni.

– Cel mai târziu. Dar n-ai să pleci. Văd. Cel puțin te-am prevenit.

Pe Clappique îl cuprindea un sentiment de recunoștință incertă (căruia i se împotrivea nu atât neîncrederea, cât natura sfatului primit, necunoașterea a ceea ce îl amenința).

– Voi izbuti să te conving? continuă polonezul; îi luă mâna: Pleacă. E o poveste cu un vapor…

– N-am nici o vină!
– Pleacă.
– Îmi poți spune dacă e implicat bătrânul Gisors?
– Nu cred. Mai curând tânărul. Pleacă.
Cu siguranță că polonezul era bine informat.
Clappique îi strânse mâna.
– Îmi pare tare rău că n-am bani pentru colonialele tale, dragul meu: poate că-mi salvezi viața… Dar mai am câteva resturi, vreo două sau trei statui. Ia-le.
– Nu…
– De ce?
– Nu…
– Ah!… Nu sufli o vorbă? Fie. Aș vrea totuși să știu de ce refuzi să primești statuile mele.
Spilewski îl privi.
– Când duci o asemenea viață ca a mea, cum aș putea practica această… cum să-i zic… meserie, dacă nu m-aș răscumpăra câteodată?
– Mă îndoiesc că există multe meserii care nu te obligă la compensații…
– Da. De exemplu, nici nu-ți închipui cât de prost sunt păzite magazinele…
„Ce legătură e între una și alta?“ era cât pe ce să întrebe Clappique. Însă își dădea seama din experiență că frazele astfel înlănțuite sunt întotdeauna interesante. Și dorea neapărat să-i facă un serviciu interlocutorului său, chiar dacă n-ar fi altul decât să-l lase să vorbească. Se simțea totuși teribil de stânjenit:
– Supraveghezi magazinele?
După dânsul, poliția era un amestec de combinații și șantaj, o tagmă ocupată să stoarcă impozite clandestine din opiu și din tripouri. Polițiștii cu care avea de-a face (și mai ales Spilewski) erau totdeauna niște adversari pe jumătate complici. Dar îi era scârbă și frică de delațiune. Spilewski răspunse:
– Să le supraveghez? Nu, nu tocmai. Cum să zic… Dimpotrivă.
– Nu mai spune. Rechiziții individuale?
– Numai la jucării, înțelegi. N-am destui bani să-i cumpăr puștiului meu jucării. Mă doare sufletul. Cu atât mai mult cu cât, dacă e să vorbim cinstit,

nu-l iubesc pe puști decât atunci când îi fac… cum să zic… o bucurie. Și nu știu să-i fac vreo bucurie altminteri. E foarte greu.

– Haide, ia totuși statuile mele. Nu pe toate, dacă nu vrei altfel.

– Te rog, te rog… Mă duc, vasăzică, la magazine și zic… Schiță o mișcare a capului îndărăt, încreți mușchii frunții și ai obrazului stâng în jurul monoclului, fără ironie. „Sunt inventator. Inventator și, desigur, constructor. Vreau să văd modelele dumneavoastră.“ Mă lasă să le privesc. Iau unul, niciodată mai multe. Uneori sunt supravegheat, dar asta se întâmplă destul de rar.

– Și dacă ai fi prins?

Scoase portvizitul din buzunar și-l întredeschise în fața lui Clappique, arătându-i legitimația de polițist, îl închise la loc și schiță cu mâna un gest nelămurit.

– Câteodată am bani… S-ar putea să mă dea afară… S-ar putea întâmplă orice…

Uimit, Clappique descoperea dintr-odată că devine om serios și important. Deoarece nu se considera niciodată răspunzător de sine însuși, fu suprins de ceea ce simțea.

„Trebuie să-l anunț pe tânărul Gisors“, gândi el.

Ora unu

Sosind mai devreme, Chen se plimba de-a lungul cheiului, cu o servietă sub braț, încrucișându-se – unul după altul – cu europenii cărora le știa fețele: la ora asta, aproape toți se duceau să bea, să se întâlnească la Shanghai Club sau la hotelurile învecinate. Din spate, simți cum o mână i se așază ușor pe umăr. Tresări, pipăi buzunarul interior în care se afla ascuns revolverul.

– A trecut mult timp de când nu ne-am mai întâlnit, Chen… Vrei…

Se întoarse; era pastorul Smithson, primul său profesor. Recunoscu imediat fața frumoasă de american, semănând ușor cu a pieilor-roșii, acum tare răvășită.

– … să ne plimbăm împreună?

– Da.

Chen prefera, pentru mai multă siguranță și din ironie, să meargă în tovărășia unui alb: în servietă se afla o bombă. Vestonul corect pe care îl purta în dimineața asta dădea o amprentă de stânjeneală până și gândurilor

sale; prezența unui tovarăș de drum îi completa deghizarea – și, dintr-o tainică superstiție, nu voia să-l supere pe pastor. Timp de un minut numărase în dimineața asta mașinile (cu soț sau fără soț), pentru a ști dacă va reuși: răspuns favorabil. Era exasperat împotriva lui însuși. Mai bine să stea de vorbă cu Smithson, să se elibereze în felul ăsta de starea sa de iritare…

Pastorul o sesiză, dar o înțelese greșit:

– Ești supărat, Chen?

– Nu.

Păstra un sentiment de afecțiune fostului său profesor, nu fără o urmă de ciudă. Bătrânul îl luă de braț.

– Mă rog în fiecare zi pentru tine, Chen. Ce altceva ai găsit în locul credinței pe care ai părăsit-o?

Îl privea cu o dragoste profundă, care n-avea totuși nimic părintesc în ea, de parcă i s-ar fi dăruit. Chen ezită:

– … Nu mă număr printre aceia de care are grijă fericirea…

– Nu există numai fericirea, Chen, există și pacea sufletului… și câteodată dragostea…

– Nu. Nu pentru mine.

– Pentru toți…

Pastorul închise ochii, și Chen avu impresia că ține de braț un orb.

– Nu caut pacea. Caut… contrariul.

Smithson îl privi, continuând să meargă înainte:

– Ferește-te de trufie.

– De unde știți că nu mi-am găsit un crez?

– Ce crez politic poate exprima suferința lumii?

– Prefer s-o micșorez decât s-o exprim. Glasul dumneavoastră are un ton plin de… umanism. Nu-mi place umanismul care contemplă suferința.

– Ești sigur că există un alt fel de umanism, Chen?

– Stați: e greu de explicat… Există un altul, cel puțin, a cărui substanță nu e alcătuită numai din contemplarea suferinței…

– Ce credință politică va putea face să dispară moartea…

Tonul pastorului nu suna a întrebare; avea mai curând o undă de tristețe. Chen își aminti de convorbirea cu Gisors, pe care nu-l revăzuse. Gisors își pusese inteligența în slujba sa, nu a lui Dumnezeu.

– V-am spus că nu caut pacea sufletului.

– Pacea…

Pastorul tăcu. Pașii lor pe caldarâm.

– Bietul meu copil, continuă el în sfârșit, fiecare dintre noi nu cunoaște decât propria sa durere. Cu brațul strângea brațul lui Chen. Nu crezi că viața fiecăruia, trăită într-adevăr religios, e o convertire de fiecare zi?…

Amândoi, privind în jos spre trotuar, păreau că nu păstrează între ei alt contact decât al brațelor…

– De fiecare zi…, repetă pastorul cu o tărie obosită, de parcă acele cuvinte n-ar fi fost decât ecoul unei obsesii.

Chen nu răspundea. Omul de lângă el vorbea despre sine însuși și rostea adevărul. Ca și el, își trăia gândurile; era altceva decât o simplă zdreanță. Sub brațul stâng, servieta și bomba; sub brațul drept, brațul strâns al pastorului. „… O convertire de fiecare zi…" Mărturisirea asta, făcută pe un ton confidențial, îi dădea pastorului o profunzime neașteptată și patetică. În această clipă atât de apropiată de atentat, Chen era în consonanță cu orice neliniște.

– În fiecare noapte, Chen, mă voi ruga ca Dumnezeu să te izbăvească de trufie. (Mă rog mai ales noaptea; e prielnică rugăciunii.) Dacă-ți redă sentimentul de umilință, sufletul tău va fi salvat. Acum am regăsit și-ți urmăresc privirea, pe care n-o puteam întâlni mai înainte.

Comuniunea pe care o simțea Chen se transmitea nu prin cuvinte, ci prin sfâșierea lăuntrică a pastorului: ultima sa frază, fraza pescarului ce simte apropiindu-se peștele, trezea în el un sentiment de mânie, care îl cuprindea anevoie, fără a alunga cu totul un sentiment de tainică milă.

– Ascultați, zise el. Peste două ore, voi ucide.

De data asta își ținti privirea în ochii însoțitorului său. Fără motiv, își ridică mâna dreaptă, care tremura, și apucă strâns de reverul vestonului său:

– Mai regăsiți privirea mea?

Nu. Era singur. Iarăși singur. Mâna lăsă vestonul, se agăță de vestonul pastorului, de parcă ar fi vrut să-l zgâlțâie; pastorul îi apucă mâna. Stăteau așa, țintuiți în mijlocul trotuarului, ca doi inși gata să se ia la bătaie; un trecător se opri. Era un alb și crezu că s-a iscat o ceartă.

– E o minciună îngrozitoare, spuse pastorul pe șoptite.

Brațul lui Chen se dezlipi și căzu. Nici nu era în stare să râdă.

– O minciună! strigă el trecătorului.

Trecătorul ridică din umeri și se depărtă. Chen se întoarse brusc și plecă aproape în goană.

După un kilometru și ceva, îi găsi, în sfârșit, pe cei doi tovarăși ai săi. „Arată bine, cu pălăriile mari, cu costumele de funcționari, alese pentru a justifica servietele lor, dintre care una conținea o bombă, iar a doua grenade.“ Suen – nas coroiat, chinez în genul pieilor-roșii – era îngândurat, nu se uita la nimic; Pei… niciodată până acum Chen nu-și dăduse seama ce obraz de adolescent avea. Poate că ochelarii rotunzi de baga îi accentuau tinerețea. Plecară, ajunseră pe Bulevardul Celor Două Republici; cu prăvăliile sale deschise, bulevardul se trezea la viață sub cerul tulbure.

Automobilul lui Jiang Jieshi va ajunge în bulevard printr-o străduță perpendiculară. Va încetini, ca să întoarcă. Trebuia să vadă mașina sosind și bomba să fie aruncată când va micșora viteza. Mașina trecea în fiecare zi între unu și unu și un sfert: generalul prânzea după obiceiul european. Era deci necesar ca cel care va supraveghea străduța, imediat cum va zări automobilul, să le facă semn celorlalți doi. Existența unui negustor de antichități, al cărui magazin se afla exact în fața străzii, îi va fi de folos; nu cumva însă individul să fie omul poliției; Chen voia să supravegheze el însuși strada. Îl plasă pe Pei în bulevard, foarte aproape de locul unde automobilul își va încheia curba înainte de a porni în viteză; Suen, puțin mai departe. El, Chen, le va face semn și va lansa prima bombă. Dacă automobilul nu s-ar opri, atins sau nu, ceilalți doi ar lansa la rândul lor bombele. Dacă s-ar opri, se vor îndrepta către el: strada era prea îngustă pentru ca mașina să poată întoarce. Pe locul acela nu era exclus un eșec: neatinse, gărzile, în picioare pe scara mașinii, ar deschide focul pentru a împiedica pe oricine să se apropie.

Chen și tovarășii săi trebuiau acum să se despartă. Pe tot drumul străbătut de mașină se aflau cu siguranță spioni în rândurile mulțimii. Într-un mic bar chinezesc, Pei va pândi semnul lui Chen; Suen, mai departe, va aștepta ca Pei să iasă. Probabil că cel puțin unul din trei va fi ucis, Chen cu siguranță. Nu îndrăzneau să-și spună ceva. Se despărțiră fără să-și strângă mâna.

Chen intră la anticar și ceru să i se arate bronzuri mici provenite din săpături. Negustorul scoase dintr-un sertar un pumn încărcat cu cutiuțe de satin violet, își lăsă pe masă mâna plină de cuburi și începu să le aranjeze. Cetățeanul nu era din Shanghai, părea a fi mai degrabă un chinez din Nord sau din Turkistan: mustățile și barba, rare, dar moi, privirile tainice, ca și

smerenia feței erau ale unui musulman de rând; dar nu și fața netedă de țap cu nasul teșit. Cel care l-ar denunța pe un atentator aflat pe drumul parcurs de general ar primi o mare sumă de bani și ar fi onorat de considerația alor săi. Iar burghezul ăsta bogat era, poate, un partizan sincer al lui Jiang Jieshi.

– Sunteți de mult timp în Shanghai? îl întrebă el pe Chen.

Cine putea fi clientul acesta ciudat? Stinghereala sa, lipsa de curiozitate față de obiectele expuse îl nelinișteau. Poate că tânărul nu era obișnuit să poarte haine europene. Buzele groase ale lui Chen, în pofida profilului său colțuros, îl făceau simpatic. Fiul vreunui țăran bogat dinăuntrul țării? Însă marii proprietari nu colecționau bronzuri vechi. Cumpăra oare pentru un european? Nu era nici servitor, nici curier, iar dacă era un amator, se uita la obiectele care i se arătau cu destul de puțină pasiune; părea că se gândește la altceva.

Asta, fiindcă Chen supraveghea de pe acum strada. Din prăvălie putea să vadă la o distanță de două sute de metri. Cât timp va vedea mașina? Cum putea oare calcula sub privirile curioase ale imbecilului ăstuia? Înainte de orice, trebuia să-i dea un răspuns. Să rămână tăcut ca până acum era stupid:

– Locuiam în interiorul țării, spuse el. Am fost alungat de război.

Celălalt se pregătea să-i pună o altă întrebare. Chen era neliniștit. Negustorul se întreba acum dacă n-avea în fața sa vreun hoț, venit să-i cerceteze magazinul pentru a-l jefui la dezordinile viitoare; totuși, tânărul nu dorea să vadă piesele cele mai frumoase. Numai bronzuri sau figurine reprezentând vulpi, și la un preț moderat. Japonezilor le plac vulpile, dar clientul ăsta nu era japonez. Trebuia, în continuare, să-l chestioneze, fără să bage de seamă.

– Cu siguranță că locuiți în Hubei? Se zice că viața a devenit destul de grea în provinciile centrale.

O clipă, lui Chen îi trecu prin cap c-ar fi bine s-o facă pe surdul de-o ureche. Nu îndrăzni, de teamă să nu pară și mai ciudat.

– Nu mai locuiesc acolo, se mulțumi el să răspundă.

Tonul, structura frazelor sale aveau, chiar în chineză, ceva tăios: își exprima direct gândurile, fără a folosi întorsăturile de cuvânt obișnuite. Se gândi, în sfârșit, să se tocmească.

– Cât? întrebă el, arătând cu degetul o figurină cu cap de vulpe, cum se găsesc multe în morminte.

– Cincisprezece dolari.

– Cred că merită opt…

– Pentru o piesă de această calitate? Cum vă puteți închipui?… Credeți-mă că am plătit zece pentru ea… Fixați-mi dumneavoastră câștigul.

În loc să-i răspundă, Chen se uită la Pei, care, cu o licărire de lumină pe sticlele ochelarilor săi, se afla așezat la o măsuță în barul deschis; fără îndoială că Pei nu-l vedea, din cauza geamului de la magazinul de antichități. Îl va vedea însă când va ieși.

– N-aș putea plăti mai mult de nouă, spuse el într-un sfârșit, ca și cum ar fi rostit concluzia unei meditații profunde. Și așa mi-ar fi greu.

Formulele, în domeniul acesta, erau ca ale unui ritual, iar el le folosea cu ușurință.

– E prima mea vânzare de azi, răspunse anticarul. Poate că ar trebui să accept o mică pierdere de un dolar, pentru că încheierea primei vânzări poartă noroc…

Strada, pustie. O străbătu în depărtare o ricșă. Alta. Coborâră doi oameni. Un câine. O bicicletă. Oamenii o luară la dreapta. Ricșa traversă. Din nou strada pustie, numai câinele…

– N-ați oferi totuși nouă dolari și jumătate?

– Ca să vă arăt simpatia pe care mi-o inspirați. Altă vulpe, de porțelan. O nouă tocmeală.

Chen, după prima cumpărătură, inspira mai multă încredere, își câștigase dreptul de a gândi: probabil că socotea prețul pe care-l va oferi, cel care corespundea cu subtilitate calității obiectului; respectabila sa meditație nu trebuia să fie deloc tulburată. „Automobilul, în strada asta, merge cu patruzeci la oră, ceva mai mult de un kilometru în două minute. Îl voi zări vreme de aproape un minut. Nu e mult. Trebuie ca Pei să nu-și dezlipească privirile de pe ușa asta…“ Nu trecea nici o mașină. Câteva biciclete… Se tocmi pentru o cataramă de cingătoare, din jad, nu acceptă prețul negustorului, spuse că trebuia să se mai gândească. Un băiat de prăvălie aduse ceai. Chen cumpără un căpșor de vulpe de cristal, pentru care negustorul nu cerea decât trei dolari. Totuși, neîncrederea negustorului nu dispăruse cu totul.

– Mai am și alte piese foarte frumoase, foarte autentice, cu vulpi foarte drăguțe. Sunt însă piese de mare valoare și nu le păstrez în magazin. Am putea stabili o întâlnire…

Chen nu zicea nimic.

– … Dacă e nevoie, aș putea trimite pe unul din băieți să le caute…

– Nu mă interesează piesele de mare valoare. Din nefericire, nu sunt atât de bogat.

Așadar, nu era un hoț; nici nu cerea să le vadă. Anticarul arătă din nou catarama din jad, pentru cingătoare, cu o delicatețe de mânuitor de mumii; însă cu toate vorbele care scăpau una după alta dintre buzele sale de catifea, gelatinoase, în pofida ochilor pe care-i rotea pofticioși, clientul rămânea indiferent, absent… Totuși, el, și nu altul, alesese catarama aceea. Tocmeala presupune o colaborare, ca și dragostea; negustorul făcea dragoste cu o bucată de lemn. Atunci de ce cumpăra omul ăsta? Dintr-odată, ghici: era unul dintre tinerii care se lasă seduși copilărește de prostituatele japoneze din Zhabei. Ele au un adevărat cult pentru vulpi. Clientul le cumpăra pentru vreo chelneriță sau pseudogheișă; dacă piesele-i erau atât de indiferente, însemna că nu le cumpăra pentru el. (Chen își imagina mereu sosirea automobilului, viteza cu care trebuia să deschidă servieta, să scoată bomba, s-o arunce.) Gheișelor însă nu le plac obiectele dezgropate prin săpături… Sau poate că da, atunci când e vorba de vulpi micuțe? Tânărul cumpărase și un obiect de cristal și unul de porțelan…

Cutiuțele, deschise sau închise, erau etalate pe masă. Cei doi băieți de prăvălie priveau, rezemați în coate. Unul, foarte tânăr, se sprijinise de servieta lui Chen; cum se legăna de pe un picior pe celălalt, o trăgea dincolo de masă. Bomba era în partea dreaptă, la trei centimetri de margine.

Chen nu se putea mișca. Întinse, în sfârșit, brațul, trase servieta spre el, fără nici o greutate. Nici unul dintre oamenii ăștia nu simțise în aer moartea, nici atentatul ratat; nimic, o servietă pe care un băiat de prăvălie o leagănă și pe care posesorul ei o trage mai aproape de el… Și, deodată, totul i se păru lui Chen extraordinar de simplu. Nici lucrurile, nici măcar faptele nu existau; toate erau niște închipuiri care ne sugrumă pentru că le atribuim putere, după cum putem tot atât de bine să le-o negăm… În acea clipă, auzi claxonul unui automobil: Jiang Jieshi.

Apucă servieta ca pe o armă, plăti, băgă repede amândouă pachețelele în buzunar și ieși.

Negustorul se ținea după el, în mână cu catarama pe care Chen refuzase s-o cumpere.

– Sunt piese de jad care plac în special doamnelor japoneze.

„Când o s-o șteargă odată dobitocul ăsta?“

– Voi mai trece pe aici.

Oare negustorul nu cunoaște formula asta? Lui Chen i se părea că automobilul mergea mai iute ca de obicei, precedat de Fordul gărzii.

– Pleacă odată!

Îndreptându-se spre ei, automobilul, trecând peste pietre, îi scutură pe cei doi detectivi agățați de scări. Fordul trecu. Chen, oprindu-se, deschise servieta, puse mâna pe bomba învelită într-un jurnal. Negustorul, surâzând, strecură catarama în buzunarul gol al servietei deschise. Se afla la o distanță destul de mare de el. De aceea îi paraliza lui Chen amândouă brațele.

– O să-mi dați cât credeți.

– Cară-te odată!

Uluit la auzul acestui țipăt, anticarul îl privi pe Chen cu gura căscată.

– Nu sunteți cam bolnav?

Chen, fără vlagă, nu mai vedea nimic în fața ochilor, de parcă era gata să leșine: automobilul trecea.

Nu se putuse desprinde la timp din mâna anticarului. „Clientului i-a venit rău“, gândi negustorul. Se strădui să-l susțină. Dintr-o singură lovitură, Chen izbi ambele brațe întinse în fața sa și-și făcu drum înainte. Durerea îl opri pe negustor. Chen aproape alerga.

– Catarama mea! strigă negustorul. Catarama mea!

Rămăsese în servietă. Chen nu pricepea nimic. Cu fiecare mușchi, cu fiecare nerv al său, cel mai fin, aștepta o explozie care să umple strada, să se întindă copleșitor sub cerul cu norii coborâți. Nimic. Automobilul întorsese, iar acum, fără îndoială, îl și depășise pe Suen. Iar negustorul stătea acolo ca un dobitoc. Nu mai exista nici o primejdie, pentru că totul era ratat. Ce făcuseră ceilalți? Chen începu să alerge.

– Hoțul! strigă anticarul.

Apărură alți negustori. Chen pricepu acum. De furie, ar fi avut poftă să fugă cu catarama, s-o arunce nu știu unde. Se apropiau însă alți gură-cască. I-o aruncă anticarului drept în mutră și-și dădu atunci seama că nu închisese servieta. De când trecuse mașina, rămăsese așa, deschisă, sub ochii cretinului ăstuia și ai trecătorilor, cu bomba la suprafață, nici măcar acoperită de hârtie, care lunecase jos. Închise, în sfârșit, servieta, cu băgare de seamă (era cât pe ce, în goană, s-o închidă cu putere); încerca din răsputeri să-și stăpânească nervii. Negustorul se întoarse grăbit spre magazin. Chen își continuă cursa.

– Ei? îi zise lui Pei îndată ce-l ajunse.
– Dar tu?
Se priviră gâfâind, fiecare vrând să-l audă vorbind mai întâi pe celălalt. Suen, care se apropia, îi surprinse într-o poziție de nemișcare în care ghiceai ezitarea, schița unei intenții, cu siluetele conturându-se pe fundalul caselor indistincte; înfruntând norii, soarele puternic reliefa profilul de uliu, cam bleg, al lui Chen și capul rotunjor al lui Pei, detașat de restul trecătorilor grăbiți și neliniștiți, amândoi, personaje cu mâinile tremurânde, umbre încremenite, retezate, ale începutului după-amiezii. Toți trei aveau încă la ei servietele; nu era bine să mai rămână mult timp acolo. Restaurantele nu erau sigure. Și așa se întâlniseră și se despărțiseră prea des în strada asta. Cu ce scop? Nu se întâmplase nimic…
– La Hemmerlich, zise totuși Chen.
O porniră pe ulicioare.
– Ce s-a întâmplat? întrebă Suen.
Chen îi explică. Pei se zăpăcise când îl văzuse pe Chen că nu iese singur din magazinul de antichități. Se îndreptase către locul de unde trebuia să arunce bomba, la câțiva metri de colțul străzii. La Shanghai, mașinile circulă pe stânga; de obicei, automobilul vira pe un spațiu cât mai scurt, iar Pei se așezase pe trotuarul din stânga, pentru a arunca de aproape bomba. Or, automobilul mergea repede; în clipa aceea nu circulau alte vehicule pe Bulevardul Celor Două Republici. Șoferul, întorcând, făcuse un viraj larg; o apucase, deci, de-a lungul celuilalt trotuar, iar Pei fusese despărțit de mașină de către un culi.
– Atâta pagubă, de hamal, zise Chen. Există mii de alți culi care nu pot trăi decât dacă moare Jiang Jieshi.
– Aș fi greșit ținta.
Suen nu aruncase grenadele pentru că reținerea tovarășilor săi îl făcuse să presupună că generalul nu se afla în mașină.
Înaintau tăcuți între zidurile cărora cerul gălbui și cețos le dădea o paloare de cadavru, într-o singurătate posomorâtă, accentuată de rămășițe pestilențiale și de fire telegrafice.
– Bombele sunt intacte, zise Chen pe șoptite. În curând vom încerca din nou.
Însă cei doi tovarăși ai săi erau zdrobiți; cei care și-au ratat sinuciderea rar o încearcă din nou. Încordarea nervilor, întinși la maximum, slăbise mult.

Pe măsură ce înaintau, zăpăceala ceda locul disperării.
– E greșeala mea, zise Suen.
Pei repetă:
– E greșeala mea.
– Ajunge, zise Chen, plictisit și enervat.
Chibzuia, continuându-și mersul deznădăjduit. Nu mai trebuia să acționeze din nou în același mod. Planul era greșit, era însă greu să întocmească altul. Se gândise că… Ajunseră la Hemmerlich.
Din fundul prăvăliei, Hemmerlich auzea un glas care vorbea chinezește, alte două care-i răspundeau. Timbrul, ritmul lor neliniștit îl făcură să devină atent. „Și ieri“, gândi el, „s-au învârtit pe aici doi tipi, cu niște mutre constipate, care nu s-au plimbat de plăcere…“ Îi era greu să audă limpede: sus, copilul țipa tot timpul. Glasurile însă amuțiră, și umbre scurte, pe trotuar, conturară siluetele a trei trupuri. Poliția?… Hemmerlich se ridică, gândindu-se cât de puțină spaimă ar inspira unor agresori nasul său turtit și umerii săi aduși, de boxer sfârșit, și se îndreptă spre ușă. Înainte de a duce mâna la buzunar, îl recunoscu pe Chen; i-o întinse în loc să scoată revolverul.
– Să mergem în fundul prăvăliei, zise Chen.
Toți trei trecură prin fața lui Hemmerlich. Îi cercetă. Fiecare cu câte o servietă, ținută cu grijă, strânsă de mușchii încordați ai brațului.
– Uite, zise Chen îndată ce ușa fu închisă, ne poți găzdui câteva ore? Pe noi și ce se află în servietă?
– Bombe?
– Da.
– Nu.
Copilul, sus, continua să țipe. Țipetele sale cele mai tânguitoare deveniseră suspine, iar uneori cloncănituri – de parcă ar fi țipat ca să se amuze – cu atât mai sfâșietoare. Discurile, scaunele, greierele se aflau tot acolo, la fel ca atunci când venise aici după uciderea lui Tang Yen-ta, de aceea Hemmerlich și el își amintiră de seara aceea. Nu spuse nimic, dar Hemmerlich îl ghici:
– Bombele, continuă el, nu le pot adăposti acum. Dacă găsesc aici bombele, îmi vor omorî soția și copilul.
– Bun. Să mergem la Sia.

Era negustorul de lămpi pe care îl vizitase Kyo, în ajunul insurecției. La ora asta, acolo nu se afla decât băiatul de prăvălie.

– Înțelege-mă, Chen: copilul e tare bolnav, iar mama nu strălucește de sănătate.

Se uită la Chen, cu mâinile tremurânde:

– Nici nu-ți dai seama, Chen, nici nu-ți dai seama ce fericire e că ești singur!…

– Da, o știu.

Cei trei chinezi ieșiră.

„Of, Doamne, Doamne, Dumnezeule, Doamne!“, își spunea Hemmerlich. „Voi fi oare vreodată în locul lui?“, înjura în sinea sa meticulos, pe îndelete. Și urca, încet, în cameră. Chinezoaica lui stătea jos, cu privirea pironită asupra patului, și nu-și întoarse capul.

– Doamna a fost drăguță azi, zise copilul, nu mi-a făcut rău aproape deloc…

Doamna era May… Hemmerlich își amintea: „Mastoidită… Bietul de tine, va trebui sfărâmat osul…“ Copilul, aproape un țânc, avea în el doar atâta viață cât să sufere. Ar fi trebuit „să-i explice“. Să-i explice ce? Că era folositor să-ți zdrobești oasele feței ca să nu mori, pentru a fi răsplătit apoi printr-o viață tot atât de „prețioasă și de delicată“ ca și cea a tatălui? „Tinerețe, târfă înșelătoare!“ spusese timp de douăzeci de ani. Și cât timp încă, înainte de a zice: „Bătrânețe, târfă înșelătoare!“ și de a transmite nenorocitului ăstuia de copil cele două expresii perfecte ale vieții? Luna trecută, pisica își scrântise laba și a trebuit s-o țină în timp ce veterinarul chinez i-o îndrepta la loc, iar animalul urla și se zbătea; pisica nu pricepea nimic; probabil că se credea torturată. Dar pisica nu era copil, nu zicea: „Nu mi-a făcut rău aproape deloc…“ Coborî din nou. Mirosul cadavrelor asupra cărora se năpusteau fără îndoială câinii, foarte aproape, pe ulicioare, pătrundea în magazin odată cu razele unui soare incert. „Nu de suferință ducem lipsă“, gândi el.

Nu-și ierta refuzul. Ca acel care, zbuciumându-se că a trădat secrete, știa că va acționa în viitor ca și până acum, însă nu și-o putea ierta. Își trădase tinerețea, dorințele și visurile sale. Cum să nu le trădeze? „Cel mai important lucru e să vrei ceea ce poți…“ Iar el voia ceea ce nu putea: să-i ofere adăpost lui Chen și să iasă împreună cu el. Să iasă. Să răzbune prin nu știu ce violență, prin bombe, viața asta cumplită care îl otrăvea de când s-a

născut și care-i va otrăvi, la fel, copiii. Mai ales copiii. Suferința sa și-o putea suporta: era obișnuit s-o suporte… Nu însă și pe a copiilor. „A devenit foarte inteligent de când s-a îmbolnăvit“, spusese May. Ca din întâmplare…

Să iasă împreună cu Chen, să ia una dintre bombele ascunse în serviete, s-o arunce. I-o dicta bunul-simț. Și era, de altfel, singurul lucru care avea un sens în viața sa de acum. Treizeci și șapte de ani. Poate încă treizeci de ani de viață. Ca să trăiască, în ce fel? În depozit cu aceste discuri care-l ajutau să-și împartă mizeria cu Lu Iu-suen și din care nu puteau trăi nici unul, nici celălalt, iar când va fi bătrân… Treizeci și șapte de ani. „Cât de departe poate străbate memoria“, spune poporul; memoria n-avea ce să străbată: de la un capăt la celălalt nu era decât mizerie.

Elev prost la școală: absent o zi din două; maică-sa, pentru a se îmbăta fără grijă, îl punea să-i facă treaba. În uzină: salahor. Nedisciplinat; la regiment: mereu la carceră. Apoi războiul. Gazat. Pentru cine, pentru ce? Pentru țara lui? Nu era belgian, era un nenorocit. La război însă se putea mânca, fără să lucrezi prea mult. Apoi demobilizat, trimis, în sfârșit, în Indochina, păcălit. Aici clima nu îngăduie deloc profesiunile manuale… Îngăduia însă să crape de dizenterie, mai ales oamenii cunoscuți pentru nesupunerea lor. Eșuase la Shanghai. Bombele, o, Doamne, bombele!

Mai exista soția sa: altceva nu-i dăruise viața. Fusese vândută cu doisprezece dolari. Părăsită de cumpărătorul căruia nu-i mai plăcea, ea venise la dânsul cu spaimă, ca să mănânce, ca să doarmă; la început însă nu dormea, așteptându-se, cum i se vorbise mereu, la orice fel de răutăți din partea lui, ca de la orice european. Fusese bun cu ea. Revenindu-și încetul cu încetul din spaimă, ea îl îngrijise când fusese bolnav, muncise pentru el, suportase crizele sale de ură neputincioasă. Se agățase de el cu o dragoste de câine orb și chinuit, bănuind că și dânsul era un câine orb și chinuit. Iar acum, aveau un copil. Ce putea face pentru el? Abia de-l putea hrăni. Nu mai avea putere decât pentru durerea pe care o putea dărui; în lume exista mai multă durere decât există stele pe cer, însă cea mai chinuitoare i-o putea provoca femeii lui: s-o părăsească murind. Ca rusul cel flămând de alături, care, devenind salahor, s-a sinucis într-o zi de mizerie neînchipuită, și a cărui femeie, nebună de furie, pălmuise cadavrul ce-o părăsise, de față cu cei patru copii aflați lângă ea în ungherele încăperii, unul dintre ei întrebând-o: „De ce vă bateți?“… Femeia, copilul lui nu-l lăsau să moară. Nu era nimic. Mai puțin decât nimic. Dacă ar fi avut bani, dacă i-ar fi putut

lăsa moștenire, ar fi fost liber să se sinucidă. De parcă soarta nu i-ar fi dat, în tot cursul vieții sale, destule lovituri de picior în fund, îl jefuia acum și de unica demnitate pe care o mai avea, pe care ar putea-o avea – moartea sa. Respirând, cu sentimentul de revoltă al oricărei ființe vii, în ciuda obișnuinței, mirosul pestilențial al cadavrelor, pe care fiecare adiere de vânt îl înălța spre soarele nemișcat, lăsa să-l umple această duhoare cu o senzație de scârbă satisfăcută, obsedat de Chen ca de un prieten în agonie și căutând să afle – ca și cum asta ar fi avut vreo importanță – ce sentiment era într-însul mai puternic, de rușine, de fraternitate sau de invidie cumplită.

Din nou, Chen și tovarășii săi părăsiseră bulevardul; curțile și străduțele nu prea erau supravegheate, automobilul generalului nu trecea pe acolo. „Trebuie găsit un alt plan“, se gândea Chen, cu capul plecat, privindu-și pantofii care înaintau sub ochii săi, unul după altul. Să oprească automobilul lui Jiang Jieshi cu o altă mașină gonind în direcție opusă? Însă orice mașină putea fi rechiziționată de armată. Să încerce să folosească fanionul unei legații, pentru a proteja mașina de care s-ar sluji, era nesigur, deoarece poliția îi cunoștea pe șoferii miniștrilor străini. Să bareze drumul cu o căruță? Jiang Jieshi era întotdeauna precedat de Fordul gărzii sale personale. În cazul unei opriri suspecte, gărzile și polițiștii de pe scările mașinii ar trage asupra oricui ar încerca să se apropie. Chen deveni atent: de câteva clipe, tovarășii săi discutau între ei.

– Mulți generali l-ar părăsi pe Jiang Jieshi, dacă ar ști că riscă într-adevăr să fie asasinați, zicea Pei. Numai noi avem un crez.

– Așa e, spuse Suen, fiii torturaților devin buni teroriști.

– În ceea ce-i privește pe generalii care vor rămâne, adăugă Pei, chiar dacă trebuie să făurească, împotriva noastră, China, poate că o vor făuri puternică, pentru că o vor făuri cu sângele lor.

– Nu, n-ai dreptate! răspunseră în același timp Chen și Suen.

Amândoi știau cât de mare era numărul naționaliștilor printre comuniști, mai ales în rândul intelectualilor.

Pei scria în reviste, repede interzise, povestiri, de o amărăciune dureros împăcată cu ea însăși, și articole, dintre care ultimul începea așa: „Imperialismul fiind la strâmtoare, China se gândește să-i cerșească încă o dată bunăvoința, rugându-l să înlocuiască printr-un lanț de nichel lanțul de aur agățat de nasul ei…“ Pe de altă parte, pregătea o ideologie a

terorismului. Pentru el, comunismul era numai un mijloc adecvat de a reînvia China.

– Nu vreau să înalț China, spuse Suen, vreau să-i înalț pe ai mei, cu sau fără ea. Pe săraci. Pentru ei sunt gata să mor, să ucid. Numai pentru ei…

– Cât timp ne vom mulțumi doar să aruncăm bomba, nu vom reuși, răspunse Chen. Prea multe posibilități de eșec. Și trebuie să terminăm astăzi.

– Să acționăm altminteri nu e mai ușor, zise Pei.

– Există o modalitate.

Norii coborâți și grei înaintau, și odată cu ei un cer gălbui, mișcându-se nesigur și totuși implacabil, ca destinul. Chen închise ochii ca să chibzuiască, însă nu se oprea din mers; tovarășii săi așteptau, privindu-i profilul arcuit, care înainta de-a lungul zidurilor, ca de obicei.

– Există o modalitate. Și cred că e unica: bomba nu trebuie lansată; trebuie să te arunci cu ea sub mașină.

Mergeau acum prin curți desfundate unde nu se mai jucau copiii. Toți trei cugetau.

Ajunseră. Băiatul îi introduse în fundul prăvăliei. Stăteau în picioare, în mijlocul lămpilor, cu servietele sub braț; le așezară, în sfârșit, cu băgare de seamă. Suen și Pei se așezară pe vine, după obiceiul chinezesc.

– De ce râzi, Chen?

Nu râdea, surâdea, fără vreo legătură cu ironia pe care i-o sugera neliniștea lui Pei; uluit, descoperea senzația de euforie. Știa de ce sunt tulburați tovarășii săi, cu toate că aveau curaj: lansarea bombelor, oricât de primejdioasă ar fi fost, însemna aventură; hotărârea de a muri însemna altceva; poate contrariul. Începu să se plimbe în lung și în lat. În încăperea din fund nu pătrundea decât lumina zilei, strecurată din magazin. Cerul fiind cenușiu, domnea acolo o lumină plumburie ca dinainte de furtună; în acea pâclă murdară, pe pântecele lămpilor străluceau jocuri de lumini, semne de întrebare răsturnate și paralele. Umbra lui Chen, prea nedeslușită pentru a fi o siluetă, se mișca înaintea ochilor neliniștiți ai celorlalți.

– Kyo are dreptate: ce ne lipsește nouă în primul rând e sensul harachiriului. Japonezul care se sinucide poate deveni zeu, ceea ce e un început de ticăloșie. Nu: sângele trebuie să se reverse asupra oamenilor și să-i pecetluiască.

– Prefer să încerc a duce la bun sfârșit, zise Suen, mai multe atentate decât să hotărăsc că nu voi încerca decât unul, deoarece după aceea voi fi mort.

Totuși, dincolo de cuvintele lui Chen, vibrând mai mult prin timbru decât prin semnificația lor – vocea-i căpăta o intensitate extraordinară –, un curent subteran îl fascina pe Suen.

– Trebuie să mă arunc sub automobil, răspunse Chen.

Cu gâtul înțepenit, îl urmăreau cu privirea, în timp ce el se depărta și se apropia; el însă nu-i mai privea. Se poticni de o lampă așezată jos, se sprijini de perete. Lampa căzu, se sparse, sunând ciudat. Umbra sa, înălțându-se din nou, se desprindea nedeslușit deasupra capetelor lor, pe ultimele rânduri de lămpi; Suen începea să-și dea seama ce aștepta Chen de la el; totuși – neîncredere în sine sau instinct de apărare față de ceea ce prevedea – zise:

– Ce vrei?

Chen își dădu seama că nici el nu știa. I se părea că luptă, nu împotriva lui Suen, ci împotriva gândului care-l ocolea. În sfârșit, zise:

– Ca să nu ratăm.

– Vrei ca Pei și cu mine să ne luăm angajamentul de a te imita? Asta vrei?

– N-aștept o făgăduială. O necesitate interioară. Reflexele de lumină de pe lămpi dispăreau. Ziua scădea în încăperea fără fereastră; cu siguranță că afară se adunau norii. Chen își aminti de Gisors: „În preajma morții, o asemenea patimă râvnește să se transmită…“ Deodată, înțelese. Suen pricepu și el.

– Vrei să transformi terorismul într-un soi de religie?

Cuvintele erau găunoase, absurde, prea neputincioase ca să exprime ceea ce voia Chen de la ele.

– Nu o religie. Sensul vieții. Stă…

Făcu un gest cu mâna de parcă ar fi frământat ceva, iar cugetul părea că gâfâie ca răsuflarea.

– … în stăpânire deplină de sine.

Și frământând mereu:

– Strâns, strâns, ca mâna asta care o strânge pe cealaltă (o strângea din răsputeri) nu e destul, ca…

Ridică de pe jos o bucată de sticlă din lampa spartă. Un ciob mare, triunghiular, strălucind de reflexe de lumină. Brusc, și-l înfipse în coapsă. Vocea sa întretăiată era pătrunsă de o certitudine sălbatică, părea însă că mai

curând își stăpânește exaltarea decât se lasă stăpânit de ea. Deloc nebun. Abia de-l mai zăreau ceilalți doi, și totuși prezența sa umplea încăperea. Lui Suen începu să-i fie frică.

– Sunt mai puțin inteligent decât tine, Chen, dar, din punctul meu de vedere, nu, nu. L-am văzut pe tatăl meu spânzurat de mâini, lovit cu bastonul peste burtă, ca să mărturisească unde a ascuns stăpânul său banii pe care acesta nici nu-i avea. Lupt pentru ai noștri, nu pentru mine.

– Pentru ai noștri, altceva mai bun n-ai ce face decât să te hotărăști să mori. Faptele nici unui om nu pot fi comparate cu ale omului care a ales acest drum. Dacă l-am fi hotărât mai devreme, Jiang Jieshi nu ne-ar fi scăpat…

– Tu, tu poate că ai nevoie de asta. Nu știu…

Se zbătea.

– Dacă aș fi de acord, pricepi, mi s-ar părea că nu mă las ucis pentru toți, ci…

– Ci?

Aproape în întregime întunecată, lumina palidă a după-amiezii sălășluia acolo fără a dispărea cu totul, eternă.

– Pentru tine.

Un miros puternic de petrol îi aminti lui Chen de bidoanele de la incendierea postului de poliție, în prima zi a insurecției. Totul însă se scufunda în trecut, chiar și Suen, deoarece nu voia să-l urmeze. Totuși, unica dorință pe care cugetul său n-o prefăcea în neființă era de a-i crea pe acei judecători sortiți morții, o rasă de răzbunători. O asemenea hotărâre se năștea în el, ca toate nașterile, sfâșiindu-l și exaltându-l – fără a o stăpâni. Nu mai putea suferi nici o prezență. Se ridică.

– Tu, care ești scriitor, îi zise el lui Pei, ai să explici.

Pei își ștergea sticlele ochelarilor. Chen își ridică pantalonul, își bandajă piciorul cu o bastistă, fără a-și spăla rana – ce rost mai avea? nici nu va mai avea timp să se infecteze – înainte de atentat. „Repetăm mereu același lucru“, își zise, tulburat, amintindu-și de cuțitul pe care și-l înfipsese în braț.

– Voi pleca singur, spuse el. În seara asta nu e nevoie decât de mine.

– Voi pregăti totuși ceva, răspunse Suen.

– Va fi prea târziu.

În fața prăvăliei, Pei îl urmă pe Chen. Chen observă că adolescentul, cu ochelarii în mână – fără ochelari pe ochi, fața asta de copil e mult mai

omenească –, plângea în tăcere.

– Unde te duci?

– Vin și eu.

Chen se opri. Crezuse întotdeauna că e de părerea lui Suen; rămas în fața ușii, îl arătă cu degetul pe Suen.

– Voi veni cu tine, continuă Pei.

Se străduia să spună cât mai puține cuvinte, cu glasul înecat, cu mărul lui Adam scuturat de sughițuri tăcute.

– Mai întâi dovedește că ești în stare.

Își înfipse degetele în brațele lui Pei.

– Dovedește, repetă el.

Se îndepărtă. Pei rămase pe trotuar, cu gura căscată, tot ștergându-și sticlele ochelarilor, comic. N-ar fi crezut niciodată că e posibil să te simți atât de singur.

Ora trei

Clappique își închipuise că-l va găsi pe Kyo acasă. Greșise: în încăperea largă, cu un covor plin de schițe pe care le strângea un discipol în chimono, Gisors stătea de vorbă cu cumnatul său, pictorul Kama.

– Bună ziua, dragul meu! Te pup!

Se așeză liniștit.

– Păcat că fiul dumitale nu e aici.

– Vrei să-l aștepți?

– Să încercăm. A naibii nevoie mai am să-l văd. Ce-i cu cactusul ăsta mic sub măsuța de opiu? Colecția devine demnă de respect. Încântător, dragă prietene, în-cân-tă-tor! Trebuie să cumpăr și eu unul. Unde l-ai găsit?

– E un dar. Nici o oră nu e de când mi-a fost trimis.

Clappique citea caracterele chinezești însemnate pe scândurica ce susținea planta; o literă mare: Fidelitate; trei mici, o semnătură.

– Chen Ta-eul… Chen… Nu-l cunosc. Păcat. E un băiat care se pricepe la cactuși.

Își aminti că, până mâine, va trebui să dispară de aici. Era nevoit să facă rost de bani de drum, nu să cumpere cactuși. Era imposibil să vândă la repezeală obiecte de artă în orașul ocupat de militari. Prietenii lui erau săraci. Iar Ferral nu se va lăsa tapat în nici un chip. Îl însărcinase să-i

cumpere acuarele de Kama, când va sosi pictorul japonez. Câteva zeci de dolari comision…

– Kyo ar fi trebuit să fie de acum acasă, spuse Gisors. Avea multe întâlniri astăzi…

– Poate că ar fi mai bine să le rateze, mormăi Clappique.

Nu îndrăzni să mai adauge ceva. Nu știa câte amănunte cunoștea Gisors despre activitatea lui Kyo. Însă absența oricărei întrebări îl umili:

– Știi că e ceva foarte serios.

– Tot ce-l privește pe Kyo e serios pentru mine.

– N-ai vreo idee cum aș putea câștiga sau găsi imediat patru sau cinci sute de dolari?

Gisors zâmbi trist. Clappique știa că e sărac; iar operele sale de artă, chiar dacă ar fi acceptat să le vândă…

„Să ne facem rost, deci, de cei câțiva gologani“, chibzui baronul. Se apropie, privi acuarelele împrăștiate pe divan. Cu toate că avea destul bun-gust ca să nu judece arta tradițională japoneză în funcție de asemănările ei cu Cezanne sau Picasso, astăzi n-o putea suferi: preferința pentru seninătate nu se prea potrivește oamenilor hărțuiți.

Focuri depărtate în munți, drumuri de țară desfundate de ploaie, zboruri de cocostârci deasupra zăpezii, o lume unde melancolia te pregătea pentru fericire… Clappique își închipuia, vai!, cu ușurință paradisurile la poarta cărora trebuia să se oprească, îl mânia însă existența lor.

– Femeia cea mai frumoasă din lume, zise el, goală, excitată, având însă o centură de castitate. E pentru Ferral, nu pentru mine. Piei din fața mea!

Alese patru, dictă discipolului adresa.

– În legătură cu gândurile dumitale despre arta noastră, spuse Gisors; ea nu are același scop ca arta voastră.

– Pentru ce pictezi, Kama-San?

Îmbrăcat și dânsul în chimono, ca și discipolul său, cu un reflex de lumină pe craniul său pleșuv, bătrânul maestru îl privea pe Clappique cu curiozitate.

Discipolul lăsă schița, traduse, răspunse:

– Maestrul spune: Mai întâi, pentru soția mea, pentru că o iubesc…

– Nu întreb pentru cine, ci pentru ce?

– Maestrul spune că e greu să vă explice. Dânsul spune: Când am fost în Europa, am vizitat muzeele. Chiar dacă pictorii voștri înfățișează în pânzele

lor mere sau linii care nu reprezintă lucruri, tot despre eul lor vorbesc. Pe mine mă interesează universul.

Kama rosti o frază în plus; pe fața sa de bătrână doamnă îngăduitoare flutură un zâmbet discret de bunătate.

– Maestrul spune: Pictura, la noi, ar fi ceea ce e la dumneavoastră mila.

Un al doilea discipol, bucătar, aduse cești cu saké[17], apoi se retrase. Kama vorbi din nou.

– Maestrul spune că dacă n-ar mai picta, i s-ar părea că a devenit orb. Și mai rău decât orb: singur.

– O clipă! zise baronul, cu un ochi deschis, cu celălalt închis, cu degetul arătător întins spre ei. Dacă un medic v-ar spune: „Suferiți de o boală incurabilă și veți muri peste trei luni de zile“, ați mai picta?

– Maestrul spune că dacă ar ști că va muri, crede că ar picta mai bine.

– De ce mai bine? întrebă Gisors.

Se gândea tot timpul la Kyo. Cele spuse de Clappique când intrase erau de ajuns ca să-l neliniștească: astăzi, seninătatea i se părea aproape o insultă.

Kama răspunse. Gisors însuși traduse:

– Dânsul spune: Mă voi gândi atunci că nu voi mai revedea niciodată surâsul a două ființe – pe cel al soției și pe cel al fiicei mele – și-mi va plăcea și mai mult tristețea. Lumea e asemenea caracterelor scrisului nostru. Ceea ce reprezintă semnul în raport cu floarea e aceasta (arată una din schițe) față de un lucru. Totul este semn. A te înălța de la semn la lucrul simbolizat înseamnă a aprofunda lumea, a te îndrepta către Dumnezeu. Crede că apropierea morții… Așteaptă…

Îl întrebă din nou pe Kama, continuând traducerea:

– Da, asta e. Crede că apropierea morții îi va îngădui, poate, să investească în orice lucru destulă fervoare, tristețe, pentru ca toate formele pe care le va picta să devină semne inteligibile, ca să dezvăluie ceea ce ele înseamnă, ceea ce ele ascund.

Clappique încerca o senzație cumplită de suferință în fața unei ființe care neagă durerea. În timp ce Gisors traducea, el asculta cu atenție, fără a părăsi cu privirea fața de ascet indulgent a lui Kama; Clappique, stând cu coatele lipite de trup și cu mâinile împreunate, semăna cu o maimuță tristă și înfrigurată, de îndată ce, pe fața sa, inteligența căpăta expresie…

– Poate că întrebarea nu e bine pusă, zise Gisors.

Spuse în japoneză o frază foarte scurtă. Până acum Kama dăduse destul de iute răspunsurile. De data asta cugetă mai mult.

– Ce întrebare i-ai pus acum? întrebă Clappique în șoaptă.

– Ce-ar face dacă medicul ar spune că soția sa e condamnată să moară.

– Maestrul spune că nu l-ar crede pe medic.

Discipolul-bucătar se întoarse și luă ceștile pe o tavă. Costumul european, zâmbetul, gesturile sale pe care veselia le făcea extravagante, până și atitudinea respectuoasă, totul în el i se părea ciudat, chiar și lui Gisors. Kama rosti pe șoptite o frază pe care celălalt discipol n-o traduse.

– În Japonia, tinerii aceștia nu beau niciodată vin, spuse Gisors. E jignit că discipolul e beat.

Privirea-i rătăci: ușa de afară se deschidea. Zgomot de pași. Nu era însă Kyo. Privirea redeveni precisă, se fixă cu tărie asupra lui Kama.

– Dar dacă ar muri?

Mai voia să continue dialogul cu un european? Bătrânul pictor aparținea însă unui alt univers. Înainte de a răspunde, schiță un zâmbet trist, nu din buze, ci din pleoape:

– E posibilă o comuniune intimă chiar cu moartea… E cel mai greu, dar poate că acesta e sensul vieții…

Își luă rămas-bun, se înapoie în cameră, urmat de discipol. Clappique se așeză.

– M-a făcut praf!… Remarcabil, scumpul meu, rremarcabil! A plecat ca o stafie bine-crescută. Știi că fantomele tinere sunt foarte prost-crescute, iar celor bătrâne le e foarte greu să le instruiască în ce chip să-i înfricoșeze pe oameni; deoarece cele tinere nu cunosc nici o limbă și nu știu să zică decât: „Pst-pst…“ Ceea ce…

Se opri: din nou, bătăi în poartă; tăcerea fu tulburată de sunetul unor note de chitară; ele deveniră curând o rostogolire înceată răsfirându-se la coborâș, până la notele cele mai grave, auzindu-se încă mult timp și topindu-se până la urmă într-o seninătate solemnă.

– Ce vrea să… ce vrea să însemne asta?

– Cântă din shamisen. Întotdeauna, când îl tulbură ceva; e un mijloc de a se apăra, când e dincolo de hotarele Japoniei… Mi-a zis, după ce s-a întors din Europa: „Știu acum că pot regăsi oriunde liniștea mea interioară…“

– Un fantezist?

Clappique puse întrebarea, fiind cu gândul aiurea: era numai urechi. La ora aceasta, în care poate că viața îi era în primejdie (cu toate că se interesa destul de rar de soarta sa pentru a se simți într-adevăr amenințat), îl tulburau și pe el notele pure ce reînviau, odată cu dragostea pentru muzica ce-i umpluse tinerețea, tinerețea însăși și întreaga fericire distrusă împreună cu ea.

Încă o dată, zgomot de pași: Kyo intră acum pe ușă.

Îl luă pe Clappique în camera sa. Divan, scaun, birou, pereți albi: o austeritate deliberată. Era prea cald; Kyo își aruncă haina pe divan și rămase numai în pulover.

– Ascultă, zise Clappique. Am să-ți vând un pont, și ai greși dacă n-ai ține seama de el: dacă până mâine-seară n-o întindem de aici, ne putem considera morți.

– Din ce sursă, informația asta? De la poliție?

– Bravo. N-are rost să-ți spun, că nu-ți pot da mai multe amănunte. Însă nu e glumă. Povestea cu vaporul e cunoscută. Fii cuminte și șterge-o până în patruzeci și opt de ore.

Kyo era cât pe ce să zică: „Povestea cu vaporul a încetat să mai fie un delict, pentru că suntem învingători“. Tăcu. Prea se aștepta la reprimarea mișcării muncitorești, ca să fie uimit. Clappique nu putea ghici că totul se datora rupturii; și că, dacă îl urmăreau, era pentru că *Shantungul*, fiind capturat de comuniști, se bănuia că avea legături cu ei.

– Ce vrei să faci?

– În primul rând, să chibzuiesc.

– Pătrunzătoare idee! Ai bani s-o ștergi?

Kyo ridică din umeri, zâmbind.

– N-am de gând s-o șterg. Asta nu înseamnă că informația dumitale nu e de cea mai mare importanță pentru mine, continuă el după o clipă.

– N-ai de gând s-o ștergi. Preferi să te lași măcelărit?

– Poate. Dumneata însă vrei să pleci?

– De ce-aș rămâne?

– Cât îți trebuie?

– Trei sute, patru sute…

– Poate aș putea să-ți dau o parte. Aș dori să te ajut. Să nu crezi că-mi închipui că în felul ăsta plătesc serviciul pe care mi l-ai făcut…

Clappique avu un zâmbet trist. Nu se îndoia de delicatețea lui Kyo, se simțea totuși mișcat.

– Unde te vei afla astă-seară? continuă Kyo.

– Unde vei dori.

– Nu.

– Să zicem la Black Cat. Trebuie să-mi fac rost în felurite chipuri de bbănuții mei.

– Bine; localul e pe teritoriul concesiunilor; deci, nu-i poliție chineză. Iar kidnapajul[18] e mai puțin de temut chiar decât aici: prea mulți oameni… Voi trece pe acolo între unsprezece și unsprezece și jumătate. Nu mai târziu. După aceea am o întâlnire…

Clappique își întoarse privirea.

– … pe care sunt hotărât să n-o scap. Ești sigur că la Cat nu va fi închis?

– Ce prostie! Va fi plin de ofițeri de-ai lui Jiang Jieshi; uniformele lor glorioase se vor lipi, în timpul dansului, de trupurile prostituatelor. Și încă la ce mod, ca niște ghirlande pline de grație! Te voi aștepta, deci, contemplând cu atenție acest spectacol obligatoriu, până la ora unsprezece și jumătate.

– Crezi că în astă-seară ai putea afla mai multe?

– Voi încerca.

– Mi-ai face, poate, un mare serviciu. Un serviciu mai mare decât îți închipui. Sunt indicat nominal?

– Da.

– Și tatăl meu?

– Nu. L-aș fi anunțat. N-a avut nici o legătură cu afacerea de pe *Shantung*.

Kyo știa că nu era acum cazul să se gândească la *Shantung*, ci la represiune. May? Rolul ei era prea puțin important, ca să fie nevoie să-l mai întrebe pe Clappique. În ceea ce îi privește pe tovarășii săi, dacă era el amenințat, însemna că erau toți.

– Mulțumesc.

Se întoarseră împreună. În camera în care se afla fenixul, May îi spunea lui Gisors:

– E foarte greu: dacă Uniunea Femeilor ar acorda femeilor bătute divorțul, bărbații ar părăsi Uniunea Revoluționară; iar dacă nu l-am acorda, și-ar pierde ele orice încredere în noi. Și pe bună dreptate…

– Pentru a organiza, acum, îi spuse Kyo, mi-e teamă că ori e prea devreme, ori prea târziu.

Clappique plecă, fără să fie atent la discuție.

– Fiți generos, ca de obicei, îi spuse el lui Gisors; dăruiți-mi cactusul.

– Mi-e drag băiatul care mi l-a trimis. Oricare alt cactus, cu plăcere…

Era un cactus mic, zbârlit.

– Atâta pagubă.

– Pe curând.

– Pe cu… Nu. Poate. La revedere, scumpul meu. Unicul om din Shanghai care nu există – ssst! care nu există deloc – vă salută.

Ieși.

May și Gisors se uitau neliniștiți la Kyo; el explică imediat:

– A aflat de la poliție că sunt urmărit; mă sfătuiește să nu mă mișc de aici, decât când o voi șterge, în cel mult două zile de acum înainte. Pe de altă parte, represiunea e iminentă. Iar ultimele trupe ale Diviziei I au părăsit orașul.

Era singura divizie pe care se puteau bizui comuniștii. Jiang Jieshi știa asta: ordonase generalului, comandantul diviziei, să plece cu trupele pe front. Acesta propusese Comitetului Central Comunist să-l aresteze pe Jiang Jieshi. A fost sfătuit să amâne plecarea, să se prefacă bolnav; se trezise însă iute în fața unui ultimatum. Și, neîndrăznind să se lupte fără aprobarea partidului, părăsise orașul, încercând doar să mai lase aici câteva trupe. Și ele, la rândul lor, tocmai acum plecaseră.

– Trupele nu se află prea departe; chiar și divizia s-ar putea întoarce, dacă am stăpâni orașul timp mai îndelungat.

Ușa se redeschise, apăru un nas, o voce cavernoasă spuse:

– Baronul Clappique nu există.

Ușa se închise din nou.

– Nimic nou din Hankou? întrebă Kyo.

– Nimic.

De când se întorsese, organiza clandestin grupe de luptă împotriva lui Jiang Jieshi, așa cum le organizase și împotriva nordiștilor. Cominternul respinsese toate lozincile de opoziție față de Jiang Jieshi, însă acceptase menținerea grupelor comuniste de șoc; din noile grupe de militanți, Kyo și tovarășii lui voiau să pregătească organizatorii maselor, care se îndreptau în fiecare zi spre uniuni; îi paralizau însă discursurile oficiale ale Partidului

Comunist Chinez, întreaga propagandă de uniune cu Gomindanul. Li se alăturase numai Comitetul Militar; nu toate armele fuseseră predate, dar Jiang Jieshi cerea chiar azi să-i fie predate cele pe care comuniștii le aveau încă. Un ultim apel al Comitetului Militar fusese telegrafiat la Hankou.

Bătrânul Gisors – la curent de data aceasta – era neliniștit. Ca și Kyo, era sigur că Jiang Jieshi va încerca să-i zdrobească pe comuniști; ca și Kyo, credea că asasinarea generalului ar fi lovit reacțiunea acolo unde ea era foarte vulnerabilă. Nu putea însă suferi caracterul de complot al acțiunii lor de acum. Moartea lui Jiang Jieshi, chiar cucerirea puterii la Shanghai nu duceau decât la aventură. Ca și unii membri ai Cominternului, dorea reîntoarcerea la Canton a Armatei de Fier și a facțiunii comuniste a Gomindanului; acolo, bizuindu-se pe un oraș revoluționar, pe un arsenal în plină funcțiune și aprovizionat, roșii s-ar fi putut stabili și ar fi putut aștepta momentul prielnic pentru o nouă campanie din Nord, pe care o pregătea în adâncime reacțiunea iminentă. Generalii din Hankou, lacomi să cucerească noi pământuri, nu-și îndreptau deloc ochii spre sudul Chinei, unde uniunile, credincioase celor care reprezentau memoria lui Sun Zhongshan, i-ar fi hărțuit într-o permanentă și infructuoasă guerilla. În loc să lupte împotriva nordiștilor, apoi împotriva lui Jiang Jieshi, armata roșie i-ar fi lăsat acestuia grija de a-i combate; oricare ar fi fost dușmanul pe care l-ar fi avut de înfruntat apoi la Canton, armata roșie l-ar fi întâlnit vlăguit. „Măgarii sunt prea fascinați de căpița lor de fân“, zicea Gisors despre generali, „ca să ne muște acum, dacă nu ne așezăm între ea și ei…“ Însă majoritatea Partidului Comunist Chinez, și poate că și Moscova considerau acest punct de vedere ca „lichidator“.

Kyo credea, ca și tatăl său, că cea mai bună politică ar fi fost reîntoarcerea la Canton. Ar fi vrut în plus să pregătească, printr-o propagandă intensă, emigrarea în masă a muncitorilor – trăiau, de altfel, într-o sărăcie lucie – de la Shanghai la Canton. Era foarte greu, dar nu imposibil: debușeele provinciilor din Sud fiind asigurate, masele muncitorești ar fi pus la Canton bazele unei industrializări rapide. Tactică periculoasă pentru Shanghai; muncitorii din filaturi sunt mai mult sau mai puțin calificați, iar a instrui noi muncitori însemna a forma noi revoluționari, dacă nu se recurgea la ridicarea salariilor – „ipoteză exclusă“, ar fi zis Ferral, „din cauza actualei situații a industriilor chinezești“. Să golească Shanghaiul în folosul Cantonului, ca și Hong Kongul în 1925… Hong Kong se află la cinci ore de

Canton, iar Shanghai la cinci zile: grea tentativă, mai grea, poate, decât de a se lăsa uciși, însă mai puțin stupidă.

De la întoarcerea lui din Hankou, Kyo era convins că reacțiunea se pregătea: chiar dacă nu l-ar fi prevenit Clappique, ar fi considerat situația, în cazul atacării comuniștilor de către armata lui Jiang Jieshi, atât de disperată, încât orice eveniment, chiar uciderea generalului (oricare ar fi fost consecințele), i s-ar fi părut favorabil. Uniunile, dacă ar fi înarmate, puteau la nevoie încerca să lupte împotriva unei armate dezorganizate.

Iarăși soneria. Kyo alergă la ușă; era, în sfârșit, curierul care aducea răspunsul din Hankou. Tatăl său și May îl priviră întorcându-se, fără să spună nimic.

– Ordin de a îngropa armele, zise el.

Mesajul, făcut ferfeniță, devenise un ghemotoc în scobitura palmei. Luă din nou bucățelele de hârtie, le așternu pe măsuța de opiu, le apropie, ridică din umeri, din cauza atitudinii sale copilărești: ordinul nu glăsuia altceva decât să ascundă sau să îngroape armele.

– Trebuie să plec imediat acolo.

Acolo însemna Comitetul Central. Trebuia deci să părăsească concesiunile. Gisors știa că nu se putea opune. Poate că fiul său se ducea către moarte; nu era prima dată. N-avea deci ce face altceva decât să sufere și să tacă. Considera serioasă informația lui Clappique: acesta îl salvase, la Peking, pe König, neamțul care conducea acum poliția lui Jiang Jieshi, înștiințându-l cu privire la corpul de cădeți din care făcea parte, cum că urma să fie exterminat. Gisors nu-l cunoștea pe Spilewski. Întâlnind privirea lui Kyo îndreptată către a sa, încercă să zâmbească; și Kyo zâmbi, iar privirile lor nu se mai părăsiră: știau amândoi că mint și că această minciună era, poate, cea mai afectuoasă comuniune.

Kyo se întoarse în camera lui, unde-și lăsase haina. May își puse mantaua.

– Unde te duci?

– Cu tine, Kyo.

– De ce?

Ea nu răspunse.

– Vom fi mai ușor recunoscuți împreună decât despărțiți, spuse el.

– N-ai dreptate, de ce? Dacă ești căutat, e totuna…

– Nu-mi vei putea fi cu nimic de folos.

– La ce-aș fi de folos, aici, în tot timpul ăsta? Bărbații nu știu ce înseamnă să aștepți…

Făcu câțiva pași, se opri, se întoarse spre ea.

– Ascultă, May: când a fost vorba de libertatea ta, ți-am recunoscut-o.

Ea înțelese la ce făcea aluzie și îi fu teamă: uitase cu totul. Și, într-adevăr, el adăugă, cu un ton mai înăbușit:

– … și ai știut să te folosești de ea. Acum e vorba de a mea.

– Kyo, dar ce legătură are una cu alta?

– A recunoaște libertatea altuia înseamnă a i-o admite, înfrângându-ți propria suferință, o știu din experiență.

– Eu sunt „un altul“, Kyo?

El tăcu din nou. Da, în această clipă, ea era un altul. Între ei, se schimbase ceva.

– Vasăzică, reluă ea, pentru că am… În sfârșit, de aceea, nici măcar în primejdie nu mai putem fi alături unul de altul?… Gândește-te, Kyo: s-ar părea că te răzbuni…

– A nu mai putea și a căuta cu tot dinadinsul când e inutil nu e unul și același lucru.

– Dacă din cauza asta îmi porți o asemenea ranchiună, n-aveai decât să-ți iei o amantă… Nu, n-am dreptate! De ce vorbesc prostii, nu e adevărat, eu nu mi-am luat un amant; și o știi prea bine că te poți culca cu cine vrei…

– Tu mi-ajungi, răspunse el cu amărăciune.

Privirea lui o uimi pe May: se amestecau în ea toate sentimentele. Și – cel mai tulburător dintre toate – pe fața lui se citea expresia neliniștitoare a unei voluptăți de care el însuși nu-și dădea seama.

– Acum, continuă el, nu de culcat îmi arde. Nu zic că n-ai dreptate; zic că vreau să plec singur. Libertatea pe care mi-o recunoști e a ta. Libertatea de a face ceea ce îți place ție. Libertatea nu e un schimb, e pur și simplu libertate.

– E o renunțare…

Tăcere.

– De ce se află în fața morții două ființe care se iubesc, dacă nu ca s-o înfrunte împreună?

Ea ghici că el era gata să plece fără a mai discuta și se așeză în fața ușii.

– Nu trebuia să-mi dai o asemenea libertate, spuse May, dacă ea trebuie să ne despartă acum.

– Ți-ai luat-o singură.

– Mi-ai recunoscut-o tu mai întâi.

„Nu trebuia să mă crezi“, gândi el. Era adevărat, i-o recunoscuse întotdeauna. Însă faptul că, în această clipă, ea discuta despre drepturile lor o despărțea de el și mai mult.

– Există drepturi care se dau, spuse ea cu amărăciune, numai ca să nu fie folosite.

– Chiar dacă le-aș fi recunoscut numai ca tu să te agăți de ele acum, și încă n-ar fi fost atât de rău…

Secunda asta îi despărțea mai tare chiar decât moartea: pleoapele, gura, tâmplele, orice colț care a cunoscut altădată dezmierdările dragostei poate fi recunoscut pe fața unei moarte, dar pomeții înalți și pleoapele lungi nu mai aparțineau decât unei lumi străine. Rănile unei mari iubiri pot da naștere la ura cea mai groaznică. Deși simțind moartea atât de aproape, era ea oare gata să dea înapoi, descoperind în fața ei o lume de sentimente dușmănoase? Spuse:

– Nu mă agăț de nimic, Kyo, să zicem că greșesc, că am greșit, crede ce vrei, acum însă, în clipa asta, vreau să merg cu tine. Ți-o cer.

El tăcea.

– Dacă nu m-ai iubi, continuă ea, ți-ar fi indiferent dacă plec sau nu cu tine… Atunci? De ce preferi să ne chinuim? De parcă acum ar fi momentul cel mai potrivit, adăugă ea, cu o undă de oboseală în glas.

Kyo simțea cum mișună într-însul pe dinăuntru niște diavoli care îi provocau un ușor sentiment de dezgust. Avea poftă s-o lovească, exact în dragostea ei. Avea dreptate: de n-ar fi iubit-o, ce i-ar fi păsat dacă ar fi murit? Poate tocmai faptul că-l silea să înțeleagă asta, în clipa de față, îl pornea cel mai mult împotriva ei.

Oare o vor podidi lacrimile? Ea închisese ochii, iar tremurul umerilor, regulat, tăcut, părea în contrast cu masca ei nemișcată, expresia însăși a deznădejdii omenești. Nu numai voința sa îi despărțea acum, ci și durerea. Întrucât spectacolul durerii apropie două ființe tot atât cât durerea le poate despărți, se simțea din nou atras irezistibil de ea, de obrazul ei, cu sprâncenele ridicate – întocmai ca atunci când citea pe chipul ei numai uimire. Deasupra ochilor închiși, mișcarea frunții se opri, iar fața ei încordată, ale cărei pleoape rămâneau aplecate, deveni dintr-odată asemănătoare cu fața unei moarte.

Cele mai multe expresii ale lui May n-aveau putere asupra lui: le cunoștea. Dar nu văzuse niciodată această mască mortuară – durerea, și nu somnul, așternută peste ochii închiși –, iar moartea se afla parcă atât de aproape, încât iluzia pe care o încerca căpăta forța unei presimțiri sinistre. Ea redeschise ochii, fără a-l privi: privirea rămânea rătăcită pe peretele alb al camerei; fără să miște un singur mușchi, o lacrimă îi curse de-a lungul nasului, rămase atârnată de colțul gurii, dezvăluind prin viața ei înăbușită, sfâșietoare ca și durerea animalelor, masca tot atât de neomenească, tot atât de moartă ca adineauri.

– Deschide ochii.

Ea îl privi.

– Sunt deschiși.

– Am avut impresia că muriseși.

– Ei, și?

Ea ridică din umeri și continuă, cu un glas ce trăda o oboseală pătrunsă de cea mai mare tristețe:

– Eu nu-mi pot imagina moartea decât împreună cu tine…

Acum înțelegea mai bine sentimentul ce-l stăpânea: voia s-o consoleze. Însă n-o putea consola decât acceptând ca ea să plece împreună cu el. Ea închisese din nou ochii. O cuprinse în brațe, îi sărută pleoapele. Când se despărțiră:

– Plecăm? întrebă ea.

– Nu.

Prea sinceră ca să-și ascundă instinctul, ea stăruia asupra dorințelor ei cu o încăpățânare de pisică, ce-l enerva uneori pe Kyo. Se dăduse la o parte din dreptul ușii, el însă descoperi că dorise să treacă numai atât timp cât fusese sigur că nu va putea trece.

– May, ne vom despărți oare prin surprindere?

– Am trăit eu oare ca o femeie slabă, ce trebuie ocrotită?

Rămaseră așa, unul în fața celuilalt, neștiind ce să-și mai spună, el nesuportând tăcerea, știind bine amândoi că această clipă, printre cele mai grave ale vieții lor, putrezea datorită timpului care trecea: locul lui Kyo nu era aici, ci la comitet, și îndărătul gândurilor sale stătea la pândă nerăbdarea.

Ea îi făcu semn cu privirea spre ușă.

El o privi, îi cuprinse capul între mâini, strângând-o încetișor, fără s-o sărute, de parcă ar fi putut transmite în această îmbrățișare a feței amestecul de tandrețe și violență pe care îl au toate gesturile virile ale dragostei. În sfârșit, mâinile lui se desfăcură.

Ambele uși se închiseră. May continua să asculte, de parcă ar fi așteptat să se audă închizându-se o a treia ușă, care nu exista – cu gura întredeschisă, moale, beată de durere, dându-și seama abia acum că atunci când îi făcuse semn să plece singur sperase că ar fi ultimul, singurul gest care l-ar fi putut hotărî s-o ia cu el.

Nici nu făcuse o sută de pași, că-l întâlni pe Katov.

– Chen nu e acolo?

Arătă cu degetul casa lui Kyo.

– Nu.

– Nu știi absolut deloc unde se află?

– Nu. De ce?

Katov era calm, străduindu-se să-și ascundă o migrenă cumplită.

– Există mai multe automobile destinate lui Jiang Jieshi. Chen nu știe. Sau poliția e prevenită, sau are bănuieli. Dacă nu-l înștiințăm la timp, va fi înhățat și va arunca bombele degeaba. Alerg după el de nu știu cât timp. Bombele trebuiau să fie lansate la ora unu. Nu s-a făcut nimic: am fi aflat-o.

– Trebuia să acționeze în Bulevardul Celor Două Republici. Cel mai înțelept lucru ar fi să treci pe la Hemmerlich.

Katov plecă imediat într-acolo.

– Ai la tine cianura? îl întrebă Kyo în clipa în care întoarse spatele.

– Da.

Amândoi, și mai mulți alți conducători revoluționari aveau cianură în catarama lată a cingătorii care se deschidea ca o cutiuță.

Despărțirea nu-l eliberase pe Kyo. Dimpotrivă: în strada pustie, May îi apărea mai puternică – acceptând – decât în fața lui, împotrivindu-i-se. Intră în orașul chinezesc, nu fără a băga de seamă, nepăsător însă: „Am trăit oare ca o femeie pe care trebuie s-o ocrotești?“… Cu ce drept își exercita protecția sa vrednică de plâns asupra femeii care acceptase chiar ca el să și plece? De ce o părăsea? Era sigur că nu era vorba de răzbunare? Cu siguranță că May se mai afla încă întinsă pe pat, zdrobită de o suferință care nu avea nevoie de analiză psihologică.

Se întoarse alergând.

Încăperea cu fenicși era goală: tatăl său plecat, May tot în cameră. Înainte de a deschide, se opri, copleșit de sentimentul de fraternitate al morții, descoperind cât de ridicole sunt zvârcolirile cărnii în fața acestei comuniuni. Acum înțelegea că a atrage cu tine, spre moarte, ființa iubită e, poate, manifestarea deplină a dragostei, cea care nu poate fi depășită.

Deschise.

Ea își aruncă grăbită mantaua pe umeri și-l urmă fără a spune nimic.

Ora trei și jumătate

De mult timp se uita Hemmerlich la discurile sale, necăutate de cumpărători. Auzi bătăi în ușă, după semnalul convenit.

Deschise. Era Katov.

– L-ai văzut pe Chen?

– Remușcare ambulantă! bombăni Hemmerlich.

– Ce?

– Nimic. Da, l-am văzut. Pe la unu sau două. Te interesează?

– Am absolută nevoie să-l văd. Ce-a zis?

Dintr-altă încăpere se auzi până la ei un țipăt de copil, urmat de cuvintele nedeslușite ale mamei, încercând să-l liniștească.

– A venit cu doi tovarăși. Unul era Suen. Pe celălalt nu-l cunosc. Un tip oarecare, cu ochelari. Având un aer nobil. Toți, cu serviete sub braț: înțelegi?

– De aceea, înțelegi, trebuie neapărat să-l găsesc.

– Mi-a cerut să rămână aici trei ore.

– Da? Unde e?

– Taci! Ascultă ce ți se spune. Mi-a cerut să rămână aici. N-am acceptat. Auzi?

Tăcere.

– Ți-am zis că n-am acceptat.

– Unde s-o fi dus?

– N-a zis nimic. Ca și tine. Tăcerea e azi stăpână…

Hemmerlich stătea în picioare în mijlocul încăperii, cu trupul chircit, cu o căutătură aproape dușmănoasă. Katov spuse calm, fără să-l privească:

– Prea ți-o iei în nume de rău. Cauți ceartă, pentru a te putea apăra.

– Ce poți pricepe tu în treaba asta? Și ce-ți pasă? Nu te uita așa la mine, cu smocul ăsta ca o creastă de cocoșel și cu palmele tale întinse, ca Iisus

Hristos, așteptând să i se înfigă cuiele…

Neînchizând palma, Katov puse o mână pe umărul lui Hemmerlich.

– Tot așa rău merg treburile acolo, sus?

– Mai puțin. E însă destul de rău și așa. Bietul copilaș!… Slab cum e și cu capul mare, are mutra unui iepure jumulit… S-o lăsăm…

Belgianul se smulse cu brutalitate, se opri, se îndreptă apoi spre capătul celălalt al încăperii, cu o mișcare ciudat de copilărească, de parcă ar fi fost îmbufnat.

– Dar lucrul cel mai rău, zise el, încă nu-i ăsta. Nu, nu lua mutra asta de tip care are mâncărimi și care se fâțâie de colo colo cu un aer stânjenit: nu l-am denunțat poliției pe Chen. Fii liniștit. Cel puțin, nu încă…

Katov ridică din umeri cu tristețe.

– Ai face mai bine să te explici.

– Voiam să plec cu el.

– Cu Chen?

Katov era sigur că acum nu-l va mai găsi. Vorbea cu glasul calm și obosit al oamenilor bătuți. Jiang Jieshi nu se întorcea decât noaptea, iar Chen nu putea încerca nimic înainte.

Hemmerlich arătă cu degetul gros, deasupra umărului, direcția de unde venise strigătul copilului.

– Și uite. Uite. Ce dracu' să fac?

– Să aștepți…

– Ca să moară copilul, nu-i așa? Ascultă-mă: jumătate din zi îmi doresc asta. Iar dacă s-ar întâmpla cumva, aș dori să trăiască, să nu moară, chiar dacă e bolnav, chiar dacă e infirm…

– Știu…

– Ce, țipă Hemmerlich, de parcă fusese jefuit. Ce știi tu? Nu ești nici măcar însurat!

– Am fost!

– Aș fi vrut s-o văd și pe asta. Cu felul tău de a te purta… Nu, nu-s pentru noi aceste frumușele curvulițe ambulante care fac trotuarul…

Simți că rusul se gândea la femeia care veghea copilul, acolo, sus.

– Devotament, da. Și tot ce poate da ea. Restul, ce n-are ea, e numai pentru bogați. Când văd oameni care par să se iubească, am chef să le sparg capetele.

– Devotamentul înseamnă mult… Singurul lucru important e să nu fii singur.
– De aceea rămâi aici, nu? Ca să m-ajuți?
– Da.
– Din milă?
– Nu din milă. Din…
Katov nu găsea însă cuvântul. Și poate că nu exista. Încercă să se explice indirect:
– Am cunoscut așa ceva, sau aproape. Precum și soiul tău de… furie… Cum vrei tu ca lucrurile să fie înțelese, dacă nu cu ajutorul amintirilor… De aceea nu mă jignești.
Se apropiase și vorbea, cu capul între umeri, cu vocea sa care mânca silabele, privindu-l cu coada ochiului; amândoi, cu capul plecat, păreau din această cauză că se pregătesc să se încaiere în mijlocul discurilor. Katov își dădea însă seama că el e mai puternic, chiar dacă nu știa de ce. Poate că-și făceau efectul vocea, calmul său, ba poate chiar prietenia sa?
– Un bărbat căruia nu-i pasă de nimic, dacă întâlnește realmente devotamentul, spiritul de sacrificiu, ceva din marafeturile astea, e pierdut.
– Fără glumă! Și ce face atunci?
– Sadism, îi răspunse Katov, privindu-l liniștit.
Greierul. Pași, în stradă, îndepărtându-se încet, încet.
– Sadismul, cu înțepături de ace, continuă el, e rar; în cuvinte însă, e destul de des. Dar dacă femeia acceptă în mod absolut, dacă ea e capabilă să treacă dincolo de… Am cunoscut un tip care a luat și a jucat banii pe care nevastă-sa îi economisise ani de zile ca să meargă la sanatoriu. O problemă de viață și de moarte. I-a pierdut. (În asemenea cazuri pierzi întotdeauna.) S-a întors zdrobit, absolut zdrobit, ca tine acum. Ea l-a privit apropiindu-se de patul ei. A înțeles imediat, pricepi? Apoi, ce crezi? A încercat să-l consoleze…
– E mai ușor, zise încet Hemmerlich, să-i consolezi pe alții decât să te consolezi pe tine însuți…
Și, ridicând deodată ochii:
– Tu erai tipul?
– Destul! zise Katov și lovi cu pumnul în tejghea. Dacă aș fi fost eu, aș zice: eu, și nu altcineva.
Furia i se risipi însă imediat.

– N-am ajuns în halul ăsta și nici nu e nevoie să ajungi până acolo… Dacă nu crezi în nimic, mai ales pentru că nu crezi în nimic, ești obligat să crezi în virtuțile sufletului, când le întâlnești, e de la sine înțeles. Și asta o faci tu. Fără femeie și copil, ai fi plecat, sunt convins. Atunci?

– Și cum nu trăiești decât pentru aceste virtuți ale inimii, până la urmă ele te distrug. Și dacă oricum trebuie să crăpi, atunci mai bine din cauza lor… Toate astea sunt însă tâmpenii. Nu e vorba dacă am sau nu dreptate. Nu mă pot împăca cu gândul că l-am dat pe ușă afară pe Chen și n-aș fi putut suporta nici să-l opresc să rămână.

– Nu trebuie să ceri tovarășilor decât ceea ce pot face. Prefer tovarăși, și nu sfinți. N-am încredere în sfinți…

– E adevărat că i-ai însoțit voluntar pe nenorociții aceia în minele de plumb?

– Eram în lagăr, zise Katov stânjenit; minele sau lagărul, același lucru…

– Același lucru! Nu e adevărat.

– Ce știi tu?

– Nu e adevărat! Tu l-ai fi adăpostit pe Chen.

– Eu n-am copii.

– Mi se pare că nu mi-ar fi așa de… greu, m-aș obișnui chiar cu ideea că mi-l vor ucide, dacă n-ar fi bolnav… Sunt un dobitoc. Cu adevărat un dobitoc. Poate că nu sunt nici măcar bun să trag la jug. Ei, și? Mă compar doar cu un felinar unde oricine are dreptul să se pișe.

Arătă din nou etajul cu o mișcare a feței sale turtite, căci copilul țipa iarăși. Katov nu îndrăznea să-i spună: „Te va elibera moartea…“ Moartea îl eliberase pe el. De când începuse să vorbească Hemmerlich, între ei se strecurase amintirea soției sale. Întors din Siberia fără speranță, zdrobit, cu studiile de medicină întrerupte, după ce devenise muncitor la o uzină și era convins că va muri înainte de a apuca triumful revoluției, își dovedise într-un mod jalnic că i-a mai rămas o urmă de viață, făcând să sufere o lucrătoare tânără care îl iubea. Dar abia consimțise ca ea să îndure suferința pe care i-o pricinuia, că, atras de ceea ce e răscolitor în duioșia ființei ce suferă față de cel care-i provoacă suferința, trăise numai pentru ea, continuând din obișnuință acțiunea revoluționară, purtând însă cu sine obsesia iubirii fără margini, ascunsă în sufletul acestei femei prostite; ore întregi îi mângâia părul și se culcau toată ziua. Ea murise, și de atunci…

Totuși, umbra acestor amintiri se afla între el și Hemmerlich. Nu destul de puternică.

Prin cuvinte nu putea sugera aproape nimic; însă dincolo de cuvinte există ceea ce exprimă gesturile, privirile, însăși prezența. Știa din experiență că suferința cea mai îngrozitoare o reprezintă singurătatea ce o însoțește. Dezvăluirea ei te ușurează și ea: dar puține cuvinte sunt mai necunoscute oamenilor decât acelea care exprimă durerile lor adânci. Dacă s-ar exprima greșit sau ar minți, i-ar da lui Hemmerlich un nou impuls ca să se disprețuiască: suferința izvora mai ales dinlăuntrul său. Katov îl privi fără să insiste, cu tristețe – surprins încă o dată să constate cât de puțin numeroase și cât de stângace sunt gesturile de afecțiune virilă.

– Trebuie să înțelegi fără cuvinte, zise el. Nu-i nimic de spus.

Hemmerlich ridică mâna, o lăsă să cadă greoi, de parcă n-ar fi avut de ales decât între disperare și absurditatea vieții sale. Stătea în fața lui Katov, răvășit.

„Voi putea pleca îndată în căutarea lui Chen“, se gândea Katov.

Ora șase

– Banii au fost înmânați ieri, spuse Ferral colonelului, îmbrăcat acum în uniformă. Care e situația?

– Guvernatorul militar a trimis generalului Jiang Jieshi o scrisoare foarte lungă, ca să-l întrebe ce are de făcut în caz de răscoală.

– Vrea să aibă acoperire?

Privindu-l pe Ferral, dincolo de albeața ochiului său, colonelul îi răspunse numai atât:

– Iată traducerea.

Ferral citi documentul.

– Am și răspunsul, zise colonelul.

Întinse o fotografie; deasupra semnăturii lui Jiang Jieshi: două litere.

– Ce înseamnă asta?

– Împușcați-i.

Ferral se uită, pe perete, la harta Shanghaiului, cu pete mari, roșii, care indicau masele de muncitori și de nenorociți – aceiași. „Trei mii de oameni din gărzile sindicale“, socoti el, „poate trei sute de mii în spatele lor; vor îndrăzni oare să facă ceva? De cealaltă parte, Jiang Jieshi și armata…“

– Va începe prin împușcarea conducătorilor comuniști înainte de izbucnirea vreunei răscoale? întrebă el.

– Desigur. Nu va izbucni nici un fel de răscoală: comuniștii sunt aproape dezarmați, iar Jiang Jieshi dispune de trupele sale. Divizia I e pe front: era singura primejdioasă.

– Mulțumesc. La revedere.

Ferral se ducea la Valérie. Un boy îl aștepta lângă șofer, cu o mierlă într-o colivie mare, aurită, pe genunchi. Valérie îl rugase pe Ferral să-i aducă în dar pasărea. Îndată ce mașina porni, scoase din buzunar o scrisoare și o reciti. Se întâmplă exact lucrul de care se temea de o lună de zile: creditele americane erau pe punctul să-i fie tăiate.

Comenzile Guvernământului General al Indochinei nu mai erau suficiente pentru a menține activitatea unor uzine construite în vederea unei piețe care trebuia să se extindă din lună în lună și care se micșora din zi în zi: întreprinderile industriale ale Consorțiului erau deficitare. Cursurile acțiunilor, menținute la Paris de băncile lui Ferral și de grupurile financiare legate de ele, mai ales din cauza inflației, scădeau acum fără întrerupere de când fusese stabilizat francul. Însă băncile Consorțiului își trăgeau forța din beneficiile plantațiilor sale – în primul rând, ale societăților sale de cauciuc. Planul Stevenson[19] ridicase de la șaisprezece la o sută doisprezece cenți cursul cauciucului. Ferral, cu arbuștii săi de cauciuc din Indochina, profitase de creșterea acțiunilor fără a fi nevoit să-și scadă producția, căci afacerile sale nu erau engleze. De aceea băncile americane, știind din experiență cât de mult costa acest plan America, principalul consumator, deschiseseră din proprie inițiativă credite garantate de plantații. Însă producția indigenă din Indiile de Est Olandeze, amenințarea plantațiilor americane din Filipine, Brazilia, Liberia provocau acum prăbușirea cursului cauciucului; băncile americane își încetau creditele din aceleași motive pentru care le acordaseră. Ferral era lovit în același timp de crahul singurei materii prime pe care se sprijinea – obținuse credite, speculase nu asupra valorii producției sale, ci chiar a plantațiilor –, de stabilizarea francului care-i scădea cursul tuturor acțiunilor (din care o parte însemnată aparținea băncilor sale decise să controleze piața) și de suprimarea creditelor americane. Și nu ignora că, îndată ce se va afla de suprimarea creditelor, toți negustorașii din Paris și New York vor încuraja scăderea acțiunilor sale: o

poziție prea sigură… Nu putea fi salvat decât din motive morale; deci, numai de guvernul francez.

Apropierea falimentului aduce grupurilor financiare conștiința intensă a națiunii cărora aparțin. Obișnuite să asiste la „jefuirea rezervelor“, guvernelor nu le place să le vadă jefuite de speranță: o depunere care nădăjduiește, cu speranța încăpățânată a jucătorului, să recâștige într-o zi banii pierduți e o depunere pe jumătate consolidată. Îi era deci greu Franței să abandoneze Consorțiul, după „Banca Industrială a Chinei“. Dar dacă Ferral îi cerea ajutorul, însemna că nu-i lipsit cu totul de speranță; era în primul rând nevoie ca în China să fie zdrobit comunismul. Jiang Jieshi, stăpân al provinciilor, asta însemna construirea căii ferate chinezești; împrumutul prevăzut era de trei miliarde de franci aur, ceea ce era echivalent cu multe miliarde de franci hârtie. Desigur, nu va fi singurul care va primi comanda materialului, după cum nici astăzi nu era singurul care-l apăra pe Jiang Jieshi; va participa însă la afacere. În plus, băncile americane se temeau de victoria comunismului chinez; înfrângerea acestuia schimba politica lor. Ca francez, Ferral dispunea în China de privilegii: „Nu se punea problema neparticipării Consorțiului la construirea căii ferate“. Pentru a se menține, era îndreptățit să ceară guvernului un ajutor, pe care acesta îl va prefera alternativei unui nou crah; dacă creditele sale erau americane, în schimb depozitele și acțiunile sale erau franceze. Cărțile pe care miza nu puteau fi toate câștigătoare într-o perioadă de criză chineză acută; însă, așa cum planul Stevenson asigurase la timpul său viața Consorțiului, la fel victoria Gomindanului trebuia să o asigure astăzi. Stabilizarea francului îi purtase ghinion; înfrângerea comunismului chinez îi va aduce noroc…

Oare toată viața lui o să stea la pândă ca să profite de forța avânturilor economiei mondiale, care începeau ca niște ofrande și sfârșeau ca niște lovituri de cap în stomac? În noaptea aceasta, împotrivindu-se, învingând sau fiind înfrânt, se simțea dependent de toate forțele lumii. Rămăsese doar femeia de care nu depindea, dar care va depinde în curând de el; fața ei posedată, mărturisind supunerea, îi va ascunde piedicile încâlcite care îi alcătuiau viața ca o mână care i-ar acoperi ochii. O mai revăzuse în câteva saloane (nu se întorsese de la Kyoto decât de trei zile), fiind rezervat și iritat de fiecare dată din cauza cochetăriei ei tandre, dar obraznice, care îi stimula dorința; consimțise să se culce cu el în noaptea asta. În dorința sa nemărginită de a fi cel ales – sentimentul de admirație apare mai lesne, e

mai total, din partea unui sex față de celălalt –, dacă admirația devenea nesigură, apela la erotism ca s-o reînsuflețească. Împotrivirea ei îi ațâța cel mai mult senzualitatea. Un sentiment destul de tulbure, căci pentru a obține senzația puternică de posesiune încerca să trăiască simțămintele ei de cum îi atingea trupul. Însă un trup cucerit avea pentru el de la început mai mult farmec decât un trup ce se oferă – mai mult farmec decât orice trup.

Ieși din mașină și intră la Astor, urmat de *boy*-ul care ținea în mână, cu demnitate, colivia. Existau pe pământ milioane de siluete omenești, femeile a căror dragoste nu-l interesa – și un adversar viu: femeia de care se voia iubit. Orgoliul său avea nevoie de un orgoliu opus, ca jucătorul pasionat care apelează la un alt jucător pentru a lupta împotriva sa, nu pentru a încheia cu el pacea. În orice caz, partida era bine începută în seara asta, pentru că mai întâi urmau să se culce împreună.

Un funcționar european se apropie de el încă din hol.

– Doamna Serge îi comunică domnului Ferral că nu va putea veni în noaptea asta, dar că domnul acesta îi va da explicații.

Ferral, șocat, îl privi pe „domnul acesta“, așezat cu spatele lângă un paravan. Omul se întoarse: era directorul uneia din băncile englezești, care de o lună îi făcea curte lui Valérie. Alături de el, în spatele paravanului, un alt *boy* ținea, nu mai puțin demn decât cel al lui Ferral, o mierlă într-o colivie. Englezul se ridică, zăpăcit, îi strânse mâna lui Ferral, spunându-i:

– Ar trebui să-mi explicați, domnule…

Amândoi înțeleseră că fuseseră duși de nas. Se priveau, înconjurați de zâmbetele prefăcute ale *boy*-ului și de gravitatea, prea manifestă pentru a fi firească, a funcționarilor albi. Era ora cocktailului, și întreaga societate sus-pusă a Shanghaiului se afla acolo. Ferral se simțea cel mai caraghios: englezul era aproape un tânăr.

Un dispreț tot atât de puternic ca și mânia de care era cuprins compensă imediat situația de inferioritate în care fusese pus. Se simți înconjurat de marea prostie omenească, aceea care se lipește de tine, care îți apasă umerii: oamenii care îl priveau erau imbecilii cei mai vrednici de ură de pe întreaga suprafață a pământului. Totuși, ignorând ce știau, îi bănui la curent cu tot ce se întâmplase și se simțea, sub privirile lor ironice, zdrobit, parcă, de o paralizie încărcată în întregime de ură.

– E pentru un concurs? îl întrebă *boy*-ul său pe celălalt.

– Nu știu.

– Al meu e de sex bărbătesc.
– Da. Al meu e de sex femeiesc.
– Probabil că e pentru asta.
Englezul se înclină în fața lui Ferral, se îndreptă spre portar. Acesta îi dădu o scrisoare. O citi, își chemă *boy*-ul, scoase o carte de vizită din portvizit, o fixă pe colivie, spuse portarului: „Pentru doamna Serge“, și ieși.
Ferral se străduia să cugete, să se apere. Ea lovise în punctul său cel mai sensibil, ca și cum i-ar fi scos ochii în timpul somnului: îl nega pur și simplu. Încetase să existe ceea ce ar fi putut el gândi, face, voi. În schimb, scena asta ridicolă exista, nimic nu putea înlătura existența ei. Numai el era viu într-o lume a fantomelor, și el, tocmai el, era batjocorit. Și, pe deasupra – căci nu se gândea la o simplă urmare, ci la o succesiune de înfrângeri, de parcă furia l-ar fi făcut masochist –, pe deasupra, nici nu se va mai culca cu ea. Mistuit din ce în ce mai mult de dorința de a se răzbuna pe trupul acela ironic, rămânea pe loc, singur în fața dobitocilor ăstora și a *boy*-ului său nepăsător, cu colivia în mână. Pasărea era ca o insultă permanentă. Dincolo de orice însă, trebuia să rămână pe loc. Comandă un cocktail și aprinse o țigară, rămase apoi nemișcat, ocupat să rupă, în buzunarul hainei, un chibrit între degete. Privirea-i întâlni o pereche. Bărbatul avea farmecul pe care îl dă alăturarea părului cărunt de o față mai tânără; femeia, drăguță, cam descinsă dintr-o revistă de modă, îl privea cu o recunoștință de îndrăgostită, alcătuită din tandrețe sau senzualitate. „Îl iubește“, se gândi Ferral cu invidie. „Și e cu siguranță un imbecil oarecare, care depinde, poate, de vreuna din afacerile mele…“ Trimise după portar.
– Ai o scrisoare pentru mine. Dă-mi-o.
Portarul, mirat, însă tot serios, îi întinse scrisoarea.
„Știi, dragul meu, că femeile persane, când le apucă furia, își bat bărbații cu papucii lor cu cuie? Sunt iresponsabile. Apoi, nu-i așa, se întorc la viața obișnuită, cea în care a plânge împreună cu bărbatul nu te angajează, însă în care a te culca cu el te eliberează – crezi? – de viața în care femeile sunt «posedate». Nu sunt o femeie pe care o posezi, un trup de imbecilă lângă care îți afli plăcerea mințindu-mă ca pe copii sau ca pe bolnavi. Știi multe lucruri, dragule, dar poate că ai să mori fără să-ți fi dat seama că o femeie este și o ființă omenească. Am întâlnit întotdeauna (poate că nu voi întâlni vreodată decât dintre aceștia, însă, atâta pagubă, nu-ți poți da seama cât de convinsă spun: atâta pagubă!) bărbați care m-au găsit încântătoare, care s-au

ostenit, atât de înduioșător, să-mi ațâțe simțurile, care știau însă atât de bine să se întoarcă la prietenii lor îndată ce era vorba de adevărate treburi omenești (în afară, bineînțeles, de cazurile când trebuiau să fie consolați). Am nevoie de capriciile mele, nu numai ca să-ți plac, ci ca să mă și asculți când vorbesc; fermecătoarea mea nebunie află că se aseamănă cu dragostea ta. Dacă durerea s-ar fi născut din sentimentul de posesiune pe care voiai să-l ai asupra mea, nici nu ai fi recunoscut-o măcar…

Am întâlnit destui bărbați, ca să știu ce trebuie să cred despre aventurile trecătoare: nu există ceva care să nu aibă importanță pentru un bărbat atunci când își pune la bătaie orgoliul, iar plăcerea e un cuvânt care îngăduie să-l satisfacă mai iute și mai des. Nu admit să fiu doar un trup, așa cum tu nu admiți să fii doar un carnet de cecuri. Te porți cu mine ca prostituatele cu tine: «Pălăvrăgește cât vrei, dar plătește…» Sunt și trupul pe care tu doar singur îl vrei; o știu. Nu mi-e întotdeauna ușor să mă apăr împotriva ideii care există despre mine. Prezența ta mă face să fiu dezgustată de trupul meu, în timp ce primăvara mă bucur de el. Apropo de primăvară, îți urez o distracție plăcută cu păsările. Și totuși, data viitoare, lasă în pace întrerupătoarele de electricitate."

Își repeta că el fusese acela care construise drumuri, transformase o țară, smulsese din bordeiele de paie de pe câmpii mii de țărani și îi instalase în colibe de tablă ondulată împrejurul fabricilor sale – cum făcuseră feudalii sau trimișii imperiului; în colivie, mierla părea că râde batjocoritor. Forța lui Ferral, luciditatea sa, îndrăzneala care transformase Indochina, a cărei pondere zdrobitoare o simțise datorită scrisorii din America, erau neputincioase în fața acestei păsări ridicole, ca și întregul univers, și care cu siguranță își bătea joc de el. „Atâta însemnătate acordată unei femei." Nu despre femeie era vorba. Ea nu era decât un văl smuls de pe ochi: se aruncase cu toată forța împotriva limitelor voinței sale. Excitația sexuală, zadarnică acum, îi ațâța mânia, îl arunca într-o hipnoză înăbușitoare în care sentimentul ridicolului strigă după sânge. Nu te poți răzbuna iute decât asupra trupului. Clappique îi povestise istoria sălbatică a unui conducător afgan a cărui femeie se întorsese, după ce fusese violată de un conducător vecin, cu o scrisoare: „Îți înapoiez femeia, nu e chiar atât de bine cum se zice", și care, prinzându-l pe seducător, l-a legat în fața femeii goale, ca să-i scoată ochii, spunându-i: „Ai văzut-o și ai disprețuit-o, dar poți jura că n-ai s-o mai vezi niciodată". Se închipui în camera lui Valérie, ea legată de pat,

țipând, scoțând gemete atât de asemănătoare cu țipetele de plăcere, legată bine, zbătându-se, posedată de suferință, pentru că nu se lăsase posedată de plăcerea sexuală… Portarul aștepta. „Trebuie să rămân nepăsător, ca idiotul ăsta, căruia aș avea poftă să-i ard o pereche de palme.“ Idiotul nu zâmbea câtuși de puțin. O va face mai târziu. Ferral spuse:

– Mă întorc într-o clipă!

Nu-și plăti cocktailul, își lăsă pălăria și ieși.

– La cel mai mare negustor de păsări, se adresă el șoferului.

Era foarte aproape. Însă magazinul era închis.

– În oraș chinez, spuse șoferul, trebuie fi stradă vânzători păsări.

– Dă-i drumul.

În timp ce automobilul înainta, gândurile lui Ferral se învârteau în jurul confesiunii, citită undeva, într-o carte de medicină, a unei femei înnebunite de dorința de a fi biciuită, fixându-și printr-o scrisoare o întâlnire cu un necunoscut și descoperind cu spaimă că voia să fugă chiar în clipa în care, culcată pe patul de hotel, bărbatul înarmat cu biciul îi paraliza cu totul brațele sub fusta ridicată. Fața nu putea fi văzută, era însă a lui Valérie. Să se oprească oare la primul bordel chinezesc întâlnit în cale? Nu: nici un alt trup nu l-ar putea elibera de orgoliul sexual batjocorit ce-l răvășea.

Mașina trebui să se oprească în fața sârmei ghimpate. În fața lui se profila orașul chinezesc, foarte întunecos, foarte puțin sigur. Cu atât mai bine. Ferral părăsi mașina, își trecu revolverul în buzunarul hainei, nădăjduind să fie atacat: ucizi pe cine poți.

Strada vânzătorilor de animale era adormită; liniștit, boy-ul ciocăni la primul oblon, strigând: „Cumpărător“; negustorilor le era teamă de soldați. După cinci minute se ridică oblonul; în minunata umbră roșiatică a prăvăliilor chinezești, în jurul unui felinar, câteva sărituri înăbușite de pisici sau de maimuțe, apoi câteva bătăi de aripi vestiră trezirea păsărilor, în umbră, urme prelungi de un roz estompat: papagali legați de bețe.

– Cât costă toate păsările?

– Numai păsările? Opt sute de dolari.

Era un mic negustor care n-avea păsări rare. Ferral scoase carnetul de cecuri, șovăi: negustorul are să vrea bani. *Boy*-ul înțelese.

– Dumnealui e domnul Ferral, spuse el; automobilul se află mai încolo.

Negustorul ieși, văzu farurile automobilului, zgâriate de sârma ghimpată.

– E în regulă.

Încrederea pe care i-o arăta, dovadă a autorității sale, îl exaspera pe Ferral; puterea sa, evidentă până și în cunoașterea numelui său de către negustor, era de domeniul absurdului, de vreme ce n-avea putința să apeleze la ea. Totuși, orgoliul, susținut de acțiunea în care se angaja și de aerul rece al nopții, îi venea din nou în ajutor: mânie și visuri sadice se dizolvau în dezgust, cu toate că era conștient că nu scăpase de ele.

– Am și un cangur, spuse negustorul.

Ferral ridică din umeri. Însă un copil, trezit și el din somn, se și înființă cu cangurul în brațe. Era un animal mic, păros, care se uita la Ferral cu niște ochi de ciută speriată.

– Bine.

Un nou cec.

Ferral se întoarse încet către automobil. Trebuia, înainte de orice, în cazul că Valérie ar povesti istoria coliviilor – și desigur că o va face – să fie suficient să povestească sfârșitul, pentru a scăpa de ridicol. Negustorul, copilul, *boy*-ul aduceau cuștile mici, le aranjau în automobil, se întorceau să aducă altele; în sfârșit, ultimele: cangurul, apoi papagalii, aduși în colivioare rotunde. Departe de orașul chinezesc, câteva împușcături. Foarte bine; cu cât se băteau mai mult, cu atât mai bine. Automobilul o porni sub ochii uimiți ai polițiștilor.

La Astor, Ferral îl chemă pe director:

– Fiți amabil și urcați cu mine în camera doamnei Serge. Ea lipsește și vreau să-i fac o surpriză.

Directorul își ascunse mirarea și cu atât mai mult dezaprobarea: Astor depindea de Consorțiu. Prezența alături de el a unui alb îl făcea pe Ferral să uite universul său umilit, îl ajuta să se întoarcă printre „ceilalți“; negustorul chinez și noaptea îl lăsaseră pradă obsesiei sale; nici acum nu era pe deplin eliberat, însă cel puțin nu-l stăpânea cu totul.

Cinci minute mai târziu, dădu dispoziții cum să se așeze coliviile în cameră. Toate obiectele de preț se aflau în dulapuri, dintre care unul nu era închis; luă de pe pat, cu gândul s-o arunce în dulap, o pijama de noapte aflată acolo, însă abia atinse mătasea moale, că i se păru că moliciunea i se comunică, prin intermediul brațului, întregului său trup și că materialul pe care îl strângea în mână acoperise întocmai trupul ei: rochiile, pijamalele, atârnate în dulapul întredeschis, păstrau în ele o senzualitate poate mai pronunțată decât trupul lui Valérie. Îi venea să sfâșie veșmintele pline încă,

până la saturație, de prezența ei. Ar fi luat cu el pijamaua, dacă ar fi putut. O aruncă în dulap. *Boy*-ul închise ușa dulapului. Chiar în clipa în care dădea drumul din mână pijamalei, legenda lui Hercule și a Omfalei[20] năvăli brusc în închipuirea sa – Hercule îmbrăcat ca femeie în veșminte moi și ușor de mototolit, ca ale ei, umilit și satisfăcut de propria sa umilire. Zadarnic încercă să reînvie scenele sadice care îl stăpâniseră cu puțin timp mai înainte: bărbatul învins de Omfala și de Dejanira[21] îi copleșea gândurile, le îneca într-o voluptate umilită. Se apropiau pașii cuiva. Pipăi revolverul în buzunar. Pașii se auziră din ce în ce mai slab dincolo de ușă, mâna lui Ferral trecu în celălalt buzunar, de unde scoase nervos batista. Porunci să se dea drumul la papagali, însă păsările, temătoare, se ascunseră prin colțuri și printre perdele. Cangurul sărise în pat și stătea acolo. Ferral stinse becul cel mare, lăsă aprinsă numai lampa de pe noptieră: trandafirii albi, papagalii, împodobiți cu fenicșii Companiei Indiilor, cu minunate bătăi de aripi arcuite, începeau să zboare, stârnind un vuiet precipitat și neliniștit.

Coliviile pline cu păsărele agitate, răspândite pe toate mobilele, pe podea, pe cămin, îl stânjeneau. Se întrebă de ce, nu ghici. Ieși. Intră din nou, pricepu imediat: camera părea devastată. Va izbuti să scape de idiotizare în noaptea asta? Fără voia sa, lăsase acolo imaginea izbitoare a mâniei sale.

– Deschide coliviile, îi zise el *boy*-ului.

– Vor mânji camera, domnule Ferral, spuse directorul.

– Doamna Serge va lua alta. Îmi veți trimite nota de plată.

– Doriți flori, domnule Ferral?

– Numai păsări. Și doresc ca nimeni să nu mai intre aici, nici servitorii.

Fereastra era apărată împotriva țânțarilor de o plasă metalică. Păsările nu vor putea zbura de aici. Directorul deschise fereastra, ca să iasă din cameră mirosul de animale.

Acum, între mobile și perdele, sus, pe plafon, păsările insulelor zburau încet, căpătând un colorit mat în lumina palidă asemănătoare cu a frescelor chinezești. Îi dăruia lui Valérie, din ură, cel mai frumos cadou… Stinse, aprinse, stinse, aprinse iarăși… Folosea întrerupătorul de la lampa de pe noptieră; își aminti de noaptea petrecută acasă împreună cu Valérie. Era cât pe ce să smulgă întrerupătorul pentru ca ea să nu-l mai poată folosi niciodată – cu oricine ar fi fost împreună. Nu voia însă să lase aici nici o urmă de mânie.

– Ia de aici coliviile goale, îi zise el *boy*-ului. Să fie arse.

– Dacă întreabă cumva doamna Serge cine a trimis păsările, spuse directorul, care se uita la Ferral cu admirație, e bine să-i spunem?

– Nu va întreba. E semnat.

Ieși. Trebuia să se culce în noaptea asta cu o femeie. Și totuși n-avea chef să se ducă imediat la restaurantul chinezesc. Certitudinea că putea avea oricând trupuri de femei îl mulțumea – deocamdată. Deseori, când îl trezea brusc din somn un coșmar, avea poftă să adoarmă din nou, cu toate că-l regăsea coșmarul și, în același timp, avea poftă să scape de coșmar trezindu-se imediat; somnul era coșmarul; era însă eul său; trezirea însemna liniștea, dar, în același timp, lumea. Erotismul, în noaptea asta, era coșmarul. Se hotărî în sfârșit să se trezească și se îndreptă spre Cercul Francez: trezirea sigură i-o asigurau acum vorbele, restabilirea relațiilor cu o ființă, chiar dacă nu reprezentau altceva decât o simplă conversație.

Barul era plin: vremuri tulburi. Lângă fereastra întredeschisă, pe umeri cu o manta bej de lână aspră, singur și aproape izolat, Gisors ședea având în față un cocktail dulce; Kyo telefonase că totul mergea bine, iar tatăl său venise la bar să afle zvonurile zilei, deseori absurde, dar uneori semnificative: astăzi însă nu erau așa. Ferral o porni spre el, fiind salutat în dreapta și în stânga. Știa ce susținea Gisors la cursuri; nu acorda însă importanță; și nu știa dacă acum Kyo se află la Shanghai. Socotea nedemn de el să-l întrebe pe Martial despre anumite persoane, iar rolul lui Kyo nu era deloc cunoscut public.

Toți idioții ăștia, care îl priveau cu o dezaprobare timidă, credeau că opiul îl apropia de bătrân. Eroare. Ferral se prefăcea că fumează – una, două pipe, întotdeauna mai puține decât ar fi fost nevoie ca să simtă acțiunea opiului –, deoarece vedea în atmosfera fumătorilor de opiu, în pipa care trecea dintr-o gură într-alta, un mijloc de acțiune asupra femeilor. Neputând suferi curtea pe care trebuia s-o facă, atenția pe care trebuia s-o ofere unei femei în schimbul voluptății ce i-o dăruia, se arunca în orice îl putea scuti de asemenea neplăceri.

Era o atracție mai complexă, care îl îndemnase să vină câteodată să se lungească – odinioară – la Peking, pe divanul bătrânului Gisors. În primul rând, plăcerea scandalului. Apoi, nu voia să fie numai președintele Consorțiului, voia să fie distinct de acțiunea sa – o modalitate de a se crede superior ei. Înclinația sa aproape agresivă pentru artă, pentru mișcarea ideilor, pentru cinismul pe care îl numea luciditate era un soi de apărare:

Ferral nu se trăgea nici din „familiile“ marilor instituții de credit, nici din Mișcarea Generală a Fondurilor, nici din Inspecția Finanțelor. Dinastia Ferral era prea legată de istoria Republicii, ca să poată fi considerat un simplu negustoraș; rămânea însă un amator, în pofida autorității sale. Prea abil ca să încerce să umple prăpastia care îl înconjura, o lărgea. Cultura vastă a lui Gisors, inteligența sa întotdeauna la îndemâna interlocutorului, disprețul pentru convenții, „punctele sale de vedere“ aproape întotdeauna originale, pe care Ferral nu se sfia să le prezinte drept ale sale după ce pleca de la el, îl apropiau mai mult decât îl separa tot restul; cu Ferral, Gisors nu discuta politică decât pe plan filozofic. Ferral susținea că simte nevoia de inteligență și, când nu era îndreptată împotriva lui, era adevărat ce spunea.

Se uită în jurul său: chiar în clipa în care se așeză, aproape toți își întoarseră privirile. În seara aceea, ar fi fost gata să-și ia bucătăreasa de soție, numai din plăcerea de a sfida această gloată. Îl exaspera faptul că toți imbecilii ăștia îi judecau faptele; cu cât îi va vedea mai puțin, cu atât va fi mai bine; îi propuse lui Gisors să meargă să bea pe terasă, în fața grădinii. Cu toate că era răcoare, picolii duseseră afară câteva mese.

– Credeți că poate fi cunoscută – cunoscută – o ființă omenească? îl întrebă pe Gisors. Se așezară lângă o lampă mică, al cărei cerc luminos dispărea în noaptea cufundată încet, încet în ceață.

Gisors îl privi. „N-ar avea atracție pentru psihologie, dacă și-ar putea impune voința.“

– O femeie? întrebă el.

– Are vreo importanță?

– Gândirea care tinde să descifreze o femeie are ceva erotic în ea… A voi să cunoști o femeie presupune întotdeauna putința de a o poseda sau de a te răzbuna pe ea…

O prostituată, la masa alăturată, îi zicea alteia: „Nu pot fi dusă așa de ușor. Ți-o spun: o femeie e geloasă pe mine, din cauza câinelui meu“.

– Cred, continuă Gisors, că apelul la rațiune încearcă să compenseze următoarele: cunoașterea unei ființe e un sentiment negativ; sentimentul pozitiv, realitatea, e neliniștea de a fi mereu străin de ființa iubită.

– Există oare iubire?

– Timpul face uneori să dispară această neliniște, numai timpul. Nu cunoști niciodată o ființă, încetezi însă câteodată să simți că nu o cunoști

(mă gândesc la fiul meu, desigur, și la… un alt băiat). A cunoaște cu ajutorul inteligenței e o ispită zadarnică de a sfida timpul…

– Funcția inteligenței nu se poate lipsi de realitate.

Gisors îl privi.

– Ce înțelegi prin „inteligență“?

– În general?

– Da.

Ferral cugetă.

– Stăpânirea mijloacelor de a constrânge realitățile sau oamenii.

Gisors avu un zâmbet imperceptibil. De fiecare dată când îi punea această întrebare interlocutorului său, oricine ar fi fost, răspundea prin portretul dorinței sale sau prin imaginea pe care și-o făcea despre el însuși. Privirea lui Ferral deveni însă deodată mai vie.

– Știi care era aici, în timpul primelor imperii, pedeapsa aplicată femeii pentru insultă adusă stăpânului? întrebă el. Ei bine, desigur, existau mai multe. Cea mai importantă, pare-se, era de a le lega pe aceste femei de o plută, cu mâinile și încheieturile tăiate, cu ochii scoși, și a le…

În timp ce vorbea, Gisors observa atenția crescândă și, poate, satisfacția cu care îl asculta Ferral.

– … lăsa să plutească de-a lungul fluviilor nesfârșite, până ce mureau de foame sau istovite, lângă amantul legat alături de ele pe aceeași plută…

– Amantul lor?

Cum se putea împăca o asemenea neatenție cu atenția sa concentrată, cu privirea sa? Gisors nu putea ghici că, în cugetul lui Ferral, nu exista nici un fel de amant; însă Ferral își veni în fire.

– Și cel mai curios, continuă Gisors, e că aceste legi pline de cruzime par să fi fost, până în secolul al IV-lea, redactate de înțelepți umani și buni, după câte știm despre viața lor particulară…

Gisors se uită la fața colțuroasă, cu ochi închiși, luminată de jos de lampa cea mică, o geană de lumină agățată de mustăți. Împușcături, în depărtare. Câtor vieți li se hotăra soarta în negura nopții? Privea fața asta puternic încordată din cauza vreunei umilințe venite din adâncul trupului și al sufletului, apărându-se împotriva ei cu forța derizorie pe care o reprezintă ranchiuna omenească; i se citea pe față ura dintre sexe, ca și cum, din sângele care continua să curgă din belșug pe pământul scăldat de el, ar fi trebuit să reînvie urile străvechi.

Noi împușcături, foarte apropiate de data asta, făcură să se clatine paharele pe masă.

Gisors era obișnuit cu împușcăturile care se auzeau în fiecare zi dinspre orașul chinezesc. Cu tot telefonul lui Kyo, aceste împușcături îl neliniștiră dintr-odată. Nu cunoștea importanța rolului politic jucat de Ferral, însă rolul acesta nu putea fi exercitat decât în slujba lui Jiang Jieshi. Socotea firesc să stea așezat alături de el – nu se simțea niciodată „compromis“, nici măcar față de sine însuși –, însă nu mai dori să-i vină într-ajutor. Noi împușcături, mai îndepărtate.

– Ce se petrece? întrebă el.

– Nu știu. Șefii albaștri și roșii au alcătuit împreună o mare proclamație de unitate. Se pare că se vor înțelege.

„Minte“, cugetă Gisors, „e cel puțin tot atât de bine informat ca și mine“.

– Roșii sau albaștri, zicea Ferral, culii tot culi vor fi; numai dacă nu vor muri. Nu crezi că e o stupiditate caracteristică speciei umane ca un om, care n-are decât o singură viață, să și-o poată pierde pentru o idee?

– Se întâmplă foarte rar ca un om să poată suporta − cum să-i spun oare? − condiția sa umană…

Se gândi la una dintre ideile lui Kyo: mobilul pentru care oamenii acceptă să înfrunte moartea, dincolo de interes, tinde mai mult sau mai puțin deslușit să îndreptățească condiția umană, întemeind-o pe demnitate: creștinismul pentru sclav, națiunea pentru cetățean, comunismul pentru muncitor. Nu avea însă chef să discute idei ale lui Kyo cu Ferral. Se adresă acestuia:

– Se pare că e întotdeauna nevoie de o otravă: țara asta are opiul; Islamul, hașișul; Occidentul, femeia… Poate că amorul e mai ales felul prin care cei din Occident încearcă să se elibereze de condiția lor umană…

Sub cuvintele sale, luneca un contracurent, nedeslușit și acoperind tipuri umane: Chen și omorul, Clappique și nebunia, Katov și revoluția, May și dragostea, el însuși și opiul… Numai Kyo rezista acestor tărâmuri.

– Mult mai puține femei s-ar culca, răspunse Ferral, dacă ar putea obține în poziție verticală frazele de admirație de care au nevoie și care reclamă patul.

– Și câți bărbați?

– Bărbatul însă poate și trebuie să nege femeia: acțiunea, numai acțiunea justifică viața și satisface pe omul alb. Ce-am crede dacă ni s-ar vorbi de un

mare pictor care nu creează tablouri? Un bărbat reprezintă suma actelor sale, a ceea ce a făcut, a ceea ce poate face. Nimic altceva. Eu nu reprezint ceea ce cutare întâlnire a unui bărbat sau a unei femei schimbă în viața mea; îmi urmez drumul meu, sunt…

– Ar fi trebuit însă ca drumul să fi fost desțelenit.

De când auzise ultimele împușcături, Gisors era hotărât să nu mai joace rolul celui care le justifică pe toate.

– Dacă nu de dumneata, atunci de un altul, nu-i așa? E ca și cum un general ar zice: cu soldații mei, sunt în stare să mitraliez orașul. Dar, dacă ar fi în stare să-l mitralieze, n-ar mai fi general… De altminteri, poate că oamenii sunt indiferenți față de putere… Ceea ce îi fascinează în această idee nu e puterea reală, ci iluzia bunului-plac. Puterea regelui e de a guverna, nu-i așa? Însă omul n-are poftă să guverneze: el are poftă să constrângă, dumneata ai spus-o. De a fi mai mult decât un om, într-o lume de oameni. A scăpa de condiția umană, spuneam. Nu puternic: atotputernic. Himera, căreia setea de putere nu-i este decât o justificare intelectuală, o reprezintă voința de a deveni zeitate: orice om visează să fie un zeu.

Spusele lui Gisors îl tulburau pe Ferral, dar starea sa de spirit nu era prielnică să le accepte. Dacă bătrânul nu-l justifica, nici nu-l va scăpa de obsesia sa.

– După părerea dumitale, de ce zeii nu posedă muritoarele decât îmbrăcând o înfățișare de oameni sau de animale?

Ferral se ridicase.

– Dumneata simți nevoia să pui în joc ceea ce e esențial din propriu-ți eu ca să simți foarte violent existența, spuse Gisors fără să-l privească.

Ferral nu ghicea că spiritul pătrunzător al lui Gisors își avea izvorul în faptul că în persoana interlocutorilor săi recunoștea fragmente din propria sa persoană și că s-ar fi putut realiza portretul său cel mai subtil contopind exemplele sale de perspicacitate.

– Un zeu poate poseda, continuă bătrânul cu un zâmbet plin de înțelesuri, însă nu poate cuceri. Idealul unui zeu, nu-i așa, e de a deveni om, știind că-și va redobândi puterea; iar visul omului e de a deveni zeu fără a-și pierde personalitatea…

Trebuia neapărat să se culce cu o femeie. Ferral plecă.

„Curios caz de înșelătorie prelungită“, gândea Gisors; „pe plan erotic, s-ar putea spune că Ferral își făurește despre sine, în seara asta, imaginea pe care

și-ar face-o despre el un mic burghez romanțios." Când, la puțin timp după război, Gisors intrase în contact cu puterile economice din Shanghai, nu mică i-a fost mirarea când a văzut că imaginea pe care și-o făcea despre capitalism n-avea nici o legătură cu realitatea. Aproape toți cei pe care îi întâlnise atunci își statorniciseră viața sentimentală într-un mod sau altul – și aproape întotdeauna sub forma căsătoriei: obsesia caracteristică marelui om de afaceri, când nu e un moștenitor întâmplător, nu se împacă cu cheltuirea energiei în erotism. „Capitalismul modern", explica el studenților săi, „e mai mult voință de organizare decât de putere…"

Ferral, în automobil, cugeta că relațiile sale cu femeile erau mereu aceleași și absurde. Poate că iubise, altădată. Altădată. Care psiholog beat mort avusese ideea de a numi dragoste sentimentul care îi otrăvea acum viața? Dragostea este o obsesie exaltată; femeile pe care le avusese îl obsedau, e adevărat, dar ca o dorință de răzbunare. Era pe cale să dea socoteală femeilor, el, care nu accepta nici un fel de judecată a altcuiva. Femeia care l-ar fi admirat dăruindu-i-se cu totul, împotriva căreia n-ar fi trebuit să lupte, nici n-ar fi existat în ochii săi. Era condamnat să aibă de-a face cu cochetele sau cu prostituatele. Refugiul era în trupurile lor. Din fericire. Dacă nu… „Vei muri, dragul meu, fără să-ți fi dat seama că o femeie este o ființă omenească…" Din punctul ei de vedere, poate; nu dintr-al lui. O femeie, o ființă omenească! O senzație de odihnă, o călătorie, un dușman.

Luă în trecere o curtezană chinezoaică dintr-una din casele de pe Nanjing Road: o fată cu o figură grațioasă și blândă. Alături de el, în automobil, cu mâinile așezate cuminte pe țiteră, semăna cu o statuetă Tang. Ajunseră, în sfârșit, la el acasă. Urcă scările înaintea ei, cu pași greoi, care erau de obicei iuți. „Să adorm", cugeta el… Somnul însemna pacea. Trăise, luptase, crease; sub toate aceste aparențe, în adâncuri, regăsea realitatea unică, bucuria de a se abandona, de a abandona pe țărm, ca pe trupul unui tovarăș înecat, ființa aceasta, pe sine însuși, ființă căreia trebuia să-i redea viața în fiecare zi. „În fond, de atâția ani, singurul lucru pe care mi l-am dorit întotdeauna este să dorm…"

Ce altceva mai bun putea aștepta de la femeia asta tânără, ai cărei papuci, în urma sa, răsunau la fiecare pas făcut pe câte o treaptă a scării, decât un leac de dormit? Intrară în fumoar: o încăpere mică cu divanuri acoperite de covoare din Mongolia, aranjată mai mult pentru a da frâu liber senzualității

decât visării. Pe pereți, o acuarelă mare din prima perioadă a lui Kama, un steag tibetan. Femeia puse țitera pe un divan. Pe un platou, instrumente vechi cu mâner de jad, cu diverse ornamente, nu prea practice, ale cuiva care nu le folosește. Ea întinse mâna spre ele; cu un gest, el o opri. O împușcătură îndepărtată mișcă acele de pe tavă.

– Vreți să cânt?

– Nu acum.

Îi privea trupul, dezvăluit și învăluit în același timp de rochia strâmtă, de culoare mov, cu care era îmbrăcată. Știa că e uluită (încalci obiceiurile culcându-te cu o curtezană fără ca ea să fi cântat, vorbit, servit la masă sau pregătit pipele. Altfel, de ce nu te-ai adresa prostituatelor?).

– Nu vreți nici să fumați?

– Nu. Dezbracă-te!

Ar fi avut poftă să-i ceară să se dezbrace de tot, însă ea ar fi refuzat. Lăsase aprinsă numai o lampă de noapte. „Erotismul“, cugetă el, „e o autoumilire sau umilirea altuia, poate că a amândurora. O idee, e foarte limpede…“ Ea era, de altfel, mai ispititoare așa, în cămașa chinezească lipită de trup; el însă era foarte puțin excitat, sau poate că era ațâțat doar de supunerea trupului care îl aștepta, în timp ce el nu făcea nici o mișcare. Plăcerea lui izvora din faptul că se închipuia în locul partenerei, era limpede; a partenerei constrânse; constrânse de el. La urma urmei, nu se culca niciodată decât cu sine însuși, nu putea însă să o realizeze decât cu condiția de a nu fi singur. Înțelegea acum ceea ce Gisors bănuise doar: adevărat, setea sa de putere nu-și atingea niciodată țelul, nu trăia decât din schimbarea sa perpetuă; dar, chiar dacă n-ar fi posedat în viața sa nici o femeie, posedase, avea să posede, prin chinezoaica ce-l aștepta, singurul lucru de care era lacom: pe sine însuși. Avea nevoie de ochii altora ca să se poată vedea, de simțurile alteia pentru a se simți pe sine însuși. Privi pictura tibetană: deasupra unei lumi palide unde rătăceau călători, două schelete cu totul asemănătoare se îmbrățișau în extaz. Se apropie de femeie.

Ora zece și jumătate

„Numai de n-ar întârzia mașina“, gândi Chen. În întunericul deplin din jur, n-ar fi fost atât de sigur de ținta sa, iar ultimele felinare vor fi în curând stinse. Noaptea deznădăjduită a orezăriilor și a mlaștinilor Chinei pătrunsese în bulevardul aproape pustiu. Luminile tulburi, caracteristice

orașelor în ceață, care se strecurau prin crăpăturile obloanelor întredeschise, prin geamurile astupate, se stingeau una câte una; ultimele licăriri se agățau de șinele ude, de sârmele de telegraf; se micșorau din clipă în clipă; în curând, Chen nu le mai văzu decât pe reclamele verticale, acoperite cu caractere aurite. Noaptea asta cețoasă era ultima sa noapte și era mulțumit că-i așa. Va sări în aer odată cu mașina, într-o suită de fulgere care vor ilumina o clipă bulevardul hidos și vor stropi un zid cu o jerbă de sânge. Își aminti de cea mai veche legendă chinezească: oamenii sunt viermii pământului. Trebuia ca terorismul să devină o religie. Mai întâi, singurătate: teroristul să hotărască singur, să execute singur; întreaga forță a poliției constă în denunț; atentatorul care acționează singur nu riscă să se denunțe el însuși. Singurătate supremă, pentru că îi este foarte greu celui ce trăiește în afara lumii să nu-i caute pe ai săi. Chen cunoștea obiecțiile aduse terorismului: represiune polițienească împotriva muncitorilor, încurajarea fascismului. Represiunea nu putea fi mai violentă, fascismul, mai evident. Poate că el și Kyo nu-și dedicau gândul acelorași oameni. Nu se punea acum problema de a-i salva în sânul clasei lor, pentru a o elibera, pe cei mai buni dintre oamenii zdrobiți, ci de a da un sens înseși înfrângerii lor. A oferi un țel imediat individului fără speranță și a înmulți atentatele nu cu ajutorul unei organizații, ci al unei idei: a reînvia martirii. Pei, cu scrisul său, se va face ascultat, deoarece el, Chen, n-a ezitat să înfrunte moartea: știa ce pondere capătă gândirea pentru care s-a vărsat sânge. Tot ce nu reprezenta gestul său hotărât se dizolva în noapte, la adăpostul căreia rămânea ascuns automobilul ce urma să apară curând. Pâcla, îngroșată de fumul vapoarelor, făcea să dispară, încetul cu încetul, la capătul bulevardului, trotuarele ce nu erau încă pustii: trecători grăbiți mergeau unul în spatele celuilalt, depășindu-se rar, ca și cum războiul ar fi impus orașului o ordine atotputernică. Liniștea deplină în care pășeau dădea mișcărilor lor o înfățișare aproape fantastică. Nu duceau pachete, coșuri, nu împingeau cărucioare; în noaptea asta, păreau că merg fără nici un țel. Chen se uita la toate umbrele acestea care se scurgeau fără zgomot către fluviu, cu o mișcare de neînțeles, regulată; nu era oare Destinul însuși, forța care îi împingea către capătul bulevardului unde arcul luminos, format din firme abia vizibile pe fondul întunecos al fluviului, părea să reprezinte înseși porțile morții? Desenate parcă pe un fundal tulbure, anunțurile enorme se pierdeau în această lume tragică și nedeslușită, ca în adâncul veacurilor; și,

de parcă ar fi apărut și el, nu de la statul-major, ci din timpurile lui Buddha, claxonul militar de la mașina lui Jiang Jieshi începu să răsune înăbușit la capătul șoselei aproape pustii. Chen strânse cu recunoștință bomba sub braț. Numai farurile se deslușeau în ceață. Aproape imediat, având înainte Fordul de gardă, țâșni mașina; încă o dată, lui Chen i se păru că înaintează extraordinar de repede. Trei cărucioare împiedicară deodată trecerea, iar amândouă mașinile încetiniră. Încercă să-și recapete suflul.

Cărucioarele se dădură la o parte. Trecu Fordul, venea mașina: o mașină mare, americană, păzită de doi polițiști agățați de scări; lăsa o asemenea senzație de forță, încât Chen simți că, dacă n-ar înainta, dacă ar aștepta, s-ar retrage fără voia sa. Apucă bomba de toartă, ca pe o sticlă de lapte. Mașina generalului, enormă, se afla la cinci metri. Fugi spre ea cu o bucurie asemănătoare extazului, se aruncă înaintea ei, cu ochii închiși.

Își veni în fire câteva secunde mai târziu: nici nu simțise, nici nu auzise trosnetul oaselor la care se aștepta, se scufundase într-un cerc orbitor. Nu mai avea vestă. În mâna dreaptă ținea o bucată din capota mașinii, plină de noroi sau de sânge. La câțiva metri distanță, o grămadă de sfărâmături înroșite, luciul unei sticle sparte, pe care se răsfrângea un ultim licăr de lumină, niște… Începea să nu mai deslușească nimic; începea să simtă durerea care, în mai puțin de o secundă, ajunse peste puterile conștiinței. Nu mai vedea limpede. Simțea totuși că piața era încă pustie; polițiștii se temeau oare de o a doua bombă? Toată carnea-i țipa de suferință, de o suferință ce nu putea fi localizată: totul în el nu era decât durere. Se apropia cineva. Își aminti că ar trebui să ia revolverul. Încercă să ajungă la buzunarul pantalonului. Nici buzunar, nici pantalon, nici picior: numai carne sfârtecată. Celălalt revolver, în buzunarul de la cămașă. Nasturele se rupsese. Apucă arma de țeavă, o întoarse fără să știe cum, trase din instinct cu degetul gros piedica. Deschise, în sfârșit, ochii. Totul se învârtea în jurul lui, încet și irezistibil, într-un cerc foarte mare și totuși nu exista nimic altceva în afară de durere. Un polițist se afla foarte aproape. Chen ar fi vrut să-l întrebe dacă Jiang Jieshi murise, însă o asemenea dorință o avea în altă lume; în lumea de aici, chiar și această moarte îi era indiferentă.

Izbind cu toată puterea, polițistul îl întoarse cu o lovitură de picior în coaste. Chen urlă, trase înainte, la întâmplare, iar smucitura revolverului îl făcu să simtă și mai acut durerea care i se părea nemărginită. Va leșina sau va muri. Făcu cea mai cumplită sforțare din viața sa, izbuti să-și vâre în

gură țeava revolverului. Prevăzând noua smucitură, mai dureroasă decât cea dinainte, nu se mai mișcă. O lovitură furioasă de călcâi a unui polițist îi crispă toți mușchii: trase fără să-și dea seama.

Băutură pe bază de orez fermentat

Termen preluat din engleză: *kidnapped* – „răpit“

Restrângerea producției de cauciuc în întregul Imperiu Britanic (principalul producător al lumii), având drept scop să ridice cursul cauciucului, coborât atunci sub prețul de cost (n.a.)

Regină mitică a Lydiei, care s-a măritat cu eroul grec Hercule după ce mai întâi l-a obligat să se îmbrace în straie femeiești și să toarcă la picioarele ei; simbolizează puterea pe care femeile o au îndeobște asupra bărbaților.

Soția lui Hercule; părăsită de acesta, i-a dat să îmbrace, pentru a-i recâștiga dragostea, o cămașă otrăvită dăruită de centaurul Nessus, cămașă care i-a provocat eroului moartea.

Partea a cincea

Ora unsprezece și un sfert

Prin ceață, automobilul o apucă pe o alee lungă, acoperită cu nisip, care ducea către un tripou. „Mai am încă vreme să urc“, gândi Clappique, „înainte de a merge la Black Cat“. Era hotărât să nu lipsească de la întâlnirea cu Kyo, atât din pricina banilor pe care-i aștepta de la el, cât și pentru că, de data asta, poate că va reuși nu numai să-l prevină, ci să-l și salveze. Obținuse fără dificultăți informațiile pe care i le ceruse Kyo; agenții de poliție știau că pentru ora unsprezece era prevăzută o mișcare a trupelor speciale ale lui Jiang Jieshi, iar toate comitetele comuniste vor fi încercuite. Acum nu mai era cazul să se spună: „Reacțiunea e iminentă“, ci „Nu treceți astă-seară pe la nici un comitet“. Nu uitase că Kyo trebuia să fie undeva înainte de ora unsprezece și jumătate. În noaptea asta avea, deci, loc vreo întrunire comunistă, pe care Jiang Jieshi avea de gând s-o nimicească. Ceea ce știau polițiștii era câteodată neadevărat, însă coincidența era prea evidentă. Kyo, înștiințat, ar fi putut amâna întrunirea sau, dacă era prea târziu, să nu se ducă la ea. „Dacă îmi dă o sută de dolari, voi avea, poate, destui bani: o sută și încă o sută șaptesprezece procurați în după-masa asta pe căi simpatice și la fel de ilegale fac două sute șaptesprezece. Dar poate că nu va avea nimic la el: de data asta, nu trebuie să procure arme «cu cheie». Să încercăm mai întâi să ne descurcăm singuri.“ Automobilul opri. Clappique, în smoching, întinse doi dolari. Șoferul, în capul gol, îi mulțumi cu un zâmbet larg; cursa costa un dolar.

– Ți-am dat bacșișul ca să-ți cumperi o pălărie mică, rotundă și bombată.

Și, cu degetul arătător ridicat, de parcă ar fi proclamat un mare adevăr:

– Am zis: *rotundă și bombată*.

Șoferul porni.

– Din punct de vedere al simțului plastic, caracteristic tuturor oamenilor cultivați – continuă Clappique înfipt în mijlocul pietrișului de pe alee –, unui asemenea personaj i se potrivește o pălărie *rotundă și bombată*.

Automobilul plecase. Nu se adresa decât nopții; și, de parcă ea i-ar fi răspuns, parfumul de merișor și de salbă udă se înălță din grădină. Parfumul amar era Europa. Baronul își pipăi buzunarul drept și, în loc de portofel, simți revolverul: portofelul era în buzunarul stâng. Privi ferestrele întunecoase, abia distincte. „Să ne gândim.“ Știa că încerca doar să prelungească această clipă, în care nu se angajase încă în joc, în care mai exista încă posibilitatea de a fugi. „Poimâine, dacă va ploua, se va simți aici mirosul ăsta; și eu voi fi poate mort… Mort? Ce zic? Nebunie! Taci! Eu sunt nemuritor.“ Intră, urcă la primul etaj. Zgomotul de jetoane și glasul crupierului păreau că urcă și coboară odată cu norii de fum. Picolii dormeau; dar detectivii ruși din poliția secretă, cu mâinile în buzunarele vestonului (cu dreapta ținând Coltul), rezemați de pervazurile ușii sau plimbându-se nepăsători, nu dormeau. Clappique intră în salonul cel mare: în fumul des ca o pâclă, unde scoicile ce împodobeau pereții străluceau nedeslușit, alternant ca niște pete – negrul smochingurilor, albul umerilor –, se aplecau asupra mesei verzi.

– Hello, Toto! se auzi strigătul unor voci.

Deseori, la Shanghai, baronul era poreclit Toto. Și totuși nu venise aici decât la întâmplare, să fie chibițul unor prieteni: el nu era jucător. Cu brațele deschise, cu aerul tatălui cumsecade care își regăsește cu bucurie copiii:

– Bravo! Sunt emoționat că mă pot alătura acestei mici petreceri de familie…

Crupierul aruncă bila; nimeni nu-i mai acorda atenție. Aici nu era prețuit la valoarea sa: ăștia n-aveau nevoie de divertisment. Fețele și privirea lor erau ațintite spre bilă, într-o disciplină absolută.

Avea o sută șaptesprezece dolari. Să joace pe un singur număr ar fi fost prea primejdios. Dintru început se hotărî să mizeze cu soț.

– Dă-mi câteva jetoane drăguțe, mici, spuse el distribuitorului.

– În sumă de?

– De douăzeci.

Hotărî să joace de fiecare dată un jeton; întotdeauna cu soț. Avea nevoie să câștige cel puțin trei sute de dolari.

Puse miza. Ieși cinci. Pierdu. Neimportant, neinteresant. Miză din nou, tot cu soț. Doi. Câștigă. Din nou, șapte. Pierdu. Apoi, nouă: pierdu. Patru: câștigă. Trei: pierdu. Șapte, unu: pierdu. Pierdu optzeci de dolari. Nu-i mai rămânea decât un jeton.

Ultima sa miză.

O azvârli cu mâna dreaptă; nu mișcă stânga; de parcă nemișcarea bilei i-ar fi înțepenit mâna. Și, totuși, această mână îl trăgea spre sine însuși. Își aminti brusc: nu mâna îl tulbura, ci ceasul de la încheietura mâinii. Unsprezece și douăzeci și cinci.

Îi mai rămâneau numai cinci minute până la întâlnirea cu Kyo.

Când mizase penultima oară, fusese sigur că va câștiga: chiar dacă urma să piardă, nu putea pierde atât de repede. Greșise că nu luase în seamă pierderea primei mize; cu siguranță că prevestea ghinion. De obicei însă, la ultima miză câștigi; iar cifre fără soț ieșiseră de trei ori la rând. De la venirea lui, totuși, cifrele fără soț ieșeau mai des decât cele cu soț, era limpede, întrucât pierdea… Să schimbe, să joace fără soț? Ceva nedeslușit însă îl îndemna acum să rămână pasiv, să se supună: i se păru că venise pentru asta. Orice gest ar fi fost un sacrilegiu.

Miză tot pe cifrele cu soț.

Crupierul lansă bila. Ea porni încet, ca de obicei, păru că șovăie. De la început, Clappique nu văzuse ieșind nici roșu, nici negru. Căsuțele acestea aveau acum cele mai mari șanse. Bila continua să se învârtă. De ce nu mizase pe roșu? Mișcarea bilei se încetini. Ea se opri la doi. Câștigă.

Trebuia să treacă cei patruzeci de dolari pe șapte și să joace numărul. Era evident: de acum înainte trebuia să părăsească fâșia cu soț. Puse cele două jetoane și câștigă. Crupierul împinse spre el paisprezece jetoane, iar când le pipăi, descoperi cu uimire că putea câștiga: nu era o iluzie, o loterie fantastică cu câștigători necunoscuți. I se păru dintr-odată că banca îi datora bani nu pentru că mizase pe numărul câștigător, nu pentru că pierduse mai întâi; ci din vecii vecilor, pentru fantezia și libertatea sa de spirit; că această bilă punea norocul în slujba sa pentru a-i plăti toate datoriile sorții. Totuși, dacă ar miza din nou pe un număr, ar pierde. Lăsă două sute de dolari la fără soț – și pierdu.

Revoltat, părăsi o clipă masa de joc și se apropie de fereastră.

Afară, noapte. Sub copaci, semnalele roșii din spatele mașinilor. Dincolo de geamuri auzi o mare rumoare de voci, râsete și, dintr-odată, fără a desluși cuvintele, o frază rostită cu mânie. Patimi… Ce fel de viață idioată și fără vlagă duceau toate ființele care umblau prin ceață? Nici măcar umbre: voci în noapte. În această sală pulsa sângele vieții. Cei care nu jucau nu erau

oameni. Tot trecutul său nu era decât o nebunie prelungită? Se întoarse la masă.

Miză din nou șaizeci de dolari pe cifrele cu soț. Bila asta, a cărei mișcare se încetinea, era o ursită și, în primul rând, ursita sa. Nu lupta împotriva unei făpturi, ci împotriva unui soi de zeu; iar acest zeu era el însuși. Bila porni din nou.

Regăsi îndată tulburarea pasivă pe care o căuta: din nou i se păru că-și apucă viața, că o atârnă de bila asta neînsemnată. Grație ei, îi putea mulțumi pentru întâia oară, laolaltă, pe cei doi Clappique din care era alcătuit, cel care voia să trăiască și cel care voia să fie distrus. De ce să se mai uite la ceas? Îl alungă pe Kyo într-o lume de vis; i se părea că riscă în această bilă nu vreo miză, ci întreaga sa viață – nemaiîntâlnindu-l pe Kyo, pierdea orice șansă de a mai găsi bani – și viața altuia; faptul că acest altul nu o știa dădea bilei, ale cărei spirale deveneau tot mai leneșe, viața unei conjuncții a planetelor, a bolilor mortale, a acelor lucruri de care cred oamenii că le atârnă destinul. Ce legătură avea cu banii bila care șovăia ca un bot de animal în fața găurilor și cu ajutorul căreia își îmbrățișa propria-i soartă, singura modalitate pe care o găsise vreodată de a se poseda pe sine însuși! Să câștige, nu pentru a fugi, ci pentru a rămâne, pentru a risca și mai mult, pentru ca miza libertății sale redobândite să facă gestul și mai absurd! Sprijinindu-se pe antebraț, nemaiuitându-se măcar la bila care continua să se învârtă din ce în ce mai încet, tremurând din mușchii pulpelor și ai umerilor, descoperea însuși sensul jocului, frenezia de a pierde.

Aproape toți pierdeau. Fumul umplu sala odată cu o destindere deznădăjduită a nervilor și cu zgomotul jetoanelor strânse de lopățică. Clappique știa că nu terminase încă. La ce bun să mai păstreze cei șaptesprezece dolari? Scoase biletul de zece și îl puse pe soț.

Era atât de sigur că va pierde, încât nu mizase tot – de parcă ar fi vrut să-și ofere iluzia că pierderea durează mai mult timp. Îndată ce bila începu să șovăie, mâna sa dreaptă o urmări, dar stânga rămase fixată de masă. Înțelegea acum viața intensă a instrumentelor de joc: bila asta nu era o bilă ca toate celelalte – ca acelea de care nu te folosești la joc; chiar și șovăiala învârtirii ei era plină de viață: mișcarea, în același timp fatală și leneșă, era atât de nehotărâtă pentru că de ea atârna soarta unor vieți. În timp ce bila se învârtea, nici un jucător nu trăgea din țigara aprinsă. Bila intră într-o alveolă roșie, ieși afară, mai rătăci încă, și apoi intră la nouă. Cu mâna stângă

așezată pe masă, Clappique schiță imperceptibil gestul de a o smulge de acolo. Pierduse și de data asta.

Cinci dolari pe soț: ultimul jeton.

Bila lansată descria cercuri mari, încă fără viață. Totuși, ceasul îi abătea lui Clappique privirea. Nu-l purta la încheietura mâinii, ci dedesubt, acolo unde se ia pulsul. Așeză mâna pe masă în așa fel încât izbuti să nu mai zărească decât bila. Descoperea că jocul e o sinucidere fără moarte: îi era de ajuns să pună acolo banii, să privească bila și să aștepte, cum ar fi așteptat după ce ar fi înghițit otravă; otravă mereu reînnoită, mândru că o ia. Bila se opri la patru. Câștigă.

Câștigul îi fu aproape indiferent. Totuși, dacă ar fi pierdut… Câștigă încă o dată, pierdu din nou. Îi mai rămâneau din nou patruzeci de dolari, voia însă să retrăiască emoția ultimei mize. Mizele se adunaseră pe roșu, care nu ieșise de mult. Căsuța, către care se îndreptau aproape toate privirile jucătorilor, îl fascina și pe el; să părăsească numerele cu soț i se părea totuna cu abandonarea luptei. Miză cei patruzeci de dolari pe soț. Niciodată vreo miză nu va avea valoarea acesteia: poate că Kyo nu plecase încă: peste zece minute cu siguranță că nu-l va mai putea ajunge din urmă; acum însă, mai exista o posibilitate. Acum, acum, își juca ultimii bani, viața lui și a altuia, mai ales a altuia. Știa că îl predase pe Kyo; Kyo era înlănțuit de bilă, de masa aceasta, iar el, Clappique, el era bila, stăpâna tuturor și a lui însuși – a lui care în timpul ăsta o privea, trăind cum nu trăise niciodată, ieșit din fire, istovit de o rușine amețitoare.

Ieși la ora unu; „cercul“ se închidea. Mai avea optzeci de dolari. Aerul de afară îl răcori ca aerul de pădure. Ceața nu mai era atât de deasă ca la ora unsprezece. Poate că plouase: totul era ud. Cu toate că nu vedea în noapte nici merișorii, nici salbele, ghicea frunzișul lor întunecos după mirosul amărui. „E curios“, gândi el, „cum s-a putut afirma de atâtea ori că senzațiile jucătorului se nasc din nădejdea de câștig! E ca și cum s-ar spune că oamenii se bat în duel pentru a deveni campioni de scrimă…“ Se părea însă că seninătatea nopții alungase odată cu ceața toate neliniștile, toate durerile oamenilor. Totuși, salve, departe. „Au început din nou să împuște…“

Părăsi grădina; încercând să nu se gândească la Kyo, începu să se plimbe. Copacii erau din ce în ce mai rari. Dintr-odată, răzbătând prin urmele de ceață, apăru la suprafața lucrurilor lumina mată a lunii. Clappique ridică

ochii. Luna tocmai ieșise dintr-un țărm sfâșiat de nori fără viață și o cârmea încet către o prăpastie uriașă, întunecată și transparentă ca un lac, în ale cărui adâncuri se zăresc o puzderie de stele. Lumina ei, din ce în ce mai puternică, dădea tuturor acestor case, închise, orașului în întregime părăsit, o viață astrală, de parcă atmosfera lunii, odată cu lumina ei, s-ar fi instalat brusc în liniștea nemărginită de aici. Totuși, dincolo de acest decor de astru mort, existau oameni. Aproape toți dormeau, și viața neliniștită a somnului se asemăna cu acea pustietate de cetate scufundată, de parcă ar fi reprezentat și viața unei alte planete. „Există în O mie și una de nopți orășele pline de oameni adormiți, părăsite de secole cu moscheile lor sub lumina lunii, orașe dormind în pustiu… Și cu toate astea, poate că voi crăpa.“ Moartea, chiar moartea lui, nu era foarte adevărată în această atmosferă atât de puțin omenească, încât se simțea aici ca un nepoftit. Iar cei ce nu dormeau? „Sunt unii care citesc, care se mistuie (ce expresie frumoasă!). Cei care fac dragoste.“ Viața viitoare fremăta dincolo de toată tăcerea aceasta. Omenire furioasă, pe care nimic n-o putea elibera de ea însăși! Duhoarea cadavrelor din orașul chinezesc trecu prin fața sa, odată cu vântul care bătea din nou. Clappique trebui să facă un efort ca să poată respira: reapărea neliniștea. Suporta mai ușor moartea decât duhoarea ei. Ea punea stăpânire încetul cu încetul pe acest decor, care ascundea nebunia lumii sub o liniște de veșnicie, și, în timp ce vântul sufla fără un cât de mic vâjâit, luna atingea țărmul opus și totul se scufundă din nou în întuneric. „Ca într-un vis.“ Însă duhoarea groaznică îl rechema la viață, la noaptea neliniștită în care felinarele, mai înainte aburite, desenau acum rotocoale mari, de lumini vibrânde, pe trotuarele unde ploaia ștersese urma pașilor.

Unde s-o pornească? Era nehotărât. N-ar putea să-l uite pe Kyo chiar dacă ar încerca să doarmă. Străbătea acum o stradă cu baruri mici, cu bordeie minuscule, având firmele scrise în limbile tuturor națiunilor maritime. Intră în primul.

Se așeză aproape de geam. Cele trei chelnerițe – o metisă, două albe – erau așezate lângă clienți, dintre care unul se pregătea să plece. Clappique așteptă, privi afară: nimic, nici măcar un marinar. Departe, împușcături. Tresări voit: o chelneriță solidă, blondă, care era acum liberă, venea să se așeze lângă el. „Un Rubens“, cugetă el, „însă imperfect: aparține parcă lui Jordaens. Taci!“ Învârti pălăria cu degetul arătător, cu toată iuțeala, o aruncă în sus, o prinse de margini cu gingășie și o așeză pe genunchii femeii.

– Ai grijă, scumpă prietenă, de această pălărie mmică. E unică în Shanghai. Pe deasupra, e și domesticită.

Femeia hohoti: era hazliu. Iar veselia dădu viață obrazului ei, până atunci încremenit.

– Bem sau urcăm? întrebă ea.

– Amândouă.

Aduse Schiedam.

– E o specialitate a casei.

– Zău? întrebă Clappique.

Ea ridică din umeri.

– Ce-mi pasă de asta?

– Ai neplăceri?

Ea îl privi. Cu chefliii ăștia, trebuia să fii bănuitoare. Totuși, era singur, n-avea pe cine să amuze; și părea într-adevăr că nu-și bate joc de ea.

– Ce altceva vrei să fac într-o asemenea viață?

– Fumezi?

– Opiul este prea scump. Îmi pot face injecții, bineînțeles, însă mi-e frică; cu acele murdare poți căpăta abcese și, dacă ai abcese, ești dată afară. Se găsesc zece femei pentru un loc. Și apoi…

„Flamandă“, gândi el… Îi tăie vorba:

– Poți găsi opiu și mai ieftin. Eu dau doi dolari șaptezeci și cinci…

– Și tu ești din Nord?

Clappique îi dădu o cutie fără să-i răspundă. Îi era recunoscătoare – pentru că întâlnise un compatriot și pentru darul ce i-l oferea.

– E prea scump pentru mine… Însă ăsta nu m-a costat mult. Voi mânca din el noaptea asta.

– Nu-ți place să fumezi?

– Crezi, deci, că am o pipă? Ce-ți închipui?

Zâmbi cu amărăciune, dar mulțumită. Îi reveni însă neîncrederea obișnuită:

– De ce mi-o dăruiești?

– Lasă… Îmi face plăcere. Am făcut și eu parte „din lumea asta“.

Într-adevăr, nu avea aerul unui nătărău. Dar cu siguranță că nu mai făcea parte din „lumea asta“ de mult timp. (Simțea câteodată nevoia să-și inventeze biografii complete, însă destul de rar.) Se apropie de el, pe banchetă.

– Încearcă numai să fii drăguță: va fi ultima oară când mă voi culca cu o femeie…

– Nu pricep, de ce?

Avea o gândire înceată, fără a fi însă proastă.

– Vrei să te sinucizi?

Nu era primul. Luă între mâinile ei mâna lui Clappique așezată pe masă și o sărută, cu un gest stângaci și aproape matern.

– Păcat… Vrei să urcăm?

Auzise spunându-se că o asemenea dorință îi apucă câteodată pe bărbați înainte de a muri. Ea însă nu îndrăznea să se scoale prima: ar fi avut senzația că-i grăbește sinuciderea. Păstrase mâna lui într-ale ei. Prăbușit pe banchetă, cu picioarele încrucișate și brațele strânse lângă trup, ca o insectă chircită de frig, cu nasul în vânt. Se uita la ea parcă de departe, cu toate că trupurile lor erau lipite. Deși nu băuse decât foarte puțin, era beat de iluzia, de căldura, de universul imaginar pe care îl crea: când zicea că se va omorî, nu credea ce spune; dar pentru că ea îl credea, se cufunda într-o lume unde adevărul dispărea. Nu era nici adevărat, nici neadevărat, era trăit. Și pentru că nu mai existau nici trecutul pe care îl inventase, nici gestul elementar și presupus atât de apropiat pe care se bizuia în raporturile sale cu femeia de lângă el, totul dispărea. Lumea încetase să-i fie o povară. Eliberat, trăia numai într-o lume a viselor, pe care o inventase, sigur de legătura impalpabilă pe care o creează în fața morții sentimentul de compătimire între oameni. Senzația de beție era atât de puternică, încât mâna îi tremura. Femeia simți și crezu că tremură de groază!

– Nu e chip să rezolvi… Într-un fel?

– Nu.

Pălăria, în colțul mesei, părea că-l privește cu ironie. O aruncă pe banchetă, cu un bobârnac.

– O poveste de dragoste? întrebă ea în continuare.

O salvă pârâi în depărtare. „De parcă n-ar fi destui cei care vor trebui să moară în noaptea asta“, cugetă ea.

El se ridică fără să-i fi răspuns. Ea crezu că întrebarea ei îi răscolea amintirile. Cu toate că era curioasă să afle, ar fi vrut să-i ceară iertare, dar nu îndrăzni. Se ridică și ea. Urcară.

Când ieși – nu-și întoarse capul, știa însă că ea îl urmărea cu privirea prin geam –, nici cugetul, nici senzualitatea nu-i erau potolite. Reapăruse ceața.

După un sfert de oră de mers (aerul răcoros al nopții nu-l calma), se opri în fața unui bar portughez. Geamurile nu-și pierduseră lustrul. La o oarecare distanță de clienți, o brună slăbuță, cu ochii foarte mari, acoperindu-și sânii cu mâinile de parcă ar fi vrut să-i apere, contempla noaptea. Clappique o privi fără să se miște. „Sunt ca o femeie care nu știe ce va mai stoarce de la ea un nou amant… Hai să ne sinucidem cu femeia asta.“

Ora unsprezece și jumătate

Kyo și May așteptaseră în vacarmul de la Black Cat.

Ultimele cinci minute. Trebuiau să fi fost plecați de acum: Kyo era mirat că nu venise Clappique (adunase pentru el aproape două sute de dolari), însă nu din cale-afară: de fiecare dată când Clappique se purta așa, semăna atât de mult cu sine însuși, încât îi surprindea numai pe jumătate pe cei care îl cunoșteau. La început, Kyo îl socotise un extravagant destul de pitoresc, îi era însă recunoscător că îl prevenise și, încetul cu încetul, se simțea cuprins față de el de o simpatie reală. Totuși, începea să se îndoiască de valoarea informației pe care i-o dăduse baronul, iar întâlnirea ratată de acum îl făcea să se îndoiască și mai mult.

Cu toate că nu se sfârșise foxtrotul, se stârni o mare îmbulzeală în direcția unui ofițer al lui Jiang Jieshi care tocmai intrase: unele perechi întrerupseră dansul, se apropiară, și cu toate că Kyo nu auzi nimic, ghici că era vorba de un eveniment important. May se îndrepta de acum spre grup: la Black Cat, o femeie putea fi suspectată din orice, deci și din nimic. Se întoarse foarte repede.

– A fost lansată o bombă împotriva automobilului lui Jiang Jieshi, îi spuse ea pe șoptite. Nu se afla în mașină.

– Atentatorul? întrebă Kyo.

Se înapoie către grup și se întoarse urmată de un tip care voia cu orice preț ca ea să danseze cu el; o lăsă însă în pace de îndată ce văzu că nu era singură.

– A scăpat, spuse ea.

– Să sperăm…

Kyo știa cât de inexacte sunt aproape întotdeauna asemenea informații. Era însă puțin probabil ca Jiang Jieshi să fi fost ucis: însemnătatea acestei morți era atât de mare, încât ofițerul n-ar fi putut-o ignora. „O să aflăm la Comitetul Militar“, spuse Kyo. „Să mergem chiar acum acolo.“

Dorea prea mult ca Chen să fi scăpat, încât să se îndoiască cu totul. Fie că Jiang Jieshi se mai afla încă la Shanghai sau plecase la Nanjing, atentatul ratat conferea întrunirii Comitetului Militar o importanță hotărâtoare. Totuși, la ce se putea aștepta? Transmisese, după-masă, informația lui Clappique unui comitet central, străduindu-se să fie neîncrezător: știrea despre lovitura de forță pregătită de Jiang Jieshi adeverea prea străveziu tezele lui Kyo, pentru ca, venind din partea sa, confirmarea să nu-și piardă valoarea. De altfel, comitetul miza pe unire, nu pe luptă: câteva zile mai înainte, șeful politic al roșiilor și unul din șefii albaștrilor pronunțaseră la Shanghai discursuri mișcătoare. Iar eșecul luării cu asalt de către mulțime a concesiunii japoneze, la Hankou, începea să evidențieze că roșii erau paralizați chiar în China Centrală; trupele manciuriene se îndreptau spre Hankou, care trebuia să li se împotrivească, înainte de a se lupta cu trupele lui Jiang Jieshi… Kyo înainta în ceață, alături de May, fără a scoate o vorbă. În cazul în care comuniștii ar fi trebuit să lupte în noaptea asta, abia ar fi putut să se apere. Fie că predaseră sau nu ultimele lor arme, cum ar fi putut să lupte, unul contra zece, în dezacord cu instrucțiunile Partidului Comunist Chinez, împotriva unei armate care le-ar fi opus unitățile sale de voluntari burghezi înarmați ca armatele europene și dispunând de avantajul ofensivei? Luna trecută, întregul oraș era de partea armatei revoluționare unite; dictatorul era reprezentantul străinătății, orașul era naționalist; mulțimea mic-burgheză era democrată, dar nu comunistă; armata, de data asta, se afla aici, amenințătoare, nu fugind spre Nanjing; Jiang Jieshi nu mai era călăul din februarie, ci un erou național, nu însă pentru comuniști. Luna trecută, toți erau împotriva poliției; astăzi, comuniștii erau împotriva armatei. Orașul va fi neutru, sau mai curând favorabil generalului. Abia de vor putea apăra cartierele muncitorești: Zhabei, poate? Și apoi?… Dacă se înșelase Clappique, dacă reacțiunea ar întârzia cu o lună, Comitetul Militar, Kyo, Katov ar putea organiza două sute de mii de oameni. Noile grupe de șoc, formate din comuniști convinși, ar fi preluat uniunile: ar fi însă nevoie de cel puțin o lună pentru a crea o organizație destul de conturată, ca să pună în mișcare masele.

Iar problema armelor rămânea pe tapet. Ar fi trebuit să se știe nu dacă trebuiau predate două sau trei mii de puști, ci cum vor fi înarmate masele în cazul unui atac al lui Jiang Jieshi. Cât timp se vor duce numai discuții, oamenii vor fi dezarmați. Chiar dacă Comitetul Militar, în deplină

cunoștință de cauză, ar cere arme, Comitetul Central, știind că tezele troțkiste atacau unirea cu Gomindanul, s-ar teme să ia vreo atitudine care ar putea, pe drept sau pe nedrept, să pară legată de aceea a opoziției rusești.

Kyo începea să deslușească prin ceața ce nu se ridicase încă – și care îl obliga să meargă pe trotuar, de teama automobilelor – lumina tulbure a casei unde se ținea ședința Comitetului Militar. Ceață și noapte deasă: trebui să aprindă bricheta pentru a vedea ce oră e. Întârziase câteva minute. Grăbindu-se, trecu brațul lui May sub al său: ea se strânse încetișor lângă el. După câțiva pași, simți că trupul lui May e cuprins de un sughiț și că o apucă o sfârșeală subită: „May!“ Se poticni, căzu în patru labe și, chiar în clipa în care se scula, primi cu toată puterea o lovitură de măciucă peste ceafă. Căzu din nou înainte, peste ea, cât era de lung.

Trei polițiști, care ieșiseră dintr-o casă, se alăturară aceluia care-l izbise. Un automobil gol aștepta puțin mai departe. Îl ridicară pe sus pe Kyo și plecară, începând să-l lege numai după ce o porniră din loc.

Când May își veni în fire (ceea ce Kyo luase drept sughiț era o lovitură de măciucă în dreptul coastelor), un pichet de soldați ai lui Jiang Jieshi păzea intrarea Comitetului Militar; din pricina ceții, ea nu-i observă decât atunci când fu foarte aproape de ei. Continuă să meargă în aceeași direcție (abia respira și o durea lovitura) și se înapoie cât putu de repede la casa lui Gisors.

Miezul nopții

Îndată ce aflase că fusese aruncată o bombă împotriva lui Jiang Jieshi, Hemmerlich alergase să afle noutăți. I se spusese că generalul fusese ucis și că atentatorul fugise; dar, în fața automobilului răsturnat, cu capota smulsă, văzuse cadavrul lui Chen pe trotuar – mic și însângerat, ud de ceață –, păzit de un soldat ce stătea alături de el, și aflase că generalul nu fusese în mașină. I se păru, în mod absurd, că refuzul său de a-l adăposti pe Chen era una dintre cauzele morții acestuia; alergase la permanența comunistă din cartierul lui, disperat, și pierduse acolo o oră întreagă ca să discute zadarnic despre atentat. Intrase un tovarăș.

– Uniunea țesătorilor din Zhabei a fost închisă de soldații lui Jiang Jieshi.

– Tovarășii n-au rezistat?

– Toți cei care au protestat au fost împușcați pe loc. La Zhabei sunt împușcați și militanții și se dă foc caselor lor… Consiliul Municipal a fost

împrăştiat. Uniunile sunt închise.

Nici un fel de instrucţiuni de la Comitetul Central. Tovarăşii căsătoriţi fugiră imediat, pentru a pune la adăpost femeile şi copiii.

Îndată ce ieşi, Hemmerlich auzi salve; risca să fie recunoscut, dar trebuia mai presus de orice să ia copilul şi femeia. În faţa sa trecură prin ceaţă două automobile blindate şi camioane încărcate cu soldaţi ai lui Jiang Jieshi. În depărtare, mereu salve; iar altele, foarte aproape.

Nici un soldat pe Bulevardul Celor Două Republici, nici pe strada în care, la colţ, se afla dugheana sa. Nu: nu mai era nici un soldat. Uşa magazinului era deschisă. Alergă într-acolo: peste tot, pe jos, sfărâmături de discuri amestecate cu pete mari de sânge. Prăvălia fusese „curăţată“ cu grenade, ca o tranşee. Femeia se prăbuşise lângă tejghea, de parcă ar fi stat pe vine, tot pieptul o rană. Într-un colţ, o mână de copil; mâna, aşa singuratică, părea şi mai mică. „Numai de-ar fi morţi!“, gândi Hemmerlich. Îi era mai cu seamă frică de o agonie la care ar fi trebuit să asiste neputincios, nefiind în stare de altceva decât să sufere, ca de obicei – se temea mai mult chiar decât de dulapurile cu rafturi împroşcate cu pete roşii şi cu ţăndări. Prin talpă simţi pământul lipicios. „Sângele lor.“ Stătea înţepenit, neîndrăznind să facă vreo mişcare, privind, privind… Descoperi, în sfârşit, trupul copilului, lângă uşa care îl ascundea. Departe, explodară două grenade. Hemmerlich abia mai respira, sufocat de mirosul de sânge. „Nu pot fi înmormântaţi…“ Închise uşa cu cheia, rămase în faţa ei. „Dacă vin şi mă recunosc, sunt mort.“ Dar nu se putea hotărî să plece.

Suferea, dar parcă un spaţiu alb de indiferenţă îi încercuia durerea, o indiferenţă asemănătoare aceleia de după o boală sau după o lovitură primită în cap. Nici o durere nu l-ar fi luat prin surprindere: la urma urmei, soarta izbutise de data asta să-i dea o lovitură mai reuşită decât celelalte. Moartea nu-l mai mira: preţuia cât şi viaţa. Îl dobora un singur lucru, gândul că dincolo de uşa aceasta se afla tot atâta suferinţă, cât sânge. Totuşi, de data asta, destinul calculase prost: smulgându-i tot ce mai avea, îl elibera. Intră din nou, închise uşa. În pofida prăbuşirii sale, a senzaţiei de lovitură de ciomag în ceafă, a umerilor încovoiaţi, nu putea alunga din minte bucuria cumplită, copleşitoare, adâncă a eliberării. Cu groază şi cu satisfacţie, o simţea vuind într-însul ca un fluviu subteran ce se apropie; cadavrele se aflau acolo, picioarele lipite de pământ erau lipicioase din pricina sângelui lor, nimic nu i se părea mai absurd decât asasinatele astea –

mai ales asasinarea copilului bolnav; copilul i se părea și mai nevinovat decât moartea; acum însă, nu mai era neputincios. Acum putea ucide și el. I se dezvăluia dintr-odată că viața nu era singurul contact posibil între ființe, că nu era nici măcar cel mai bun; că le cunoștea, le iubea, le poseda mai curând prin răzbunare decât prin intermediul vieții. Simți încă o dată tălpile lipindu-i-se și se clătină: mușchii, ei, nu erau ajutați de creier. O exaltare intensă îi zdruncina însă cugetul, cea mai puternică pe care o cunoscuse vreodată; se lăsa în voia acestei îngrozitoare beții cu o supunere totală. „Poți ucide cu pasiune. Cu pasiune, Doamne, Dumnezeule!“, repetă el izbind cu pumnul în tejghea – poate împotriva universului… Își retrase îndată mâna, simțind că se înăbușă, gata să izbucnească în plâns: și tejgheaua era plină de sânge. Se uită la pata de sânge închegat de pe mâna sa care tremura, ca scuturată de o criză de nervi: se desprindeau fărâme de coajă. Să râdă, să plângă, să scape de nodul ăsta din piept. Totul era încremenit, iar uriașa nepăsare a lumii se așternea, odată cu lumina nemișcată, asupra discurilor, asupra morților, asupra sângelui. Fraza „Membrele condamnaților erau smulse cu clești înroșiți“ i se sucea și răsucea în creier: nu-și mai amintise de ea de când fusese școlar, simțea însă că aceasta înseamnă că trebuie să plece, să se smulgă de aici.

În sfârșit, fără să-și dea prea bine seama cum, fu în stare să plece. Izbuti să iasă, începu să meargă, într-o stare de euforie apăsătoare, care ascundea un vârtej de ură nemărginită. La treizeci de metri se opri: „Am lăsat ușa deschisă“. Se înapoie. Pe măsură ce se apropia, simțea că îl podidește plânsul, că hohotul de plâns se adună mai jos decât în gâtlej, în piept, și că rămâne acolo. Închise ochii, trase ușa. Broasca pocni: se închisese. Plecă din nou. „Povestea nu s-a isprăvit“, bombăni el în timp ce mergea. „Abia începe. Începe…“ Cu umerii aduși înainte, mergea în neștire, ca unul care trage la edec, către o țară necunoscută despre care știa numai că acolo se ucide, târând cu umerii și cu creierul întreaga povară a morților săi, care, în sfârșit, nu-l mai împiedica să înainteze.

Cu mâinile tremurânde, clănțănind din dinți, purtat înainte de năprasnicu-i sentiment de libertate, se întoarse în zece minute la permanență. Era o casă cu un singur etaj. În spatele ferestrelor, fuseseră puse saltele: cu toate că nu existau obloane, în ceață nu se vedeau dreptunghiuri de lumină, ci numai dungi verticale. Liniștea străzii – strada era de fapt o ulicioară – era desăvârșită, iar dungile de lumină căpătau aici intensitatea, în același timp

neînsemnată și acută, a punctelor de incendiu. Sună. Ușa se întredeschise: îl recunoșteau. În spatele ei, patru militanți, fiecare cu câte un Mauser în mână, îl priviră trecând. Întocmai ca în așezările insectelor, coridorul mare era cuprins de un freamăt de viață cu o semnificație nedeslușită, dar cu o mișcare limpede: totul venea din pivniță; etajul era mort. Izolați, doi muncitori instalau în capul scării o mitralieră dominând coridorul. Nici măcar nu lucea, atrăgea însă atenția ca altarul într-o biserică. Studenți, muncitori alergau. Trecu prin fața unui mănunchi de sârmă ghimpată (la ce-ar putea folosi?), urcă, înconjură mitraliera și ajunse la scară. Katov ieșea dintr-un birou și îl privi întrebător. Fără a-i spune ceva, îi întinse mâna plină de sânge.

– Rănit? Jos sunt pansamente. Copilul e la adăpost?

Hemmerlieh nu putea vorbi. Arăta cu încăpățânare mâna, cu un aer de idiot. „E sângele lor“, gândea în sinea lui. Însă așa ceva nu se putea spune.

– Am un cuțit, zise el într-un sfârșit. Dă-mi și o pușcă.

– N-avem multe puști.

– Grenade.

Katov șovăia.

– Crezi că mi-e frică, nătărău nenorocit!

– Coboară: grenade mai sunt în lăzi. Nu multe… Știi unde e Kyo?

– Nu l-am văzut. L-am văzut pe Chen: a murit.

– Știu.

Hemmerlich coborî. Cu mâinile vârâte înăuntru până la umeri, tovarășii scotoceau într-o ladă deschisă. Proviziile erau deci pe sfârșite. Oamenii, înghesuindu-se, se agitau încoace și încolo în lumina orbitoare a lămpilor – nu existau ferestruici pentru aerisire –, iar volumul acestor siluete îndesate în jurul lăzii, întâlnite după ce văzuse umbrele mișcându-se la lumina voalată a becurilor din coridor, îl surprinse, ca și cum în fața morții oamenii aceștia ar fi avut dreptul la o viață mai intensă decât a celorlalți. Își umplu buzunarele și urcă din nou. Ceilalți, umbrele, terminaseră instalarea mitralierei și puseseră sârma ghimpată în spatele ușii, la o oarecare distanță, ca să poată fi deschisă: soneria se auzea din minut în minut. Privi pe ferestruica ușii: strada cețoasă era tot calmă și pustie; tovarășii continuau să sosească, abia conturându-se în beznă, ca niște pești într-o apă tulbure, sub dunga de umbră proiectată de acoperișuri. Se întoarse pentru a-l găsi pe

Katov: în aceeași clipă, două țârâituri grăbite de sonerie, o împușcătură și horcăitul cuiva care se înăbușă, apoi, zgomotul unui trup prăbușindu-se.

– Iată-i, strigară câțiva dintre cei care păzeau ușa.

Liniștea se așternu în coridor, întretăiată în surdină de glasuri și de zgomotul armelor aduse din pivniță. Oamenii își ocupau posturile de luptă.

Ora unu și jumătate

Clappique pășea pe culoarul hotelului său chinezesc, unde băieții de serviciu, întinși pe o masă rotundă dedesubtul tabloului soneriei, aruncau cojile semințelor de floarea-soarelui în jurul scuipătoarelor. Știa că nu va izbuti să doarmă. Deschise melancolic ușa, aruncă haina pe exemplarul favorit al Povestirilor lui Hoffmann și-și turnă whisky. Parcă era ceva schimbat în cameră. Încercă să îndepărteze un asemenea gând: dispariția inexplicabilă a unor obiecte ar fi fost prea neliniștitoare. Izbutise să scape de tot ceea ce îi face pe oameni să-și clădească viața: dragoste, familie, muncă; dar nu și de frică. Țâșnea în el ca o conștiință îngrozitoare a singurătății sale; ca s-o alunge, se ducea de obicei la Black Cat, barul cel mai apropiat. Insuportabil, în noaptea asta: plictisit, sătul până în gât de minciună și de prietenii trecătoare… Se zări în oglindă, se apropie:

– La urma urmei, dragul meu, se adresă el lui Clappique din oglindă, de ce s-o șterg? Cât o să mai dureze toate astea? Ai avut o soție: să trecem peste asta, oh! Să trecem! Amante, bani; te poți oricând gândi la ele când simți nevoia unor năluci care să-și bată joc de tine. Taci! Ai, cum se zice, calități, ai fantezie, ai toate însușirile de care are nevoie un parazit: ai putea deveni valetul lui Ferral, când, odată cu vârsta, ai atinge perfecțiunea. Mai există și profesiunea de nobil scăpătat, poliția și sinuciderea. S-o fac pe peștele? Iarăși visuri de mărire. Nu rămâne decât sinuciderea, ți-o spun eu. Însă tu nu vrei să mori. Nu vrei să mori, ticălosule! Privește totuși ce mutră grozavă ai, o mutră ce se potrivește perfect feței unui mort…

Se apropie și mai mult, cu nasul aproape lipit de oglindă; își schimonosi mutra, cu gura căscată, făcând o strâmbătură, de parcă s-ar fi pregătit să plescăie; și, ca și cum tipul din oglindă i-ar fi răspuns:

– Ce vrei, nu oricine poate fi mort! Desigur: e nevoie de tot soiul de oameni pe lumea asta. Nu-i nimic, când ai să fii mort, vei intra în paradis. Și unde mai pui că Dumnezeu e o tovărășie plăcută pentru un tip ca tine…

Își schimbă mimica, gura închisă și trasă spre bărbie, ochii întredeschiși, ca un samurai de carnaval. Și imediat, de parcă neliniștea cu neputință a fi tălmăcită în cuvinte ar fi izbucnit nemijlocit cu toată puterea, începu să facă tot soiul de strâmbături, prefăcându-se în maimuță, în cretin, în om înspăimântat, în tip cu fața umflată – întreaga gamă a grotescului pe care o poate exprima o față omenească. Nu se mulțumi cu atât: se sluji de degete, întinzându-și marginile ochilor, căscând gura mare ca să semene cu mutra de broscoi a clovnului. Orgia grotescă în camera pustie, cu ceața nopții adunată la fereastră, căpăta aspectul comicului atroce și înspăimântător al nebuniei. Își auzi râsul – un singur sunet, același ca al mamei sale; și, zărindu-și deodată fața în oglindă, se retrase înspăimântat și se așeză, gâfâind. Pe fotoliu se aflau un carnețel și un creion. Începu să scrie.

„Vei ajunge rege, bătrânul meu Toto. Rege: la călduricä, într-un azil confortabil de nebuni, grație unui *delirium tremens*, singurul tău prieten, dacă vei continua să bei. Dar în clipa asta, ești sau nu ești beat?… Tu, care visezi atâtea lucruri, ce aștepți ca să-ți închipui că ești fericit? Crezi că…“

Se auziră bătăi în ușă.

Se prăvăli în viața de fiecare zi. Eliberat, dar zăpăcit. Din nou bătăi în ușă.

– Intră.

O manta de lână, o pălărie neagră de fetru, păr alb: Gisors tatăl.

– Dar eu… eu…, se bâlbâi Clappique.

– Kyo a fost arestat, spuse Gisors. Îl cunoști pe König, nu-i așa?

– Eu… N-am nici o vină…

Gisors privi atent. „De n-ar fi prea beat“, cugetă el.

– Îl cunoști pe König? continuă el.

– Da, eu… eu… Îl cunosc. I-am… făcut un serviciu. Un mare serviciu.

– Îi poți cere în schimb altul?

– De ce nu? Ce anume?

– Ca șef al siguranței lui Jiang Jieshi, König poate dispune să fie pus în libertate Kyo. Sau, cel puțin, să împiedice să fie împușcat: e foarte urgent, pricepi?

– Am în… înțeles…

Avea totuși atât de puțină încredere în recunoștința lui König, încât își dădea seama că e zadarnic și poate imprudent să se ducă să-l vadă, chiar după ce luase cunoștință de informațiile lui Spilewski. Se așeză pe pat, lăsând capul în jos. Nu îndrăznea să spună un cuvânt. Tonul vocii lui Gisors

îi arăta că nu bănuiește deloc răspunderea ce-i revenea în arestarea lui Kyo: Gisors vedea în el prietenul care venise după-amiază să-l avertizeze pe Kyo, nu pe omul care, la ora întâlnirii, își pierduse vremea la masa de joc. Dar Clappique nu se putea convinge pe sine. Nu îndrăznea să-l privească și nu se liniștea. Gisors se întreba din ce dramă sau din ce extravaganță ieșea tocmai acum, neghicind că propria-i prezență era una dintre cauzele respirației sale gâfâinde. Lui Clappique i se părea că Gisors îl acuză.

– Știi, dragul meu, că nu sunt atât… În sfârșit, atât de nebun cum par; eu, eu…

Nu izbutea să-și curme bâlbâiala; uneori i se părea că Gisors era singurul om care îl înțelegea; iar alteori că-l considera un bufon. Bătrânul îl privea fără să-i spună nimic.

– Eu… Ce crezi despre mine?

Gisors ar fi vrut să-l ia pe sus și să-l ducă la König, în loc să stea de vorbă cu dânsul; însă din beția pe care i-o atribuia răzbătea o asemenea răscolire sufletească, încât nu îndrăzni să refuze a-i ține isonul.

– Există unii care simt nevoia să scrie, unii să viseze, alții să vorbească… E același lucru. Teatrul nu e ceva serios, în schimb cursa de tauri e serioasă; romanele nu sunt serioase, serioasă e mitomania.

Clappique se ridică.

– Te doare brațul? întrebă Gisors.

– O durere reumatică. Nici un cuvânt…

Clappique își întorsese cu stângăcie brațul, ca să ascundă, de privirea lui Gisors, ceasul-brățară, ca și cum i-ar fi fost teamă ca acest ceas, care îi arătase ora la tripou, să nu-l trădeze.

– Când te vei duce să-l vezi pe König?

– Mâine-dimineață.

– De ce nu acum? Poliția veghează și noaptea, zise Gisors cu amărăciune, așa că se poate întâmpla orice…

Clappique nu întrebă mai mult. Nu pentru că avea remușcări: dacă s-ar fi aflat din nou la masa de joc, ar fi rămas din nou acolo, ci din dorința de a se răscumpăra.

– Să ne grăbim, dragul meu…

Schimbarea pe care o constatase intrând în cameră îl neliniști din nou. Se uită atent și fu mirat că nu observase nimic mai înainte: una din picturile sale taoiste[22], „ca un vis“, și două dintre statuile cele mai frumoase

dispăruseră. Pe masă, o scrisoare: scrisul lui Spilewski. Ghici. N-avu însă curajul să citească scrisoarea. Spilewski îl prevenise că Kyo era amenințat: dacă ar avea imprudența să-i vorbească lui Gisors despre el, nu s-ar putea opri să nu-i povestească tot. Luă scrisoarea și o puse în buzunar.

Imediat ce ieșiră, întâlniră automobilele blindate și camioanele încărcate de soldați.

Clappique nu-și regăsise complet calmul; ca să-și ascundă tulburarea de care nu putea încă scăpa, o făcu pe nebunul, ca de obicei.

– Aș vrea să fiu vrăjitor, să trimit califului un unicorn – un unicorn, îți spun, care să apară în palat strălucitor ca soarele și să strige: „Să știi, calife, că prima dintre sultane te înșală. Atât am avut de spus!“ Eu însumi, ca unicorn, aș fi grozav cu nasul meu! Și, bineînțeles, nimic n-ar fi adevărat. S-ar zice că nimeni nu știe cât de plăcut e să apari în ochii unei ființe altfel decât ești în realitate. În ochii unei femei mai ales…

– Care femeie nu și-a atribuit o altă viață cel puțin față de unul dintre bărbații care au acostat-o pe stradă?

– Dumneata… crezi că toate ființele sunt mitomane?

Pleoapele lui Clappique clipeau nervos; merse mai încet.

– Nu, te rog, spuse el, vorbește-mi sincer: de ce crezi că nu sunt mitomane?

Simțea că-l cuprinde dorința, ciudat de străină de sine, însă aproape irezistibilă, de a-l întreba pe Gisors ce părere avea despre jocul de noroc; cu siguranță că dacă ar vorbi despre joc, ar mărturisi tot. Va începe oare să vorbească? Tăcerea lui Gisors l-ar fi silit; din fericire, Gisors răspunse:

– Poate că eu sunt cel mai puțin în măsură să-ți răspund… Opiul nu te învață decât un lucru, că în afara suferinței fizice nu există altceva real.

– Suferința, e adevărat… și… teama…

– Teama?

– Nu ți-e frică niciodată, când fumezi o… opiu?

– Nu. De ce?

– Ah…

Gisors gândea, ce-i drept, că dacă lumea era nereală, oamenii, și chiar aceia care sunt cei mai potrivnici lumii, capătă, totuși, o pronunțată realitate; dar Clappique, tocmai el, era una din rarele ființe care n-au nimic real. Și resimțea acest adevăr cu neliniște, deoarece tocmai unei asemenea ființe cețoase îi încredințase el soarta lui Kyo. Dincolo de comportare,

există în fiecare om adâncimi ce pot fi atinse, și a te gândi la suferința sa înseamnă a-i intui firea. Suferința lui Clappique era însă independentă de el, ca a unui copil: nu era răspunzător de ea; l-ar fi putut distruge, dar nu l-ar fi putut schimba. Putea dispărea, putea să se scufunde într-un viciu, într-o monomanie, nu putea însă deveni un om, „o inimă de aur, însă găunoasă". Gisors își dădea seama că în adâncurile lui Clappique nu găseai nici durerea, nici singurătatea, ca la alți oameni, ci senzația. Gisors judeca uneori oamenii închipuindu-și că sunt bătrâni; Clappique nu putea îmbătrâni: vârsta nu-l ducea spre experiență omenească, ci spre intoxicare – erotism sau drogare –, unde se vor conjuga, în sfârșit, toate modalitățile sale de a ignora viața. „Poate, dacă i-aș povesti tot", gândea baronul, „ar găsi totul firesc". Acum, în orașul chinezesc, se auzeau, pretutindeni, împușcături. Clappique îl rugă pe Gisors să-l lase singur la capătul concesiunii: König nu l-ar fi primit. Gisors se opri, privi cum dispare în ceață silueta lui firavă și dezordonată.

Secția specială a poliției lui Jiang Jieshi era instalată într-o vilă simplă, construită cam prin 1920: stil Bécon-les-Bruyères, dar cu ferestre încadrate cu ornamente portugheze extravagante, galbene și albăstrii. Două santinele și mai multe plantoane decât era nevoie; toți înarmați; asta era tot. Pe fișa pe care i-o întindea un secretar, Clappique scrise: „Toto", nu completă motivul vizitei și așteptă. De când plecase din camera sa, se afla pentru prima dată într-un loc luminat; scoase din buzunar scrisoarea lui Spilewski:

„Dragul meu prieten,

Am cedat insistenței dumitale. Scrupulele mele erau întemeiate, însă m-am gândit: mă vei ajuta astfel să-mi recapăt liniștea, iar beneficiile, pe care le făgăduiește afacerea mea în această clipă, sunt atât de importante și atât de sigure, că voi putea cu siguranță, încă înainte de un an, să-ți ofer drept mulțumire obiecte de aceeași valoare, și chiar mai frumoase. Comerțul de alimente, în acest oraș…"

Urmau patru pagini de explicații.

„Nu-i mai bine", gândi Clappique, „nu-i deloc mai bine…" Îl căuta tocmai o santinelă.

König îl aștepta, stând la biroul său, cu fața spre ușă… Scund, negricios, cu nasul strâmb pe fața pătrată, veni spre el, îi strânse mâna în grabă și cu putere, într-un asemenea chip care mai mult îi îndepărta decât îi apropia.

– Cum merge? Bun. Știam că am să te văd astăzi. Am fost bucuros că-ți pot fi, la rândul meu, de folos.
– Ești grozav, răspunse Clappique, încercând să facă pe bufonul. Mă întreb numai dacă nu e o neînțelegere; știi că nu fac politică…
– Nu e nici o neînțelegere.
„Îmi arată mai mult o recunoștință îngăduitoare“, gândi Clappique.
– Ai două zile ca s-o ștergi. Mi-ai făcut altă dată un serviciu și astăzi am aranjat ca să fii prevenit.
– C… cum? Dumneata m-ai înștiințat?
– Crezi că Spilewski ar fi îndrăznit? Ai de-a face cu Siguranța chineză, dar n-o mai conduc chinezii. Să terminăm cu trăncănelile.
Clappique începea să-l admire pe Spilewski, nu însă fără enervare.
– În sfârșit, pentru că binevoiești să-ți amintești de mine, dă-mi voie să te întreb altceva.
– Ce?
Clappique nu avea prea multă nădejde: fiecare nouă replică a lui König îi arăta că prietenia pe care miza nu exista, sau nu mai exista. Dacă König aranjase să fie prevenit, nu-i mai datora nimic. Întrebă totuși, mai mult pentru a avea conștiința împăcată decât pentru că nutrea vreo speranță:
– Nu s-ar putea face ceva pentru tânărul Gisors? Îmi închipui că nu-ți prea pasă de toate astea…
– Ce e dânsul?
– Comunist. Cred.
– Mai întâi, de ce e ăsta comunist? Tatăl său? Metis? Nu și-a găsit un serviciu? E stupid că un muncitor e comunist, dar el, el de ce e comunist? În sfârșit, de ce?
– Nu e ușor de explicat…
Clappique cugeta: „Metis, poate… s-ar fi putut însă descurca: mamă-sa era japoneză. N-a încercat.“ Spuse ceva cam în felul ăsta:
– Din voința de a fi demn…
– Din demnitate!
Clappique fu uluit: König țipa la el. Nu se aștepta la o asemenea reacție din cauza unui cuvânt. „Am făcut o gafă?“, se întrebă el.
– Mai întâi, ce vrea să însemne asta? întrebă König, agitând degetul arătător, ca și cum ar fi continuat să vorbească fără a fi auzit. „Din demnitate“, repetă el.

Clappique nu se putea înșela cu privire la tonul vocii sale; era plin de ură. König se afla la dreapta lui Clappique, iar nasul lui, care părea astfel foarte coroiat, dădea și mai multă energie chipului său.

– Spune-mi, micul meu Toto, crezi în demnitate?

– La alții…

– Daa?

Clappique tăcu.

– Știi ce le făceau roșiii ofițerilor prizonieri?

Clappique se ferea să răspundă. Lucrurile luau o întorsătură gravă. Simțea că această întrebare reprezenta o pregătire, un argument pe care și-l rezerva König: nu aștepta răspuns.

– În Siberia, eram interpret într-un lagăr de prizonieri. Am putut scăpa acceptând să fac parte din armata albă a lui Semionov. Albi, roșii, nu-mi păsa: voiam să mă întorc în Germania. Am fost prins de roșii. Eram pe jumătate mort de frig. Mi-au cărat la pumni cu ghiotura numindu-mă „căpitane“ (eram locotenent) până am picat. M-au ridicat. Nu purtam uniforma lui Semionov, cu capete mici de mort. Aveam o stea pe fiecare epolet.

Se opri. „Ar putea refuza fără să mai facă atâtea mofturi“, gândi Clappique. Gâfâindă, apăsătoare, vocea implica o constrângere pe care încerca totuși s-o priceapă.

– Mi-au înfipt un cui în fiecare umăr, străpungând fiecare stea. Lung de un deget. Fii atent, micuțul meu Toto.

Îl apucă de braț, uitându-se drept în ochii săi, cu o privire tulbure:

– Am plâns ca o femeie, ca o vacă… Am plâns de față cu ei. Înțelegi, nu-i așa? Să ne oprim aici. Nimeni nu va pierde nimic.

Cu siguranță că istorisea povestea asta – sau și-o istorisea – de fiecare dată când putea ucide, ca și cum această povestire i-ar fi putut zgândări până la sânge umilirea fără margini care îl tulbura.

– Micuțul meu, ar fi mai bine dacă nu mi-ai vorbi prea mult despre demnitate… Demnitatea, pentru mine, înseamnă a-i ucide. Ce-mi pasă mie de China! Hai, să fim serioși! China, s-o lăsăm în pace! Mă aflu în Gomindan numai ca să-i pot ucide. Nu mai trăiesc ca altădată, ca un om, ca oricare, ca ultimul dintre nesimțiții care trec prin fața ferestrei, nu trăiesc decât atunci când e rost de a ucide pe cineva. Ca și fumătorii cu pipa lor. Ai venit să-mi ceri să-i salvez viața? De mi-ai fi salvat viața de trei ori…

Își termină fraza șuierând între dinți, fără a se mișca, cu mâinile înfipte în buzunare, cu fiecare fir de păr mișcându-se odată cu cuvintele smulse parcă cu cleștele.

– Mai există uitarea…, spuse Clappique, cu jumătate de gură.

– E mai mult de un an de când nu m-am culcat cu o femeie! Asta îți ajunge? Și…

Se opri deodată, apoi continuă pe un ton mai coborât:

– Ia spune-mi, micuțul meu Toto, vasăzică tânărul Gisors, tânărul Gisors… Vorbeai de o neînțelegere; tot mai vrei să știi de ce ai fost condamnat? Am să ți-o spun. Nu dumneata ai tratat afacerea puștilor de pe *Shantung*? Știi cui erau destinate puștile?

– În meseria asta nu se pun întrebări, nici un cuvânt!

Își apropie arătătorul de gură, cum obișnuia de obicei. Se simți îndată stânjenit.

– Comuniștilor. Și pentru că îți riscai pielea, puteau să-ți spună. Și era o escrocherie. S-au servit de dumneata pentru a câștiga timp: în aceeași noapte au jefuit vaporul. Dacă nu mă înșel, protejatul dumitale de acum te-a încurcat în afacerea asta?

Clappique era gata să-i răspundă: „Mi-am încasat totuși comisionul“. Însă dezvăluirea pe care i-o făcuse interlocutorul provocă pe chipul acestuia atâta satisfacție, încât baronul nu mai dorea altceva decât să plece. Cu toate că Kyo își respectase promisiunea, îl făcuse totuși să-și riște viața fără să i-o spună. El, Clappique, și-ar fi riscat-o? Nu. Kyo avusese dreptate preferând cauza: iar el va avea un motiv să se dezintereseze de Kyo. Cu atât mai mult cu cât într-adevăr nu putea face nimic. Ridică numai din umeri.

– Vasăzică, am timp patruzeci și opt de ore ca s-o șterg.

– Da. Văd că nu mai insiști. Bine faci. La revedere.

„Probabil că face de obicei asemenea mărturisiri celor care trebuie să moară“, se gândea Clappique coborând treptele scării; „oricum, e într-adevăr mai bine s-o șterg“. Nu izbutea să uite tonul cu care König spusese: „Pentru a trăi ca un om, ca oricare…“ Era năucit de această otrăvire totală, pe care numai sângele o liniștea; cunoscuse destule epave ale războaielor civile din China și din Siberia, ca să-și dea seama ce puternică negare a lumii reclamă o umilire atât de acută; numai sângele vărsat sistematic, drogurile și nevroza pot hrăni asemenea tipi singuratici. Înțelegea acum de ce îi plăcuse lui König tovărășia sa, neignorând cât de mult – în apropierea

lui – se destrăma orice realitate. Mergea încet, înspăimântat că-l va întâlni pe Gisors așteptându-l de cealaltă parte a sârmei ghimpate. Ce-i putea spune?… Prea târziu: împins de nerăbdare, Gisors, ieșindu-i în întâmpinare, se desprinsese din ceață, la doi metri de el. Îl privea cu acea uitătură atroce și rătăcită a nebunilor. Lui Clappique i se făcu frică, se opri. Gisors îl luase însă de braț.

– Nimic de făcut? întrebă el cu o voce tristă, însă nu schimbată.

Fără să spună un cuvânt, Clappique clătină din cap.

– Haidem. Am să cer sprijin unui alt prieten.

Văzându-l pe Clappique ivindu-se din ceață, avusese revelația propriei sale nebunii. Întregul dialog pe care îl imaginase între ei, la întoarcerea baronului, era absurd: Clappique nu era nici interpret, nici mesager, era o carte de joc. Cartea odată jucată – pierdută, fața lui Clappique o arăta limpede –, trebuia încercată o alta. Sugrumat de neliniște, chinuindu-se, rămânea lucid în adâncul durerii sale cumplite. Se gândise la Ferral; însă Ferral nu va interveni într-un conflict de acest fel.

König chemase un secretar:

– Mâine, aici, tânărul Gisors.

Ora cinci

Deasupra străfulgerărilor gălbui ale focurilor de armă în noaptea care se destrăma, Katov și Hemmerlich vedeau, de la ferestrele primului etaj, zorii zilei iscând luciri plumburii pe acoperișurile vecine, în timp ce siluetele caselor începeau să se deslușească limpede. Cu părul muiat de ploaie, palizi de oboseală, fiecare începea să distingă din nou obrazul celuilalt, dându-și seama ce gândea. Ultima zi. Muniții aproape deloc. Nici o mișcare populară nu le venise în ajutor. Salve, către Zhabei: tovarăși împresurați, ca și ei. Katov îi explicase lui Hemmerlich de ce erau sortiți pieirii: la un moment dat, oamenii lui Jiang Jieshi vor aduce tunuri de calibru mic, de care dispunea garda generalului; îndată ce unul din tunuri va putea fi introdus în casa din fața permanenței, saltele și ziduri se vor prăbuși ca la bâlci. Mitraliera comuniștilor domina încă ușa acestei case; când nu vor mai fi gloanțe, n-o va mai domina. Ceea ce nu va întârzia să se întâmple. De ore întregi trăgeau cu furie, împinși parcă de o dorință de răzbunare predestinată: condamnați, numai ucigând puteau da un sens ultimelor lor ceasuri. Începeau însă să fie sătui și de asta. Dușmanii, adăpostiți din ce în

ce mai bine, n-apăreau decât foarte rar. Se părea că lupta slăbise odată cu noaptea – și, în mod absurd, că zorii zilei care nu dezvăluiau nici o umbră de dușman le vor aduce eliberarea, după cum noaptea le adusese împresurarea. Lucirea zilei, pe acoperișuri, căpăta un cenușiu palid; deasupra luptei ce se oprise, lumina părea să înghită bucăți mari de noapte, nelăsând în fața caselor decât dreptunghiuri întunecate. Umbrele se micșorau încetul cu încetul: privindu-le, te puteai elibera de gândul că oamenii de aici vor muri curând. Se contractau ca în fiecare zi în veșnica lor mișcare, astăzi însă, cu o maiestate sălbatică, deoarece oamenii nu le vor mai vedea niciodată. Deodată, toate ferestrele din față se luminară și gloanțele izbiră în jurul ușii ca o salvă de pietre: unul dintre ai lor scoase un veston în vârful unui băț. Dușmanul se mulțumea să stea la pândă.

– Unsprezece, doisprezece, treisprezece, paisprezece…, spuse Hemmerlich.

Număra cadavrele, vizibile acum în stradă.

– Toate astea sunt o simplă glumă, răspunse Katov aproape pe șoptite. Le convine să aștepte. Lumina zilei e aliatul lor.

În cameră nu erau decât cinci răniți întinși pe jos; nu gemeau: doi fumau, privind cum se strecoară ziua între perete și saltele. Mai departe, Suen și un alt combatant păzeau a doua fereastră. Salve, aproape deloc. Trupele lui Jiang Jieshi așteptau oare pretutindeni? Învingători, luna trecută, comuniștii erau la curent cu progresele lor din oră în oră; astăzi nu știau nimic, întocmai ca învinșii de atunci.

De parcă ar fi confirmat spusele lui Katov, ușa casei inamice se deschise (ambele culoare se aflau față în față); imediat, pârâitul unei mitraliere îi avertiză pe comuniști. „Au urcat-o pe acoperiș“, se gândi Katov.

– Pe aici!

Îl chemau mitraliorii săi. Ieși alergând împreună cu Hemmerlich și pricepură: mitraliera inamicului, apărată cu siguranță de un blindaj, trăgea fără oprire. Nu se aflau comuniști în coridorul permanenței, pentru că acesta se afla sub focul propriei lor mitraliere, care, de pe treptele cele mai de sus ale scării, împiedica, printr-un tir îndreptat de sus în jos, intrarea adversarilor. Acum însă blindajul îi ocrotea pe ei. Oricum, mai presus de orice, trebuia menținut focul. Ochitorul căzuse pe o rână, fără îndoială ucis; era servantul care strigase. Trăgea glonț după glonț din banda angajată în mitralieră. Gloanțele smulgeau bucăți de lemn de pe trepte, tencuială de pe

pereți, și numai sunete înăbușite, însoțind tăceri fulgerătoare, vădeau că unele străpungeau carnea celui viu sau celui mort. Hemmerlich și Katov țâșniră.

– Nu tu! urlă belgianul.

Împingându-l cu umerii, îl rostogoli pe Katov în coridor și sări în locul ochitorului. Dușmanul trăgea acum puțin mai jos. Nu pentru mult timp.

– Mai sunt benzi? întrebă Hemmerlich.

În loc de răspuns, servantul căzu cu capul înainte, prăvălindu-se de-a lungul scării. Iar Hemmerlich își dădu atunci seama că nu știa să introducă o bandă de mitralieră.

Se ridică dintr-o zvâcnitură, simți că e ușor lovit la ochi și la pulpă. Se opri în coridor, deasupra unghiului de tir inamic: ochiul nu fusese atins decât de o bucată de tencuială smulsă de un glonț; pulpa-i sângera; un alt glonț, la suprafață. Se afla de acum în camera unde Katov, încovoindu-se, trăgea spre el salteaua cu o mână (nu pentru a se apăra, ci pentru a se piti), iar cu cealaltă ținea un pachet de grenade: numai grenadele, dacă explodau foarte aproape, ar fi putut sfărâma blindajul.

Trebuia să le arunce pe fereastră în coridorul inamicului. Katov pusese alt pachet îndărătul lui; Hemmerlich îl apucă și îl aruncă odată cu Katov, pe deasupra saltelei. Katov se trezi la pământ, secerat de gloanțe, de parcă l-ar fi secerat propriile sale grenade: când dușmanii zăriseră capetele și brațele deasupra saltelei, trăseseră asupra lor de la toate ferestrele; scăpărarea asta ca de chibrit, atât de apropiată, nu venea oare de la picioarele lui? se întreba Hemmerlich, care se aplecase la timp. Gloanțele pătrundeau mereu, însă peretele îi ferea acum, când erau întinși la pământ: fereastra era deschisă la șaizeci de centimetri de pardoseală. Cu toate că se auzeau împușcături, Hemmerlich avea senzația că domnește liniștea, căci amândouă mitralierele amuțiseră. Târându-se în coate, înainta spre Katov, care nu se mișca; îl trase de umeri. Scăpând de unghiul de tragere, se priviră amândoi în tăcere: fără a mai fi împiedicată de saltea și de apărătoarele care acopereau fereastra, lumina puternică a zilei năvălea acum în cameră. Pe Katov îl apucase leșinul, iar pata roșie care-i acoperea coapsa se întindea pe podea, întocmai ca pe o sugativă. Hemmerlich îl mai auzi pe Suen țipând:

– Tunul!

Apoi urmă o detunătură năprasnică și înăbușită, și, chiar în clipa în care își săltă capul, simți o lovitură la rădăcina nasului: leșină la rândul său.

Hemmerlich își venea în fire, puțin câte puțin, urcând înapoi din adâncuri spre suprafața asta de liniște atât de stranie, încât i se păru că îl reînsuflețea: tunul nu mai trăgea. Peretele fusese dărâmat în diagonală. La pământ, acoperiți de moloz și de sfărâmături, Katov și ceilalți, leșinați sau morți. Îi era tare sete, și apoi, febra. Rana din pulpă nu era gravă. Târându-se, ajunse la ușă, pe coridor se ridică, cu greu, sprijinindu-se de perete. În afară de cap, unde îl izbise o bucată desprinsă din zid, durerea-i era difuză; agățându-se de balustrada scării, coborî, nu pe scara dinspre stradă, unde cu siguranță așteptau mereu dușmanii, ci pe cea dinspre curte. Nu se mai trăgea. Pereții coridorului de la intrare aveau niște nișe, unde înainte se aflau mese. Se piti în prima pe care o întâlni în cale și privi în curte.

La dreapta unei case ce părea părăsită (era însă sigur că în ea se aflau oameni), un hangar de tablă de fier; în fund, o casă cu cornișe și un șir de stâlpi care se cufundau, devenind din ce în ce mai scunzi, în câmpia pe care n-o va mai revedea. Sârma ghimpată, încurcată de-a curmezișul ușii, vărga în negru spectacolul fără viață și ziua cenușie, ca vopseaua scorojită pe o faianță. O umbră apăru din spate, un soi de urs: un om văzut din față, cu spatele complet încovoiat, începu să se agațe de sârma ghimpată.

Hemmerlich nu mai avea gloanțe. Se uita la silueta uriașă care trecea de la un fir la celălalt fără să-i poată prevedea gestul (firele se vedeau limpede în lumina zilei, însă fără relief). Se agăța, cădea, se agăța din nou, ca o insectă enormă. Hemmerlich se apropie, de-a lungul zidului. Era limpede că omul va izbuti să treacă; totuși, în clipa aceasta, împiedicat, încerca să se desprindă, cu un mârâit ciudat, de sârma ghimpată care i se agățase de haine, și lui Hemmerlich i se părea că insecta asta monstruoasă ar putea rămâne acolo veșnic, închircindu-se, uriașă, spânzurată deasupra zilei cenușii. Dar mâna se ridică, netedă, neagră, desfăcându-se cu degetele depărtate, pentru a apuca un alt fir, iar trupul își reluă mișcarea.

Asta însemna sfârșitul. Îndărăt, strada și mitraliera. Sus, Katov și oamenii săi întinși pe jos. Casa din față, ce părea părăsită, era cu siguranță ocupată de mitraliori; ei mai aveau gloanțe. Dacă ar fi încercat să iasă, dușmanii ar fi tras spre genunchi, ca să-l facă prizonier (simți dintr-odată fragilitatea oscioarelor sale, a rotulelor…). Măcar de l-ar omorî pe ăsta.

Monstrul, semănând a urs, a om și a păianjen, continua să se desprindă de sârme. Alături de uriașa-i siluetă neagră, o dungă de lumină scotea în evidență muchia pistolului său. Hemmerlich avea senzația că se află în

fundul unei gropi, fascinat nu atât de ființa foarte înceată care se apropia ca însăși moartea, cât de tot ce venea după ea, de tot ceea ce îl va zdrobi încă o dată, ca un capac de coșciug închis peste un om încă viu: parcă tot ce-i sugrumase viața de fiecare zi se reîntorcea aici pentru a-l zdrobi dintr-o lovitură. „M-au răstignit timp de treizeci și șapte de ani. Iar acum au să mă ucidă.“ Se apropia tiptil nu numai propria sa suferință, ci și cea a femeii sale spintecate, a copilașului bolnav, asasinat: totul se amesteca într-o pâclă, setea, febra și ura. Din nou, fără să se uite la ea, simți pata de sânge de la mâna sa stângă. Nu ca pe o arsură, nici ca pe ceva chinuitor: o simțea doar că se afla acolo și că omul va izbuti, în sfârșit, să scape de sârma ghimpată. Omul care trecea primul nu pentru bani venea să-i ucidă pe cei care se târau acolo, sus, ci în numele unei idei, în numele unui crez; umbra oprită acum în fața barajului de sârmă ghimpată, Hemmerlich o ura până și în gând: nu era destul că rasa asta de privilegiați îi asasina, trebuia să creadă că mai are și dreptate. Silueta, înălțându-se, se întindea nemăsurat de mare deasupra curții cenușii, deasupra firelor de telegraf, scufundate în tăcerea nemărginită a unei dimineți de primăvară ploioasă. De la o fereastră se auzi puternic chemarea cuiva, căreia omul îi răspunse: răspunsul lui umplu coridorul, îl învălui pe Hemmerlich. Dunga de lumină a pistolului dispăru, ascunzându-se în teacă, înlocuită de o linie lată, aproape albă în întunecimea aceea: omul își scotea baioneta. Nu mai era un om, ci întruchiparea a tot ce-l făcuse pe Hemmerlich să sufere până atunci. În coridorul întunecos, cu mitraliorii stând la pândă dincolo de ușă și cu dușmanul care se apropia, belgianul înnebunea de ură și i se părea că sângele femeii și al copilului său nu mai era doar o simplă pată uscată pe mână, ci șiroiește încă și e cald. „Ne-au făcut să crăpăm toată viața, ăsta însă o s-o plătească, o s-o plătească…“ Omul se apropia, pas cu pas, cu baioneta întinsă. Hemmerlich se lăsă pe vine și văzu îndată silueta lățindu-se, iar torsul împuținându-i-se deasupra picioarelor puternice ca niște stâlpi. Chiar în clipa în care baioneta ajunse deasupra capului său, se ridică, se agăță cu mâna stângă de gâtul omului și strânse. Din cauza izbiturii, baioneta căzuse. Gâtul era prea gros pentru o singură mână, degetul cel mare și vârfurile celorlalte mai mult se înfigeau convulsiv în carne decât opreau respirația, dar cealaltă mână, cuprinsă parcă de nebunie, pălmuia cu furie fața celui care gâfâia.

– Ai s-o plătești! țipa Hemmerlich. Ai s-o plătești!

Omul se clătina. Din instinct se agăță de zid. Hemmerlich îl izbi cu capul de zid, cu toată puterea, se aplecă o clipă; chinezul simți cum pătrunde în el și cum îi sfâșie intestinele un obiect uriaș: baioneta. Desfăcu amândouă mâinile, le duse la burtă cu un geamăt ascuțit, căzu, cu umerii înainte, între picioarele lui Hemmerlich, apoi se destinse dintr-odată; pe mâna desfăcută a chinezului căzu de pe baionetă o picătură de sânge, apoi alta. Ca și cum mâna asta pătată de sânge l-ar fi răzbunat, secundă cu secundă, Hemmerlich îndrăzni, în sfârșit, s-o privească pe a sa și-și dădu seama că pata de sânge se uscase de multe ceasuri.

Descoperi că poate nu va muri. Îl dezbrăcă în grabă pe ofițer, cuprins în același timp de dragoste pentru omul ăsta care venise să-i aducă eliberarea și de furie pentru că îmbrăcămintea nu se desprindea destul de repede de pe trupul care parcă ar fi vrut s-o păstreze. Zgâlțâia trupul salvator ca în vârtejul unui dans… În sfârșit, îmbrăcat cu noul costum, se arătă la fereastra dinspre stradă, cu fața înclinată, ascunsă de cozorocul chipiului. Dușmanii, în față, deschiseră ferestrele, strigând… „Trebuie s-o șterg înainte ca ei să ajungă aici.“ Ieși prin partea dinspre stradă, se întoarse la stânga, cum ar fi făcut-o cel pe care îl ucisese, ca să-și întâlnească grupa.

– Prizonieri? strigară oamenii de la ferestre.

Făcu, la întâmplare, un gest către cei la care, chipurile, trebuia să ajungă. Faptul că nu se trăgea asupra lui era în același timp stupid și firesc. Nu mai era în stare să se mire. Coti la stânga și se îndreptă spre concesiuni: ele erau păzite, însă cunoștea toate casele cu intrare dublă din Bulevardul Celor Două Republici.

Unul după altul, soldații Gomindanului începeau să iasă.

Taoism, religie populară în China

Partea a șasea

Ora zece

– Provizoriu, zise gardianul.

Kyo pricepu că era întemnițat în închisoarea celor de drept comun.

Îndată ce intră în închisoare, chiar înainte de a privi, fu amețit de duhoarea înfiorătoare: de abator, de expoziție canină, de excremente. Ușa pe care o deschisese ducea spre un gang asemănător celui lăsat în urmă; la dreapta și la stânga, pe toată înălțimea, gratii enorme din lemn. În cuștile de lemn, oameni. În mijloc, gardianul așezat în fața unei măsuțe, pe care se afla un bici: mânerul scurt, cureaua lată cât palma, groasă de un deget – o armă.

– Stai acolo, porc de câine, zise el.

Obișnuit cu întunericul, îi scria semnalmentele.

Pe Kyo îl mai durea capul, iar nemișcarea îi dădea senzația că va leșina; se sprijini cu spatele de gratii.

– Ce mai, ce mai, ce mai faci? strigă o voce îndărătul lui.

Voce tulburătoare ca de papagal, însă voce omenească. Locul era prea întunecos pentru ca Kyo să poată desluși fața cuiva; nu vedea decât degete enorme încleștate împrejurul gratiilor – nu departe de gâtul său. În spate, întinși într-o despărțitură de lemn sau stând în picioare, mișunau umbre lungărețe: oameni, ca viermii.

– Ar putea fi și mai bine, răspunse el depărtându-se.

– Tacă-ți gura, pui de broască, dacă nu vrei să-ți ating mutra, se răsti gardianul.

Kyo auzise de mai multe ori cuvântul „provizoriu"; știa, deci, că nu va rămâne mult timp aici. Era hotărât să n-audă insultele, să îndure tot ce se putea îndura; important era să iasă de aici, să reia lupta. Totuși, simțea acut, ca o senzație de greață, sentimentul de umilire pe care îl încearcă orice om în fața altuia de care depinde: neputincios în fața acestei dezgustătoare umbre cu bici – altul decât el însuși.

– Ce mai, ce mai, ce mai faci? strigă din nou vocea.

Gardianul deschise o ușă, din fericire, spre gratiile din stânga: Kyo intră într-un soi de cocină. În fund, într-o despărțitură de lemn era culcat un om. Ușa se închise.

– Politic? întrebă omul.

– Da. Și dumneata?

– Nu. În timpul imperiului eram mandarin…

Kyo începea să se obișnuiască cu întunericul. Într-adevăr, era un om în vârstă, un bătrân motan alb fără nas, cu câteva fire de mustață și cu urechile ascuțite.

– … Fac trafic cu femei. Când merg bine treburile, mituiesc poliția și ea îmi dă pace. Când merg prost, poliția își închipuie că ascund banii și mă aruncă în închisoare. Când nu-mi merg treburile, prefer însă să fiu hrănit în închisoare decât să mor de foame în libertate…

– Aici!

– Știți, te obișnuiești… Nici afară nu e prea bine, când ești bătrân ca mine și fără puteri…

– Cum de nu sunteți împreună cu ceilalți?

– Îi dau câteodată bani grefierului de la intrare. Așa că, de fiecare dată când vin aici, sunt băgat la regimul celor „provizorii“.

Gardianul aducea mâncarea: trecu printre gratii două castronașe umplute cu ceva vâscos de culoarea noroiului, cu aburii tot atât de puturoși ca și duhoarea din încăpere. Scotea cu o lingură mare dintr-o oală fiertura deasă pe care o arunca în fiecare castronaș, unde cădea cu un pleoscăit, și apoi o trecea deținuților din cealaltă cușcă, pe rând, fiecăruia.

– Nu merită, zise o voce. Mâine e…

– Execuția sa, zise mandarinul lui Kyo.

– Și la mine la fel, zise o altă voce. Așa că ai putea să-mi dai o porție dublă, ce mai: mie asta-mi provoacă foame.

– Vrei un pumn peste mutră? întrebă gardianul.

Intră un soldat, îi puse o întrebare. Trecu la cușca din dreapta, izbi încet un trup.

– Mișcă, zise el. Precis că mai trăiește…

Soldatul plecă.

Kyo privea foarte atent, încerca să vadă căror umbre aparțineau vocile atât de aproape de moarte – ca și el poate. Imposibil să le deslușească: oamenii aceștia vor muri înainte de a fi fost altceva pentru el decât simple voci.

– Nu mâncați? îl întrebă tovarășul său.
– Nu.
– Așa e întotdeauna la început…
Luă castronul lui Kyo. Gardianul intră, îi trase câteva palme zdravene mandarinului și ieși luând castronul, fără a zice un cuvânt.
– De ce nu mi-a tras și mie? întrebă Kyo cu vocea scăzută.
– Numai eu eram vinovat, dar nu asta contează: sunteți politic, provizoriu, și, în plus, bine îmbrăcat. Va încerca să stoarcă bani de la dumneata, sau de la ai dumitale. Asta însă nu înseamnă că… Așteptați…
„Banii mă urmăresc până și în vizuina asta“, gândi Kyo. Deși corespundea perfect cu imaginea pe care și-o făureau cei de afară, ticăloșia gardianului nu i se părea pe deplin reală; și în același timp i se părea a fi o dezgustătoare fatalitate, de parcă forța brută era în stare să preschimbe orice om în animal. Ființele obscure care mișunau dincolo de gratii, neliniștite, ca și crustaceele, ca și insectele colosale ale visurilor din copilărie, nu meritau nici ele numele de oameni. Singurătate și sentiment de umilire totală. „Atenție“, se gândi el, deoarece, de pe acum, se simțea mai slăbit. I se păru că, dacă n-ar fi fost stăpân pe moartea sa, putea să dea aici ochii cu spaima. Desfăcu catarama cingătorii și trecu cianura în buzunar.
– Ce mai, ce mai, ce mai faci? se auzi din nou vocea.
– Destul! strigară împreună deținuții din cealaltă cușcă.
Kyo se obișnuise acum cu întunericul, iar numărul glasurilor nu-l miră: erau mai mult de zece trupuri întinse în despărțitura de lemn, dincolo de gratii.
– Ai să taci odată? țipă gardianul.
– Ce mai, ce mai, ce mai faci?
Gardianul se ridică.
– Glumește sau e greu de cap? întrebă Kyo cu vocea scăzută.
– Nici una, nici alta, răspunse mandarinul. Nebun.
– Dar de ce…
Kyo renunță să mai pună întrebări: vecinul său își astupă urechile. Un țipăt îngrozitor și răgușit, de suferință și spaimă în același timp, umplu întunericul: în timp ce Kyo se uita la mandarin, gardianul intrase în cușca cealaltă cu biciul. Cureaua plesni; și același țipăt se înălță din nou. Kyo nu îndrăznea să-și astupe urechile și aștepta, agățat de două gratii, țipătul groaznic care îl va înfiora încă o dată până în vârful unghiilor.

– Dă-i una o dată pentru totdeauna, zise o voce, ca să ne lase în pace!
– Să se termine odată, ziseră patru sau cinci glasuri, vrem să dormim liniștiți!
Mandarinul, astupându-și mereu urechile cu mâinile, se aplecă spre Kyo:
– De șapte zile, se pare că e a unsprezecea oară când îl lovește. Eu mă aflu aici de două zile: e a patra oară. Și orice aș face, tot aud… Vedeți, nu pot închide ochii: mi se pare că, privindu-l, îl ajut, nu-l abandonez…
Și Kyo privea, fără să vadă aproape nimic… „Compătimire sau cruzime?“, se întreba înspăimântat. Ce era mai josnic și mai fascinant în fiecare ființă se trezea acolo cu cea mai sălbatică înverșunare, iar Kyo se zbătea cu toată puterea gândului împotriva mârșăviei omenești: își aminti de sforțarea pe care trebuia s-o facă întotdeauna pentru a se smulge, pentru a părăsi trupurile torturate, zărite întâmplător: literalmente, parcă s-ar fi smuls. Faptul că atâția oameni pot vedea cum e bătut un nebun, care nu e nici măcar primejdios, cu siguranță bătrân după voce, și aprobă un asemenea supliciu îi trezea aceeași senzație de spaimă pe care i-o treziseră mărturisirile lui Chen, noaptea, la Hankou: „Caracatițele…“ Katov îi povestise despre efortul pe care trebuie să-l facă prima dată studentul la medicină când un abdomen deschis în fața sa lasă să i se vadă organele vii. Era aceeași senzație de groază paralizantă, cu totul deosebită de frică, o senzație atotputernică ce te cuprinde fără ca mintea să fi avut timp s-o oprească, și cu atât mai tulburătoare cu cât Kyo simțea până în rărunchi propria sa dependență. Și în acest timp, ochii săi, mult mai puțin obișnuiți cu întunericul decât ai tovarășului său, nu deosebeau decât lucirea pielii biciului care smulgea urletele, de parcă ar fi fost colțul unei fiare. De când fu dată prima lovitură, nu făcuse nici un gest; rămăsese agățat de gratii, cu mâinile la înălțimea obrazului.
– Gardian, strigă el.
– Vrei și tu o lovitură?
– Vreau să-ți vorbesc.
– Daa?
În timp ce gardianul închidea furios zăvorul enorm, condamnații pe care îi părăsea se strâmbară. Îi urau pe „politici“, care nu erau amestecați cu ei.
– Du-te! Du-te, gardianule, să facem haz!
Omul se afla în fața lui Kyo, cu trupul tăiat vertical de o zăbrea. Privirea sa exprima mânia cea mai abjectă, a imbecilului care își închipuie că îi e

tăgăduită puterea; trăsăturile sale nu erau totuși grosolane: regulate, anonime…

– Ascultă, zise Kyo.

Se priveau drept în ochi, gardianul, mai înalt decât Kyo, îi vedea mâinile mereu încleștate de gratii, de fiecare parte a capului. Înainte de a pricepe ceva, Kyo simți că mâna sa stângă plesnea: din zbor, cu toată puterea, biciul ascuns în spatele gardianului lovise, Kyo nu se putu abține să nu strige.

– Foarte bine! urlau deținuții în față. Să mai încaseze și alții.

Amândouă mâinile lui Kyo căzură de-a lungul trupului, cuprinse de o teamă autonomă, fără ca el să-și fi dat măcar seama.

– Mai ai ceva de zis? întrebă gardianul.

Biciul se afla acum între ei.

Kyo încleștă dinții cu toată puterea, și cu aceeași sforțare pe care ar fi făcut-o dacă ar fi trebuit să ridice o povară enormă, fără a-l părăsi pe gardian din ochi, își îndreptă din nou mâinile spre gratii. În timp ce le ridica încet, omul se da tiptil înapoi pentru a-și lua vânt. Biciul plesni, de data asta peste gratii. Reflexul fusese mai puternic decât Kyo: își retrăsese mâinile. Dar cu o încordare istovitoare a umerilor, Kyo le ducea din nou înainte; iar gardianul pricepu după privirea sa că de data asta nu le va mai retrage. Îl scuipă drept în față și ridică încet biciul.

– Dacă tu… încetezi să-l mai bați pe nebun, zise Kyo, când voi ieși de aici, am să-ți… dau cincizeci de dolari.

Gardianul șovăi.

– Bine, zise el în cele din urmă.

Privirea sa se depărta. Kyo, simțindu-se eliberat de o asemenea tensiune, crezu că leșină. Îl durea atât de tare mâna stângă, încât nu putea strânge pumnul. O ridicase odată cu cealaltă la înălțimea umerilor și rămăsese acolo, întinsă. Noi hohote de râs.

– Îmi întinzi mâna? întrebă gardianul, făcând și el haz.

Și i-o strânse. Kyo simți că niciodată în viața sa nu va uita acea strângere de mână. Își retrase mâna și se prăbuși în despărțitura de lemn. Gardianul avu o clipă de șovăială, se scărpină în cap cu mânerul biciului. Apoi se întoarse la masa sa. Nebunul plângea în hohote.

Ore întregi, același sentiment de scârbă. În sfârșit, sosiră niște soldați să-l caute pe Kyo pentru a-l conduce la poliția specială. Poate că se ducea spre

moarte, dar plecă cu un sentiment de bucurie a cărui violență îl surprinse: i se părea că se purifică, lăsând aici o parte murdară din sine însuși.

– Intră!

Una din santinelele chineze îl împinse pe Kyo de umeri, însă ușor; când aveau de-a face cu străini (pentru un chinez, Kyo era japonez sau european, însă în orice caz străin), santinelelor le era frică să se poarte brutal, ca de obicei. La un semn al lui König, rămaseră afară. Kyo avansă spre birou; ascunzându-și în buzunar mâna stânga umflată, îl privea pe omul din fața lui, care și el îi căuta ochii; o față colțuroasă, rasă, nasul strâmb, părul ca peria. „Un om care te va ucide seamănă exact cu oricare alt om.“ König întinse mâna spre revolverul așezat pe masă; nu, luă un pachet de țigări, îl întinse lui Kyo.

– Mulțumesc. Nu fumez.

– Mâncarea de la închisoare e mizerabilă, e și normal. Vreți să luați masa cu mine?

Pe masă, cafea, lapte, două cești, felii de pâine.

– Numai pâine. Mulțumesc.

König zâmbi.

– Vezi, voi turna din același ibric și pentru dumneata și pentru mine.

Kyo stătea în picioare (nu exista scaun) în fața biroului, mușcând din pâine ca un copil. După mizeria din închisoare, i se părea că plutește ca în vis. Știa că e în joc viața lui, dar până și a muri i se părea mai simplu. Nu era exclus ca tipul să fie politicos din indiferență: de rasă albă, poate că îmbrățișase această meserie dintr-o întâmplare sau din lăcomie de bani. E ceea ce-și dorea Kyo, care nu avea pentru dânsul nici un fel de simpatie, dar ar fi vrut să se destindă, să se elibereze de starea de încordare istovitoare din închisoare; descoperise că e cumplit să fii silit să te refugiezi în întregime în tine însuți. Sună telefonul.

– Alo! zise König. Da, Gisors Kyoshi. Perfect. Se află la mine. Întreabă dacă sunteți încă în viață, spuse el lui Kyo.

– De ce m-ați adus aici?

– Cred că o să ne înțelegem. Din nou telefonul.

– Alo! Nu. Tocmai îi spuneam că ne vom înțelege cu siguranță. Împușcat? Mai dați-mi un telefon.

De când intrase Kyo, privirea lui König n-o părăsise pe a sa.

– Ce părere aveți? întrebă el agățând receptorul.

– Nici una.

König coborî privirea, o ridică din nou.

– Vreți să trăiți?

– Depinde cum.

– Se poate și muri în mai multe feluri.

– Nu poți alege.

– Dar modul de viață, credeți că-l poți întotdeauna alege?

König se gândea la sine însuși. Kyo era hotărât să nu cedeze nimic din ce era esențial, însă nu dorea deloc să-l ațâțe.

– Nu știu.

– Mi s-a spus că sunteți comunist din… Cum să-i zic? Demnitate. E adevărat?

La început, Kyo nu pricepu. Încordat în așteptarea telefonului, se întreba ce rost are interogatoriul acesta ciudat. În sfârșit, zise:

– Vă interesează într-adevăr?

– Mai mult decât vă închipuiți.

Exista o umbră de amenințare în tonul lui. Kyo răspunse:

– Comunismul cred că va reda demnitatea celor cu care lupt împreună. În orice caz, forțele care se opun comunismului îi constrâng să renunțe la demnitate. De ce mi-ați pus această întrebare, de vreme ce nu ascultați răspunsul meu?

– Ce numești dumneata demnitate? Asta nu spune nimic…

Sună telefonul. „Viața mea?“, cugetă Kyo. König nu ridică receptorul.

– Contrariul umilinței, spuse Kyo.

„Când vin de unde vin, asta vrea să spună ceva.“ Telefonul sună din nou. König puse mâna pe aparat.

– Unde sunt ascunse armele? se mulțumi să întrebe.

– Puteți lăsa în pace telefonul. În sfârșit, am priceput.

Credea că apelul telefonic era o înscenare ordinară. Kyo se aplecă la iuțeală: König era cât pe ce să-i arunce în cap unul din cele două revolvere; îl puse însă pe masă.

– Ți-am pregătit ceva mai bun, zise el. Cât privește telefonul, ai să vezi imediat dacă e o înscenare, micuțule. Ai văzut vreodată cum se torturează?

Kyo încerca să-și strângă, în buzunar, degetele umflate. Cianura se afla în buzunarul stâng și îi era teamă să n-o scape pe jos dacă ar fi trebuit s-o ducă la gură.

– În orice caz, am văzut oameni torturați. De ce m-ați întrebat unde se află armele? Știți unde, sau veți ști. Atunci ce rost are?

– Comuniștii sunt zdrobiți pretutindeni.

Kyo tăcea.

– Sunt. Gândește-te bine: dacă lucrezi pentru noi, ești salvat și nimeni nu va afla. Am să te las să evadezi…

„Bineînțeles că trebuia să înceapă cu asta“, cugetă Kyo. Nervozitatea îl făcea să aibă umor, cu toate că n-avea chef de așa ceva. Știa însă că poliția nu se mulțumește cu garanții nesigure. Totuși, târguiala îl surprinse, deoarece, fiind formală, înceta să fie adevărată.

– Numai eu, continuă König, voi ști. E de-ajuns…

„De ce“, se întrebă Kyo, „plăcerea de a rosti «E de-ajuns»?“

– Nu voi intra în serviciul dumitale, spuse el aproape în treacăt.

– Atenție: pot să te bag la secret cu vreo zece nevinovați, spunându-le că soarta lor depinde de dumneata, că vor rămâne în închisoare dacă nu vorbești și că-și pot alege liber mijloacele lor…

– Călăii, e mai simplu…

– Eroare. Alternarea rugăminților și a cruzimilor e mai a dracului. Nu vorbi despre ce nu cunoști – nu încă, în orice caz.

– Tocmai am văzut cum era aproape torturat un nebun.

– Îți dai seama ce riști?

– Știu…

König se gândea că, indiferent ce-i spunea Kyo, nu-l impresiona amenințarea care plana asupra lui. „Îl ajută tinerețea“, se gândea König. Cu două ore înainte, interogase un prizonier cekist; după zece minute îl simțise aproape ca pe un frate: lumea amândurora nu mai era cea a oamenilor. Dacă lui Kyo nu-i era frică din lipsă de imaginație, atunci răbdare…

– Nu te întrebi de ce nu ți-am aruncat încă revolverul ăsta drept în față?

– Doar ați spus: „Am pregătit ceva mai bun…“

König sună.

– Poate că voi veni în noaptea asta să te întreb ce părere ai despre demnitatea umană. În curtea închisorii, „seria A“, spuse el santinelelor care intrau.

Ora patru

Clappique se amestecă în mișcarea ce împingea mulțimea din concesiuni spre instalațiile de sârmă ghimpată; pe Bulevardul Celor Două Republici trecea călăul, cu sabia arcuită pe umăr, urmat de escorta sa de pușcași. Clappique se întoarse imediat, se înfundă în concesiune. Kyo arestat, apărarea comunistă zdrobită, numeroși simpatizanți asasinați chiar în orașul european… König îi dăduse răgaz până seara: nu va fi ocrotit după acest termen. Împușcături aproape pretutindeni. Purtate de vânt, i se părea că se apropie de el, și moartea odată cu ele. „Nu vreau să mor“, spunea el printre dinți, „nu vreau să mor…“ Își dădea seama că fugea. Ajunse la chei.

N-avea pașaport și nici destui bani pentru a lua un bilet.

Trei pacheboturi, dintre care unul francez. Clappique se opri din goană. Să se ascundă în bărcile de salvare, acoperite de o foaie de cort întinsă? Ar fi trebuit să urce la bord, iar omul care păzea scara nu l-ar fi lăsat să treacă. De altfel, era o idee nesăbuită. Cămările vaporului? Prostie, prostie, prostie. Să se ducă chiar la căpitan? De multe ori se descurcase așa în viață: însă de data asta căpitanul îl va socoti comunist și va refuza să-l îmbarce. Vaporul pleca peste două ore: moment nepotrivit ca să-l deranjeze pe căpitan.

Dacă ar fi fost descoperit la bord, după ce vaporul s-ar fi aflat în largul mării, s-ar fi aranjat, trebuia însă mai întâi să ajungă pe vas.

Se vedea ascuns în vreun colț, ghemuit într-un butoi; dar de astă dată fantezia nu-l salva. I se părea că se dăruiește ca o ofrandă, precum mijlocitorilor unui zeu necunoscut, acestor pacheboturi enorme, cu pântecele pline, încărcate de destine umane, nepăsătoare față de el până la ură. Se oprise în fața vaporului francez. Privea, fascinat de pasarelă, oamenii care urcau și coborau (nimeni nu se gândea la dânsul, nu-i ghicea neliniștea și, de aceea, ar fi vrut să-i ucidă), care își arătau biletul, trecând scara. Să-și fabrice un bilet fals? Absurd.

Îl înțepă un țânțar. Îl alungă, își pipăi fața; îi crescuse barba. De parcă orice fel de îngrijire a trupului ar fi fost prielnică plecărilor, se hotărî să se ducă să se radă, fără a se depărta însă de vapor. Dincolo de hangare, printre cârciumioare și negustori de tot felul de mărunțișuri, văzu frizeria unui chinez. Proprietarul ținea și o cafenea nenorocită, iar cele două prăvălii nu erau despărțite decât printr-o perdea împletită. Așteptându-și rândul, Clappique se așeză lângă perdea și continuă să observe scara pachebotului. De cealaltă parte, oamenii discutau:

– E al treilea, spuse un glas de bărbat.

– Cu ăla mic nu ne va lua nimeni. Dacă am încerca totuși la un hotel de lux?

Îi răspundea o femeie.

– Așa cum suntem îmbrăcați? Tipul ăla cu galoane ne va da pe ușă afară, înainte de a ajunge măcar la ca.

– Acolo, copiii au dreptul să țipe… Să mai încercăm, oriunde ar fi.

– Când proprietarii vor vedea copilul, vor refuza. Numai hotelurile chinezești ne-ar mai putea primi, dar cu mâncarea lor infectă, copilul se va îmbolnăvi.

– Dacă am izbuti să strecurăm copilul într-un hotel european sărăcăcios, după ce ne vom instala acolo, poate că n-au să îndrăznească să ne dea afară… În orice caz, tot o să câștigăm o noapte. Ar trebui să împachetăm copilul, ca să creadă că sunt rufe.

– Rufele nu țipă.

– Cu biberonul în gură, nu va țipa…

– Poate. M-aș înțelege cu tipul, iar tu vei veni după aceea. Într-o secundă ai trece prin fața lui.

Tăcere. Clappique privea scara. Zgomot de hârtie.

– Nici nu-ți poți închipui cât mă chinuiesc să-l duc așa… Am impresia că-mi va purta ghinion toată viața… Și mi-e teamă să nu i se facă rău…

Din nou, tăcere. Plecaseră? Clientul părăsea jețul. Frizerul îi făcu semn lui Clappique, care se așeză fără a slăbi din ochi pachebotul. Scara era goală, dar abia fu acoperit de săpun obrazul lui Clappique, că un marinar se urcă, în mână cu două găleți noi (poate le cumpărase tocmai atunci) și cu o mătură pe umăr. Clappique îl urmărea cu privirea, treaptă după treaptă: s-ar fi transformat în câine, numai să poată urca scara și pleca. Marinarul trecu prin fața omului de pază din capul scării fără a spune nimic.

Clappique plăti, aruncând monedele pe spălător, își smulse șervetul și ieși cu fața plină de săpun. Știa unde să-i găsească pe negustorii ambulanți. Toți se uitau curioși la el: după zece pași se întoarse, își spălă fața, plecă din nou.

Găsi fără dificultate un costum de marinar la primul negustor ambulant pe care îl întâlni. Se îndreptă cu iuțeală la hotel, își schimbă îmbrăcămintea. „Ar mai trebui și niște mături sau ceva de soiul ăsta… Să cumpăr mături vechi? Absurd: de ce s-ar duce un marinar să se plimbe pe uscat cu măturile pe spinare? Ca să pară mai nostim? E o idee complet tâmpită. Dacă trecea

pe scară cu măturile e pentru că le cumpărase pe uscat. Trebuiau, deci, să fie noi… Hai să le cumpărăm…“

Intră în prăvălie cu obișnuita sa alură – Clappique.

În fața privirii disprețuitoare a negustorului englez, strigă:

– Vino să te îmbrățișez.

Puse măturile pe umăr, se întoarse, răsturnând o lampă de aramă, și ieși.

„Vino să te îmbrățișez“, cu toată extravaganța voită, exprima ceea ce simțea; până atunci jucase o comedie neliniștitoare, pentru a-și împăca conștiința și din teamă, însă fără să scape de ideea nemărturisită că va eșua; disprețul vânzătorului – cu toate că, în ciuda costumului său, Clappique nu se comportase ca un marinar – îi dovedea că putea reuși. Cu măturile pe umăr, mergea spre pachebot, observând în trecere toate privirile, pentru a găsi în ele confirmarea noii sale înfățișări. Ca atunci când se oprise în fața scării vaporului, și de data aceasta se miră, dându-și seama cât de indiferentă le era celorlalte ființe soarta sa, și că nu exista decât în propriii săi ochi; adineauri călătorii se urcau fără să se uite la omul care rămânea pe chei, urmând a fi, poate, ucis; acum, ca marinar, trecătorii îl priveau nepăsători; nimeni nu ieșea din mulțime să se mire sau să-l recunoască; nici măcar o față uimită… Nu pentru că o viață falsă ar fi trebuit neapărat să-l surprindă, dar de data asta ea-i era impusă, iar viața sa adevărată depindea poate de ea. Îi era sete. Se opri la un bar chinezesc, puse jos măturile. După ce bău, își dădu seama că nu-i era deloc sete, că voise să mai facă o încercare. Felul în care patronul îi dădu restul fu destul de lămuritor.

De când își schimbase costumul, privirile celorlalți nu mai erau aceleași. Interlocutorul obișnuit al mitomaniei sale se transformase în om din mulțime.

În același timp, din instinct de apărare sau din plăcere, acceptarea generală a noii sale condiții sociale îl învăluia și pe el. Se întâlnea întâmplător cu cea mai strălucitoare reușită a vieții sale. Nu, oamenii nu existau, pentru că era destul un costum ca să scapi de tine însuți, pentru a apărea cu o altă viață în ochii celorlalți. Judecând în profunzime, era aceeași înstrăinare, aceeași bucurie care îl cuprinsese prima dată când se amestecase în mulțimea chineză… „Să mai zici că a crea o povestire, în franceză, înseamnă a o scrie și nu a o trăi!“

Cu măturile, purtate ca niște puști, urcă pasarela, trecu, cu picioarele muiate de frică, prin fața omului de pază din capul scării și se trezi pe punte.

O șterse printre pasagerii de pe punte, puse măturile pe un sul de funii. Nu era nici o primejdie până la prima escală. Era totuși departe de a fi liniștit. Un pasager de pe punte, rus, cu capul cât o păstaie, se apropie de el:

– Ești de pe bordul vasului?

Și fără a aștepta răspunsul:

– E plăcută viața la bord?

– De asta, băiete, nu-ți poți da seama. Francezului îi place să călătorească, asta e sigur: nimic de zis. Ofițerii te sâcâie la culme, dar nu mai mult decât patronii, și se doarme prost! Nu-mi plac hamacurile: e o chestie de gust! Dar se mănâncă bine. Și se văd lucruri. Când eram în America de Sud, misionarii i-au învățat pe sălbatici, zile și zile întregi, să zică pe de rost, în latinește, mmici cântări. Vine episcopul, misionarul bate măsura: tăcere, sălbaticii sunt înghețați de respect. Dar să n-avem vorbe! Cântarea se pornește singură: papagalii din pădure, dragul mmeu, care n-au auzit decât cântecul ăsta, îl cântă cu un sentiment de reculegere… Și închipuiește-ți că am întâlnit în largul Insulelor Celebes, acum zece ani, caravele arabe în derivă, sculptate ca nucile-de-cocos și încărcate cu ciumați morți, cu brațele spânzurând așa, de-a lungul meterezului de pe punte, iar deasupra lor roind pescărușii… Foarte bine.

– Ai noroc. Eu călătoresc de șapte ani și n-am întâlnit niciodată așa ceva.

– Trebuie introduse în viață metodele artei, dragul mmeu, nu pentru a face artă, ah! Dumnezeule, nu! Ci pentru a scoate mai mult de la viață. Fără vorbă!

Îl bătu pe burtă și se întoarse cu prudență: un automobil pe care îl cunoștea se opri lângă pasarelă: Ferral se întorcea în Franța. Un chelner începu să străbată puntea clasei întâi, sunând clopotul de plecare. Fiecare clinchet răsuna în pieptul lui Clappique.

„Europa“, cugetă el; „petrecerea s-a sfârșit. Acum, Europa.“ I se părea că ea apare în fața sa ca și clopotul care se apropie, nu cu sunetul eliberării, ci al închisorii. Dacă nu l-ar fi amenințat moartea, ar fi coborât.

– Barul de la clasa a treia e deschis? îl întrebă pe rus.

– De o oră. Toată lumea poate merge până când vom fi în larg…

Clappique îl luă de braț.

– Hai să ne îmbătăm…

Ora șase

În sala mare – o fostă sală de recreație a unei școli –, două sute de răniți comuniști așteptau execuția. Sprijinit în cot, Katov, printre ultimii aduși, privea. Toți erau lungiți la pământ. Mulți gemeau, într-un chip extraordinar de regulat; câțiva fumau, cum făcuseră cei de la permanență, iar rotocoalele de fum se ridicau până la plafonul ce devenise întunecos, deși ferestrele erau mari, europenești, clar mohorâte din cauza serii și a negurii de afară.

Părea că se află foarte sus, deasupra tuturor oamenilor întinși pe jos. Cu toate că lumina zilei nu dispăruse încă, atmosfera era una de noapte. „Oare din cauza rănilor", se întreba Katov, „sau pentru că suntem cu toții întinși pe jos, ca într-o gară? E o gară. Vom pleca în direcția nicăieri, asta-i…"

Patru santinele se plimbau în lung și în lat în mijlocul răniților, cu baioneta la armă, iar baionetele lor, netede și drepte deasupra acestor trupuri nedeslușite, reflectau într-un fel straniu ziua care pălea. Afară, în adâncul ceții, lumini gălbui – cu siguranță becuri de gaz – păreau și ele că-i veghează; ca și cum ar fi venit din partea lor (pentru că venea și el din adâncul ceții), se auzi un șuierat ce domină șoaptele și gemetele: era al unei locomotive; se aflau aproape de gara din Zhabei. Exista, în sala uriașă, ceva îngrozitor de încordat, care nu era așteptarea morții. Katov fu înștiințat de propriul său gâtlej: era setea și foamea. Sprijinit de zid, privea de la stânga la dreapta: multe capete cunoscute, pentru că un mare număr de răniți erau luptători din chon-uri. De-a lungul uneia din laturile strâmte ale sălii, era rezervat un spațiu liber de trei metri lățime.

– De ce răniții se înghesuie unii peste alții, întrebă el cu glas tare, în loc să se ducă acolo?

Era printre ultimii aduși. Se ridică, sprijinindu-se de zid; cu toate că rănile îl dureau, i se păru că s-ar putea ține pe picioare; se opri însă, încovoindu-se; fără să fi rostit vreun cuvânt, simți în jurul său o spaimă atât de pătrunzătoare, că rămase paralizat. În priviri? Abia le deslușea. În atitudini? Toate făceau parte din comportarea unor oameni răniți, care sufereau, fiecare pe socoteala lui. Oricum ar fi fost ea transmisă, spaima era prezentă – nu frica, nu groaza animalelor, ci a oamenilor rămași singuri în fața neomenescului: Katov, sprijinindu-se tot timpul de zid, trecu peste trupul vecinului.

– Ești nebun? întrebă vocea cuiva întins pe jos.

– De ce?

Întrebare și ordin totodată. Nimeni însă nu răspundea. Iar unul dintre gardieni, aflat la cinci metri, în loc să-l culce la pământ, îl privea cu uimire.

– De ce? întrebă el din nou, cu o voce mai aspră.

– Nu știe, se auzi o altă voce, tot a cuiva întins la pământ, și, în același timp cu ea, o alta mai joasă: „Va veni și asta…“

Pusese foarte răspicat a doua întrebare. Șovăiala acestei mulțimi avea ceva groaznic, în sine, și din cauză că toți oamenii ăștia îl cunoșteau: amenințarea suspendată deasupra zidului atârnă în același timp asupra tuturor, și în mod deosebit asupra lui.

– Culcă-te la loc, spuse unul dintre răniți.

De ce nici unul dintre ei nu-i spunea pe nume? Și de ce gardianul nu intervenea? Îl văzuse mai înainte doborând la pământ, cu patul puștii, un rănit care voise să-și schimbe locul… Se apropie de ultimul său interlocutor, se întinse lângă el.

– Acolo sunt puși cei care vor fi torturați, spuse omul pe șoptite.

Toți știau, nu îndrăzniseră însă să spună, fie că le era frică să vorbească, fie că nici unul nu voise să i-o spună lui. Doar o voce spusese:

– Va veni și asta…

Ușa se deschise. Niște soldați intrară ținând în mână felinare mari, înconjurându-i pe brancardierii care-i rostogoliră pe răniți, ca pe niște pachete, foarte aproape de Katov. Se apropia noaptea, ea urca de pe pământ, unde gemetele se încrucișau ca șoarecii, amestecate cu un miros înspăimântător: cea mai mare parte a oamenilor nu se putea mișca. Ușa se închise la loc.

Trecu un timp. Nimic altceva decât pasul santinelelor și ultima lucire a baionetelor deasupra miilor de exclamații ale durerii. Deodată, de parcă întunericul ar fi făcut ceața mai deasă, de foarte departe, răsună, mai înăbușit, șuieratul locomotivei. Unul dintre nou-sosiți, culcat pe burtă, își duse mâinile la urechi și urlă. Ceilalți nu strigau, însă din nou groaza era prezentă, acolo, printre cei întinși jos.

Omul se ridică în capul oaselor, cu capul sus:

– Nemernicilor, urlă el, asasinilor!

Una dintre santinele înaintă și, cu un picior în coaste, îl răsturnă. Tăcu. Santinela se depărtă. Rănitul începu să îngaime ceva. Acum era prea întuneric pentru Katov ca să-i poată desluși privirea, îi auzea însă vocea, simțea că va articula niște cuvinte. Într-adevăr:

– … nu-i împușcă, îi bagă de vii în cazanul locomotivei, spunea el. Iar acum, iată că șuieră…

Santinela se întorcea. Liniște, doar gemetele durerii.

Ușa se deschise din nou. Iarăși baionete, luminate acum de jos în sus de un felinar mare, dar nu răniți: un ofițer al Gomindanului intră singur. Deși Katov nu zărea decât o masă de trupuri, simți că fiecare om înțepenește. Ofițerul, în fundul sălii, fără contur, o umbră pe care felinarul o lumina prost în apusul zilei, dădea ordine unei santinele. Ea se apropie, îl căută pe Katov, îl găsi. Fără a-l atinge, fără a-i spune ceva, cu respect, îi făcu numai semn să se ridice. Katov izbuti cu greu să se scoale, cu fața spre ușă, spre fundul sălii unde ofițerul continua să dea ordine. Soldatul, cu pușca într-o mână, cu felinarul într-alta, trecu la stânga sa. La dreapta sa nu erau decât spațiul liber și zidul alb. Soldatul arătă cu pușca spațiul liber. Katov zâmbi amar, cu orgoliul desperării. Nimeni însă nu-i vedea fața: santinela, în mod voit, nu-l privea, iar aceia dintre răniți care nu erau încă în pragul morții, ridicându-se pe un picior, pe un braț, pe bărbie, urmăreau cu privirea umbra sa, nu încă foarte întunecoasă, care se întindea pe zidul torturaților.

Ofițerul ieși. Ușa rămase deschisă.

Santinelele prezentară armele: intră un civil. „Secția A“, strigă de afară o voce, după care ușa fu închisă la loc. Una din santinele îl însoți pe civil către zid, bombănind mereu; de aproape, uimit, Katov îl recunoscu pe Kyo. Nefiind rănit, santinelele, văzându-l sosind între doi ofițeri, îl luaseră drept unul din consilierii străini ai lui Jiang Jieshi: dându-și acum seama de eroarea făcută, îl înjurau. Kyo se culcă în întuneric, alături de Katov.

– Știi ce ne așteaptă? întrebă acesta.

– Au avut grijă să mă înștiințeze, nu-mi pasă; am cianura. O ai și tu pe a ta?

– Da.

– Ești rănit?

– La picioare. Însă pot merge.

– Ești de mult timp aici?

– Nu. Când te-au prins?

– Ieri-seară. Există vreun mijloc de-a o șterge de-aici?

– Nu se poate face nimic. Aproape toți sunt grav răniți. Afară, peste tot sunt soldați. Ai văzut și mitralierele din fața ușii?

– Da. Unde te-au prins pe tine?

Amândoi simțeau nevoia de a scăpa de veghea asta funebră, de-a vorbi, de-a vorbi: Katov, despre ocuparea permanenței; Kyo, despre închisoare, despre discuția cu König, despre ce aflase de atunci; încă înainte de a ajunge la închisoarea provizorie, știuse că May nu fusese arestată.

Katov era culcat pe o parte, foarte aproape de Kyo, despărțit prin toată amploarea suferinței: gura întredeschisă, buzele umflate sub nasul său vesel, ochii aproape închiși, însă strâns unit cu el prin această prietenie absolută, fără rezerve, spontană, de care e în stare numai moartea: viață condamnată, sfărâmată, lângă a sa, în întunericul plin de amenințări și de răni, printre toți frații lor de aici, frați ce se dăruiseră revoluției; fiecare din oamenii aceștia smulsese cu furie, în traiectoria lui, unica noblețe ce-i putea aparține.

Gardienii aduseră trei chinezi. Despărțiți de mulțimea răniților, dar și de oamenii de la zid. Fuseseră arestați înainte de luptă, judecați sumar și așteptau să fie împușcați.

– Katov! strigă unul din ei. Era Lu Iu-suen, asociatul lui Hemmerlich.

– Ce?

– Nu știi dacă execuțiile au loc departe sau aproape?

– Nu știu. În orice caz, nu se aude.

O voce, puțin mai depărtată, spuse:

– Se pare că, după aceea, cel care te execută îți șterpelește dinții de aur.

Și alta:

– Mi se fâlfâie: eu n-am.

Cei trei chinezi trăgeau din țigară, fum după fum, cu încăpățânare.

– Aveți mai multe cutii de chibrituri? întrebă un rănit puțin mai departe.

– Da.

– Aruncați una.

Lu o aruncă pe a sa.

– Aș dori foarte mult să i se poată spune fiului meu că am murit ca un om curajos, zise el cu vocea scăzută. Și, mai încet încă: Nu e ușor să mori.

Katov descoperi în el o bucurie surdă: n-avea nici soție, nici copii. Ușa se deschise.

– Trimite unul! strigă santinela.

Cei trei oameni se strângeau unul într-altul.

– Hai, ce stați, spuse gardianul, hotărâți-vă…

Nu se încumeta să aleagă. Brusc, unul din cei doi chinezi necunoscuți făcu un pas înainte, aruncă țigara abia aprinsă, aprinse alta, după ce stricase două

chibrituri, și o porni cu pas grăbit spre ușă, încheindu-și unul câte unul toți nasturii vestonului. Ușa se închise din nou.

Un rănit strângea de pe jos bucățile de chibrit. El și vecinii lui le rupseseră în bucățele pe cele din cutia dată de Lu Iu-suen și se jucau „de-a paiul“. În mai puțin de cinci minute, ușa se deschise din nou.

– Altul!

Lu și tovarășul său înaintară împreună, ținându-se de braț. Lu recita cu glas tare, fără timbru, moartea eroului dintr-o piesă renumită, însă ceilalți erau prea distruși ca să-l mai asculte.

– Cine e la rând? întrebă soldatul.

Nu-i răspunse nimeni.

– Hai, veniți odată!

Îi despărți cu patul puștii. Lu era mai aproape de el decât celălalt; îl luă de umăr.

Lu își desprinse umărul, înaintă. Tovarășul său se întoarse la loc și se întinse pe jos.

Kyo simți cât de greu îi va fi acestuia să moară, în comparație cu cei care îl precedaseră: el rămânea singur. Tot atât de curajos ca și Lu, deoarece înaintase împreună cu. el. Acum însă, felul în care se culcase la pământ, cu brațele chircite în jurul trupului, arăta că-i e frică. Într-adevăr, când gardianul îl atinse, fu cuprins de o criză nervoasă. Doi soldați îl apucară, unul de picioare, altul de cap, și-l luară.

Întins pe spate, cu mâinile aduse pe piept, Kyo închise ochii: era exact poziția unui mort. Se închipui, lungit, nemișcat, cu ochii închiși, cu fața potolită de liniștea sufletească pe care o dăruie moartea, timp de o zi, aproape tuturor cadavrelor, de parcă ar fi vrut să exprime, cu generozitate, sentimentul de demnitate chiar al celor mai nenorociți. Văzuse mulți oameni murind și, influențat de educația sa japoneză, se gândise întotdeauna că e frumos să ai o moarte proprie, asemănătoare vieții pe care ai dus-o. A muri înseamnă pasivitate, dar a te omorî înseamnă act. Îndată ce vor veni să-l caute pe primul dintre ei, se va omorî deplin conștient. Își aminti – simțind că i se taie răsuflarea – de discurile fonografului. Vremuri în care speranța își păstra un sens! N-o va mai revedea pe May, iar singura durere în care se simțea vulnerabil era suferința ei, ca și cum moartea sa ar fi fost o greșeală. „Remușcarea de a muri“, gândi el cu o ironie crispată. Nimic asemănător față de tatăl său, care îi lăsase întotdeauna impresia de

forță, nu de slăbiciune. De mai mult de un an, May îl eliberase în întregime de sentimentul singurătății, dacă nu de orice amărăciune. Durerosul refugiu în patima trupurilor înlănțuite, pentru prima dată țâșnea, vai!

Îndată ce se gândea la ea, despărțit de-acum de cei vii. „Acum ea trebuie să mă uite…“ Să-i fi scris, n-ar fi făcut altceva decât s-o chinuiască și s-o lege și mai mult de el. Ca să-i spună să iubească pe un altul… O, închisoare, locul unde timpul se oprește – continuând în altă parte… Nu! În sala aceasta, despărțită de toți prin mitraliere, revoluția chineză, oricare i-ar fi soarta, oricare i-ar fi locul în care ar reînvia, a primit lovitura de grație; oriunde munceau oameni din greu, absurd, umiliți, gândurile lor se îndreptau către condamnații asemenea lor, ca rugăciunile credincioșilor; iar în oraș, oamenii în pragul morții începeau să fie iubiți ca și cum erau de acum morți… Dintre toate ținuturile pământului învăluite de această ultimă noapte, spațiul în care se auzeau gemetele era fără îndoială cel mai încărcat de dragoste virilă. Să iei parte la gemetele mulțimii culcate pe jos, să te simți pătruns, până și în murmurul suspinelor, de această suferință jertfită… Și un zvon, ce abia se auzea, prelungea până în adâncul nopții șușotitul durerii: ca și Hemmerlich, aproape toți oamenii de aici aveau copii. Totuși, fatalitatea acceptată de ei se înălța odată cu vuietul înăbușit al răniților, ca liniștea serii, care îl învăluia pe Kyo, cu o maiestate de cântec funebru, în timp ce stătea cu ochii închiși, cu mâinile încrucișate pe trupul său abandonat. Luptase pentru ceea ce, în epoca sa, fusese încărcat de cea mai profundă semnificație și de cea mai mare speranță; murea printre cei cu care ar fi vrut să trăiască împreună; murea, ca fiecare din acești oameni întinși la pământ, pentru că dăduse un sens vieții lui. Ce preț putea avea o viață pentru care n-ar fi acceptat să moară? E ușor să mori când nu mori singur. Moarte străbătută de o vibrație frățească, adunare de învinși în care mulțimile își vor recunoaște martirii, legendă însângerată, din care se nasc legendele de aur! Atins de-acum de sărutarea morții, cum să nu audă murmurul jertfelor omenești care îi striga că inima virilă a oamenilor e un refugiu al morților, cu nimic mai prejos decât spiritul?

Ținea acum în mână cianura. Se întrebase deseori dacă va muri ușor. Știa că, dacă se hotăra să se omoare, se va omorî; fiind conștient de sălbatica nepăsare cu care viața ne demască în propriii noștri ochi, nu era pe deplin liniștit în fața clipei în care moartea, cu întreaga ei greutate ireversibilă, îi va strivi gândirea.

Nu, moartea putea fi un act exaltat, suprema expresie a unei vieți cu care moartea semăna așa de mult; și mai însemna să scapi de cei doi soldați care se apropiau șovăind. Strivi între dinți otrava, ca și cum ar fi dat un ordin, îl mai auzi încă pe Katov întrebându-l neliniștit și pipăindu-l, și în clipa în care voia să se agațe de el, sufocându-se, simți că-l părăsesc puterile, sfâșiate fără voia sa, într-un spasm atotputernic.

Soldații veneau să caute în mulțime doi prizonieri care nu se puteau ridica. Desigur, cinstea de a fi ars de viu dădea dreptul la onoruri speciale, deși limitate: transportați pe o singură brancardă, unul peste altul sau aproape unul peste altul, fură prăvăliți la stânga lui Katov; Kyo, mort, era întins în dreapta sa. În spațiul gol care-i despărțea de cei care nu erau condamnați decât la o moarte obișnuită, soldații se aplecară lângă felinarul lor. Puțin câte puțin, capete și priviri se scufundară în noapte; nu reapărură decât rar, la lumina care contura în fundul sălii spațiul condamnaților.

Katov, de când murise Kyo – care gâfâise cel puțin un minut –, se simțea alungat într-o singurătate cu atât mai puternică și mai dureroasă cu cât era înconjurat de ai săi. Îl obseda chinezul scuturat de criza de nervi, luat pe sus pentru a fi ucis. Și totuși, în acest abandon total, el regăsea o senzație de odihnă, de parcă ani de zile ar fi așteptat o asemenea stare; odihnă întâlnită, regăsită, în cele mai grele momente ale vieții sale. Unde citise: „Nu descoperirile, ci suferințele exploratorilor le invidiam, mă atrăgeau…“ Ca un răspuns la gândurile sale, șuieratul îndepărtat pătrunse în sală pentru a treia oară. Cei doi vecini ai săi din stânga tresăriră. Chinezi foarte tineri: unul era Suen, pe care îl cunoscuse când luptase alături de el la permanență; al doilea, necunoscut. (Nu era Pei.) De ce nu erau împreună cu ceilalți?

– … Pentru că ai organizat grupele de luptă? întrebă el.

– Atentat împotriva lui Jiang Jieshi, răspunse Suen.

– Împreună cu Chen?

– Nu. El a vrut să arunce bomba singur. Jiang nu era în mașină. Eu așteptam mașina mai încolo. Am fost prins cu bomba la mine.

Glasul care îi răspundea era atât de sugrumat, încât Katov privi cu atenție fețele amândurora: tinerii plângeau, fără lacrimi. „Nu poți face mare lucru cu vorbele“, gândi Katov. Suen voi să-și miște umărul și se schimonosi de durere – era și el rănit la braț.

– Să arzi, spuse el. Să arzi de viu. Chiar și ochii, și ochii, înțelegi…

Tovarășul său hohotea de plâns.

– Se întâmplă să fii ars într-un accident, spuse Katov.

Păreau că-şi vorbesc, nu unul altuia, ci unei a treia persoane nevăzute.

– Nu e acelaşi lucru.

– Nu: e mai rău.

– Chiar şi ochii, repeta Suen cu un glas mai coborât, chiar şi ochii… Fiecare deget, şi burta, burta…

– Taci! zise celălalt cu o voce înăbuşită.

Ar fi vrut să ţipe, însă nu mai putea. Îşi încleştă mâinile foarte aproape de rănile lui Suen, ai cărui muşchi se contractară.

– Demnitatea umană, murmură Katov, care se gândea la întâlnirea lui Kyo cu König.

Nici unul dintre condamnaţi nu mai vorbea. Dincolo de felinar, în întunericul deplin de acum, mereu şuşotitul rănilor… Se apropie şi mai mult de Suen şi de tovarăşul său. Unul dintre gardieni povestea celorlalţi o istorioară: capetele lor apropiate se aflau între felinar şi condamnaţi; aceştia din urmă nici nu se mai vedeau. Deşi se auzeau şoapte, deşi se afla împreună cu toţi oamenii, aceştia care luptaseră ca şi el, Katov era singur, singur între trupul prietenului său mort şi tovarăşii săi înspăimântaţi, singur între acest zid şi şuieratul pierdut în noapte, însă un om putea fi mai puternic decât singurătatea şi poate chiar decât şuieratul acela cumplit: în sufletul său, frica lupta împotriva celei mai teribile ispite din viaţa sa. Îşi desfăcu catarama cingătoarei.

– Ei! zise el în şoaptă. Suen, pune mâna pe pieptul meu şi ia imediat ceea ce am să ating: am să vă dau cianura mea. Absolut, nu este decât pentru doi.

Renunţase la tot, nu însă şi la satisfacţia de a-i spune că nu există decât pentru doi. Culcat pe o parte, frânse cianura în două. Gardienii mascau lumina care îi înconjura cu o aureolă tulbure; nu cumva aveau de gând să se mişte? Nu se vedea absolut nimic; darul, preţuind mai mult decât însăşi viaţa sa, Katov îl făcea unei mâini calde care se odihnea pe el, nu unor trupuri, nici măcar unor glasuri omeneşti. Mâna se încleştă ca un animal, se dezlipi îndată de el. Aşteptă, cu trupul încordat. Şi, deodată, auzi una din cele două voci:

– Am scăpat-o. A căzut.

Voce abia schimbată de nelinişte, ca şi cum o asemenea catastrofă n-ar fi fost cu putinţă, ca şi cum era imposibil să nu se găsească o soluţie. Şi pentru Katov era de neconceput. O mânie fără margini urca în el, însă se retrăgea,

contrazisă de sentimentul că era imposibil să se fi întâmplat. Și totuși! Să fi dat asta pentru ca idiotul s-o piardă!

– Când? întrebă el.

– Înainte de a ajunge la mine. N-am putut s-o țin când mi-a trecut-o Suen, și eu sunt rănit la mâini.

– Le-a scăpat pe amândouă, zise Suen.

Desigur, căutau cianura în spațiul dintre ei.

Căutară apoi între Katov și Suen, peste care presupunea că celălalt era culcat, căci Katov, fără să vadă nimic, simțea lângă el masa a două trupuri. Căută și el, încercând să-și înfrângă nervozitatea, să pipăie cu palma, din zece în zece centimetri, unde putea ajunge cu ea. Mâinile lor i-atingeau ușor mâna. Și deodată una din cele două i-o luă pe a lui. O strânse, o păstră.

– Chiar dacă nu găsim nimic…, spuse una din voci.

Katov, stăpânindu-și cu greu lacrimile, mișcat de această biată fraternitate fără chip, cu vocea stinsă (toate șoaptele se aseamănă), strângea și el mâna care îi era oferită în întuneric, în semn de mulțumire pentru cel mai mare dar pe care îl făcuse vreodată și care fusese făcut, poate, în zadar. Deși Suen continua să caute, amândouă mâinile rămâneau unite. Strânsoarea deveni deodată încleștare:

– Iată-le.

O, salvare!… Dar:

– Ești sigur că nu sunt pietricele? întrebă celălalt.

Pe jos se găseau multe bucăți de ipsos.

– Dă-mi-le! spuse Katov.

Cu vârful degetelor, recunoscu formele.

Le dădu înapoi – le dădu înapoi –, strânse mai puternic mâna ce o căuta din nou pe a sa și așteptă, cu umerii tremurând, clănțănind din dinți. „De nu s-ar fi stricat cianura, cu toată învelitoarea ei de staniol“, gândi el. Mâna pe care o ținea i-o răsuci deodată pe a sa și, de parcă între ea și trupul cufundat în întuneric ar fi circulat un fluid, simți încleștarea trupului. Katov invidia această sufocare convulsivă. Aproape în același timp, și celălalt – un strigăt sugrumat căruia nimeni nu-i dădu atenție. Apoi, nimic.

Katov se simți părăsit. Se întoarse pe burtă și așteptă. Tremurul umerilor nu se opri.

Pe la miezul nopții, ofițerul reveni. Cu un zgomot de arme izbite, șase soldați se apropiară de condamnați. Toți prizonierii se treziseră. Noul felinar

nu desena nici el decât forme lungi, confuze – ca niște morminte în pământul răscolit – și vagi luciri peste ochi. Katov izbutise să se ridice. Comandantul escortei apucă mâna lui Kyo, o simți țeapănă, o apucă imediat pe a lui Suen; și el era țeapăn. Se răspândea un zvon de glasuri, de la primele rânduri ale prizonierilor până la ultimele. Șeful escortei ridică cu talpa un picior al primului, apoi al celui de-al doilea: căzură la loc țepene. Îl chemă pe ofițer. Acesta repetă aceleași gesturi. Printre prizonieri, larma creștea. Ofițerul se uită la Katov.

– Morți?

De ce să le răspundă?

– Despărțiți-i pe cei șase prizonieri mai apropiați!

– Degeaba, răspunse Katov: eu le-am dat cianura.

Ofițerul șovăi.

– Și dumneata? întrebă el în sfârșit.

– N-aveam decât pentru doi, răspunse Katov cu o bucurie adâncă.

„O să-mi izbească fața cu patul puștii“, gândi el. Larma prizonierilor devenise aproape un vuiet puternic.

– Să mergem, zise ofițerul.

Katov nu uita că mai fusese o dată condamnat la moarte, că văzuse mitralierele ațintite asupra sa, că le auzise trăgând… „Cum voi fi afară, am să încerc să-l sugrum pe unul și am să țin încleștate mâinile destul de mult timp, ca să fie obligat să mă ucidă. Mă vor arde, dar mort.“ Chiar în clipa aceea, unul dintre soldați îl luă de mijloc, în timp ce un altul îi ducea mâinile la spate și le lega. „Au avut noroc micuții! Haidem! Să presupunem că am murit într-un incendiu.“ Începu să meargă. Tăcerea acoperi din nou totul, cu toate că se mai auzeau gemete. Ca mai înainte pe zidul alb, felinarul proiecta în noapte asupra ferestrelor mari umbra, acum foarte neagră, a lui Katov; călca cu greutate, pas după pas, oprindu-se din cauza rănilor; când legănatul său fu aproape de felinar, conturul capului crescu pe plafon. Întreaga întunecime a sălii era parcă vie și-l urmărea cu privirea, pas cu pas. Tăcerea devenea atât de deplină, încât pământul răsuna de fiecare dată când îl atingea greoi cu piciorul; toate capetele, mișcându-se de sus în jos, îi însoțeau pasul cu privirea, în același ritm, cu dragoste, cu spaimă, cu resemnare, de parcă fiecare, urmărindu-i mersul clătinat, cu mișcări asemănătoare, și-ar fi dezvăluit sufletul. Toți rămaseră cu capul sus: se închidea ușa. De jos începu să urce zvonul unor răsuflări adânci, aceleași ca

în somn: respirând pe nas, cu fălcile încleștate de groază, nemaifăcând nici o mișcare, toți cei care nu erau încă morți așteptau șuieratul.

A doua zi

De mai bine de cinci minute, Gisors își privea pipa. Înaintea sa, lampa aprinsă, „asta nu mă angajează cu nimic“, cutiuța de opiu deschisă, acele curățate. Afară, noaptea; în cameră, lumina lămpiței și un mare dreptunghi luminos, ușa deschisă a camerei vecine, unde fusese adus trupul lui Kyo. Sala închisorii fusese golită, ca să facă loc noilor condamnați, și nimeni nu se împotrivise ca trupurile aruncate afară să fie ridicate. Trupul lui Katov nu fusese găsit. May îl adusese pe al lui Kyo, cu multă grijă, ca pe al unui grav rănit. Se afla acolo, lungit, nu senin, cum se închipuise Kyo înainte de a muri, ci vădind spasmele sufocării, altceva decât un om. May îl pieptăna, înainte de a i se face toaleta funebră, spunându-i în gând, ultimei prezențe a acestei fețe, răscolitoare vorbe materne pe care nu se încumeta să le pronunțe de teamă să nu le audă ea însăși. „Dragostea mea“, murmura ea, de parcă ar fi spus „carne din carnea mea“, simțind că i se smulgea ceva din ea însăși; „viața mea…“ Își dădu seama că spunea cuvintele astea unui mort. Însă de mult ea se afla pe un alt tărâm, dincolo de lacrimi.

„Orice durere care nu ajută pe nimeni e absurdă“, se gândea Gisors, hipnotizat de lampa sa, refugiat în această fascinație. „Aici e pacea sufletului. Pacea.“

Nu îndrăznea însă să întindă mâna. Nu credea în nici un fel de supraviețuire, n-avea nici un fel de respect față de morți; însă nu îndrăznea să întindă mâna.

Ea se apropie de el. Gură moale, schimonosită de durere, pe un chip cu privirea pierdută… Îi puse ușor degetele pe încheietura mâinii.

– Vino, spuse ea cu neliniște în voce, aproape șoptit. Mi se pare că s-a încălzit puțin…

Căută ochii acestei fețe, atât de îndurerate, însă deloc rătăcite. Ea îl privea netulburată, nu atât cu speranță, cât rugătoare. Efectele otrăvii nu sunt întotdeauna sigure; și ea era doctoriță. Se ridică, o urmă, apărându-se de o speranță atât de puternică, încât i se părea că dacă s-ar lăsa în voia ei, n-ar putea suporta să-i fie luată înapoi. Atinse fruntea învinețită a lui Kyo, fruntea care nu va cunoaște niciodată ridurile: era rece, de răceala neîndoielnică a morții. Nu se încumetă să-și retragă degetele, să

reîntâlnească privirea lui May și și-o lăsă țintuită pe a sa asupra mâinii desfăcute a lui Kyo, unde liniile începeau de-acum să se șteargă…

– Nu, spuse el, reîntorcându-se la groaznica sa durere.

Nici n-o părăsise. Își dădu seama că n-o crezuse pe May.

– Cu atât mai rău…, răspunse ea; doar atât.

Ea îl privi cum se duce în încăperea vecină, șovăind. Oare la ce se gândea el? Cât timp Kyo se afla acolo, i se datora orice gând. Moartea aceasta aștepta de la ea ceva, un răspuns pe care nu-l știa, ceea ce nu însemna că un asemenea răspuns nu exista. O, noroc mizerabil al altora, cu rugăciunile, cu florile lor funebre. Un răspuns, mai presus de zbuciumul care smulgea mâinilor sale dezmierdările de mamă pe care nu le dăruise nici unui copil, mai presus de înspăimântătoarea chemare care ne face să ne adresăm morților cu cele mai duioase expresii ale vieții. Gura aceasta, care îi spusese ieri: „Am crezut că erai moartă“, nu va mai vorbi niciodată; nu cu rămășițele derizorii ale vieții, un trup rece, ci cu moartea însăși trebuia să intre în comuniune. Rămase pe loc, acolo, nemișcată, smulgându-și din memorie amintirea atâtor agonii pe care le privise cu resemnare, încordată de atâta pasivitate în ospitalitatea zadarnică pe care o oferea, cu sălbăticie, neființei.

Gisors se lungise din nou pe divan. „Iar mai târziu va trebui să mă trezesc…“ Cât timp sosirea fiecărei dimineți îi va readuce moartea asta? Pipa era acolo: pacea. Să întindă mâna, să pregătească bobița de opiu: după un sfert de oră, să se gândească chiar la moarte cu o indulgență fără margini, ca la un paralitic care i-ar fi vrut răul: ea nu l-ar mai putea atinge; și-ar pierde orice putere și ar luneca ușor în liniștea universală. Eliberarea se afla acolo, foarte aproape. Morților nu li se putea da nici un ajutor. Ce rost mai avea să sufere? Durerea e o jertfă oferită dragostei sau fricii?… Tot nu îndrăznea să atingă tava, iar groaza îi strângea gâtlejul, împreună cu dorința de a lua opiul și cu hohotele de plâns înăbușite. Luă la întâmplare prima broșură care îi era la îndemână (nu se atingea niciodată de cărțile lui Kyo), știa că n-o va citi. Era un număr din La Politique de Pékin, care căzuse când fusese adus trupul, și unde se afla discursul pentru care Gisors fusese dat afară din Universitate. Pe margine, scrisul lui Kyo: „Acest discurs este discursul tatălui meu“. Nu-i spusese măcar o singură dată că-l aproba. Gisors închise broșura încetișor și se uită la nădejdea sa moartă.

Deschise ușa, aruncă opiul în noapte, se întoarse și se așeză, cu umerii căzuți, așteptând zorii zilei, așteptând să se reducă la tăcere, prin uzura dialogului cu ea însăși, durerea sa. Cu toată suferința care îi întredeschidea gura, care schimba masca sa gravă într-o față răvășită, nu-și pierdea cu totul controlul. În noaptea aceasta urma să i se schimbe viața: puterea gândirii nu este mare împotriva metamorfozei la care moartea poate constrânge un om. De acum înainte era alungat spre sine însuși. Lumea nu mai avea sens, nu mai exista: nemișcarea fără întoarcere, acolo, alături de trupul acesta care îl legase de univers, era ca o sinucidere a lui Dumnezeu. Nu așteptase de la Kyo nici o reușită, nici fericire; dar ca lumea să existe fără Kyo… „Sunt aruncat în afara timpului"; copilul reprezenta supunerea față de timp, față de scurgerea lucrurilor; fără îndoială, în străfundurile ființei sale, Gisors era speranță cum era și neliniște, speranță în nimic, așteptare, și a trebuit să-i fie zdrobită dragostea pentru a descoperi acest adevăr. Și totuși! Tot ce îl distrugea afla într-însul o primire lacomă: „Există ceva frumos în a fi mort", gândi el. Simțea zbuciumându-se în el suferința fundamentală, nu cea care vine de la ființe sau de la lucruri, ci cea care țâșnește dinăuntrul omului și către care se străduiește să ne smulgă viața; putea să scape de ea, dar numai încetând să se mai gândească la ea; să se scufunde din ce în ce mai mult în ea, ca și cum contemplarea îngrozită ar fi fost singurul glas pe care l-ar fi putut înțelege moartea, ca și cum suferința de a fi om, de care se pătrundea până în adâncul sufletului, ar fi fost singura rugăciune funebră pe care ar fi putut-o auzi trupul fiului său ucis.

Partea a șaptea

Paris, luna iulie

Ferral, făcându-și vânt cu ziarul în care Consorțiul era cel mai violent atacat, ajunse ultimul în sala de așteptare a ministrului de Finanțe; așteptau în grupuri, directorul adjunct al Mișcării Generale a Fondurilor – fratele lui Ferral, dibaci, se îmbolnăvise săptămâna trecută –, reprezentantul Băncii Franței, cel al principalei bănci franceze de afaceri și ai instituțiilor de credit. Ferral îi cunoștea pe toți: un fiu, un ginere, și vechi funcționari ai Inspecției Finanțelor și ai Mișcării Generale a Fondurilor; legătura dintre stat și instituții era prea strânsă pentru ca aceștia să nu aibă un folos atașându-și funcționari care găseau pe lângă foștii lor colegi o primire favorabilă. Ferral remarcă mirarea lor: s-ar fi cuvenit să vină înaintea lor; nevăzându-l deloc acolo, își închipuiseră că nu fusese convocat. Îi mira că își îngăduise să vină ultimul. Îi despărțea tot: ce gândea el despre ei, ce gândeau ei despre el, felul lor de a se îmbrăca. Două rase.

Fură introduși aproape imediat.

Ferral nu-l cunoștea prea bine pe ministru. Expresia de pe fața sa, parcă din alte timpuri, venea oare de la părul său alb, des ca al perucilor de pe vremea Regenței? Fața aceasta fină, cu ochii limpezi, zâmbetul atât de primitor – parlamentar cu state vechi – se potriveau cu faima de politețe a ministrului; faimă paralelă cu a violenței sale, când îl ințepa vreun bărzăune napoleonian. În timp ce fiecare lua loc, Ferral se gândea la o anecdotă celebră: ministrul, pe atunci ministru de Externe, îl zgâlțâise de pulpana hainei pe trimisul Franței în Maroc, și, plesnindu-i cusătura de la spatele hainei, spusese: „Aduceți una din hainele mele pentru domnul!“, sunând apoi din nou în clipa când ușierul pleca: „Cea mai veche! Nu merită alta!“ Fața sa ar fi fost foarte seducătoare fără o privire care nega ce făgăduia gura: rănit într-un accident, unul din ochii săi era de sticlă.

Se așezaseră: directorul Mișcării Generale a Fondurilor la dreapta ministrului, Ferral la stânga sa, reprezentanții în fundul cabinetului, pe o canapea.

– Știți, domnilor, spuse ministrul, de ce v-am convocat. Ați examinat fără îndoială problema. Las domnului Ferral sarcina să v-o rezume și să vă prezinte punctul său de vedere.

Reprezentanții așteptară răbdători ca Ferral, conform obiceiului, să le înșire la gogoși.

– Domnilor, spuse Ferral, există obiceiul, într-o discuție ca asta, de a prezenta bilanțuri optimiste. Aveți în față raportul Inspecției Finanțelor. În mod practic, situația Consorțiului e mai proastă decât o lasă să se presupună acest raport. Nu vă înfățișez nici posturi umflate, nici creanțe nesigure. Pasivul Consorțiului îl cunoașteți, desigur; doresc să vă atrag atenția asupra a două puncte ale activului pe care nu le poate indica nici un bilanț și în numele cărora se cere ajutorul dumneavoastră. Primul: Consorțiul reprezintă singura operă franceză de acest gen în Extremul Orient. Chiar deficitară, chiar în pragul falimentului, structura sa ar rămâne intactă. Rețeaua sa de agenți, rețeaua sa de cumpărare și vânzare în interiorul Chinei, legăturile stabilite între cumpărătorii săi chinezi și societățile sale de producție indochineze, toate acestea sunt și pot fi menținute. Nu exagerez spunând că, pentru jumătate din negustorii Yangtze-ului, Franța înseamnă Consorțiul, după cum Japonia e concernul Mitsubishi; organizarea noastră, o știți, poate fi comparată în întindere cu cea a companiei Standard Oil. Revoluția chineză nu va dura veșnic. Al doilea punct: grație legăturilor care unesc Consorțiul cu o mare parte a comerțului chinezesc, am participat în modul cel mai eficace la cucerirea puterii de către generalul Jiang Jieshi. E de pe acum sigur faptul că partea construcției căilor ferate chineze făgăduită Franței prin acorduri va fi încredințată Consorțiului. Îi cunoașteți importanța. Pe acest element vă rog să vă bazați pentru a acorda Consorțiului ajutorul pe care îl solicită de la dumneavoastră; din cauza prezenței sale mi se pare îndreptățit să doresc să nu dispară din Asia singura organizație puternică ce reprezintă țara noastră – chiar dacă ar trebui să iasă din mâinile care au fondat-o.

Reprezentanții examinau cu grijă bilanțul, pe care, de altfel, îl cunoșteau și care nu le spunea nimic nou: fiecare aștepta să vorbească ministrul.

– Nu este numai în interesul statului, spuse acesta, dar și al instituțiilor ca să nu fie atins creditul. Prăbușirea unor organisme atât de importante ca Banca Industrială a Chinei sau Consorțiul nu poate fi decât supărătoare pentru toți…

Vorbea tacticos, rezemat de speteaza fotoliului, cu privirea pierdută, lovind ușor cu vârful creionului sugativa dinaintea sa. Reprezentanții așteptau ca atitudinea sa să devină mai precisă.

– Vreți să-mi îngăduiți, domnule ministru, spuse reprezentantul Băncii Franței, de a vă supune o părere puțin diferită? Sunt singurul care nu reprezintă aici o instituție de credit, deci imparțial. Timp de câteva luni, crahurile micșorează depozitele, e adevărat; dar, după șase luni, sumele retrase reintră automat, și tocmai la principalele instituții, care oferă cele mai multe garanții. Poate că prăbușirea Consorțiului, departe de a fi dăunătoare instituțiilor pe care le reprezintă dumnealor, le-ar fi, dimpotrivă, favorabilă…

– În afară de faptul că e întotdeauna imprudent să te joci cu creditul, cincisprezece falimente ale băncilor din provincie nu ar fi folositoare instituțiilor, dacă n-ar fi decât din cauza măsurilor politice care ar trebui luate.

„Asta înseamnă să vorbești ca să nu taci din gură“, se gândi Ferral, „doar atât că Banca Franței se teme să se angajeze ea însăși și că va trebui să plătească, dacă plătesc instituțiile“. Tăcere. Privirea întrebătoare a ministrului o întâlni pe cea a unuia dintre reprezentanți: avea o față de locotenent de husari, privire sigură de sine, gata să mustre, voce tăioasă.

– Spre deosebire de ceea ce se întâmplă de obicei la discuții asemănătoare acelora la care suntem adunați, trebuie să vă spun că sunt mai puțin pesimist ca domnul Ferral asupra ansamblului posturilor bilanțului pe care ni l-a prezentat. E adevărat, situația băncilor grupului e dezastruoasă; însă unele societăți pot fi apărate, chiar în forma lor actuală.

– Eu vă cer să mențineți ansamblul unei opere, spuse Ferral. Dacă e distrus Consorțiul, afacerile sale pierd orice sens pentru Franța.

– Dimpotrivă, zise un alt reprezentant, cu fața slabă și fină, mie mi se pare că domnul Ferral e mai degrabă optimist în privința activului principal al Consorțiului. Împrumutul n-a fost încă emis.

Vorbind, se uita în mod special la reverul hainei lui Ferral; acesta, mirat, îi urmărise privirea și pricepu în cele din urmă: numai el nu era decorat. Interlocutorul său era comandor al Legiunii de Onoare și-i privea cu dușmănie butoniera sa demnă de dispreț. Ferral nu așteptase niciodată considerație decât de la forța sa.

– Știți că va fi emis, spuse el. Emis și acoperit. Asta privește băncile americane și nu pe clienții lor care vor lua ceea ce li se va da.

– Să presupunem. Împrumutul acoperit, cine ne spune că vor fi construite căile ferate?

– Dar, spuse Ferral cu oarecare mirare (interlocutorul său nu putea ignora ceea ce urma să răspundă), nu e vorba ca partea cea mai mare a fondurilor să fie vărsată guvernului chinez? Ele vor merge direct, nu încape îndoială, de la băncile americane la întreprinderile însărcinate cu fabricarea materialului. Altminteri, credeți că americanii ar plasa împrumutul?

– E limpede. Dar Jiang Jieshi poate fi ucis sau bătut; dacă renaște comunismul, împrumutul nu va fi emis. În ce mă privește, nu cred în menținerea la putere a lui Jiang Jieshi. Informațiile noastre prevăd căderea sa iminentă.

– Comuniștii sunt zdrobiți pretutindeni, răspunse Ferral. Borodin a părăsit orașul Hankou și se întoarce la Moscova.

– Comuniștii, fără îndoială, dar nu comunismul. China nu va redeveni niciodată ce-a fost și, după victoria lui Jiang Jieshi, trebuie să ne temem de noi valuri comuniste.

– Părerea mea e că va mai fi încă la putere în următorii zece ani; dar nu există afacere fără nici un risc.

(„N-ascultați“, gândea el, „decât de curajul vostru, care nu vă spune niciodată nimic. Și Turcia, când nu vă dădea înapoi nici un gologan și cumpăra cu banii voștri tunurile războiului? N-ați fi făcut singuri nici o afacere de anvergură. Când ați terminat concubinajul vostru cu statul, considerați lașitatea voastră drept înțelepciune și credeți că e de-ajuns să fii ciung, ca să devii Venus din Milo, ceea ce este exagerat.“)

– Dacă se menține la putere Jiang Jieshi, spuse cu o voce blândă un reprezentant tânăr, cu părul creț, China își va recăpăta autonomia ei vamală. Cine ne garantează că, dacă i-am acorda domnului Ferral tot ceea ce crede, activitatea sa nu-și pierde orice valoare în ziua în care legile chineze vor fi suficiente s-o reducă la zero? Se pot da mai multe răspunsuri la asta, o știu…

– Mai multe, spuse Ferral.

– Nu e mai puțin adevărat, răspunse reprezentantul cu fața de ofițer, că această afacere este nesigură, sau chiar admițând că nu implică nici un risc, e limpede că ea implică un credit pe termen lung și, în realitate, participarea

la soarta unei afaceri… Știm cu toții că domnul Germain era cât pe ce să ruineze Creditul Lyonez pentru că se interesase de culorile de anilină, totuși una din cele mai bune afaceri franceze. Rolul nostru nu e de a participa la afaceri, ci de a împrumuta bani pe garanții, și pe termen scurt. Dincolo de asta, nu noi mai avem cuvântul, ci băncile de afaceri.

Tăcere din nou. Tăcere prelungită. Ferral încerca să deslușească motivele pentru care ministrul nu intervenea. Toți, chiar și el, vorbeau o limbă convențională și înflorită, ca formulele rituale din Asia; de altfel, se potrivea ca toate acestea să aibă un aer vag chinezesc. Că garanțiile Consorțiului erau insuficiente era destul de limpede; altminteri s-ar fi aflat el aici? De la război, pierderile suferite de rezervele franceze („cum spun ziarele de șantaj“, se gândea el: enervarea îl făcea să aibă vervă), care subscriseseră la acțiunile sau obligațiile afacerilor comerciale recomandate de instituții și de marile bănci de afaceri, se cifrau la aproximativ patruzeci de miliarde – mult mai mult decât Tratatul de la Frankfurt. O afacere proastă dădea un comision mai mare decât una bună, și iată explicația: era nevoie ca această afacere proastă să fie prezentată instituțiilor de unul de ai lor. Nu vor da bani în afară de cazul când ministrul ar interveni formal, pentru că Ferral nu era dintre ai lor. Necăsătorit: povești cu femei frumoase. Bănuit că fumează opiu. Disprețuise Legiunea de Onoare. Prea orgolios, ca să fie ori conformist, ori ipocrit. Poate că individualismul dus până la capăt nu se putea dezvolta din plin decât într-o cloacă a ipocriziei: nu întâmplător Borgia era papă… Nu la sfârșitul secolului al XVIII-lea, printre revoluționarii francezi îmbătați de virtute, s-ar fi putut întâlni marii individualiști, ci în timpul Renașterii, într-o structură socială cum era creștinătatea, e cât se poate de limpede…

– Domnule ministru, spuse cel mai în vârstă dintre delegați, mâncându-și odată cu silabele și mustața sa scurtă, albă ca și părul său ondulat, e de la sine înțeles că suntem dispuși să venim în ajutorul statului. E clar. O știți.

Își scoase lornionul de pe nas, iar gesturile mâinilor sale cu degetele ușor depărtate deveniră gesturile unui orb.

– La urma urmei, totuși, ar trebui să știm în ce măsură! Nu spun că fiecare dintre noi n-ar putea interveni cu cinci milioane. Bun.

Ministrul ridică imperceptibil din umeri.

– Dar nu despre așa ceva e vorba, deoarece Consorțiul trebuie să ramburseze cel puțin două sute cincizeci de milioane ca depuneri. Atunci,

ce-i de făcut? Dacă statul consideră că un crah de o asemenea importanță e supărător, poate găsi el însuși fondurile; pentru a-i salva pe depunătorii francezi și pe depunătorii annamiți, Banca Franței și Guvernământul General al Indochinei sunt, totuși, mai indicați decât noi, care-i avem și pe depunătorii și acționarii noștri. Fiecare dintre noi se află aici în numele instituției sale…

(„Fiind de la sine înțeles“, gândea Ferral, „că, dacă ministrul va lăsa să se înțeleagă limpede că susține salvarea Consorțiului de la naufragiu, nu vor mai exista nici depunători, nici acționari“.)

– … Cine dintre noi poate afirma că acționarii săi ar aproba un împrumut ce nu-i destinat decât să mențină o instituție care se clatină? Ce gândesc acești acționari, domnule ministru – și nu numai ei –, o știm foarte bine: că piața trebuie însănătoșită, că afacerile neviabile trebuie să fie date peste cap; că a le menține în mod artificial e cel mai prost serviciu care s-ar putea face tuturor. Ce devine eficacitatea concurenței, care reprezintă viața comerțului francez, dacă afacerile condamnate sunt menținute în mod automat?

(„Dragul meu“, gândi Ferral, „instituția ta a cerut de la stat, luna trecută, o scumpire a tarifelor vamale de treizeci și doi la sută: pentru a înlesni, desigur, libera concurență“.)

– … Atunci? Rolul nostru este de a împrumuta bani pe garanție, cum s-a spus foarte exact. Garanțiile pe care vi le propune domnul Ferral… L-ați auzit chiar pe domnul Ferral: vrea oare statul să se substituie în acest caz domnului Ferral și să ne dea garanțiile în schimbul cărora vom acorda Consorțiului fondurile de care are nevoie? Într-un cuvânt, statul, fără vreo compensație, face apel la devotamentul nostru sau ne cere – el și nu domnul Ferral – de a înlesni o operațiune de trezorerie, chiar pe termen lung? În primul caz, devotamentul nostru îi este asigurat, însă, în sfârșit, trebuie să ținem seama de acționarii noștri; în al doilea, ce garanții oferă?

„Un limbaj complet cifrat“, cugetă Ferral. „Dacă n-am fi pe cale să jucăm o comedie, ministrul ar răspunde: «Îmi place umorul cuvântului *devotament*. Esențialul beneficiilor voastre vine din raporturile voastre cu statul. Trăiți din comisioane, sursă a importanței instituției voastre, și nu dintr-o muncă, nici din eficacitate. Sub o formă sau alta, statul v-a dat în acest an o sută de milioane; vă ia înapoi douăzeci, binecuvântați-i numele și încetați.»“ Dar nu era vorba de așa ceva. Ministrul luă dintr-un sertar al biroului o cutie cu caramele moi și o întinse la toată lumea. Fiecare mâncă

una, în afară de Ferral. Știa acum ce voiau delegații instituțiilor: să plătească, pentru că era imposibil să părăsească acest cabinet fără să ofere ceva ministrului, să plătească însă cât mai puțin. Cât îl privește pe acesta… Ferral aștepta, sigur că era pe cale să cugete: „Ce-ar fi părut că face Choiseul în locul meu?“ Ministrul nu cerea seniorilor de pe vremuri lecții de voință, ci de ținută sau de ironie.

– Domnul director adjunct al Mișcării Generale a Fondurilor vă va spune ca și mine, spuse el bătând în masă tactul cu creionul, că nu vă pot da aceste garanții fără un vot al Parlamentului. V-am convocat, domnilor, pentru că problema pe care o dezbatem privește prestigiul Franței; credeți dumneavoastră că e un mod de a o apăra, aducând problema aceasta în fața opiniei publice?

– Desigul, desigul, permiteți însă, domnule ministru…

Tăcere; reprezentanții, sugându-și caramelele, cu un aer meditativ, se fereau de accentul din Auvergne de care se simțeau cu toții amenințați dacă ar fi deschis gura. Ministrul îi privea fără să zâmbească, pe fiecare în parte, iar lui Ferral, care îl vedea din profil din partea în care avea ochiul de sticlă, i se părea că seamănă cu un papagal, înțepenit și trist printre celelalte păsări.

– Prin urmare, domnilor, continuă ministrul, văd că suntem de acord asupra acestui punct. Din orice unghi de vedere am privi problema, e necesar ca depunerile să fie rambursate. Guvernământul General al Indochinei va participa la salvarea Consorțiului cu o cincime. Care ar putea fi partea dumneavoastră?

Acum fiecare se refugia în suptul caramelei. „O mică distracție“, își spuse Ferral. „Are poftă să se distreze, însă rezultatul ar fi fost același și fără caramele…“ Cunoștea valoarea argumentului adus de ministru. Doar fratele său răspunsese celor care cereau Mișcării Generale a Fondurilor o conversiune, fără votul Parlamentului: „De ce n-aș da apoi, prin propria mea putere, două sute de milioane amantei mele?“

Tăcere. Mai prelungă decât înainte. Reprezentanții șușoteau între ei.

– Domnule ministru, spuse Ferral, dacă afacerile sănătoase ale Consorțiului sunt, într-un fel sau într-altul, reluate; dacă depunerile, orice s-ar întâmpla, trebuie să fie rambursate, nu credeți că este cazul a se dori un efort și mai mare, din care să nu se excludă salvarea Consorțiului? Existența unui organism francez atât de întins n-are ea oare, în ochii statului, o importanță egală cu cea a câtorva sute milioane de depuneri?

– Cinci milioane, domnilor, nu este o cifră serioasă, spuse ministrul. Trebuie oare să fac un apel mai presant la devotamentul de care ați vorbit? Știu că țineți foarte mult, că și consiliile dumneavoastră țin la asta, să evitați controlul băncilor din partea statului. Nu credeți că prăbușirea unor afaceri de tipul Consorțiului o să împingă opinia publică să ceară un asemenea control care ar putea deveni imperios și, poate, urgent?

„Din ce în ce mai mult în stil chinezesc“, își zicea Ferral. „Această frază voia să spună doar atât: «Încetați să-mi mai propuneți cele cinci milioane ridicole».“ Controlul băncilor este o amenințare absurdă când e făcută de un guvern a cărui politică este la polul opus al măsurilor de acest gen. Iar ministrul n-are deloc chef să recurgă într-adevăr la așa ceva, după cum acel reprezentant care are influență asupra agenției Havas n-are chef să ducă o campanie de presă împotriva ministrului. Statul nu mai poate lua măsuri serioase împotriva băncilor și nici ele împotriva lui. Toate complicitățile: personal comun, interese comune, psihologie comună. Luptă între șefii de servicii ale aceleiași instituții și din care, de altfel, instituția trăiește. Dar prost. Ca odinioară la Astor, nu se salva decât prin necesitatea de a nu da înapoi și de a nu arăta nici un fel de mânie. Era însă bătut: considerând eficacitatea drept valoare esențială, nimic nu putea compensa faptul că se afla într-o poziție de umilire în fața acestor oameni, la care disprețuise întotdeauna persoana și metodele. Era mai slab decât ei, și prin asta, în propriul său sistem, tot ce cugeta era zadarnic.

– Domnule ministru, spuse delegatul cel mai în vârstă, ținem să arătăm încă o dată statului bunăvoința noastră; dar, dacă nu există garanții, nu putem, față de acționarii noștri, să prevedem un credit consorțial mai ridicat decât totalul depunerilor de rambursat și garantat prin ceea ce vom lua înapoi de la afacerile sănătoase ale grupului. Dumnezeu știe că nu ținem la această restituire, că o vom face din respect față de interesele superioare ale statului.

„Personajul acesta“, cugeta Ferral, „e într-adevăr nemaipomenit, cu aerul său de profesor pensionar transformat în Oedip orb. Și toți tâmpiții, chiar și Franța, care vin să ceară sfaturi directorilor săi de agenții, care înoată în fondurile statului când trebuie să se construiască căi ferate strategice în Rusia, în Polonia, la Polul Nord! De la război, știuca asta care stă pe canapea a costat finanțele franceze, numai în fonduri de stat, optsprezece miliarde. Foarte bine; cum o zicea acum zece ani: «Orice om care pentru a-

și plasa averea cere sfaturi unei persoane pe care n-o cunoaște în mod intim este ruinat pe drept». Optsprezece miliarde. Fără a mai vorbi de cele patruzeci de miliarde de afaceri comerciale. Nici de mine“.

– Domnul Damiral? spuse ministrul.

– Nu pot decât să mă asociez, domnule ministru, cuvintelor pe care le-ați auzit. Ca și domnul de Morelles, nu pot angaja instituția pe care o reprezint fără garanțiile de care a vorbit. N-aș putea-o face fără a încălca principiile și tradițiile care au făcut din această instituție una dintre cele mai puternice din Europa, principii și tradiții deseori atacate, care îi îngăduie însă să-și manifeste devotamentul față de stat când acesta face apel la ea cum a făcut-o acum cinci luni, cum o face astăzi, cum o va face poate mâine. Frecvența acestor apeluri, domnule ministru, și hotărârea luată de a le da curs mă constrâng să cer garanțiile pe care principiile și tradițiile ne obligă să le cerem pentru depunătorii noștri, și grație cărora – mi-am îngăduit să v-o spun, domnule ministru – suntem la dispoziția dumneavoastră. Fără îndoială, vom putea dispune de douăzeci de milioane.

Reprezentanții se priveau consternați: depunerile vor fi rambursate. Ferral pricepea acum ce voise ministrul: să-i dea satisfacție fratelui său, fără să se angajeze; să ramburseze depunerile; să determine instituțiile să plătească, însă cât mai puțin posibil; să poată redacta un comunicat satisfăcător. Tocmeala continua. Consorțiul va fi distrus: puțin îi păsa ministrului de prăbușirea sa, dacă depunerile erau rambursate. Instituțiile vor obține garanția pe care o ceruseră (firește că vor pierde, însă puțin). Câteva afaceri, menținute, ar deveni filiale ale instituțiilor; cât privește restul… Toate evenimentele din Shanghai se dizolvau aici într-un nonsens total. Ar fi preferat să se știe jefuit, să-și vadă – supraviețuind în alte mâini – opera sa cucerită sau furată. Dar ministrul n-ar fi văzut decât frica pe care o avea față de Cameră; astăzi n-ar sfâșia nici o haină. În locul său, Ferral ar fi început prin a se servi de un Consorțiu însănătoșit, pe care l-ar fi menținut apoi cu orice preț. Cât privește instituțiile, afirmase întotdeauna zgârcenia lor incurabilă. Își aminti cu mândrie de cele spuse de unul din adversarii săi: „Ferral vrea ca o bancă să fie întotdeauna un tripou!“

Telefonul sună, foarte aproape. Unul din atașați intră:

– Domnule ministru, domnul președinte al consiliului la telefonul special.

– Spuneți-i că lucrurile se aranjează foarte bine… Nu, mă duc eu.

Ieși, se înapoie după o clipă, îi întrebă din priviri pe delegatul principalei bănci franceze de afaceri, singura care era reprezentată acolo. Mustăți drepte, paralele cu ochelarii, chelie, față obosită. Nu scosese un cuvânt.

– Supraviețuirea Consorțiului nu ne interesează deloc, spuse el încet. Participarea la construirea căilor ferate este asigurată Franței prin tratate. Dacă se prăbușește Consorțiul, se va înființa sau se va dezvolta o altă afacere, și îi va lua succesiunea.

– Și această nouă societate, spuse Ferral, în loc să fi industrializat Indochina, va împărți dividende. Dar, deoarece ea nu va fi făcut nimic pentru Jiang Jieshi, se va găsi în situația în care v-ați afla astăzi, dacă n-ați fi făcut niciodată nimic pentru stat; iar tratatele vor fi manevrate de o societate oarecare americană sau britanică cu firmă franceză; e limpede ca lumina zilei. Căreia îi veți împrumuta, de altfel, banii pe care mi-i refuzați mie. Am creat Consorțiul pentru că băncile franceze din Asia duceau o asemenea politică de garanții, încât ar fi sfârșit prin a împrumuta englezilor, pentru a nu împrumuta chinezilor. Am urmat o politică riscantă, e…

– Nu îndrăzneam să spun.

– … limpede. E firesc să tragem consecințele. Finanțele vor fi apărate (un zâmbet strâmb îi apăru în colțul gurii) până la cincizeci și opt de miliarde pierdere, și nu cincizeci și opt de miliarde și câteva sute de milioane. Prin urmare, să vedem împreună, domnilor, dacă binevoiți, cum va înceta Consorțiul să existe.

Kobe

În revărsarea luminii de primăvară, May, prea săracă pentru a lua o trăsură, urca spre casa lui Kama. Dacă bagajele lui Gisors erau grele, va trebui să împrumute ceva bani de la bătrânul pictor, pentru a ajunge la vapor. Plecând din Shanghai, Gisors îi spusese că se refugia la Kama; sosind aici, îi comunicase adresa. De atunci, nimic. Nici atunci când ea l-a înștiințat că a fost numit profesor la Institutul Sun Zhongshan din Moscova. Teamă de poliția japoneză?

Mergea citind o scrisoare a lui Pei care îi fusese predată la sosirea vaporului la Kobe, când își vizase pașaportul. Avusese posibilitatea să-l adăpostească pe tânărul discipol al lui Chen, după moartea acestuia, în vila în care se refugiase ea:

„… iar toți cei care au putut fugi din Shanghai vă așteaptă. Am primit broșurile…“

„… L-am văzut ieri pe Hemmerlich, care se gândește la dumneata. E montator la uzina electrică. Mi-a spus: «E prima oară în viața mea când muncesc știind de ce și nu așteptând răbdător să crăp…» Spuneți-i lui Gisors că-l așteptăm. De când mă aflu aici mă gândesc la cursul lui în care spunea: «O civilizație se transformă când elementul ei cel mai dureros – umilirea la sclav, munca la muncitorul modern – devine dintr-odată o valoare, când nu mai e vorba de a scăpa de această umilire, ci de a aștepta de la ea salvarea, nu de a scăpa de muncă, ci de a afla în ea rațiunea de a fi. Uzina, care nu e încă decât un soi de biserică de pe vremea catacombelor, trebuie să devină ceea ce a fost altădată catedrala, iar oamenii să vadă în ea, în locul zeilor, forța omenească în luptă împotriva Naturii…»“

Da: fără îndoială, oamenii nu au vreo valoare decât prin ceea ce au transformat. Revoluția trecuse printr-o boală cumplită, însă nu murise. Kyo și ai săi, vii sau nu, învinși sau nu, erau acei care o aduseseră pe lume.

„Mă voi reîntoarce în China ca agitator. Nimic nu s-a terminat acolo. Poate că ne vom reîntâlni, mi se spune că cererea dumitale a fost acceptată…“

Nici un cuvânt despre Chen.

Ea era departe de a socoti fără importanță cele scrise; dar i se păreau pline de intelectualism, după cum i se păruse străbătut de intelectualismul fanatic al adolescenței tot ceea ce îi comunicase despre Chen!

O bucată tăiată dintr-un ziar căzu din scrisoarea împăturită, ea o ridică de pe jos:

„Munca trebuie să devină arma principală a luptei de clasă. Cel mai important plan de industrializare din lume se află acum în studiu: e vorba de a transforma în cinci ani întreaga Uniune Sovietică, de a o face una din primele puteri industriale ale Europei, apoi de a ajunge din urmă și de a întrece America. Această acțiune uriașă…“

Gisors aștepta în picioare, în pervazul ușii. În chimono. Nici un fel de bagaje în coridor.

– Ai primit scrisorile mele? îl întrebă ea, intrând într-o încăpere goală, numai rogojini și tapete de hârtie, iar tăbliile, trase deoparte, descopereau întregul golfuleț.

– Da.

– Să ne grăbim; vaporul pleacă înapoi peste două ore.

– Nu voi pleca, May.

Ea îl privi. „Nu e nevoie să-l întreb“, cugetă ea; „se va explica.“ Însă el fu cel care întrebă:

– Ce ai de gând să faci?

– Voi încerca să muncesc în secțiile de agitatoare. Se pare că e aproape aranjat. Voi fi poimâine la Vladivostok și voi pleca imediat la Moscova. Dacă nu se aranjează asta, voi munci ca medic, în Siberia. Dar m-am săturat să mai îngrijesc… Ca să trăiești tot timpul alături de bolnavi, când n-o faci în toiul luptei, ai nevoie de un soi de har, iar în mine n-a mai rămas pic de har, de nici un fel. Și apoi, acum, aproape că nu mai pot suporta să văd pe cineva murind… În fine, dacă trebuie s-o fac… E încă un mod de a-l răzbuna pe Kyo…

– Nu te mai răzbuni la vârsta mea…

Într-adevăr, se schimbase ceva în sufletul lui.

Parcă se afla undeva, departe, despărțit, iar numai o părticică din el s-ar fi aflat în încăpere cu ea. Se întinse pe jos; nu existau scaune. Se așeză și ea, alături de o tavă de opiu.

– Dumneata ce ai de gând să faci? întrebă ea.

Ridică din umeri cu indiferență.

– Datorită lui Kama, sunt aici profesor liber de istoria artei occidentale… După cum vezi, mă întorc la prima meserie…

Ea îi căută ochii, uimită:

– Chiar în aceste momente, spuse ea, când am fost înfrânți din punct de vedere politic, când spitalele noastre au fost închise, se creează din nou grupe clandestine în toate provinciile. Ai noștri nu vor mai uita că suferă din cauza altor oameni, și nu din cauza vieților lor anterioare. Spuneai: „S-au trezit tresărind dintr-un somn de treizeci de secole în care nu se vor mai întoarce“. De asemenea, spuneai că aceia care au dăruit conștiința revoltei lor la trei sute de milioane de năpăstuiți nu erau simple umbre, ale unor oameni care dispar – chiar dacă au fost învinși, torturați, chiar dacă sunt morți…

Ea tăcu o clipă, apoi continuă:

– Acum sunt morți.

– Gândesc și acum așa, May. E altceva… Moartea lui Kyo nu e numai durere, nu e numai o simplă schimbare, e… o metamorfoză. N-am iubit niciodată prea mult lumea: Kyo mă lega de oameni, prin el existau ei pentru mine… Nu doresc să merg la Moscova. Aș preda foarte prost cursurile. Marxismul a încetat să trăiască în mine. În ochii lui Kyo era o voință, nu-i așa? Dar într-ai mei e o fatalitate, și mă împăcam cu marxismul pentru că neliniștea mea față de moarte se potrivea cu fatalitatea. Acum, May, aproape că nu mai am nici un fel de neliniște; de când a murit Kyo, nu-mi mai pasă dacă mor. Sunt în același timp eliberat (eliberat!…) și de moarte și de viață. Ce rost are să mă duc acolo?

– Să te schimbi, din nou, poate.

– Nu mai am alt fiu de pierdut.

Nu-i plăceau deloc femeile pe jumătate virile. Nu-l mișca decât datorită dragostei pe care ea i-o purta lui Kyo, datorită dragostei pe care Kyo i-o purtase ei. Deși această dragoste spirituală și frământată, în măsura în care o ghicea, îi era cu totul străină. El iubise o japoneză pentru că îi plăcea duioșia, pentru că, după părerea lui, dragostea nu înseamnă conflict, ci contemplarea plină de încredere a unui obraz iubit, încarnarea muzicii celei mai senine – o gingășie fără margini.

Își trase lângă el tava cu opiu, își pregăti pipa. Fără a-i spune nimic, ea îi arătă cu degetul unul din dealurile din apropiere; sprijinindu-se unul de umărul celuilalt, vreo sută de culii trăgeau o povară foarte grea și care nu se vedea, cu gesturile milenare ale sclavilor.

– Da, spuse el, da. Totuși, continuă după o clipă, fiți atenți: aceștia sunt gata să se lase uciși pentru Japonia.

– Cât timp încă?

– Mai mult decât voi trăi eu.

Gisors își fumase pipa pe nerăsuflate. Deschise ochii din nou.

– Poți înșela mult timp viața, dar până la urmă ea ne face întotdeauna să redevenim ceea ce trebuie să fim. Orice bătrân e o mărturisire, să nu ne ascundem, și, dacă viețile atâtor moșnegi sunt goale, e pentru că ele erau și înainte așa, dar o ascundeau. Numai că nici acest lucru nu mai are importanță. Ar trebui ca oamenii să poată ști că nu există o lume reală, că există o lume a contemplării – cu sau fără opiu –, unde totul e zadarnic…

– Unde se contemplă ce?

– Poate că nu altceva decât această deșertăciune… E mult.

Kyo îi spusese lui May: „Opiul joacă un rol mare în viața tatălui meu, dar mă întreb uneori dacă opiul determină sau dacă justifică numai unele forțe care îl neliniștesc…“

– Dacă Chen, continuă Gisors, ar fi trăit în afara revoluției, gândește-te că ar fi uitat fără îndoială omorurile sale. Uitat…

– Alții nu le-au uitat; au avut loc două atentate de când a murit. Nu putea suferi femeile, așa că nu l-am cunoscut deloc; cred însă că n-ar fi trăit departe de revoluție nici măcar un an. Nu există demnitate care să nu se întemeieze pe durere.

Abia de-o auzise.

– Uitat…, repetă el. De când a murit Kyo, am descoperit muzica. Numai muzica poate sugera moartea. Acum îl ascult pe Kama imediat ce începe să cânte. Și totuși, fără efort din partea mea! (Își vorbea sieși ca și pentru May.) Ce-mi mai amintesc? Dorințele mele și neliniștea mea, însăși ponderea destinului meu, viața mea, nu-i așa…

(„Însă în ce timp ce dumneata te eliberezi de viață“, cugetă ea, „alți Katovi ard de vii în cazanele locomotivelor, alți Kyo…“)

Privirea lui Gisors, de parcă ar fi urmărit gestul de uitare, se pierdu afară; dincolo de drum, miile de zgomote de muncă ale portului păreau să se înapoieze odată cu valurile către marea strălucitoare. Ele răspundeau luminii amețitoare a primăverii japoneze prin întregul efort al oamenilor, prin vapoare, elevatoare, automobile, mulțimea activă. May se gândea la scrisoarea lui Pei: în munca de o energie războinică, dezlănțuită pe întregul pământ rusesc, în voința unei mulțimi pentru care munca devenise viață, se refugiaseră morții ei. Cerul strălucea printre pini, ca și soarele; vântul care apleca ușor ramurile lunecă asupra trupurilor lor întinse. Lui Gisors i se păru că vântul îl străbătea ca un fluviu, ca Timpul însuși, și, pentru prima dată, gândul că în el se scurgea timpul care îl apropia de moarte nu-l despărți de lume, ci îl legă de ea într-o împăcare senină. Privea înghesuiala de macarale de la marginea orașului, pacheboturile și bărcile de pe mare, pâlcurile de oameni de pe drum. „Toți suferă“, gândea el, „și fiecare suferă pentru că gândește. În străfunduri, cugetul nu gândește omul decât în eternitate, iar conștiința vieții nu poate fi decât neliniște. Nu trebuie să gândești viața cu cugetul, ci cu opiul. Câte suferințe răspândite în această lumină strălucitoare ar dispărea, dacă ar dispărea gândirea…“ Eliberat de tot, chiar de condiția de om, mângâia cu recunoștință pipa, contemplând

agitația tuturor acestor ființe necunoscute care înaintau spre moarte în lumina soarelui strălucitor, fiecare răsfățând în intimitatea sa cea mai secretă parazitul său ucigător. „Orice om este nebun“, mai gândea el, „dar ce altceva e un destin omenesc, dacă nu o viață de eforturi pentru a uni acest nebun cu universul…“ Îl revăzu pe Ferral, luminat de lampa joasă în noaptea cețoasă, ascultând: „Orice om visează să fie zeu…“

Cincizeci de sirene asediară aerul în același timp: această zi era ajun de sărbătoare, iar munca încetă. Înainte de orice schimbare în port, oameni minusculi ieșiră, ca niște cercetași, pe drumul drept care ducea în oraș și, îndată, mulțimea îl acoperi, depărtată și neagră, într-un vacarm de claxoane: patroni și muncitori părăseau împreună lucrul. Parcă veneau la asalt, cu acea mișcare uriașă și neliniștită a oricărei mulțimi privite de la distanță. Gisors văzuse goana animalelor spre izvoare, la căderea nopții: unul, câteva, toate repezindu-se spre apă, mânate parcă de o putere apărută odată cu întunericul; în amintire, opiul dădea navalei lor cosmice o armonie sălbatică, iar oamenii pierduți în vacarmul depărtat al saboților lor îi păreau cu toții nebuni, despărțiți de univers, a cărui inimă, bătând undeva, sus, în lumina ce palpita, îi lua și îi arunca înapoi singurătății, ca pe semințele unei recolte necunoscute. Străvezii, mișcându-se foarte sus, norii treceau deasupra pinilor întunecoși și se destrămau încetul cu încetul pe cer; și i se păru că niște petice de nori, tocmai acelea, erau expresia oamenilor pe care îi cunoscuse sau îi iubise și care erau morți. Omenirea era deasă și grea; grea de carne, de sânge, de suferință, veșnic pironită de ea însăși, ca tot ce e sortit morții; dar chiar sângele, chiar carnea, chiar durerea, chiar moartea se destrămau acolo, sus, în lumină, ca și muzica în noaptea tăcută; se gândi la cântecele lui Kama, și durerea omenească i se păru că se înalță și se pierde ca un cântec al pământului; asupra liniștii fremătătoare și ascunse într-însul ca și inima, durerea stăpânită își închidea încet brațele-i neomenești.

– Fumezi mult? repetă ea.

Îi pusese mai înainte întrebarea aceasta, dar el n-o auzise. Privirea i se întoarse în cameră.

– Crezi că nu ghicesc la ce te gândești și îți închipui că n-o știu mai bine decât tine? Nu crezi chiar că mi-ar fi ușor să te întreb: cu ce drept mă judeci?

O privi:

– Nu dorești deloc să ai un copil?

Ea nu răspunse: dorința ei mistuitoare de altădată i se părea acum o trădare. May privi cu groază fața asta senină. Într-adevăr, i se înfățișa parcă întorcându-se din adâncurile morții, străin ca un cadavru dintr-o groapă comună. În represiunea abătută asupra Chinei istovite, în neliniștea sau în speranța mulțimii, acțiunea lui Kyo rămânea încrustată ca inscripțiile imperiilor primitive la gura fluviilor. Dar chiar bătrâna Chină pe care asemenea oameni o aruncaseră fără drept de întoarcere în trecut, cu un bubuit de avalanșă, nu era mai retrasă din lume decât sensul vieții lui Kyo pe fața tatălui său. El continuă:

– Singura ființă pe care am iubit-o mi-a fost smulsă, nu-i așa, și vrei să rămân același. Crezi că dragostea mea n-a prețuit cât a ta; a ta, a cărei viață nici nu s-a schimbat măcar?

– Cum nu se schimbă trupul unui om viu care devine mort…

El îi luă mâna.

– Cunoști zicala: „E nevoie de nouă luni pentru a naște un om și de o singură zi pentru a-l ucide“. Am știut-o atât cât poate fi știută, și unul și celălalt… May, ascultă, nu e nevoie de nouă luni, e nevoie de șaizeci de ani pentru a crea un om, șaizeci de ani de sacrificii, de voință, de… de atâtea lucruri, și când acest om e gata, când nu mai are într-însul nimic din copilărie, nici din adolescență, când e într-adevăr un om, nu mai e bun decât să moară.

Ea îl privea, pământie; el privea iară norii:

– L-am iubit pe Kyo cum puțini oameni își iubesc copiii, o știi…

Continuă să-i țină mâna; o trase spre el, o luă între mâinile sale:

– Ascultă-mă: trebuie să-i iubim pe cei vii, și nu pe morți.

– Nu mă duc acolo ca să iubesc, zise ea.

El contempla golful minunat, scăldat în soare. Ea își retrăsese mâna.

– Pe calea răzbunării, micuță May, întâlnești viața…

– Nu e un motiv ca s-o chem.

Ea se ridică, îi dădu mâna în semn de rămas-bun. Dar el îi luă fața între palmele sale și o sărută. Kyo o sărutase tot așa, în ultima zi, exact așa, și niciodată de atunci nu i-a mai luat cineva capul între mâini.

– Nu mai plâng deloc, acum, spuse ea cu o mândrie amară.

Cuprins